

eça de queiroz

100024110604622

Vol. I-II, lei 15

editura minerva

«O glorie literară legitimă a revenit acestui scriitor satiric care a creat o galerie de personaje ce nu au rămas extatice, agățate de viața scurtă a creatorului lor, ci, dimpotrivă, au însoțit și vor însoți peste timpuri neliniștile și problemele generațiilor următoare. Dintr-o stirpe care începe în Roma lui Juvenal, decadentă și vicioasă, și pe care nu greșim dacă o urmărim până în zilele noastre în irreverența mușcătoare a lui Bernard Shaw, trecind prin ierarhia căreia i-au aparținut risetele lui Quevedo, Rabelais, Dickens, *satira* lui Eça de Queiroz a făcut posibil ca el să-și îndeplinească misiunea de asanare pe care și-a propus-o. De aceea opera sa de critică este și o operă a istoriei, în sensul cel mai larg al celor două cuvinte. Influența corectoare a forței sale satirice ridică această operă romanescă atât de sus deasupra timpului său, prin desăvirșita luciditate cu care l-a observat notindu-i erorile, încât și lui Eça de Queiroz i s-ar potrivi invidiabilul epitet de *ethicus* prin care anticii îl desemnau pe strămoșul său literar Decimus Junius Juvenal, maestru, ca și el, al libertății spiritului și al demnității sociale a Omului».

Luiz Forjaz Trigueiros

1169

eça de queiroz

eça de queiroz

vărul bazilio

★★

94
f

Ilustrația copertei : *Done Stan*

eça de queiroz

vărul bazilio

★ ★

TRADUCERE ȘI NOTE
DE MICAELA GHIȚESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1983

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

22.

23.

24.

25.

VII

Pe vremea aceea, într-o dimineată cînd Luiza se ducea la „Paradis“, văzu deodată ieșind printr-un portal, puțin înainte de Piața Santa Bárbara, silueta aferată a lui Ernestinho.

— Dumneata pe aici, verișoară Luiza ! exclamă el imediat, foarte surprins. Prin cartierele astea ! Ce vînt te aduce ? Mare minune !

Era îmbujorat, pulpanele hainei de lînă erau aruncate în lături, și agita surescitat un sul gros de hîrtii.

Luiza rămase puțin încurcată ; pretextă că-i făcea o vizită unei prietene. — Oh, nu, n-o cunoștea, abia sosisse de la Porto...

— Ah, bine, bine ! Și ce s-a mai întîmplat, ce-ai mai făcut ? Cînd vine Jorge ?

Se scuză apoi că nu mai trecuse pe la ea ; dar nu avea nici o fărîmă de timp liber ! Diminețile la vamă, serile la repetiții...

— Va să zică, merge ? întrebă Luiza.

— Merge.

Și urmă, entuziasmat :

— Și cum merge ! O grozăvie ! Dar cită muncă, ce să-ți mai zic, cită muncă ! — Chiar acum venea de la Pinto, actorul, cel care juca rolul amantului, contele de Monte Redondo ; îl ascultase declamînd cuvintele finale din actul trei : *Blestem, soarta funestă mă strivește ! Ei bine, am să mă înfrunt corp la corp cu soarta. La luptă !* Era o minunăție ! Tocmai îi comunicase și modificarea monologului din actul doi. Impresarul îl găsisse prea lung...

— Va să zică, tot se mai amestecă, impresarul ăsta ? Ernestinho șovăi.

— Se amestecă puțin... — Și, radios la față : Dar e în delir ! Toți sînt în delir ! Ieri îmi spunea : „Lesminha“... Așa-mi zic ei în glumă. E nostim, nu ? Îmi spunea, care va să zică : „Lesminha, la prima reprezentație îți cade toată Lisabona la picioare ! Dumneata îi îngropi pe toți !“ E un om de treabă ! Și acum mă duc la Bastos, cronicarul de la *Adevărul*. Nu-l știi ?

Luiza nu-și amintea bine.

— Bastos, de la *Adevărul* ! stăruia el.

Și, văzînd că Luizei nu-i spunea nimic nici numele, nici locul de muncă :

— Păi, nu se poate să nu-l știi ! Începu să-l descrie, trăsătură cu trăsătură, să-i citeze operele...

Luiza atunci, pierzîndu-și răbdarea, spuse, ca să termine odată :

— Ah ! da, îmi amintesc acum... Îl știu !

— Ei bine, mă duc la el acasă. Continuă pe un ton pătruns : Sîntem buni prieteni, e un băiat de aur, și are un copilaș tare drăguț !

Strîngîndu-i apoi tare mîna :

— Rămii cu bine, verișoară Luiza, că nu mai pot să stau o clipă. Vrei să te însoțesc ?

— Nu, e aici, aproape.

— Cu bine, salutări lui Jorge !

Dădu să se îndepărteze, aferat, dar se întoarse brusc și alergă după ea :

— Uitam să-ți spun, știi că am iertat-o !

Luiza făcu ochi mari.

— Pe contesă, pe eroină ! exclamă Ernestinho.

— Aha !

— Da, soțul o iartă, obține o ambasadă, și se duc să trăiască în străinătate. E mai firesc...

— Sigur, spuse Luiza vag.

— Și piesa se încheie cu spusele amantului, contele de Monte Redondo : *Iar eu mă voi retrage în singurătate, ca să mor de această patimă funestă !* E de un mare efect !

O privi cîtva timp fix și, deodată :

— Cu bine, verișoară Luiza, și multe salutări lui Jorge !

După care o luă din loc.

Luiza intră la „Paradis“ foarte contrariată. Îi povesti lui Bazilio întîlnirea. Ernestinho era atît de zăpăcit ! Putea oricînd să pomenească de asta, să indice ora, s-o întrebe cine era prietena din Porto...

Și, scoțîndu-și voaleta, pălăria :

— Nu, zău că e imprudent să vin atît de des. Mai bine să ne întîlnim mai rar. Să poate afla...

Bazilio ridică din umeri, contrariat și el :

— Dacă vrei, nu veni.

Luiza îl privi o clipă și, cu o plecăciune adîncă :

— Mulțumesc !

Dădu să-și pună iar pălăria, dar el îi apucă mîinile, o îmbrățișă, murmurînd :

— Păi, tocmai tu vorbești să nu mai vii ! Dar eu, atunci ! Eu care mă aflu la Lisabona din cauza ta...

— Nu, dar spui și tu uneori niște lucruri... ai niște maniere...

Bazilio îi înăbuși cuvintele sub sărutări.

— Ta, ta, ta ! Să nu ne certăm. Iartă-mă. Ești atit de frumoasă...

La întoarcere, Luiza începu să se gîndească la scena petrecută. Nu — își spunea — nu era prima oară că el manifesta o asemenea nepăsare față de ea, de reputația ei, de sănătatea ei ! Și-o dorea acolo zilnic, în egoismul lui. Gurile rele n-aveau decît să vorbească, soarele putea s-o și ucidă, lui ce-i păsa ? Și toate astea, pentru ce ?... Fiindcă, în fine, era limpede că o iubea mai puțin... Cuvintele lui, sărutările lui erau în fiecare zi tot mai reci !... Acum nu se mai lăsa purtat pe aripile dorinței, învăluind-o toată în mîngieri palpitante, nici nu mai resimțea acel belșug de senzații, care-l făceau să cadă în genunchi, cu miinile tremurînde ca ale unui moș !... Acum nu se mai arunca asupra ei, de cum apărea ea în ușă, ca asupra unei prade înfiorate !... Acum nu mai avea acele conversații copilărești, pline de chicoteli, divagații și proștioare, în care se cufundau, uitînd de ei, după ora înfocată și fizică din care ea se trezea dulce obosită, cu sîngele răcorit, cu capul culcat pe brațele goale ! Acum, după ce schimbau ultimul sărut, el își aprindea țigara, ca la restaurant la sfîrșitul mesei ! Și se ducea imediat în fața oglinjoarei de deasupra lavaboului ca să-și netezească părul cu un pieptănaș de buzunar. (Cît mai ura ea pieptănașul acela !) Uneori se uita chiar la ceas !... Și, în timp ce ea se aranja de plecare, nu mai venea, ca la început, s-o ajute să-și pună gulerașul, să se înțepe cu acele ei, să ridă în jurul ei, să se despartă cu sărutări grăbite de goliciunea umerilor înainte ca rochia să-i acopere. Se ducea să bată darabana în geam — sau, stînd jos, cu un aer ursuz, își legăna piciorul !

Și apoi, categoric, n-o respecta, nu-i acorda nici o considerație... O trata peste umăr, ca pe o mic-burgheză puțin instruită și cu idei înguste, care abia dacă-și cunoștea cartierul. Și felul cum se plimba, fumînd, cu capul

sus, vorbind despre „cît de spirituală era *madame* cutare“, despre „ce toalete purta contesa cutărică“ ! De parcă ea ar fi fost o proastă, iar rochiile ei, niște zdrențe ! Ah, devenise enervant ! Și părea, Doamne iartă-mă, părea că-i face o cinste, o mare cinste culcîndu-se cu ea... Apoi își aducea aminte de Jorge, Jorge care o iubea cu atîta respect ! Jorge, pentru care ea era neîndoielnic cea mai frumoasă, cea mai elegantă, cea mai deșteaptă, cea mai răpitoare !... Și începu să-și spună că-și sacrificase liniștea ei atît de fericită pentru o dragoste destul de nesigură !

În sfîrșit, într-o zi cînd îl văzu mai distrat, mai rece, avu o explicație deschisă cu el. Cu spatele țeapăn, așezată pe canapeaua de răchită împletită, vorbi cu bun-simț, încet, cu un aer demn și pregătit : Că observa bine că el se plictisise, că-i trecuse amorul, că prin urmare era umilitor pentru ea să continue să se întâlnească în aceste condiții, și că socotea mai demn să o sfîrșească...

Bazilio o privea, surprins de aerul ei solemn ; simțea studierea, afectarea din frazele ei ; spuse, foarte calm, zîmbind :

— Ai învățat toate astea pe dinafară !

Luiza se ridică brusc, îl înfruntă, cu o mișcare disprețuitoare a buzelor.

— Ești nebună, Luiza ?

— Sînt sătulă ! Fac toate sacrificiile, vin aici în fiecare zi, mă compromit, și pentru ce ? Ca să te găsesc indiferent, plictisit...

— Dar, dragostea mea...

Ea avu un zîmbet batjocoritor.

— *Dragostea mea !* Oh ! sînt ridicole prefăcătoriile astea !

Bazilio se impacientă.

— Exact scena asta îmi lipsea acum ! exclamă, impetuos.

Și, încrucișându-și brațele în fața ei :

— În definitiv, ce vrei ? Să te iubesc ca la teatru, ca la São Carlos ? Toate sînteți la fel ! Cînd un biet om iubește natural, ca toată lumea, din inimă, dar fără gesturi de tenor, vezi Doamne că e rece, că se flectisește, că e un ingrat... Dar ce vrei, în definitiv ? Vrei să mă arunc în genunchi, să declam, să-mi dau ochii peste cap, să mă jur, și cîte alte prostii ?...

— Sînt prostii pe care le făceai totuși ...

— La început ! răspunse el brutal. Acum, ne cunoaștem prea bine pentru asta, scumpo.

Și de-abia trecuseră cinci săptămîni !

— Am plecat ! șpuse Luiza.

— Bine. Ești supărată ?

Ea răspunse, cu ochii în jos, trăgîndu-și mînușile :

— Nu.

Bazilio se postă în fața ușii și, întinzîndu-și brațele :

— Dar fii rezonabilă, iubita mea. O legătură ca a noastră nu e duetul din *Faust*. Eu te iubesc ; tu, cred, mă placi ; facem sacrificiile necesare, ne întîlnim, sîntem fericiți... Ce dracu vrei mai mult ? De ce te plîngi ?

Ea răspunse, cu un zîmbet ironic și trist :

— Nu mă plîng. Ai dreptate.

— Atunci nu pleca supărată.

— Nu...

— Pe cuvîntul tău ?

— Da...

Bazilio îi luă mîinile.

— Dă-i un pupic lui Bibi...

Luiza îl sărută fugitiv pe obraz.

— Pe guriță, pe guriță ! Și, amenințînd-o cu degetul, cu ochii ațintiți asupra ei : Ah, ce fire mai ai ! Chiar că-ți curge prin vine sîngele domnului Ant3nio de Brito, preaafectuosul nostru unchi, care smulgea părul din capul slujnicelor ! Și, apucînd-o de bărbie : Vii mîine ?

Luiza ezită un moment :

— Vin.

Intră în casă exasperată, umilită. Era ora șase. Juliana veni imediat să-i spună, foarte plictisită, că Joana plecase de la ora patru și nu se întorsese încă, iar mîncarea nu era gata...

— Unde s-a dus ?

Juliana ridică din umeri, cu un mic zîmbet.

Luiza pricepu. Se dusesese la vreun amant, la vreun amor... Făcu un gest de milă disprețuitoare.

— Mult o să cîștige cu asta ! Ce proastă ! spuse.

Juliana o privi uluită.

„E beată !“, își spuse.

— Bine, ce să facem ? exclamă Luiza. O să aștept...

Și, plimbîndu-se prin odaie, surescitată, răscolindu-și ciuda :

— Ce egoist, ce grosolan, ce nemernic ! Și pentru un astfel de bărbat se pierde o femeie ! E pur și simplu stupid !

Cum o mai implora, se făcea mititel, umil la început ! Ce ți-e și cu dragostea bărbaților ! Ce ușor obosesc !

Dar imediat îi veni în gînd Jorge ! *El*, nu ! Trăia cu ea de trei ani — și dragostea lui nu se schimbase, era tot vie, tandră, devotată. Dar *celălalt* ! Ce om nedemn ! *O cunoștea prea bine* ! Ah ! acum era sigură, n-o iubită niciodată ! O dorise din vanitate, din capriciu, ca o distracție, ca să aibă o femeie la Lisabona ! Asta era ! Dragoste ? Nici poveste !

Dar chiar ea, la urma urmei ? Oare ea îl iubea ? Se concentră, își puse întrebări... Imagină situații, împrejurări : dacă ar vrea s-o ia cu el departe, în Franța, s-ar duce ? Nu ! Dacă din întîmplare, din nenorocire, ar rămîne văduvă, ar fi fericită mărîtindu-se cu el ? Nu !

Dar atunci ?... Și, asemenea celui care destupă o sticlă păstrată de mult timp și se miră apoi descoperind parfu-

mul evaporat, rămase foarte mirată să-și găsească inima goală. Ce o împinsese atunci spre el?... Nici ea nu știa; faptul că nu avea nimic de făcut, curiozitatea romanțioasă și morbidă de a-și lua un amant, o mie de mici vanități ațitate, o oarecare dorință fizică... Simțise ea oare, întâmplător, fericirea pe care o dau dragostele nelegitime, despre care se vorbește atîta prin romane și prin opere, care te face să uiți de toate, să înfrunți moartea, chiar s-o dorești? Nicidecum! Toată plăcerea pe care o resimțise la început, și care i se păruse a fi dragoste — izvora din noutatea situației, din savoarea delicioasă a mărului oprit, din misterul care învăluia „Paradisul“, din alte împrejurări pe care nici nu voia să și le mărturisească, și care o făceau să roșească în sinea ei!

Dar ce simțea oare atît de extraordinar, *acum*? Dumnezeu, începea să fie mai puțin emoționată lîngă amantul ei, decît lîngă soțul ei! O sărutare a lui Jorge o tulbura mai mult, și totuși trăiau împreună de trei ani! Niciodată nu se plictisise lîngă Jorge, niciodată! Și, categoric, se plictisea lîngă Bazilio! În definitiv, ce devenise Bazilio pentru ea? Era ca un soț destul de puțin iubit, cu care se întîlnea în afara casei! Dar atunci, merita osteneala?...

Unde era hiba? Poate chiar în dragoste! Pentru că, în fine, ea și cu Bazilio aveau toate condițiile ca să ajungă la o fericire neasemuită: erau tineri, îi înconjură misterul, îi stimulau greutățile... De ce, atunci, numai că nu căscau de plictiseală? Fiindcă dragostea e prin esența ei pieritoare, și în chiar ora cînd se naște, începe să moară. Numai începuturile sînt bune. Atunci cunoști delirul, entuziasmul, o frîntură de cer. Pe urmă!... Ar trebui deci să fii mereu la *început*, ca să poți *simți* mereu?... Asta făcea Leopoldina. Și-i devenea atunci limpede existența pe care o ducea Leopoldina, schimbă-

toare, luindu-și un amant, păstrându-l o săptămână, părăsindu-l ca pe o lămie stoarsă, și reinnoind astfel neconținut floarea senzației ! Și, prin logica întortochiată a dragostelor nelegitime, primul ei amant o făcea să se și gîndească, vag, la al doilea !

Chiar de a doua zi își spuse că „Paradisul“ era situat foarte departe ! Ce plictiseală, pe căldura asta, să trebuiască să se îmbrace, să iasă ! O trimise pe Juliana la Dona Felicidade după vești, iar ea rămase în casă, în capot alb, lenevind, savurîndu-și trîndăveala.

După-amiază primi o scrisoare de la Jorge : „Că încă mai trebuia să rămînă acolo, dar că văduvia începea să-l apese. Cînd se va revedea în sfîrșit în căsuța lor, în cuibușorul lor ?...“

Se emoționează foarte. Un simțămînt de rușine, de remușcare, o tandră compasiune față de Jorge, atît de bun, săracul !, o dorință nedeslușită să-l vadă și să-l sărute, amintirea fericirilor trecute o tulburau pînă în străfundurile ființei ei. Se așternu imediat să-i răspundă, jurîndu-i „că și ea se săturase să tot fie singură, că să vină mai repede acasă, fiindcă era stupidă o asemenea despărțire...“ Și era sinceră în acel moment.

Tocmai lipise plicul cînd veni Juliana cu „o scrisoare de la hotel“. Bazilio se arăta disperat : „Cum n-ai venit, înțeleg că ești supărată ; dar sigur că ceea ce te stăpînește e orgoliul, și nu dragostea : nu-ți închipui ce am simțit cînd am văzut că nu vii astăzi. Te-am așteptat pînă la cinci ; ce chin ! Am fost poate sec, dar și tu erai pornită pe ceartă. Trebuie să ne iertăm unul pe altul, să ingenunchem unul în fața celuilalt, și să înecăm orice amărăciune chiar în dragoste... Vîno mîine. Te ador atît de mult ! Ce altă dovadă vrei, decît cea pe care ți-o dau, de a-mi fi abandonat toate interesele, relațiile, gusturile, ca să mă îngrop aici, la Lisabona etc.“

Rămase foarte nervoasă, fără să știe ce să facă, ce să vrea. Asta era adevărat. De ce se afla el la Lisabona ? Pentru ea. Bine, dar recunoștea acum că nu-l iubea, sau în orice caz doar foarte puțin ! Și pe urmă, era ceva josnic să-l trădeze așa pe Jorge, care-i dăruia atîta bună-tate, atîta dragoste, și trăia numai pentru ea. Dar dacă Bazilio era îndrăgostit cu adevărat ?... Gîndurile i se învîlmășeau, ca frunzele toamnei purtate de vînturi potrivnice. Dorea să fie liniștită, „s-o lase toți în pace“. De ce se înapoiase omul ăsta ? Isuse ! ce să facă ? Gîndurile, simțămintele i se răscoleau, dureros.

Și a doua zi de dimineață la fel șovăia. Să se ducă, să nu se ducă ? Zăpușeala de afară, praful de pe străzi o făceau să-și dorească mai mult să rămînă acasă ! Dar totuși, ce decepție pe bietul băiat ! Aruncă în sus o monedă de cinci tostoni. Pajură — trebuia să se ducă. Se îmbracă, fără nici un chef, plictisită de moarte — doar cu o vagă dorință de rafinamentele plăcerii în cazul unei împăcări.

Dar ce surpriză ! Se aștepta să-l găsească umil și ingenuncheat — cînd colo avea fruntea încruntată și căutătura aspră.

— Luiza, e de necrezut, de ce n-ai venit ieri ?

În ajun, văzînd că nu vine, îl apucaseră și ciuda, și, mai ales, frica ; dorința lui se temea să nu piardă trupul acela frumos de femeie tină, iar orgoliul său se scandaliza s-o vadă eliberîndu-se pe acea mică sclavă docilă. Hotări totuși, fie ce-o fi, „s-o recheme la ordine“. Îi scrisese ; și, arătîndu-se supus ca s-o atragă, decise să fie sever ca s-o pedepsească. Și adăugă :

— E o copilărie ridicolă. De ce n-ai venit ?

Purtarea aceasta o înfurie.

— Pentru că n-am vrut.

Dar se corectă imediat :

— N-am putut.

— Ah ! și așa răspunzi la scrisoarea mea, Luiza ?

— Și tu, așa mă primești ?

Se priviră o clipă, detestându-se.

— Bine, cauți cearta cu orice preț ? Ești la fel ca celelalte.

— Care celelalte ?

Și, foarte scandalizată :

— Află că asta-i prea de tot ! Adio !

Dădu să iasă.

— Pleci, Luiza ?

— Plec. E mai bine să terminăm odată...

El trase repede zăvorul de la ușă.

— Vorbești serios, Luiza ?

— Sigur că da. M-am săturat.

— Bine. Adio.

Deschise ușa ca s-o lase să treacă, înclinându-se în tăcere.

Ea făcu un pas, și Bazilio, cu vocea puțin tremurată :

— Atunci, e pentru totdeauna ? Niciodată ?

Luiza se opri, albă. La acest trist cuvânt *niciodată* se simți năpădită de dor, de emoție. Izbucni în plîns.

Lacrimile o înfrumusețau întotdeauna. Părea atît de îndurerată, atît de fragilă, atît de descumpărită !...

Bazilio îi căzu la picioare : și lui i se umêziseră ochii.

— Dacă mă părăsești, am să mor !

Buzele li se uniră într-un sărut profund, lung, pătrunzător. Surescitarea nervoasă le dădu momentan sinceritatea pasiunii ; și petrecură o dimineată delicioasă.

Ea îl strîngea în brațele ei goale, palidă ca ceara, îngăimînd :

— N-ai să mă părăsești niciodată, nu-i așa ?

— Ți-o jur ! Niciodată, dragostea mea !

Dar se făcea tîrziu, trebuia să plece ! Și același gînd le veni deodată amîndurora — pentru că se priviră lacom, și Bazilio murmură :

— Dacă ai putea să rămii aici peste noapte !

Ea spuse, aproape îl imploră, speriată :

— Oh ! nu mă ispiți, nu mă ispiți...

Bazilio oftă :

— Ai dreptate, e o prostie. Pleacă.

Luiza începu să se îmbrace, grăbită. Și deodată, oprindu-se, cu un zîmbet :

— Știi ceva ?

— Ce anume, dragostea mea ?

— Mor de foame ! N-am mâncat nimic, mor !

El era dezolat :

— Sărăcuța, biata mea fetiță ! Dacă știam...

— Cît o fi ceasul ?

Bazilio își consultă ceasul și spuse, aproape rușinat :

— Șapte !

— Vai, sfinte Dumnezeule !

Își punea pălăria, voaleta, zăpăcită :

— Ce târziu s-a făcut ! Isuse ! Ce târziu !

— Și mîine, cînd vii ?

— La unu.

— Sigur ?

— Sigur.

A doua zi veni foarte punctuală. Bazilio o aștepta în capul scărilor ; și, de cum intrară în odaie, devorînd-o cu sărutările :

— Ce mi-ai făcut ? De ieri, parcă sînt nebun !

Dar Luiza era foarte intrigată de un coș pe care-l vedea așezat pe pat.

— Ce-i acolo ?

El zîmbi, o duse de mină pînă lingă bara de fier și, dezvelind coșul, spuse cu o curtoazie gravă :

— Provizii, festinuri, bacanale ! Ca să nu spui pe urmă că ți-e foame !

Era un adevărat *lunch*¹. Sandvișuri, un *paté de foie gras*², fructe, o sticlă de șampanie și, învelite într-o flanelă, cubulețe de gheață.

— E fantastic ! spuse ea cu un zîmbet cald, roșie de plăcere.

— A fost tot ce s-a putut aranja, scumpă verișoară !
Vedeți dar că m-am gîndit la dumneavoastră !

Puse coșul jos și, venind spre ea cu brațele deschise :

— Dar tu, te-ai gîndit la mine, dragostea mea ?

Îi răspunseră ochii ei — și strînsoarea pasionată a brațelor.

La ora trei luară masa. A fost delicios : întinseră o față de masă pe pat ; vesela purta marca Hotelului Central ; asta i se păru Luizei ceva foarte nostim, adorabil — și rîdea, senzuală, făcînd să sune cubulețele de gheață în paharul plin cu șampanie. Se simțea cuprinsă de o fericire exuberantă, pe care o manifesta prin mici chiote, sărutări, tot soiul de gesturi fremătătoare. Înfulecă, lacomă ; și erau tare drăgălașe brațele ei goale, mișcîndu-se deasupra farfuriilor.

Niciodată Bazilio nu i se păruse atît de frumôs : odaia însăși îi apărea foarte confortabilă pentru asemenea intimități pasionate ; aproape că socotea posibil să locuiască acolo, în chilioara aceea, ani de zile, fericită cu el, într-o dragoste permanentă, și cu *lunch*-uri la ora trei... Făceau toate dulcegăriile clasice : își vîrau bucățele în gură unul altuia ; ea rîdea cu dințișorii ei albi ; beau din același pahar, se devorau în sărutări — și el se oferi atunci s-o învețe cum se bea șampania cu adevărat. Poate că nu știa !

— Cum ? întrebă Luiza, ridicînd paharul.

¹ Masă de prînz frugală (engl.) (n. t.).

² Pateu de ficat de gîscă îndopată (fr.) (n. t.).

— Nu cu paharul ! Oroare ! Nici un om care se respectă nu bea șampanie cu paharul. Paharul e bun pentru vinul de Colares...

Luă o înghițitură de șampanie și, într-o sărutare, o trecu în gura ei. Luiza rîse mult, găsi că-i „divin“, dori să mai bea în felul acesta. Se îmbujora, privirea îi strălucea.

Ridicaseră farfuriile de pe pat ; și, cum ședea așezată pe marginea patului, piciorușele ei în ciorapi roz atirnau, se agitau, în timp ce, puțin aplecată, cu coatele pe genunchi, cu căpșorul într-o parte, vădea prin toată făptura ei grația languroasă a unui porumbel ostenit.

Bazilio o găsea irezistibilă : cine și-ar fi închipuit că sub înfățișarea ei de mic-burgheză se ascundea atîta șic, atîta ținută ? Îngenunche, îi luă piciorușele în mîini și i le sărută ; apoi, criticîndu-i port-jartierul „atît de urît, cu prinzătoare metalice“, îi sărută respectuos genunchii ; și atunci îi adresă cu glas șoptit o rugămintă. Ea se îmbujoră, zîmbi, spunea întruna : Nu ! Nu ! Iar cînd se trezi din delir, își acoperi fața cu mîinile, roșie ca racul, și murmură cu reproș :

— Oh, Bazilio !

El își răsucea mustața, foarte satisfăcut. O învățase o senzație nouă : o avea acum la mină !

Abia la ora șapte se desprinsese din brațele ei. Luiza îl puse să-i jure că se va gîndi la ea toată noaptea. Nu voia să-l știe că mai iese în oraș ; era geloasă pe Grémio, pe aer, pe tot ! Și, de pe palier, tot se mai întorcea, îl săruta, nebună, repetînd :

— Și mîine, mai devreme, da ?, ca să stăm împreună toată ziua.

— Nu treci pe la Dona Felicidade ?

— Ce-mi pasă mie de Dona Felicidade ! Nu-mi pasă de nimeni ! Te iubesc pe tine ! Numai pe tine !

- La douăsprezece ?
- La douăsprezece !

Cît de mult o apăsa, pe seară, singurătatea camerei ei ! Se simțea cuprinsă de o nerăbdare care o îndemna să prelungească surescitarea după-amiezii, să se agite. Încercă să mai citească, dar foarte curînd zvirli cartea : cele două lumînări de pe măsuta de toaletă i se păreau lugubre ; se duse să vadă cum era vremea — o înserare călduță, cu cer senin. O chemă pe Juliana :

— Pune-ți un șal și haide să mergem pînă la Dona Leopoldina.

Cînd sosiră, le deschise Justina, foarte tîrziu, ciufulită, în capot alb. Părea speriată :

— Conița e plecată la Porto !

— La Porto ?

Chiar așa. Rămînea acolo două săptămîni.

Luiza era neconsolată. Dar încă nu voia să se înapoieze acasă, camera ei singuratică o înspăimînta.

— Haidem puțin pe-acolo, în jos, Juliana. E o noapte atît de plăcută !

— Minunată, coniță !

Se duseră în strada São Roque. Și, călăuzite parcă de cele două șiruri de puncte ale felinarelor cu gaz care coborau pe strada Alecrim, gîndul ei, dorința ei se îndreptară imediat spre Hotel Central.

O fi acasă ? S-o gîndi la ea ? Dacă s-ar putea duce să-l surprindă pe neașteptate, să i se arunce în brațe, să-i vadă geamantanele... Ideea asta îi tăia respirația. Ajunseră în Piața Camões. Lumea se plimba agale ; pe bănci, sub umbra mai întunecată pe care o făceau copacii, se șoptea ; se bea apă rece ; luminile crude ale unor ferestre și uși de magazine se detașau în întunericul nopții ; iar pe fundalul de rumoare lentă al străzilor din jur se evidențiau vocile stridente ale vînzătorilor de ziare.

Atunci un individ cu pălărie de pai trecu atît de aproape de ea, cu atîta intenție, că pe Luiza o apucă frica. Mai bine să se întoarcă, spuse.

Dar în mijlocul străzii São Roque pălăria de pai reapăru, atinse aproape umărul Luizei ; doi ochi bulbucați o săgetară.

Luiza grăbi pasul, disperată : tic-tacul botinelor ei bătea vioi pe trotoar ; deodată, pe cînd trecea pe lîngă parcul São Pedro de Alcântara, de sub pălăria de pai ieși o voce mieroasă cu accent brazilian, care-i spuse, chiar lîngă obraz :

— Unde locuiești, domnișoară ?

Se agăță speriată de brațul Julianei.

Vocea repetă :

— Nu te supăra, domnișoară, unde locuiești ?

— Prost-crescutule ! răcni Juliana.

Pălăria de pai dispăru imediat printre copaci.

Sosiră acasă abia trăgîndu-și sufletul. Luizei îi venea să plîngă ; se prăbuși pe *causeuse*, frîntă, nefericită. Ce imprudență, să se plimbe noaptea pe străzi, cu slujnica ! Era nebună, nu știa să se poarte. Ce zi mai fusese zi aceea ! Și-și amintea tot, începînd cu dimineata : *lunch*-ul, șampania băută printre sărutările lui Bazilio, și delirurile lor deșuchiate, ce rușine ! Și să se mai ducă apoi și la Leopoldina acasă, noaptea, ca să fie luată pe stradă drept o femeie din cartierul Bairro Alto !... Deodată își aminti de Jorge care, în Alentejo, muncea pentru ea, se gîndea la ea... Își ascunse fața în mîini, se detestă, ochii i se umeziră.

Dar a doua zi de dimineată se trezi foarte bine dispusă. Se mai simțea, e drept, vag rușinată de toate „prostiile“ din ajun, și parcă pătrunsă de o senzație nedefinită, palpitație sau presentiment, că n-ar trebui să se ducă la „Paradis“. Dorința care o îmboldea însă

puternic să meargă totuși îi oferi pe dată motive : ar fi însemnat să-l dezamăgească pe Bazilio, dacă nu se ducea azi, nu trebuia să se mai ducă niciodată, și asta însemna să rupă... În plus, dimineța foarte frumoasă o atrăgea în stradă ; plouase peste noapte, nu mai era așa cald ; în tonurile luminii și ale cerului albastru se ghicea o răcoare spălată și blândă.

La unsprezece și jumătate cobora pe strada Moinho de Vento, când zări silueta demnă a consilierului Acácio care urca agale pe strada Rosa, cu umbrela închisă, cu capul sus.

De cum o văzu, grăbi pasul, făcu o plecăciune adîncă :

— Ce întîlnire într-adevăr fericită !...

— Ce mai faceți, domnule consilier ? Îmi pare bine că vă văd !

— Dar dumneavoastră, doamna mea ? Remarc că arătați excelent !

Trecu în stînga ei cu o mișcare solemnă și începu să umble lingă ea.

— Îmi permiteți, sper, să vă însoțesc în excursia dumneavoastră ?

— Sigur, cu cea mai mare plăcere. Dar ce-ați mai făcut ? Trebuie să vă dojenesc...

— Am fost la Sintra, scumpă doamnă. Și, oprindu-se : Nu știați ? A apărut și în *Ziarul știrilor* !

— Dar după ce v-ați înapoiat de la Sintra ?

El sări :

— Ah ! am fost extrem de ocupat ! Extrem de ocupat ! Total absorbit de compilarea unor documente indispensabile pentru cartea mea... Și, după o pauză : Al cărei titlu nu vă este cunoscut, cred.

Luiza nu și-l amintea în întregime. Consilierul îi expuse atunci titlul, obiectivele urmărite, denumirea cîtorva capitole, utilitatea operei : era *Descrierea pitorească*

a principalelor orașe din Portugalia cu cele mai renumite instituții situate pe teritoriul lor.

— E un ghid, dar un ghid științific. Îmi voi ilustra afirmația cu un exemplu: Vreți să vă duceți la Bragança¹: fără cartea mea, e foarte natural (aș spune chiar, e sigur) că vă veți înapoia fără să vă fi bucurat de curiozitățile locale: cu ajutorul cărții mele parcurgeți edificiile cele mai remarcabile, vă adunați un fond foarte solid de cunoștințe instructive, și aveți parte în același timp și de plăcere.

Luiza abia îl auzea, zîmbind vag sub voaleta ei albă.

— Azi e foarte agreabil! spuse ea.

— Deosebit de agreabil! O zi creatoare!

— Ce răcoare plăcută e pe aici!

Intraseră în parcul São Pedro de Alcântara²; un aer suav circula printre copacii mai verzi; solul compact, fără praf, mai era încă ușor umed; și, în ciuda soarelui puternic, cerul albastru părea transparent și foarte înalt.

Consilierul vorbi atunci despre vară: fusese toridă! În sufrageria sa avusese și 48° la umbră! 48°! Și, cu bonomie, vrînd apoi să-și scuze sufrageria de o asemenea exagerare caniculară, continuă:

— Dar asta-i fiindcă e expusă către sud! Să nu fim nedrepti! E complet expusă către sud. Astăzi vremea este însă într-adevăr reparatorie.

O invită chiar să facă un tur pe jos, prin parc. Luiza ezita. Iar consilierul, scoțîndu-și ceasul, se uită la cadran de la distanță și declară imediat că nu se făcuse încă ora douăsprezece. Îl reglase după orologiul de la Arsenal, era

¹ Oraș din Portugalia, situat pe malul râului Fervença, în apropierea ruinelor localității antice Brigantia. Are cîteva edificii de mare valoare arhitectonică, un muzeu de artă veche și o Cameră care pare să fie o construcție romanică din evul mediu timpuriu (n. t.).

² Acest părculeț, situat în trepte, oferă o minunată priveliște asupra Lisabonei (n. t.).

un ceas englezesc. Preferabile de departe celor elvețiene, adăugă foarte pătruns.

Lașă, din inerție, eñervată de glasul pompos al consilierului, Luiza coborî, cõtrariată, treptele spre parc. Dealtfel, își spunea, mai avea timp, va lua o trăsură...

Se sprijiniră de grilaj. Prin barele de metal vedeau, coborînd în pantă, acoperișuri întunecate, alternînd cu curți interioare, colțuri de zid cu cîte o anemică porțiune verde de grădină secătuită ; apoi, în fundul văii, Promenada își întindea masa prelungă de frunziș în care sclipeau, din loc în loc, frînturi de alee presărată cu nisip. De acolo se înălțau imediat fațadele inexpressive de pe strada Oriental, primind o lumină vie ce făcea să sclipească geamurile ; prin spate se ridicau pe același plan terenuri de un verde ars împrejmuite de puternice ziduri negre, piatra cioplită a minăstirii Encarnação, de un galben trist, alte construcții separate, pînă pe dealul Graça, acoperit de clădiri eclesiastice, cu șiruri de feres-truici de minăstire și turnuri de biserici profilindu-se foarte albe pe cerul albastru ; iar Penha de França, mai încolo, scotea în relief albeața zidului văruit, pe care se zărea fișia verde-negricioasă a arbuștilor. La dreapta, pe dealul pleșuv, Cetatea ¹ se odihnea, bondoacă, groaznic de murdară ; iar linia foarte frîntă a acoperișurilor, a colțurilor de case din Mouraria ² și din Alfama ³ cobora în unghiuri bruște pînă la cele două turnuri greoaie ale Catedralei, cu aspectul ei abațial și secular. Apoi vedeau o porțiune din fluviu, scăldată în lumină : pinzele albe a două ambarcațiuni treceau încet ; iar pe malul celălalt,

¹ Cetatea São Jorge, care domină Lisabona de pe vîrfurile dealului celui mai înalt al orașului, a fost construită de romani și cucerită de la mauri în 1147 de către primul rege al Portugaliei, Dom Afonso Henriques (n. t.).

^{2, 3} Pitorești cartiere vechi ale Lisabonei (n. t.).

la picioarele unei coline scunde pe care îndepărtarea o făcea să pară albastră, se înșirau căsuțele unui cătun de un alb lucios de cretă. Din oraș urca o rumoare densă și lentă, alcătuită din zgomotul roților de la trăsuri, scîrții-tul greoi al carelor cu boi, vibrația metalică a căruțelor care transportau fierărie, și cite un strigăt ascuțit de vînzător ambulant.

— Măreață panoramă ! spuse consilierul cu emfază. Și începu imediat elogiul orașului. Era unul din cele mai frumoase din Europa, desigur, iar ca intrare în port, doar Constantinopolul mai putea rivaliza cu el ! Străinii îl invidiau fantastic. Fusesse pe vremuri un mare emporiu, și păcat doar de canalizarea proastă, și de edilii atît de delăsători !

— Ehei, dacă s-ar fi aflat în mîna englezilor, scumpă doamnă ! exclamă.

Dar se căi imediat de această frază lipsită de patriotism. Jură că „era doar un fel de a vorbi“. Dorea independența țării sale ; și-ar da și viața pentru ea, la nevoie ; nici englezi, nici spanioli ! ...— Doar noi, doamnă mea ! Și adăugă, respectuos : Și Dumnezeu !

— Ce frumos e fluviul ! spuse Luiza.

Acácio își îndreptă spinarea și murmură pe un ton cavernos :

— Tägele !

Dori atunci să facă un tur prin parc. Pe straturile de flori zburătăceau fluturi albi, galbeni ; apa care picura în bazin conferea ambianței un mic ritm de grădină burgheză ; în văzduh plutea o aromă de vanilie ; pe capetele busturilor de marmoră ce se șteau printre arbuști și tufe de dalii se așezaseră păsări.

Luizei îi plăcea părculețul, dar îi erau antipatice treptele atît de înalte...

— Din cauza sinuciderilor ! replică imediat consilierul.

Și totuși, după opinia sa, numărul sinuciderilor scăzuse considerabil în Lisabona ; atribuia acest lucru modului sever și foarte lăudabil în care erau combătute de presă...

— Pentru că în Portugalia, credeți-mă, stimată doamnă, presa reprezintă o forță !

— Dacă am merge acum... ? pomeni Luiza.

Consilierul se înclină, dar, văzînd-o că se pregătește să culeagă o floare, îi apucă brusc brațul :

— Ah, stimată doamnă, vă rog frumos ! Regulamentele sînt foarte explicate în această privință ! Să nu le încălcăm, vă rog să nu le încălcăm ! Și adăugă : Exemplul trebuie să vină de sus.

Urcară, și Luiza își spunea : „Se duce acasă, o să mă părăsească în piața Loreto“.

Pe strada São Roque zări un cadran de ceas într-o cofetărie : douăsprezece și jumătate ! Bazilio începuse deja să aștepte !

Grăbi pasul, iar în Piața Loreto se opri. Consilierul o privi, zîmbind, întrebător.

— Ah ! credeam că vă duceți acasă, domnule consilier !

— Acum aș dori să vă însoțesc, dacă-mi permiteți. Sigur nu sînt indiscret ?

— Asta-i bună ! Nicidecum.

Trecu o trăsură oficială, urmată de alta, la trap.

Consilierul, cu o mișcare agitată și o plecăciune adîncă, își scoase pălăria.

— E președintele Consiliului. Nu l-ați văzut ? Mi-a făcut semn dinăuntru. Începu imediat să-i aducă elogii :

— E cel mai de seamă parlamentar al nostru ; un talent nemaiîntîlnit, un limbaj foarte îngrijit ! Și se pregătea să abordeze treburile publice, dar Luiza traversă spre biserica dos Mártiros, ridicîndu-și puțin rochia din pri-

cina unor urme de noroi. Se opri în ușa bisericii și, zîmbind :

— Intru aici să spun o mică rugăciune. Nu vreau să vă fac să așteptați. Cu bine, domnule consilier, mai treceți pe la noi.

• Își închise umbrela, îi întinse mîna.

— Păi, cum așa, scumpă doamnă ! Voi aștepta, dacă nu stați mult. Voi aștepta, nu sînt grăbit. Și, cu respect : Foarte lăudabil, zelul acesta !

Luiza intră disperată în biserică. Rămase în picioare sub cor, calculînd : „Întîrzii aici, el se plictisește să mai aștepte și pleacă !“ Deasupra ei sclipeau vag turturii de cristal ai candelabrelor. Era o lumină voalată, egală, ușor mătuîtă. Iar zidurile văruite, dușumelele bine frecate, balustradele laterale de piatră dădeau ambianței o tonalitate luminoasă și albă, pe care se detașau aurăriile capelei, frontalurile violete ale amvoanelor, în fund două draperii de un violet mai închis, iar sub baldachinul liliachiu, aurăria tronului. Domnea o liniște răcoroasă și adîncă. În fața baptisteriului, un băiat în genunchi, cu o căldare de zinc lîngă el, freca podeaua cu o cîrpă, discret : spinări de cucernice, încotoșmănate sau înfășurate în șaluri vopsite, se închinau, ici și colo, în fața cîte unui altar ; iar un bătrîn, în dulman de lînă neagră, prostrat în mijlocul bisericii, mormăia rugăciuni, într-o melopee lugubră ; i se vedea capul chel, țintele enorme ale ghetelor, și la fiecare închinăciune se bătea disperat în piept.

• Luiza urcă pînă la altarul principal. Bazilio începea desigur să-și piardă răbdarea, bietul băiat ! Trecu un paracliser, și ea îl întrebă, timidă, cît era ceasul. Omul își înălță fața de culoarea cidrului spre o fereastră din cupolă și, uitîndu-se apoi pieziș la Luiza, spuse :

— Să tot fie spre două !

Spre două ! Era în stare să n-o mai aștepte, Bazilio ! O apucă frica să nu piardă acea dimineață de amor, și o dorință fierbinte să ajungă în sfârșit la „Paradis“, în brațele lui ! Și privea vag sfinții, Fecioarele străpunse de spade, Cristii acoperiți de răni — cuprinsă de nerăbdarea voluptății, revăzind odaia, pătuțul de fier, mustăcioara lui Bazilio !... Dar totuși mai întârzie, voia „să-l plictisească pe consilier, să-l facă să plece“. Când își spuse că trebuie să o fi luat din loc, ieși furișându-se. Îl văzu imediat în ușă, țeapăn, cu miinile la spate, citind lista juraților.

Pe dată începu să-i laude cucernicia. Nu intrase și el în biserică fiindcă nu voise să-i tulbure reculegerea. Dar o aproba din toată inima ! Lipsa de credință era cauza imoralității care se răspîndea ca o molimă...

— Și în plus, este și semn de bună educație. Veți observa că toată nobilimea își îndeplinește îndatoririle religioase...

Tăcu ; se îmbătoșa, foarte satisfăcut de a coborî pe Chiado alături de acea frumoasă doamnă, atât de admirată. Ba chiar, când trecură pe lângă un grup, se aplecă misterios spre ea și-i spuse la ureche, zîmbind :

— E o zi apreciabilă !

Și-i oferi prăjituri în ușa cofetăriei Baltreschi. Luiza refuză.

— Regret. Găsesc însă că e foarte înțelept să se respecte regularitatea meselor.

Vocă lui îi parvenea acum Luizei cu impertinența unui biziit ; deși nu era cald, se înăbușea, simțea furnicăture în tot corpul ; îi venea s-o ia la fugă, deodată ; și totuși umbla încet, nefericită, ca somnambulă, gata să izbucnească în lacrimi.

Fără nici o nevoie, la întâmplare, intră în magazinul Valente. Era unu și jumătate ! După o ușoară ezitare, ceru niște cravate din fular unui vânzător blond și jovial.

— Albe ? colorate ? în dungi ? cu picățele ?

— Să văd, diferite.

Nu-i plăcură. Le despătura, le scutura, le punea de-o parte ; și se uita în jurul ei pierdută, palidă... Vînzătorul o întrebă dacă nu cumva se simțea rău : îi oferi apă, altceva...

Nu era nimic ; aerul îi va face bine ; va mai trece. Ieși. Consilierul, plin de sollicitudine, propuse imediat s-o însoțească la o farmacie bună ca să ia niște apă de flori de portocale... Coborau atunci pe strada Nova do Carmo, iar consilierul afirmă că vînzătorul fusese foarte politicos : nu era de mirare, de vreme ce în comerț activau acum fii din familii bune ; cită cîteva exemple.

Dar, văzînd-o că tace :

— Încă vă mai simțiți rău ?

— Nu, mi-e bine.

— Am făcut o plimbare delicioasă !

O luară în lungul Pieții Rossio, pînă la capăt. Se întoarseră, o traversară în diagonală. Iar în dreptul Arcului Bandeira, se apropiară de strada Ouro. Luiza privea în jur, amărită, căuta o idee, un prilej, o întîmplare — în vreme ce consilierul diserta grav alături de ea. Vederea teatrului Dona Maria îi îndreptă atenția spre probleme de artă dramatică : găsise că piesa lui Ernestinho era poate prea tare. Dealtfel, nu-i plăceau decît comedii. Nu că nu s-ar entuziasma pentru frumusețile unui *Frei Luís de Sousa*¹, dar sănătatea nu-i îngăduia emoțiile puternice. Așa, de pildă...

Dar Luiza avu deodată o idee, și spuse imediat :

— Ah ! uitam ! Trebuie să mă duc la Vitry². Are să-mi plombeze un dinte.

¹ Celebră dramă în trei acte și în proză a lui Almeida Garrett, socotită pînă astăzi capodopera teatrului portughez (1844) (n. t.).

² Renumit dentist din acea vreme (n. t.).

Consilierul, întrerupt, o privi fix. Și Luiza, întinzându-i mina, cu vocea repezită, îi spuse :

— Cu bine, mai treceți pe la noi, da ? Și se precipită spre ușa lui Vitry.

Urcă pînă la etajul întii, alergînd, cu rochia suflecăță : se opri gîfîind, așteptă ; coborî apoi încet, pîndi prin ușă... Silueta consilierului se îndepărta țănoșă, demnă, în direcția Ministerelor.

Chemă o trăsură.

— Cît poți de repede ! exclamă.

Trăsura intră aproape în galop pe străduța „Paradisului“. La ferestre se ițiră capete mirate. Urcă, simțind cum îi bate inima tare. Ușa era încuiată — și imediat se deschise ușița cu grilaj alăturată, iar vocea proprietaressei șopti :

— A plecat. Să tot fie o jumătate de oră.

Coborî. Dădu birjarului adresa ei și, prăbușindu-se în fundul cupeului, izbucni într-un plîns isteric. Trase storurile ca să se ascundă ; își smulse voaleta, își sfîșie o mînușă, simțind în ea violențe neașteptate. Atunci o apucă o dorință nebunească să-l vadă totuși pe Bazilio ! Bătu disperată în gemuleț, strigă :

— La Hotel Central !

Pentru că se afla într-unul din acele momente cînd temperamentele sensibile au impulsuri de nestăpînit ; resimt o plăcere furioasă în a sfărîma îndatoririle și conveniențele ; iar sufletul caută răul cu lăcomie, cu fiori de senzualitate !

Caii opriră, derapînd, la ușa hotelului. „Domnul Bazilio de Brito nu-i aici, dar este domnul viconte Reinaldo.“

— Bine, acasă, adresa de adineauri !

Birjarul dădu bice cailor. Și Luiza, scuturată de frigurile furiei, profera injurii la adresa consilierului, a pocitaniei, a imbecilului, blestemînd viața care o făcuse să-i cunoască, pe el și pe toți prietenii casei ! O apucase

o dorință aprigă să o dea dracului de căsnicie, să facă ce-i trăsnea prin cap !...

La ușă se trezi că nu are mărunțiș pentru birjar.

— Așteaptă ! spuse, urcînd furioasă. Am să-ți trimit banii !

„Ce turbată !“ gîndi birjarul.

Veni să-i deschidă Joana ; și aproape că se dădu înapoi, văzînd-o atît de roșie, de agitată.

Luiza se duse drept în dormitor : „cucul“ bătea ora trei. Camera era toată cu susul în jos : vase cu plante pe podea, toaleta acoperită cu un cearșaf vechi, rufe murdare pe scaune. Și Juliana, cu o basma pe cap, mătura liniștită, fredonînd.

— Cum, încă n-ai terminat curățenia în dormitor ? strigă Luiza.

Juliana tresări la acea furie neașteptată.

— Tocmai o făceam, conîță !

— Că tocmai o făceai, văd și eu ! izbucni Luiza. E ora trei și dormitorul e încă în starea asta !

Își aruncase pălăria, umbrela.

— De obicei veniți mai tîrziu, conîță..., spuse Juliana. Și buzele i se albiră.

— Ce-ți pasă la ce oră vin ? Ce te privește asta pe dumneata ? Ai obligația să faci curat cum mă scol eu. Și dacă nu-ți convine, afară, încheiem socotelile !

Juliana se făcu roșie ca racul și, ațintindu-și asupra Luizei ochii injectați :

— Știi ceva ? Eu n-am de gînd să te suport !

Și aruncă violent mătura pe jos.

— Afară ! urlă Luiza. Afară imediat ! Să nu mai stai o clipă în casa asta !

Juliana se proțăpi în fața ei și, lovindu-se convulsiv în piept, cu glasul răgușit :

— Am să plec dacă am să vreau ! Numai dacă am să vreau eu !

— Joana ! strigă Luiza.

Voia să cheme bucătăreasa, un om, un polițist, pe cineva ! Dar Juliana, cu fața descompusă, cu pumnul în aer, tremurînd toată :

— Dumneata, cucoană, n-ai să mă dai pe mine afară ! Dumneata, cucoană, să nu mă faci să-mi pierd capul ! Și, cu glasul gituit, spuse printre dinții încleștați : Află că nu toate hîrțile s-au aruncat la gunoi !

Luiza se dădu înapoi, țipă :

— Ce vrei să spui ?

— Că scrisorile pe care le scrii amantilor dumitale le am eu aici, cucoană ! Și se bătu peste buzunar, feroce.

Luiza o fixă o clipă cu ochii înnebuniți, apoi căzu jos, lîngă *causeuse*, leșinată.

VIII

Prima impresie a Luizei, de îndată ce se trezi, a fost aceea a două siluete necunoscute care stăteau aplecate asupra ei. Una, cea mai voinică, se îndepărtă ; clinchetul rece al unei sticle pe care o puneă cineva pe marmora măsuței de toaletă o trezi de tot. Auzi atunci un glas care spunea, înăbușit :

— E mult mai bine. Dar i s-a făcut rău așa, dintr-o dată, madam Juliana ?

— Așa, dintr-o dată.

— Eu am văzut-o cînd a intrat în casă, era foarte încălzită...

Pași ușori călcară pe covor, vocea Joanei o întrebă, chiar lîngă obraz :

— Vă simțiți mai bine, conîță ?

Deschise ochii, începea să perceapă din nou lucrurile din jurul ei ; era întinsă pe *causeuse*, îi deschieseră rochia, iar în cameră plutea un miros tare de oțet. Se sprijini în cot, cu privirea rătăcită, pierdută :

— Dar cealaltă ?...

— Madam Juliana ? S-a dus să se întindă. Nici ei nu-i este prea bine. Pentru că v-a văzut așa, coniță, sărăcuța... Vă e mai bine acum ?

Se așază. Simțea o sfîrșeală în tot trupul : întreaga cameră părea să se învîrtă cu ea.

— Poți să pleci, Joana, poți să pleci, spuse.

— Nu mai aveți nevoie de nimic, coniță ? Poate o supiță v-ar face bine...

Rămasă singură, Luiza începu să privescă în jur, mirată. Toate erau puse la loc, camera dereticată, ferestrele închise. O mănășă căzuse pe jos : se sculă, clătî-nindu-se pe picioare, o ridică, îi îndreptă degetele mașinal, ca o somnambulă, o puse în sertarul măsuței de toaletă. Își netezi părul ; arăta schimbată, avea *altă* expresie, parcă ar fi fost *alta* ; iar tăcerea din odaie o impresionă, ca ceva extraordinar.

— Coniță, se auzi vocea timidă a Joanei.

— Ce e ?

— Birjarul.

Luiza se întoarse, fără să înțeleagă :

— Care birjar ?

— Un birjar ; zice că n-ați avut bani schimbați, că i-ați spus să aștepte...

— Ah !

Și, ca atunci cînd lumina unui felinar cu gaz țîșnește deodată și luminează un decor, își văzu, dintr-o străfulgerare, toată „nenorocirea“ !

Tremura atât de tare că abia putea deschide sertarul de la scrin.

— Uitasem, uitasem..., biiguia.

Îi dădu Joanei banii ; și, prăbușită pe *causeuse* :

— Sînt pierdută ! murmură, strîngîndu-și capul în miini.

Totul era descoperit ! Și i se înfățișară imediat în minte, cu intensitatea unor desene negre pe un perete alb, furia lui Jorge, uluirea prietenilor, indignarea unora, batjocura altora ; iar imaginile acelea, căzînd cu zgomot în sufletul ei, ca lemnele în foc, îi aprindeau disperarea, teroarea.

Ce-i rămînea de făcut ? Să fugă cu Bazilio !

Gîndul acesta, primul, singurul, puse impetuos stăpînire pe ea, o pătrunse — ca apa unei inundații care năpădește brusc peste un cîmp.

Doar îi jurase de atîtea ori că ar fi așa de fericiți la Paris, în apartamentul lui din Rue Saint-Florentin ! Ei bine, se va duce acolo ! Nu-și va lua nici un cufăr, va pune în valijoara ei de marochin ceva rufărie de corp, bijuteriile de la mama... Dar servitorii ? Casa ? Îi va lăsa o scrisoare lui Sebastião să vină, să încuie tot !... Își va lua pe drum rochia în dungulițe albastre — sau cea neagră ! Altceva nimic. Restul și-l va cumpăra departe, în alte orașe...

— Coniță, dacă vreți să veniți la masă..., spuse Joana din ușa dormitorului.

Își pusese un șorț alb, și adăugă :

— Madam Juliana s-a culcat, zice că are dureri, nu poate servi masa.

— Vin imediat.

Luă doar o lingură de supă, bău o înghițitură mare de apă ; și, ridicîndu-se :

— Ce are ?

— Zice că are o durere foarte puternică la inimă.

Dacă murea ! Ar fi fost salvată ! Atunci putea să rămînă pe loc ! Și, cu o speranță perversă :

— Du-te să vezi, Joana, du-te să vezi cum se simte !

De cită lume nu auzise că a murit în urma unei dureri ! S-ar duce imediat în odaia ei să-i răscolească în cufăr, să-i ia scrisoarea ! Și nu s-ar teme de tăcerea morții, nici de lividitatea cadavrului...

— S-a mai liniștit, conită, veni să spună Joana, zice că se scoală acușica. Dar dumneavoastră nu mai mâncați nimic ? Zău așa !

— Nu.

Și intră în dormitor, spunându-și : „La ce bun să-mi închipui vrute și nevrute ? Nu-mi rămîne decît să fug.“

Se hotărî să-i scrie imediat lui Sebastião ; dar nu putu să găsească altă, cuvinte în afară de începutul, așternut în susul hîrtiei, cu un scris foarte tremurat : „Dragă prietene !“

De ce să-i scrie ? Cînd, a doua zi, ea nu se va mai întoarce acasă, nici după-masa, nici seara — servitoarele, *cealaltă*, infama !, se vor duce imediat la Sebastião. Era prietenul cel mai apropiat al casei. Ce o să se mai mire și el ! O să se gîndească la vreun accident, o să dea fuga la Encarnação, pe urmă la poliție, o să aștepte înnebunit pînă dimineața ! A doua zi, alte speranțe, alte decepții teribile — pînă cînd îi va telegrafia lui Jorge ! Iar la ora aceea ea, cuibărită în colțul unui vagon, se va îndrepta desigur, în zgomotul gîfiitor al locomotivei, spre un nou destin !...

Dar de ce se necăjea, la urma urmei ? Cîte nu i-ar invidia soarta ! Ce așa mare nenorocire, să-și părăsească viața asta îngustă, între patru pereți, în care nu făcea altceva decît să verifice liste de cumpărături și să croșeteze, — și să plece cu un bărbat tînăr și iubit, să meargă la Paris ! La Paris ! Să trăiască în mîngîierile luxului, în alcovuri de mătase, să aibă o lojă la Operă !... Proastă era că se necăjea ! Aproape că însemna o fericire, acel „dezastru“ ! Fără el, n-ar fi avut niciodată curajul să se descotorosească de viața ei burgheză ; chiar cînd ar

fi împins-o o dorință puternică, tot ar fi existat mereu o timiditate care s-o rețină !

Și apoi, fugind, dragostea ei devenea demnă ! Va aparține unui singur bărbat ; nu va trebui să iubească acasă și în afară de casă !

Îi cășună chiar să se ducă imediat la Bazilio, „să termine odată cu toate astea“. Dar era târziu ca să meargă acum la hotel ; se temea de întunericul străzilor, de noapte, de bețivi...

Se apucă imediat să-și pregătească valijoara de marochin. Își puse înăuntru batiste, ceva rufărie de corp, trusa de unghii, măștiile de la Bazilio, o cutie de pudră, câteva bijuterii care-i aparținuseră mamei ei... Voi să ia și scrisorile lui Bazilio... Le ținea într-o casetă din lemn de santal, în sertarul cel mare al dulapului de haine. Și le răspindi în poală ; despături una, din care căzu o floriceică uscată ; alta care avea, în îndoitură, fotografia lui Bazilio. Deodată i se păru că nu erau toate ! Ar fi trebuit să fie *șapte* : *cinci* bilețele scurte și *două* scrisori — prima pe care i-o scrisese el, atât de tandră !, și ultima, din ziua când s-au certat ! Le numără... Lipseau, într-adevăr, *prima*, și *două* bilete ! Și pe astea le furase, va să zică !... Se ridică, lividă. Ah ! ce infamă ! O apucă furia să se urce la mansardă, să se ia la luptă cu ea, să i le smulgă, s-o păcălească !... Dar, la urma urmei, era tot-una ! — Se prăbuși pe *causeuse*, distrusă. Că avea una, două, sau toate — nenorocirea era aceeași !

Și, foarte surescitată, se duse să-și pregătească rochia neagră pe care trebuia să și-o pună pe drum, pălăria, un șal-pled...

„Cucul“ bătu ora zece. Intră atunci în alcov ; puse sfeșnicul pe măsuță, privi îndelung patul cel mare cu perdeluțele de dantelă albă. Dormea în el pentru ultima oară ! Ea croșetase cuvertura, în primul an de căsnicie ; fiecare ochi corespundea unei bucurii. Jorge venea cite-

odată să se uite la ea cum lucrează și, tăcut, o privea zîmbind, sau îi vorbea încetișor, răsucindu-și pe degete firul gros de bumbac ! Acolo dormise cu el timp de trei ani : locul ei era la perete... În patul acela fusese bolnavă de pneumonie. Săptămîni la rînd el nu se culcase — ca s-o vegheze, să-i aranjeze așternutul, să-i dea supele, doctoriile, cu tot felul de vorbe dulci care-i făceau atita bine !... Îi vorbea ca unui copilăș, îi spunea : „Lasă că trece, mîine ai să fii bine, mergem la plimbare.“ Dar privirea lui îngrijorată era înecată în lacrimi ! Sau o ruga : „Fă-te bine, vrei ? Fă-mi plăcerea asta, scumpa mea, fă-te bine !...“ Și ea își dorea atît de mult să se însănătoșească, încît simțea ca o ușoară undă de viață care-i revenea, în răcorea sîngele !

În primele zile de convalescență, el o îmbrăca ; ingenunchea ca să-i pună pantofii, o înfășura în capot, o întindea pe *causeuse*, se așeza lîngă ea să-i citească romane, să-i deseneze peisaje, să-i decupeze soldați de hîrtie. Și depindea toată de el, nu mai avea pe nimeni pe lume care să se ocupe de ea, să sufere, să plîngă pentru ea — în afară de el ! Adormea întotdeauna cu mîinile într-ale lui, fiindcă de la boală îi rămăsese o vagă teamă de coșmarurile febrei ; iar bietul Jorge, ca să n-o trezească, stătea așa, cu mîna prinsă într-ale ei, ore întregi, fără să se miște. Se culca îmbrăcat pe o salteluță, la picioarele ei. De multe ori, cînd se trezea noaptea, îl vedea ștergîndu-și lacrimile ; de bucurie, desigur, fiindcă era salvată ! Medicul, bunul doctor Caminha, spusese : „A trecut pericolul, acum trebuie să se refacă trupșorul ăsta.“ Iar Jorge, bietul Jorge, săracul, fără o vorbă, apucase mîinile bătrînului și i le acoperise de sărutări !

Iar acum, cînd va afla, cînd se va întoarce acasă ! Cînd, intrînd aici, în alcov — va mai vedea încă cele două pernuțe ! Ea va pleca departe, cu altul, pe drumuri străine, va auzi vorbindu-se altă limbă. Ce oroare ! Iar

el va rămîne aici, în casa asta, singur, plînd în brațele lui Sebastião. Cîte amintiri despre ea o să-l chinuie ! Rochiile ei, papuceii, piepșenii, toată casa ! Ce viață tristă va fi viața lui de-atunci înainte ! Va dormi aici, singur ! Nu va mai avea pe nimeni care să-l trezească dimineața cu un mic sărut, să-și treacă brațele pe după gîtul lui, să-i spună : „E tîrziu, Jorge !“ Totul se sfîrșise pentru amîndoi. Niciodată ! Izbucni în plîns, prăbușită pe pat, cu fața în jos.

Dar o auzi pe Juliana vorbind tare pe coridor, cu Joana. Se sculă, îngrozită. Oare va veni la ea, infama ? Pașii în papuci se îndepărtară încet, și Joana intră cu lista de cumpărături pentru a doua zi și cu veioza.

— Madam Juliana, spuse, s-a sculat o clipă, dar zice că încă se mai simte rău, săraca. S-a dus să se culce. Mai doriți ceva, conită ?

— Nu, spuse ea din alcov.

Se dezbracă ; și, ca încremenită, căzu într-un somn adînc.

Juliana, sus, nu dormea. Durerea îi trecuse — și se zvîrcolea pe somieră, „cu diavolul insomniei în ea“, ca de-atîtea nopți în ultimele săptămîni. Pentru că de cînd pusese mîna pe scrisoarea din „sarcofag“, trăia într-o înfrigurare neconținută ; dar bucuria era atît de puternică, speranța atît de mare, că o susțineau, îi dădeau sănătate ! În sfîrșit, Dumnezeu își amintise și de ea ! De cînd începuse să vină Bazilio în casă, avusese bătaii de inimă, ceva îi spunea că sosise în fine și ziua ei ! Prima satisfacție o cunoscuse în seara aceea cînd găsise, după plecarea lui Bazilio, la ora zece, pieptănașul Luizei căzut lîngă divan. Dar ce explozie de fericire cînd, după atîta stat la pîndă, atîta osteneală, dădu în sfîrșit de scrisoarea din „sarcofag“ ! Alergă la mansardă, o citi cu lăcomie, și cînd văzu ce importantă era „tărășenia“, i se um-

plură ochii de lacrimi, își proiectă sufletul pervers spre înaltul cerului, și strigă în sinea ei, triumfătoare :

— Slavă ție, Dumnezeuule ! Slavă ție, Dumnezeuule !

Și acum, ce să facă *mai departe* ? — se îngrijora ea. Se gândi să i-o vîndă Luizei pe o sumă forte... dar de unde să aibă ea bani ? Nu ; mai bine să aștepte înapoierea lui Jorge și, sub amenințarea că o s-o publice, să-i stoarcă o grămadă de lire, prin mijlocirea cuiva, se-nțelege, ea punîndu-se la adăpost ! Și în anumite zile cînd înfățișarea, toaletele, plimbările Luizei o enervau mai tare, îi venea să iasă în stradă, să cheme vecinii, să le citească hîrtia, s-o pună la pămînt, să se răzbune pe „cătea“ !

Mătușa Vitória a fost cea care a potolit-o, și a dirijat-o de atunci înainte. I-a spus astfel imediat „că pentru ca să fie complet tot tacîmul, mai era nevoie și de o scrisoare a filfizonului“. Începu atunci pentru ea munca migăloasă de a pune mîna pe una ! I-a trebuit multă șiretenie, a avut de încercat multe chei, dintre care două făcute după tipare în ceară, o răbdare de pisică la pîndă, o dibăcie de hoț de buzunare ! Dar a pus în cele din urmă mîna pe ea, și încă pe ce scrisoare ! O citi cu mătușa Vitória — care se tăvălise de rîs !... Mai cu seamă biletul în care Bazilio îi spunea : „Azi nu pot veni, dar te aștept miine la două ; îți trimit trandafirașul ăsta, și te rog să faci ce ai făcut cu celălalt, să-l pui în sîn, pentru că-mi place atît de mult, cînd vii așa, să-ți simt pieptuțul parfumat !...“ Mătușa Vitória, sufocată, voi s-o arate și vechii ei prietene, Pedra, Pedra cea grasă, care se afla în cealaltă încăpere.

Pedra se strimbă de rîs și ea ! Sîinii ei enormi, care-i atirnau ca niște ploști pe jumătate pline, se zguduiau de ilaritate. Și, cu mîinile în șold, roșie, sforăind, spuse cu vocea ei răsunătoare de tromban :

— Asta-i faină, mătușă Vitória ! Asta-i prima-ntii.

Nu, că merită să apară și la ziar ! Vai, stricații ! Dracu să-i ia !

Mătușa Vitória, foarte serioasă, îi spuse atunci Julia-nei :

— Bun ; acum, tu ai pâinea și cuțitul ! Cu asta, altfel discuți ! Trebuie să aștepti o ocazie. Poartă-te foarte bine, fără îmbufneli, numai zîmbete, ca să nu bănuiască nimic, și fii cu ochii în patru. Ai prins șoarecele, acum lasă-l să miște din coadă !

Și din ziua aceea Juliana savura încintată, cu lăcomie, în străfundurile ei — plăcerea s-o aibă „la mînă“ pe Luizinha, pe conîta, pe stăpîna, pe „coțofana“ ! O vedea cum se gătește, cum se duce la întîlnire, cum fredonează, cum mănîncă pe săturate — și-și spunea, cu o voluptate felină : „Du-te, distrează-te, distrează-te, că eu tot te-am prins în laț !“ O cuprinsese un orgoliu pervers. Se simțea oarecum *stăpîna casei*. Ținea în mîna ei fericirea, reputația, onoarea, pacea stăpînilor ! Ce revanșă !

Iar viitorul îi era asigurat ! Asta însemna bani, pâinea bătrînețelor ei. Ah ! îi sosise și ei clipa ! Zilnic spunea cîte o rugăciune de mulțumire către Maica Domnului, mama oropsiților !

Dar acum, după scena cu Luiza — nu putea sta cu brațele încrucișate, cu scrisorile în buzunar. Trebuia să plece în oraș, să-și înceapă campania, să facă *ceva*. Dar ce ? Să-i spună mătușa Vitória...

De dimineată, de la ora șapte, fără să-și bea cafeaua, fără să-i spună o vorbă Joanei, coborî tiptil, ieși.

Mătușa Vitória nu era acasă. În sală o aștepta deja lume. Domnul Gouveia, cu ciucurele beretei foarte țănoș, zgredăna în registre, încovoiat, scuișind întruna. Juliana spuse bună-zia la toată lumea și se așeză într-un colț, țeapănă, cu umbrela pe genunchi.

Se conversa : iar o femeie de vreo treizeci de ani, ciupită de vărsat, care ședea pe canapea, după ce-i adresă

un zîmbet Julianei, continuă, întoarsă spre o grăsană înfăşurată într-un şal în carouri roşii :

— Păi, nici nu-ţi închipui, madam Ana, nici nu-ţi faci idee ! E o nenorocire ! În fiecare seară, e turtă. Uneori mă şi trezesc de gălăgia pe care o face, că vorbeşte singur şi tropăie pe scară... Eu, de ce mi-e frică, e ca dracul ăsta să nu adoarmă odată cu lampa aprinsă şi să luăm foc. Ah ! e prea de tot !

— Da' cine-i ăsta ? întrebă un tinerel drăguţ, în livrea de valet, care stătea de vorbă în picioare cu un servitor înalt, cu favoriţi şi cu cravată albă murdară.

— Cunha, fiul stăpînului meu. E o nenorocire !

— Beţivan, nu-i așa ? spuse tinerelul, răsucindu-şi o ţigară.

— De groază ! Eu, dimineata, nici nu pot să intru în odaie, de duhoare... Mamă-sa, biata, plînge, se necăjeşte ; erau să-l dea afară şi din serviciu. Vai ! nu sînt deloc mulţumită, deloc !

— Lasă, că şi pe la noi e o mare nenorocire, spuse coborînd glasul cea cu şalul în carouri.

Cei doi bărbaţi veniră mai aproape.

— Conaşul, continuă ea cu gesturi speriate, s-a încurcat cu cumnata !... Coniţa ştie, şi se ceartă zi şi noapte ! Surorile-s tot timpul gata să se păruiască. Bărbatul îi ia partea fetei, femeia începe să ţipe... Vai ! asta n-o să se termine cu bine !

— Şi pe urmă, dacă ni se mai întîmplă şi nouă să uităm cîte ceva, spuse indignat cel cu cravată albă, strigă la noi, şi așa mai departe.

— Dar ai dumitale-s oameni liniştiţi, dom'le João, observă cea ciupită de vărsat.

— Sînt de treabă. Fetele, cam curviştine... Norocul jupîneselor, mai cîte o rochiţă, mai cîte un bănuţ... Dar bătrînii-s pîinea lui Dumnezeu, ce-i drept e drept ! Şi se mănîncă bine la ei !

Întorcându-se apoi spre valet, îl bătu pe umeri, cu un glas între admirativ și invidios :

— Dar asta, ce să mai vorbim ! Asta știu că o duce bine !

Tinerelul zîmbi cu satisfacție :

— Asta-i acum ! Mult zgomot pentru nimic !

— Lasă, lasă, arată aici, spuse cel cu cravata albă atingîndu-l cu cotul, arată aici !

Tinărul se lăsă rugat și, după ce se legănă din șolduri, suflecîndu-și livreaua, scoase din buzunarul vestei în dungulițe un ceas de aur.

— Foarte frumos ! Grozav cadou ! spuseră cele două femei.

— Sudoarea frunții mele, făcu el, mîngîindu-și bărbia. Cel cu cravată albă se indignă :

— Ia te uită, pișicherul ! — Și încet, spre fete : Sudoarea frunții lui, cică ! E cocoșelul stăpînă-sii, o cucoaănă din lumea bună, toată numai în mătăsuri, foarte cumsecade femeie, nițel cam coaptă, dar foarte de treabă, uite ce cadou a primit, un ceas de cel puțin două monede — și mai și vorbește !

Tinerelul spuse atunci, înfundîndu-și mîinile în buzunare :

— Acum, dacă mai vrea, trebuie să dea și lanțul !

— Că și mult o s-o coste ! exclamă cel cu cravata albă. Aștia au acolo, în Baixa, cîteva șiruri de case ! Jumătate din strada Retroseiros e a ei !

— Da-i foarte meschină ! spuse tinerelul. Și, legă-nîndu-se iar, cu țigara în colțul buzei : De două luni sînt la ea, și n-a ieșit pînă acum decît cu ceasul ăsta și cu trei lire de aur !... Că eu, cum se spune, într-o zi îi fac figura ! Și, netezindu-și părul pe frunte : De femei, nu duc lipsă ! Și încă de cele cu „clenci“ !

Dar în clipa aceea intră mătușa Vitória, foarte afe-rată, cu șalul pe braț ; văzînd-o pe Juliana, spuse :

— Bine-ai venit ! A trebuit să fac niște curse, de la șase sînt plecată. Bună, madam Teodósia ; bună, Ana. Ura, a venit și drăguțelul ! Intră colo, Juliana ! Vin imediat, porumbeilor, într-o clipă !

O duse în camera cealaltă, spre curtea interioară :

— Ei, ce mai e nou ?

Juliana începu să-i povestească pe îndelete scena din ajun, leșinul...

— Păi, scumpo, spuse mătușa Vitória, ce s-a făcut, s-a făcut ; acum nu mai e timp de pierdut ; să ne apucăm de treabă ! Tu te duci la Brito, la hotel, și te înțelegi cu el.

Juliana refuză categoric ; nu îndrăznea, i-era teamă...

Mătușa Vitória reflectă, scărpinîndu-se după ureche ; trecu dincolo, șușoti ceva cu domnul Gouveia, după care se întoarse și, închizînd ușa camerei, spuse :

— S-a aranjat cine o să se ducă. Ai la tine scrisorile ?

Juliana scoase din buzunar un portofelăș terfelit, din marochin roșu. Dar șovăi o clipă, se uită la mătușa Vitória cu neîncredere.

— Ți-e frică să-mi dai hîrțile, ființa lui Dumnezeu ? exclamă bătrîna, ofensată. Descurcă-te tu atunci, descurcă-te singură...

Juliana i le dădu imediat. Dar să aibă grijă de ele, să fie atentă !...

— Persoana, spuse mătușa Vitória, se duce mîine seară să vorbească cu Brito, și-i cere un conto de reali !

Juliana simți că-i vine rău. Un conto de reali ! Mătușa Vitória glumea pesemne !

— Asta-i bună ! Păi, ce-ți închipui tu ? Pîntre o scrisoare care nu conținea aproape nimica rău, a plătit o persoană care tot bate Chiado-ul în sus și în jos în trăsura — chiar ieri am văzut-o cu o fetiță de-a ei —, a plătit, zic, trei sute de mii de reali. Bani peșini. Le-a plătit tipul, se înțelege, tipul le-a plătit. Dacă ar fi vorba

de altcineva, nu spun, dar Brito ! E bogat, e mîină-spartă, cade imediat în laț...

Juliana, albă ca varul, îi apucă brațul, tremurînd :

— Oh, mătușă Vitória, am să-ți dau mătase de-o rochie.

— Albastră ! Îți spun de pe-acum și culoarea !

— Dar Brito e un bărbat foarte voinic, mătușă Vitória, dacă înșfacă scrisorile, dacă-i face ceva !

Mătușă Vitória o țintui din priviri, cu dispreț :

— Proastă mai ești ! Îți închipui tu că trimit acolo vreun dobitoc ? Păi, nu ia scrisorile cu el, ia doar o copie ! Uită-te la ea ! Mierloiul de colo se duce !

Și, după ce reflectă un moment :

— Tu, acum, mergi acasă...

— Nu, eu acolo nu mă mai întorc...

— Ai și tu dreptate. Pînă vedem cum stau lucrurile, vino să dormi aici. Azi, oricum iei masa cu mine ; am un pește, grozav...

— Dar nu-i vreun pericol, mătușă Vitória, dacă Brito se duce la poliție...

Mătușă Vitória ridică din umeri și, simțind că-și pierde răbdarea :

— Ascultă, pleacă de-aici, că mă înnebunești ! Poliția ! Ce poliție ! Astea-s lucruri de pălăvrăgit la poliție ?... Las' pe mine ! Hai, du-te acum — și la patru, la masă, da ?

Juliana ieși, parcă plutind ! Un conto de reali ! Deci îi revenea *acel conto de reali* pe care-l mai întrezărise odată, dar îl pierduse, și care-i cădea acum în poală, cu clinchet de lire și foșnet de bancnote ! Și mintea i se învîlmăși de tot soiul de perspective, diferite, dar toate minunate : vitrina unei mercerii în care ar vinde ea ! un soț lîngă ea, la ora cinei ! nenumărate perechi de botine, din cele scumpe, din cele șic. Unde o să țină

banii ? La bancă ? Nu ; în fundul cufărului — era mai sigur, mai la îndemână !

Ca să-și petreacă dimineața, își cumpără un sfert de bomboane și se duse să se așeze pe Promenadă, cu umbrela deschisă, încântată, rumegîndu-și deja viața îmbelșugată, socotindu-se deja cucoană ; ba chiar se trezi făcîndu-i cu ochiul unui proprietar pașnic și rubicond — care se îndepărtă, scandalizat !

La ora aceea Luiza se trezea din somn. Și, așezîndu-se brusc în pat, primul ei gînd a fost : „Azi e ziua !“ O spaimă, o tristețe teribilă îi strîngea inima. Începu să se îmbrace, deja enervată că o va vedea pe Juliana ! Tocmai își făcea planul cum să se închidă în dormitor, să nu iasă la micul-dejun, să plece în vîrfurile picioarelor la unsprezece, să se ducă după Bazilio la hotel, cînd auzi vocea Joanei la ușă :

— Coniță, vă rog frumos !

Începu imediat să povestească, foarte mirată, că madam Juliana ieșise de dimineață și nu se înapoiase încă, și că trebuia făcută curățenia peste tot...

— Bine, pregătește-mi micul-dejun, vin numaidecît...
Ce ușurare !

Calculă imediat că Juliana plecase de tot. Dar, de ce ? Ca să i-o coacă, desigur ! Mai bine să plece și ea neîntîrziat... Putea să-l aștepte pe Bazilio la „Paradis“.

Se duse în sufragerie, luă o înghițitură de ceai, în picioare, pe fugă.

— Madam Juliana o fi pățit ceva ? veni să o întrebe Joana, tot mai mirată.

Luiza înălță din umeri, răspunzînd vag :

— Vom afla...

Era unu și jumătate, se duse să-și pună pălăria. Inima îi bătea tare și, cu toată spaima să n-o vadă deodată pe Juliana intrînd, nu se mai hotăra să plece ; se așezase, cu valijoara de marochin pe genunchi. „Să mer-

gem!“, își spuse în fine. Se ridică; dar parcă ceva nedeslușit și puternic o reținea locului, o vrăjea... Intră încet în alcov: capotul ei zăcea la picioarele patului, papuceii, pe covorul plușat...

— Ce nenorocire! spuse cu glas tare.

Se apropie de măsuța de toaletă, mută piepștenii din loc, deschise sertarele; se duse brusc în salon, scoase poza lui Jorge din albumul de fotografii și o vîrî tremurînd în valijoară, mai privi o dată în jur, rătăcită, ieși trîntind ușa, coborî scara în fugă.

Pe strada Patriarcal trecea un cupeu de piață. Se urcă în el, îi ceru birjarului s-o ducă la Hotel Central.

Domnul Brito ieșise încă de dimineață, spuse portarul foarte aferat. Sosise desigur vreun pachet, pentru că se aduceau bagaje, cufere mari acoperite cu linoleum, lăzi de lemn cu canturi metalice; călători cu aerul speriat al nou-veniților, încă amețiți de tătăzuirea oceanului, vorbeau, se chemau între ei. Acel du-te-vino o învioră: îi veni chef de ducă, de vacarmul nocturn al gărilor luminate de felinare cu gaz, de agitația veselă a plecărilor în dimineți răcoroase, pe puntea vaporului!

Îi dădu atunci birjarului adresa „Paradisului“. Și, pe măsură ce trăsura înainta, i se părea că toată viața ei trecută, Juliana, casa se estompau, se risipeau în zări părăsite. În ușa unei librării, crezu că-l vede pe Julião; repede, se aplecă peste portieră; nu-l mai zări, îi părură: pleca fără să vadă măcar un prieten de-al casei! Acum toți, Julião, Ernestinho, consilierul, Dona Felicidade i se păreau adorabili, posesori ai unor nobile calități, pe care nu le observase niciodată, și care căpătau brusc un mare farmec. Dar bietul Sebastião, atît de bun! Niciodată nu-l va mai auzi cîntînd *malagueña*!

La capătul străzii Ouro cupeul se opri într-o învăl-mășeală de trăsuri, și Luiza îl văzu pe trotoar, lîngă ea, pe Castro, Castro cel cu ochelari, bancherul, despre care

Leopoldina pretindea că „era mort după ea“ ; un băiețel zdrențăros îi oferea niște lozuri ; iar Castro cel gras, cu degetele mari în buzunarele vestei sale albe, îi mulțumea băiețelului cu aerul lui disprețuitor de bogătaş, săgețind-o cu ocheadă pe Luiza prin ochelarii cu rame de aur. Ea, cu coada ochiului, îl observa : mort după ea, omul acela, ce oroare ! Îl găsea groaznic, cu burta lui, cu picioarele scurte. Într-o străfulgerare și-l închipui pe Bazilio, silueta lui elegantă !... Și bătu în gemuleț nerăbdătoare, grăbită să-l vadă.

Trăsura o luă în fine din loc. Piața Rossio strălucea sub soare : din tramvaiul cu cai, oprit la colț, oamenii coborau grăbiți, „care în pantaloni albi, care în rochii ușoare, venind de la Belém, de la Pedrouços ; vânzători ambulanți cîntau. Toți rămîneau în familia lor, în fericirea lor, doar ea trebuia să plece !

Pe strada Ocidental o văzu venind pe Dona Camila — o cucoană măritată cu un bătrîn, celebră prin amănții ei. Părea gravidă ; și înainta încet, cu fața albă satisfăcută, cu o oboseală în corpul rotunjit, ținînd de mîna un băiețel în jachetă de culoare verde-castaniu și o fetiță cu fustița largă, în timp ce în fața ei o doică, îmbrăcată ca o țarancă, împingea un căruț în care gîngurea un bebeluș. Iar Camila, fericită, umbla liniștită pe stradă, expunîndu-și fecunditățile adultere ! Era foarte admirată, nimeni nu o vorbea de rău ; era bogată, dădea petreceri... „Ce ți-e și cu lumea asta !“, își spunea Luiza.

Trăsura opri la ușa „Paradisului“, era amiază. Ușa de sus era încuiată : proprietăreasa apărui imediat, șoptind că „regreta foarte mult, dar numai domnul avea cheia, dacă doamna voia cumva să se odihnească...“ În clipa aceea se auzi altă trăsură, și apărui Bazilio urcînd treptele în fugă.

— În sfîrșit, exclamă descuind ușa. De ce n-ai venit ieri ?...

— Ah ! dacă ai ştii...

Şi, apucându-i braţele, înfigîndu-şi unghiile în ele :

— Bazilio, sînt pierdută !

— Ce s-a întîmplat ?

Luiza îşi aruncase valijoara pe canapea şi, dintr-o răsuflare, îi relată povestea scrisorii găsite printre hîrtii, a celorlalte furate, scena din dormitor...

— Nu-mi rămîne decît să fug de-acasă. Am venit. Ia-mă cu tine. Tu mi-ai spus că se poate, mi-ai spus-o de multe ori. Sînt gata. Am luat valijoara asta cu tot ce-mi trebuie, batiste, mănuşi... Ce zici ?

Bazilio, cu miinile în buzunare, făcînd să sune banii şi cheile, îi urmărea uluit gesturile, cuvintele.

— Asta numai ție ți se poate întîmpla ! exclamă. Ești nebună ! Ce femeie ! Şi, foarte surescitat : Păi, tu crezi că acum e vorba de fugit de-acasă ! Ce tot spui ? E vorba de bani. Bani, asta vrea ea ! Trebuie doar să vedem cît, şi să plătim !

— Nu, nu ! făcu Luiza. Nu mai pot rămîne acasă !

Prin glasul ei străbătea toată disperarea care o cuprinsese. Femeia o să vîndă scrisoarea, dar secretul o să-l păstreze : în orice moment poate vorbi, Jorge poate să afle ; era pierdută, nu avea curajul să se mai întoarcă acasă !

— N-o să am o clipă de linişte cît mai stau în Lisabona. Să plecăm azi, vrei ? Dacă nu poți azi, atunci miine. Mă duc la un hotel unde să nu mă ştie nimeni, mă ascund acolo peste noapte. Dar miine, să plecăm. Dacă află el, mă omoară, Bazilio ! Da, haide spune da !

Se agăţa de el, căuta avid cu ochii consimţămîntul ochilor lui.

Bazilio se desprinsese uşor :

— Ești nebună, Luiza, ți-ai ieşit din fire ! Cine se poate gîndi la fugă ? Ar ieşi un scandal atroce, ar da de urma noastră fără nici o îndoială, cu poliţia, cu tele-

graful ! E imposibil ! Fuga e bună în romane ! Şi pe urmă, fata mea, nici nu-i cazul de așa ceva ! E o simplă cheștiune de bani...

Luiza pălea auzindu-l.

— Şi în afară de asta, continuă Bazilio, umblînd foarte agitat prin cameră, nu sînt pregătît, şi nici tu ! Nu așa se fuge. Rămii discreditată pe toată viața, fără întoarcere, Luiza. O femeie care fuge de-acasă încetează să mai fie doamna Cutare, devine Cutărița, aia care a fugit de-acasă, o neruşinată, o concubină ! Eu o să trebuiască să mă mai întorc în Brazilia, unde ai să rămii tu ? Vrei să vii cu mine, o lună de zile în cabină, riscînd frigurile galbene ? Şi dacă soțul tău ne urmăreşte, dacă sîntem reţinuţi la graniță ? Crezi că-i frumos să fi adusă între doi jandarmi şi să petreci un an la Limoeiro ¹ ? Cazul tău e cît se poate de simplu. Te înţelegi cu indi-vida, îi dai cîteva lire, că asta vrea, şi rămii la tine acasă, liniştită, la fel de respectată ca şi înainte — numai că de-acum încolo ai să fii mai prevăzătoare ! Asta-i tot !

Cuvintele acestea cădeau peste proiectele Luizei ca tot atitea lovituri de satir doborînd copaci. Cîteodată adevărul pe care-l conţineau o străbătea irezistibil, viu ca un fulger, neplăcut ca un tăiş rece. Dar vedea în refuzul lui ingraturdine, părăsire. După ce în închipuire se instalase, sigură şi fericită, departe, la Paris — i se părea acum insuportabil să trebuiască să se înapoieze acasă, cu capul plecat, s-o suorte pe Juliana, să-şi aştepte moartea ; iar satisfacţiile pe care le întrevăzuse în acel destin diferit, acum, că-i scăpau printre degete, i se păreau minunate, aproape indispensabile ! Şi pe urmă, la ce-i folosea să răscumpere scrisoarea cu bani ? Individa tot îi va cunoaşte taina ! Şi viața ei va fi amară, cu acea amenințare care o va pîndi veşnic !

¹ Inchisoarea civilă a Lisabonei (n. t.).

Rămase tăcută, pierdută în gânduri ; și, deodată, ridicînd capul, cu privirea strălucitoare :

— Atunci, spune !...

— Păi asta și fac, fată...

— Nu vrei ?

— Nu ! exclamă Bazilio cu fermitate. Dacă tu ești nebună, eu nu-s !

— Oh ! biata de mine, biata de mine !

Se prăbuși pe canapea, își ascunse fața în miini. Un plîns încet cu sughițuri îi zguduia pieptul.

Bazilio se așează lângă ea. Lacrimile acelea îl enervau, îl scoteau din răbdări.

— Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ascultă !

Ea își întoarse spre el ochii înlăcrămați :

— De ce ziceai atunci mereu că am fi atît de fericiți, dacă eu aș vrea...

Bazilio se ridică brusc :

— Va să zică tu te-ai gîndit cu-adevărat să fugi de-acasă, să te urci cu mine într-un vagon, să mergi la Paris, să trăiești acolo cu mine, să fii amanta mea ?

— Am plecat de-acasă pentru totdeauna, uite ce am făcut !

— Bine, dar trebuie să te întorci acasă ! exclamă el aproape mînios. De ce neapărat să fugi ? Din dragoste ? Păi atunci ar fi trebuit să plecăm acum o lună, nu avem nici un motiv să plecăm azi. Atunci, de ce ? Ca să eviți un scandal, printr-un scandal mai mare, nu-i așa ? Un scandal ireparabil, oribil ! Îți vorbesc ca un prieten, Luiza !

Îi luă miinile, foarte tandru.

— Tu-ți închipui că eu n-aș fi fericit să trăiesc cu tine la Paris ? Dar văd urmările, am mai multă experiență decît tine. Tot scandalul se poate evita cu cîteva lire. Crezi cumva că femeia o să se apuce să vorbească ?

mortul, și să lase totul baltă. Dar îi era milă de ea, să-raca! Și pe urmă, fără s-o iubească, o dorea: era atât de bine făcută, atât de dragăstoașă, revelațiile viciului o cufundau într-un delir atât de adorabil! O mică aventură picantă, cât timp stătea la Lisabona... Blestemată complicație! Intrînd la hotel, îi spuse valetului său:

— Cînd vinè domnul viconte Reinaldo, să urce la mine în cameră.

Stătea la etajul doi, cu vedere spre fluviu. Bău un pahar de coniac și se întinse pe canapea. Lîngă el, pe etajeră, avea o mapă de scris cu monograma mare de argint sub coroana de conte, cutii cu țigări, cărțile lui — *Mademoiselle Giraud ma femme, La vierge de Mabilie, Ces Friponnes!* „*Mémoires secrètes d'une femme de chambre, Le chien d'arrêt, Manuel du chasseur*”¹, numere din *Le Figaro*, fotografia Luizei și fotografia unui cal.

Suflînd fumul țigării, începu să analizeze, oripilat, „situația”! Asta-i mai lipsea, să plece la Paris cu beleaua de git! Să aibă va să zică omul, de șapte ani, viața atât de bine aranjată, și hodoronc-tronc să se încurce totul, pentru că duduui i s-a găsit scrisoarea de amor și-i e frică de soț! Ce neobrăzare! La urma urmei, toată aventura asta fusese de la bun început o greșală! Ce idee de burghez înflăcărat, să se apuce s-o tulbure pe verișoara de pe strada Patriarcal. Venise la Lisabona pentru afacerile lui, ei bine, trebuia să se ocupe doar de ele, să suporte căldura și *boeuf à la mode*² de la Hotel Central, să ia apoi vaporul și să dea dracului patria!... Dar nu, idiotul de el! Afacerile și le încheiase — și el, dobitocul, rămăsese acolo, să se prăjească la Lisabona, să cheltu-

¹ Domnișoara Giraud soția mea, Fecioara din Mabilie, Deșuchiatele astea!, Memoriile secrete ale unei cameriste, Prepelicarul, Manualul vînătorului (fr.) (n. t.).

² Mușchi de vită împănati cu slăninuță și copt cu morcovi și ceapă (fr.) (n. t.).

iască o avere cu trăsurile pînă în Piața Santa Bárbara, pentru ce ? Pentru o asemenea belea ! Mai bine și-o aducea pe Alphonsine !

Adevărul adevărat e că, atît timp cît stătea în Lisabona, idila era agreabilă, foarte atrăgătoare ; fiindcă era și foarte completă ! Un pic de adulter, un pic de incest. Dar episodul ăsta de acum strica tot ! Nu, realmente, cel mai cuminte era să o ia din loc !

Averea și-o făcuse prin afaceri cu cauciuc, în Alto din Paraguay : dimensiunea speculației dusesse la înființarea unei societăți cu capitaluri braziliene ; dar Bazilio și cîțiva ingineri francezi voiau să răscumpere acțiunile braziliene, „care constituiau o piedică“, să formeze la Paris altă societate, și să dea întregii afaceri o turnură mai îndrăneată. Bazilio venise la Lisabona ca să ajungă la o înțelegere cu niște brazilieni, și cumpărase acțiunile cu multă dibăcie. Prelungirea incidentului amoros îi perturbă viața practică... Și, de vreme ce acum aventura tot lua un aspect enervant, era potrivit s-o șteargă de-aici !

Ușa se deschise și intră viconte Reinaldo — încins de căldură, cu ochelari albaștri, fioros.

Venea de la Benfica¹ ! Era mort, absolut mort de zăpușeală, în țara asta de negri. Avusese ideea stupidă să meargă să-și viziteze o mătușă — care și profită de ocazie spre a-l face membru al unei societăți pentru nu știu ce dracu de creșă, și-i mai și ținuse predici moralizatoare, pe deasupra ! Dar și el, ce gest de elev de liceu — să facă o asemenea vizită ! Pentru că, zău așa, dacă ceva pe lumea asta îi provoca repulsie, apoi erau scenele duioase de familie !

— Dar tu, ce vrei ? Mă duc să mă vîr în baie pînă la masă !

¹ Pe vremuri, localitate din împrejurimile Lisabonei, astăzi incorporată în Capitală (n. t.).

- Știi ce mi se întâmplă ?
- Ce ?
- Închipuiește-ți, lucrul cel mai stupid posibil.
- Te-a prins soțul ?
- Nu, servitoarea !
- *Shocking* ¹ ! exclamă Reinaldo cu scîrbă.
- Bazilio îi povestește amănunțit toată întîmplarea. Încru-
cișîndu-și apoi brațele în fața lui :
- Și acum ?
- Acum, trebuie să dispari !
- Și se sculă în picioare.
- Unde pleci ?
- Mă duc la baie.
- Să mai aștepte, ce dracu, voia să stea de vorbă cu el...
- Nu pot ! exclamă Reinaldo cu un egoism frenetic.
- Vino tu jos ! Pot perfect să stau de vorbă și din cadă !
- Ieși strigîndu-l pe William, valetul său englez.
- Cînd Bazilio coborî în camera de baie, Reinaldo, întins
cu voluptate în cada în care se înălța un parfum puter-
nic de apă de colonie, exclamă, delectîndu-se în confortul
său :
- Va să zică, o scrisorică găsită la coșul de gunoi !
- Asta-i, Reinaldo, dar sincer sînt încurcat ; ce crezi
că ar trebui să fac ?
- Bagajele, băiete !
- Și, așezat în cadă, săpunîndu-și pe îndelete trupul
slab :
- Vezi ce înseamnă să faci amor cu verișoare de pe
Patriarcal Queimada ² !
- Oh ! spuse Bazilio, simțind că-și pierde răbdarea.
- Ce tot bombăni !

¹ Șocant (engl.) (n. t.).

² Aceasta fusese pe vremuri denumirea completă a străzii,
și anume „strada (Bisericii) Patriarhale care a ars“ (n. t.).

Și, plin de spumă, cu mâinile sprijinite de bordura de marmoră a căzii :

— Păi, tu găsești asta decent, o femeie care-și face bucătăreasa confidentă, ca să fie pe urmă la mîna ei, care pierde scrisoarea în gunoi, care plinge, care cere două sute de mii de reali, care vrea să fugă cu tine — asta e amantă, sau ce dracu e ! O femeie care, chiar tu ai spus-o, poartă ciorapi de fabrică !

— Scumpule, dar e o femeie delicioasă !

Celălalt ridică din umeri, neîncrezător.

Bazilio îi furniză probe pe loc : descrise anume frumuseți ale trupului Luizei ; povesti anume pisoade lascive.

Plafonul și pereții despărțitori vopsiți cu lac alb răsfrîngeau lumina, în tonuri lăptoase ; aburii apei călduțe ridicau temperatura umedă din încăpere ; și un miros proaspăt de săpun și apă de colonie înmiresma aerul.

— Va să zică, ți-a căzut cu tronc, rezumă Reinaldo întinzîndu-se, plictisit.

Bazilio făcu o mișcare din umeri respingînd o asemenea supoziție grotescă.

— Dar atunci, spune, vrei să rămîi agățat de fustele ei, sau vrei să te descotorosești de ea ? Adevărul, vreau adevărul !

— Eu, spuse imediat Bazilio apropiindu-se de cadă, cu glas încet, dacă m-aș putea descotorosi de ea într-o manieră decentă...

— Of, nefericitule ! păi ai o ocazie unică ! A plecat ca o furie, zici. Foarte bine : scrie-i o scrisoare, cum că „văzînd că ea dorește să rupă, nu vrei s-o mai plictisești, și pleci singur“. Afacerile ți le-ai încheiat, nu-i așa ? Să nu negi, mi-a spus Lapierre. Ei, bine, atunci fii și tu decent : poruncește să-ți facă bagaje, și scapă-te de riie !

Luind buretele, își stoarse cantități mari de apă pe cap, pe umeri, sforăind încântat de răcoarea aromată.

— Dar și eu, spuse Bazilio, s-o las acum așa, incurcată, la discreția servitoarei ! Orișicît, e verișoara mea...

Reinaldo agită brațele, strîmbîndu-se de rîs.

— Of, spiritul ăsta de familie e minunat ! Du-te la ea, idiotule, spune-i că ești obligat să pleci, că afacerile tale etc., etc., și pune-i cîteva bancnote în mînă.

— E brutal...

— E scump !

Bazilio spuse atunci :

— Vezi că, oricum, e o chestie foarte neplăcută, biată fată prinsă de o servitoare...

Reinaldo se întinse mai tare și spuse, jubilînd :

— La ora asta s-or fi strîngînd de gît una pe alta !

Se sprijini cu spatele, așezat, în cadă, fericit ; întrebă cît e ceasul ; declară că-i e foarte bine, că se simte minunat ! Numai să nu fi uitat John să frapeze șampania !

Bazilio își răsucea mustața, tăcut. Revedea salonul Luizei, din rips verde, figura oribilă a Julianei cu cocul ei imens... Oare chiar s-or fi certînd, s-or fi înjurînd ? Mare porcărie, toată povestea asta ! Chiar că sosise momentul s-o ia din loc.

— Dar ce pretext să găsesc că plec din Lisabona ?

— O telegramă ! Nimic nu-i mai sfînt ca o telegramă ! Telegrafiază-i imediat omului tău din Paris, lui Labachardie, sau Labachardette, ori cum dracu îl cheamă, să-ți trimită următoarea depeșă : „Vino, afacerile s-au încurcat etc.“ E cel mai bine !

— Așa am să fac, spuse Bazilio ridicîndu-se, foarte decis.

— Și mîine plecăm ?

— Plecăm.

— La Madrid ?

— La Madrid.

— *Salero*¹ ! Se sculă în picioare entuziasmat, learcă de apă, și, cu gesturi adunate, de slăbănog, se înfășură în halatul turcesc. Valetul său William se strecură imediat înăuntru, ingenunche în fața lui, îi luă un picior între mâini, îl șterse cu grijă, apoi, respectuos, îi trase ciorapul de mătase neagră brodat cu mici potcoave.

A doua zi, puțin înainte de amiază, Joana bătu discret la ușa de la dormitorul Luizei și, cu vocea înceată — de la leșin îi vorbea mereu așa, ca unei convalescente :

— Coniță, a venit vărul dumneavoastră.

Luiza rămase surprinsă. Mai era încă în *robe-de-chambre*, și avea ochii roșii de plîns ; își dădu repede cu puțină pudră, își netezi părul, intră în salon.

Bazilio, îmbrăcat în haine de culoare deschisă, se așezase melancolic pe taburetul de la pian. Avea un aer grav și, fără tranziție, începu să spună — că deși ea se supărase în ajun, el încă mai considera totul „ca înainte“. Venise fiindcă în momentul acela nu se puteau despărți fără cîteva explicații, și mai ales fără să fi rezolvat definitiv povestea cu scrisoarea... Și, cu un gest trist, parcă reținîndu-și lacrimile :

— Pentru că mă văd silit să plec din Lisabona, scumpa mea !

Luiza, fără să-l privească, schiță un zîmbet mut, foarte disprețuitor. Bazilio adăugă imediat :

— Pentru un timp, bineînțeles, trei săptămîni, o lună cel mult... Dar, în fine, trebuie să plec... Dacă ar fi vorba numai de interesele mele ! — Ridică din umeri, cu indiferență. — Dar sînt în joc interesele altora... Uite ce am primit azi de dimineată.

Îi întinse o telegramă. Ea o ținu o clipă fără s-o deschidă ; hîrtia tremura în mîna ei.

¹ Splendid (sp.) (n. t.).

— Citește, te rog să citești !
— Pentru ce ? făcu ea.
— Dar citi în gînd : „Veniți, complicații grave. Prezența absolut necesară. Plecați imediat.“

Împături hîrtia, i-o înapoie.

— Va să zică, pleci ?

— N-am încotro.

— Cînd ?

— Deseară.

Luiza se ridică brusc și, întinzîndu-i mîna :

— Bine atunci, adio.

Bazilio murmură :

— Ești crudă, Luiza !... N-are importanță ! În orice caz, mai e o afacere care trebuie încheiată. Ai vorbit cu femeia ?

— E totul aranjat, răspunse ea încruntîndu-se.

Bazilio îi luă mîna și, aproape solemn :

— Fata mea, știu că ești foarte orgolioasă, dar te rog să spui adevărul. Nu vreau să te las în încurcătură. Ai vorbit cu ea ?

Ea își retrase mîna și, cu o nerăbdare crescîndă :

— S-a aranjat totul, s-a aranjat totul !...

Bazilio părea foarte stînjedit, era chiar puțin palid ; în fine, scoțînd un portofel din buzunar, începu :

— În orice caz e posibil, e natural (noi nu știm cu cine avem de-a face), e natural să se mai ivească și alte pretenții...

Deschise portofelul, scoase din el un plic micuț și plin.

Luiza urmărea, roșind, gesturile lui Bazilio.

— În scopul ăsta, ca să te poți înțelege mai ușor cu ea, mi se pare oricum bine să-ți las ceva bani.

— Ești nebun ? exclamă ea.

— Dar...

— Tu vrei să-mi dai bani mie ? Vocea îi tremura.

— Dar, știi...

— Adio !

Și se îndreptă spre ușa salonului, indignată.

— Luiza, pentru Dumnezeu ! Nu m-ai înțeles...

Ea se opri, spuse repede, parcă nerăbdătoare să termine odată :

— Ba da, am înțeles, Bazilio, mulțumesc. Dar nu, nu e nevoie. Sint nervoasă, asta e... Să nu mai prelungim scena asta... Adio...

— Dar, să știi că mă întorc, peste trei săptămîni...

— Bine, atunci o să ne vedem...

O trase lingă el, îi dădu o sărutare pe gură, întîlni buzele ei pasive și inerte.

Răceala asta îi irită vanitatea. O strînse la piept ; îi spuse încet, cu multă pasiune în glas :

— Nici un sărut măcar nu vrei să-mi dai ?

În ochii Luizei trecu o lumină ușoară ; îl sărută pe fugă și, dîndu-se înapoi :

— Adio.

Bazilio se opri o clipă s-o privească, scoase parcă un ușor oftat :

— Adio !

Și, din ușă, se mai întoase odată, melancolic :

— Scrie-mi, cel puțin. Îmi cunoști adresa : Rue Saint-Florentin, 22.

Luiza se apropie de fereastră. Îl văzu aprinzîndu-și țigara pe stradă, vorbind cu birjarul, sărind în cupeu, trîntind portiera, fără o privire spre ferestrele ei !

Trăsura porni. Avea numărul 10... Nu-l va mai vedea niciodată ! Le bătuseră inimile în aceleași clipe de dragoste, săvîrșiseră aceeași greșeală. El pleca vesel, luînd cu sine amintirile romanești ale unei aventuri : ea rămînea, în amărăciunile fără sfîrșit ale disperării. Așa e pe lumea asta !

O cuprinse simțămîntul sfișietor al singurătății și al părăsirii. Era singură, și viața îi apărea ca o vastă întindere necunoscută, pierdută într-o noapte adîncă, presărată cu primejdii !

Intră încet în dormitor, se lăsă să cadă pe canapea : văzu lîngă ea valijoara de marochin pe care o pregătise în ajun ca să fugă de acasă : o deschise, începu să scoată încet din ea batistele, o cămășuță brodată — dădu de poza lui Jorge ! Rămase cu ea în mîină, contemplîndu-i privirea cinstită, surîsul bun. Nu, nu era singură pe lume ! Îl avea pe el ! El o iubea, n-o va trăda niciodată, n-o va părăsi niciodată ! Și, lipindu-și buzele de portret, umezindu-l cu sărutări convulsive, se aruncă în pat cu fața în jos, scaldată în lacrimi, spunînd : Iartă-mă, Jorge, Jorge al meu, scumpul meu Jorge, Jorge al sufletului meu !

După masă Joana veni să-i spună, sfioasă :

— Coniță, nu credeți că ar fi bine să ne interesăm de madam Juliana ?

— Dar unde vrei să mergi să te interesezi ? întrebă Luiza.

— Se duce uneori pe la o prietenă, o misită, pe-unde, spre strada Carmo. Poate o fi pățit ceva, poate i-e rău. Dar și ea, să nu trimită vorbă de ieri de dimineață... Așa ceva ! M-aș putea duce să mă interesez...

— Bine, du-te, du-te.

Disparația ei bruscă o neliniștea și pe Luiza. Unde era, ce făcea ? I se părea că ceva se urzea în taină, departe de ea, ceva care avea să se prăvălească deodată, să i se spargă în cap, ceva teribil...

Se înnoptă. Aprinse lumînările. Îi era puțin teamă să stea așa, singură, în casă : și, plimbîndu-se prin dormitor, se gîndea că la ora aceea, în gara Santa Apolónia, Bazilio își cumpăra vesel biletul, se instala în vagon, își

aprindea țigara, și curînd locomotiva gîfîitoare îl va duce de-acolo pentru totdeauna ! Fiindcă nu credea în „absența de trei săptămîni, o lună“ ! Pleca pentru totdeauna, o ștergea de-acolo ! Și, deși îl detesta acum, simțea că ceva se frînge în ea odată cu această despărțire, și singerează dureros !

Era aproape de nouă cînd clopoțelul răsună tare. Crezu că s-o fi întors Joana, se duse să deschidă cu un șfeșnic în mînă — și se dădu înapoi văzînd-o pe Juliana, galbenă, foarte schimbată la față.

— Coniță, putem să stăm puțin de vorbă ?

Întră în dormitor pe urmele Luizei și izbucni imediat, țipînd, furioasă :

— Atunci, vă închipuiți că lucrurile o să rămînă așa ? Vă închipuiți că, dacă amantul dumneavoastră a șters-o, lucrurile o să rămînă așa ?

— Ce s-a întîmplat, femeie ? făcu Luiza, împietrită.

— Vă gîndiți că, dacă amantul dumneavoastră a șters-o, lucrurile o să rămînă așa, fără să iasă nimic ? urlă.

— Oh, femeie, pentru Dumnezeu !

Avea glasul atît de schimbat, că Juliana tăcu brusc. Iar după o clipă, spuse, mai încet :

— Știți doar că, dacă am păstrat scrisorile, am avut și eu ceva în gînd ! Am vrut să-l rog pe vărul dumneavoastră să mă ajute ! Am obosit tot muncind, și vreau să mă odihnesc și eu. N-am vrut să fac scandal, ce doream eu era doar să mă ajute... Am trimis pe cineva la hotel după-masă... Vărul dumneavoastră a luat-o din loc ! S-a dus la Olivais, la dracu ! Iar valetul pleacă astă-seară cu geamantanele. Dar dumneavoastră credeți că o să mă las eu păcălită ? Și se înfurie din nou, bătînd tare cu pumnul în masă : Să mă trăznească dacă n-o să se întîmple în casa asta o nenorocire de o să vuiască toată Portugalia !

— Cît vrei pe scrisoare, hoaþo ? spuse Luiza, ridicându-se dreaptă în faþa ei.

Juliana încremeni pentru o clipă.

— Ori îmi daþi şase sute de mii de reali, ori eu nu dau hîrþiile ! răspunse, țeapănă.

— Şase sute de mii de reali ! De unde vrei să fac rost de şase sute de mii de reali ?

— De la dracu ! țipă Juliana. Ori îmi daþi şase sute de mii de reali, ori, cum mă vedeþi și vă văd, o să citească și conașul scrisorile !

Luiza se prăbuși pe scaun, pierdută.

— Ce am făcut eu pentru asta, Dumnezeuule, ce am făcut eu pentru asta ?

Juliana se prôtăpi în faþa ei, foarte obraznică.

— Bine aþi spus, sînt o hoaþă, așa e, am luat scrisoarea de la gunoi, le-am scos pe celelalte din sertar. Așa e ! Pentru asta am făcut-o, ca să mă plătiți ! Și tot stringîndu-și și desfăcîndu-și șalul peste piept, parcă nebună : Nu, că trebuia să-mi vină și mie rîndul ! Am suferit prea mult, m-am săturat ! Mergeți să luați banii de unde îți ști. Nici cinci reali mai puțin ! Ani în șir m-am tot chinuit ! Ca să cîștig o jumătate de monedă pe lună, mă spetesc muncind, din zori și pînă noaptea, iar dumneavoastră trîndăviți ! Vedeți că eu mă scol la şase de dimineață — și imediat încep să frec cu ceară, să mătur, să fac ordine, să dau în brînci, și dumneavoastră vă lăfăiți în cearșafuri, fără griji, fără oboseală. De o lună de zile mă scol odată cu zorile, ca să spăl, să scrobesc, să calc ! Conița murdărește, murdărește, se duce la întîlnire cu cine poștește, își pune tot soiul de cochetații pe dedesubt, și sclava e aici, cu junghiul la inimă, și se spetește cu fierul de călcat în mină ! Iar conița, la plimbare, cu trăsura, în mătăsurii scumpe, tot ce-i trăznește — și sclava ? Sclava își scoate sufletul !

Luiza, frintă, fără să mai aibă puterea să-i răspundă, se încovoia sub acea minie ca o pasăre sub un ropot de ploaie. Juliana se stîrnea singură tot mai tare, cu vocea ridicată. Și amintirea oboselilor, umilințelor, îi ațîța turbarea, ca niște lemne focul din vatră.

— Păi, ce părere aveți ? țipa. Nu, că eu să mănînc rămășițele, și conîța bucățile cele mai bune ! După ce că muncesc toată ziua, dacă poftesc și eu o picătură de vin, cine-mi dă ? Trebuie să-mi cumpăr ! Ați urcat vreodată la mine în cameră ? E ca o temniță ! Foșcăie ploșnițele, că trebuie să mă culc aproape îmbrăcată ! Iar dacă simte conîța vreo pișcătură, sclava trebuie să deșurubeze patul și să caute, crăpătură cu crăpătură. O servitoare ! Servitoarea e un animal. Muncește cît poți, că atunci cînd nu mai poți, afară, la spital. Dar mi-a venit și mie rîndul. Și se lovea cu palma peste piept, fulgerînd de plăcerea răzbunării : Acum, eu comand !

Luiza plîngea încetișor, cu sughițuri.

— Conîța plînge ? Și eu am vărsat multe lacrimi ! Vai ! Că eu nu vă vreau răul, conîță, credeți-mă ! Distrăți-vă cît poftiți, bucurați-vă de viață ! Ce vreau, e să mi se dea banii mei, ori dacă nu, o să iasă la iveală hîrțile ! Să-mi cadă tavanul ăsta în cap, dacă n-o să mă duc eu să arăt scrisoarea și lui conașul, și prietenilor dumneavoastră, și vecinilor, cîți sînt, de o să fiți tîrită pe străzi și arătată cu degetul !

Tăcu, istovită ; și, cu glasul întretăiat de oboseală :

— Dar dacă-mi dați banii care mi se cuvin, bănuții mei scumpi, eu vă dau hîrțile, și ce-a fost a fost, nu se mai pomenește. Dar să-mi văd eu banii mei ! Și vă mai zic că să mă trăznească Dumnezeu dacă, după ce-mi primesc eu banii mei, o să se mai deschidă vreodată gura asta ! — Și se lovi cu palma peste gură.

Luiza se ridicase încet, albă ca varul.

— Ei bine, spuse aproape într-un murmur, am să-ți fac rost de bani. Așteaptă câteva zile.

Se făcu o tăcere — care după atita zarvă părea mult mai profundă, și totul în odaie parcă încremenise. Doar orologiul își bătea mai departe tic-tacul, iar cele două luminări de pe măsuta de toaletă, consumându-se, răs-pindeau o lumină roșietică și perpendiculară.

Juliana își luă umbrela, își strînse șalul la piept și, după ce o privi o clipă ținută pe Luiza :

— Bine, coniță, spuse, foarte sec.

↳ Întoarse spatele, ieși.

Luiza o auzi trîntind ușa tare.

— Ce pedeapșă, sfinte Dumnezeule ! exclamă, pră-bușindu-se pe un scaun, scăldată din nou în lacrimi.

Era aproape ora zece cînd se înapoie Joana.

— N-am putut să aflu nimic, coniță, la misită nu știa nimeni de ea,

— Bine, adu veioza.

Și Joana, dezbrăcîndu-se la ea în odaie, mîrîia în sinea ei :

— Femeia are pe cineva, s-o fi încurcat cu vreun nespălat !

Ce noapte pentru Luiza ! Tot timpul se trezea tresă-rind, deschidea ochii în semiîntunericul camerei, și-i că-dea imediat în suflet, ca o lovitură de pumnal, grija aceea sfîșietoare : Ce să facă ? De unde să procure banii ? Șase sute de mii de reali ! Bijuteriile valorau poate două sute de mii. Și pe urmă, ce-o să spună Jorge ? Mai avea argintăria... Dar era totuna !

Noaptea era înăbușitoare și, de-atita zvîrcolit, așter-nutul îi alunecase jos, nu mai era învelită decît cu cear-șaful. Uneori o ajungea oboseala, adormea din nou, dar era un somn superficial, întrerupt de vise ce păreau aieva. Vedea grămezi de lire strălucind, teancuri de

bancnote fluturînd ușor prin văzduh. Se ridica, sărea să le apuce, dar lirele începeau să se rostogolească, să se rostogolească precum niște roțițe nenumărate pe o podea lustruită, iar bancnotele piereau, zburînd foarte ușor, cu un freamăt de aripi zeflemitoare. Sau intra cineva în încăpere, se înclina respectuos și începea să scoată din pălărie, să-i arunce în poală lire, monede de cinci mii de reali, bani, mulți, mulți, cu duiumul; nu-l cunoștea pe om: avea o perucă roșie și un barbișon obraznic. Să fi fost diavolul? Ce importanță avea? Era bogată, era salvată! Începea să cheme, să strige după Juliana, să alerge după ea, printr-un coridor căruia nu-i mai dădea de capăt, și care începea să se îngusteze, să se îngusteze pînă devenea doar o crăpătură prin care ea se strecura pieziș, gîfîind și strîngînd la piept grămada de lire a căror răceală de metal o simțea pe pielea goală a pieptului. Se trezea speriată: iar contrastul dintre mizeria ei reală și bogățiile din vis nu făcea decît să-i întărească amărăciunea. Cine i-ar putea veni în ajutor? Sebastião! Sebastião era bogat, era bun la suflet. Dar să trimită după el, și să-i spună ea, Luiza, soția lui Jorge: „— Împrumută-mi șase sute de mii de reali. — Pentru ce, scumpă doamnă?“ — Putea oare să-i răspundă: „— Ca să răscumpăr niște scrisori pe care i le-am scris aman-tului meu.“ Era oare cu puțință? Nu, era pierdută. Nu-i rămînea decît să se retragă la o minăstire.

Tot timpul întorcea perna care-i încingea obrazul: își scoase scufița, părul ei lung se respiră, și-l prinse la întîmplare cu o agrafă; și, întinsă pe spate, cu capul pe brațele goale, se gîndea cu amărăciune la idila acelei veri — sosirea lui Bazilio, plimbarea la Campo Grande, prima vizită la „Paradis“...

Unde se ducea oare el, infamul? Dormea liniștit pe pernele vagonului!

Iar ea rămăsese aici, mai mult moartă decît vie!

Aruncă cearșaful, se înăbușea. Și dezvelită, abia distingându-se din albeața așternutului, adormi odată cu zorile.

Se trezi tirziu, frintă. Dar de cum intră în sufragerie, frumusețea acelei dimineți o reînsufleți. Soarele pătrundea din plin și radios pe fereastra deschisă; canarii dădeau din concert; de la fierăria de alături răzbătea un ciocănit vesel; iar albastrul viguros al cerului înălța parcă sufletele. Voioșia din jur îi insuflă un curaj neașteptat. Nu se va lăsa pradă disperării... Ce dracu! Trebuia să lupte!

Atunci o năpădi speranța. Sebastião era bun, Leopoldina găsea întotdeauna cum să se descurce, mai existau alte posibilități, chiar împlinirea: și toate astea puteau, în definitiv, să facă șase sute de mii de reali, s-o salveze! Juliana o să dispară, Jorge o să se întoarcă acasă! Și, plină de euforie, vedea perspectiva unor fericiri posibile strălucind, adorabile, în viitor.

La amiază apăru micul servitor al lui Sebastião: conașul se înăpoiase de la Almada și dorea să știe cum se simte conia.

Alergă chiar ea la ușă: să-l roage pe domnul Sebastião să vină de îndată ce va putea!

Gata! Se hotărîse, o să-i vorbească lui Sebastião... La urma urmei, asta-i rămînea de făcut: ori să-i povestească ea totul lui Sebastião, ori să-i povestească cealaltă totul bărbatului ei. Nu încăpea ezitare! Pe urmă, îi mai rămînea posibilitatea să atenueze, să spună că fusese doar o corespondență platonicească... În plus; plecarea lui Bazilio făcea din acea greșală ceva din trecut, aproape vechi... Și Sebastião îi era un prieten atît de bun!

Veni, era ora unu. Luiza, care se afla în dormitor, îl auzi intrînd, și numai zgomotul pașilor lui grei pe covorul din salon o intimidă, o teroriză aproape. I se părea acum foarte greu, îngrozitor să-i spună... Pregătise niște

frază, niște explicații, o poveste despre o afecțiune între ei doi, cu un schimb de scrisori ; și stătea cu mîna pe clanță, tremurînd. Se temea de el ! Îl auzea plimbîndu-se prin salon ; și, pentru ca nerăbdarea să nu-l indispună, se hotărî să intre.

I se păru mai înalt, mai impozant : parcă niciodată privirea lui nu fusese atît de dreaptă, barba lui atît de gravă !

— Ce s-a întîmplat ? Aveți nevoie de ceva ? o întrebă după primele cuvinte despre Almada, despre vreme.

Luiza, cu o lașitate de nestăpînit, răspunse imediat :

— E în legătură cu Jorge !

— Pun rămășag că nu v-a scris !

— Așa e.

— Nici mie nu mi-a scris de mult. Și, rîzînd : Dar azi am primit două scrisori deodată.

Le căută printre hîrțile pe care le scoase din buzunar. Luiza se așază pe canapea ; îl privea cu inima cît un purice, iar unghiile ei nerăbdătoare zgîriau încet stofa de pe mobilă.

— E adevărat, spunea Sebastião răscolind prin teancul de hirtii. Am primit două deodată, pomenește ceva de întoarcere, zice că-i foarte plictisit... Și, dîndu-i o scrisoare Luizei : Vedeți și dumneavoastră.

Luiza apucase s-o despăturească și tocmai dădea să citească ; dar Sebastião, întinzînd mîna repede :

— Scuze, nu-i asta !

— Nu, lasă-mă să văd...

— În asta nu zice nimic, sînt doar chestiuni de afaceri...

— Ba nu, vreau să văd !

Sebastião, așezat pe marginea scaunului, se scărpină în barbă, uitîndu-se la ea foarte contrariat. Și Luiza deodată, încruntîndu-se :

— Cum așa ?

Lectura îi așternea pe față o surprindere iritată.

— Asta-i culmea !...

— Prostii, prostii ! murmura Sebastião, foarte roșu. Atunci Luiza începu să citească tare, rar :

„Află, prietene Sebastião, că am făcut o cucerire pe aici. Nu-i ce se poate numi o prințesă, fiindcă-i, nici mai mult, nici mai puțin, nevasta tutungiuului. Pare să se fi încins de focul cel mai impur pentru subsemnatul. Să mă ierte Dumnezeu, dar o bănuiesc chiar în stare să-mi ia un vintém pentru țigări de un *pataco*¹, făcându-i astfel soțului, demnului Carlos, dubla farsă de a-i ruina fericirea și negoțul totodată !“ — Foarte spiritual ! murmură Luiza, furiș. „Tare mă tem să nu se repete cu mine cazul biblic² al femeii lui Putifar². Crede-mă că cine-i rezistă are un oarecare merit, fiindcă femeia, deși tutungioaică, e o frumusețe. Și mi-e teamă să nu se întâmple vreo nenorocire cu biata-mi virtute...“

Luiza se întrerupse și-i aruncă lui Sebastião o privire teribilă.

— Copilării ! îngăimă el.

Ea continuă, citind : „Vezi ca nu cumva să afle Luiza de aventura asta ! Dealtfel, succesul meu nu se oprește aici : soția procurorului îmi face o curte a naibii ! E din Lisabona, dintr-o familie Gamacho, care se pare că locuiește pe undeva spre Belém, îi cunoști ?, și-și dă aere că moare de plictiseală în tristețea acestui ținut de provincie. A dat o serată în cinstea mea, și tot în cinstea mea, cred, s-a și decoltat. Are un gît superb...“ Luiza se făcu roșie ca racul, „și o alură a dracului...“

— E nebun ! exclamă ea. „Și iată-ți, așadar, prietenul transformat în Don Juan de Alentejo, lăsând în

¹ Veche monedă de bronz valorind 40 de reali (n. t.).

² Soția lui Putifar, ofițer de la curtea egipteană, încercând să-l seducă pe sclavul Iosif, acesta o respinge, dar își lăasă mantia în mâinile ei. Ea îl acuză atunci că a vrut s-o violeze. Putifar o crede și-l aruncă pe Iosif în închisoare (n. t.).

urma lui un şir de înflăcărări sentimentale prin această îndepărtată provincie ! Pimentel îi trimite salutări...“

— Luiza mai citi încet câteva rînduri şi, ridicîndu-se brusc, îi înapoie lui Sebastião scrisoarea :

— Bravo, se distrează, va să zică ! spuse cu vocea şuierătoare.

— Ce, astea-s lucruri de luat în serios ? Nu trebuie să le luaţi în serios...

— Eu ! exclamă ea. Dimpotrivă, le găsesc chiar foarte naturale !

Se așeză, începu, volubilă, să vorbească de altceva, de Dona Felicidade, de Julião...

— Munceşte mult acum pentru concurs, spuse Sebastião. Pe cine n-am mai văzut deloc, e consilierul.

— Dar cine-s ăştia, Gamacho, din Belém ?

Sebastião înălţă din umeri — şi, aproape cu reproş :

— Păi, văd că tot aţi luat în serios...

Luiza îl întrerupse :

— Ah ! ştii ? Vărul meu Bazilio a plecat.

Sebastião nu-şi putu ascunde bucuria.

— Da ?

— A plecat la Paris, nu cred să se mai întoarcă.

— Şi, după o pauză, părăind să fi uitat de Jorge şi de scrisoare :

— Doar la Paris se simte bine... Nu mai avea răbdare să plece mai repede. Adăugă, aranjîndu-şi cutele rochiei : Ar trebui să se însoare, băiatul ăsta.

— Ca să se mai aşeze, spuse Sebastião.

Lar Luiza nu credea că dintr-un bărbat căruia îi plac atît de mult călătoriile, caii, aventurile, ar putea să iasă un soţ bun.

Sebastião era de părere că uneori prin căsătorie asemena bărbaţi se liniştesc, devin oameni de casă...

— Au mai multă experienţă, spuse.

— Dar un fond uşuratic, observă ea.

Și, după aceste cuvinte vagi, tăcură stinjenți.

— Eu, drept să spun, zise atunci Luiza, m-am bucurat că a plecat vărul meu... Cum se răspîndiseră prostiile acelea prin vecini... În ultimul timp aproape că nu l-am văzut. A trecut pe-aici ieri, a venit să-și ia rămas-bun, am fost foarte surprinsă...

Făcea astfel imposibilă povestea unei aventuri platonice, a schimbului de scrisori — dar un sentiment mai puternic decît ea o împingea să atenueze, să distanțeze relațiile ei cu Bazilio. Adăugă chiar :

— Eu sînt prietenă cu el; dar ne deosebim foarte mult... Bazilio e egoist, nu e prea afectuos... Dealtfel, n-am fost niciodată prea intimi...

Tăcu brusc, simțind că-și „sapă groapa singură“.

Sebastião își amintea ce-i spusese ea cîndva, și anume „că fuseseră crescuți împreună de mici“; dar, în fine, felul cum vorbea acum de vărul ei i se părea dovada cea mai sigură că „nu fusese nimic“. Aproape că-i era ciudă de bănuielile pe care le nutrise, atît de nedrepte !...

— Și mai vine înapoi ? întrebă.

— Nu mi-a spus, dar nu cred. După ce o să se vadă iar la Paris !

Și, amintindu-și deodată de scrisoare :

— Va să zică, dumneata, Sebastião, ești confidentul lui Jorge ?

El rîse :

— Oh, doamna mea ! păi, credeți-mă...

— Iar mie, cînd îmi scrie, îmi spune că se plictisește, că e singur, că nu mai suportă să stea în Alentejo...

Dar, văzîndu-l pe Sebastião că se uită la ceas :

— Cum, deja ? E devreme.

Trebuia să ajungă în Baixa înainte de trei, spuse el.

Luiza vru să-l mai rețină. Nu știa exact pentru ce — fiindcă din clipă în clipă simțea cum îi scade hotărîrea,

cum piere ca apa unui riu absorbită de albia lui. Pomeni atunci de lucrările de la Almada.

Sebastião le începuse crezînd că două-trei sute de mii de reali ar fi suficiente pentru restaurările necesare : dar după aceea, unele lucrări au atras după ele altele. Și, spunea, asta devine pentru mine un sac fără fund !

Luiza rise forțat.

— Vezi că, atunci cînd ești proprietar, și mai ești și bogat pe deasupra !...

Asta da ! Ai zice că-i un fleac : dar o vopsea pe o ușă, o fereastră nouă, tapet de hîrtie în salon, o dușumea, una peste alta, uite cum se duc opt sute de mii de reali... În sfîrșit !...

Se sculă să-și ia rămas-bun :

— Sper că hoinarul ăsta n-o să mai întîrzie mult pe-acolo...

— Dacă tutungioaica o să-i dea voie...

Se plimba acum nervoasă prin salon, frămîntată de acest gînd. Auzi, să se lase giugiulit de tutungioaică, și de nevasta procurorului, și de toate celelalte !... Sigur, avea încredere în el, dar bărbații, totuși... ! Deodată și-o reprezintă pe tutungioaică luîndu-l în brațe de după tețghea, sau pe Jorge sărutînd, la vreo întîlnire, pe înserate, gîtul frumos al soției procurorului !... Și-i cășunară atunci tot soiul de dovezi sigure ale trădării lui Jorge : era plecat de două luni ! se săturase de văduvie ! întîlnea o femeie frumoasă ! considera asta ca pe o plăcere trecătoare, fără importanță !... Ce nemernic ! Hotări să-i scrie o scrisoare demnă și ofensată, „să se întoarcă imediat, sau dacă nu, vine ea acolo !“ Intră în dormitor foarte surescitată. Fotografia lui Jorge, pe care o scosese în ajun din valijoara de marochin, rămăsese pe măsuta de toaletă. O privi lung : nici nu era de mirare că avea succes, era frumos, era amabil... O năpădi un val de

gelozie care-i întunecă privirea : dacă ar ști că a înșelat-o, dacă ar avea certitudinea „celui mai mărunț lucru“ — s-ar despărți de el, s-ar retrage la o mînăstire, ar muri desigur, l-ar omori !...

— Coniță, veni să-i spună Joana, un comisionar a adus scrisoarea asta. Așteaptă răspuns.

Ce spaimă ! Era de la Juliana !

Scrisă pe hirtie liniată, cu un scris îngrozitor, înțesată de greșeli de ortografie, glăsuia :

„Coniță,

Știu bine că am fost imprudentă, care conia so pună pe sama nenorociri mele cît și a lipsei de sănătate, care face cîteodată să-și iasă omu din fire. Dar dacă conia vrea să mă întorc și să fac serviciu ca nainte, la care cred că conia nu poate zice nu, o să fiu foarte bucurasă să fiu pe placu dumneavoastră sigură că n-o să se mai vorbească niciodată despre aceea pînă ce va vrea conia și va face cea promis. Iar eu promit sămi fac serviciu și doresc ca conia să fie de acord cu asta fîncă e spre binele tuturor. Fîncă mi-am ieșit din fire și natural toți au bruschetele lor și cu asta nu vă mai plictisesc și sint

A dumneavoastră foarte ascultătoare
jupîneasa

Juliana Couceiro Tavira.“

Rămase cu scrisoarea în mînă, nehotărită. În primul moment vru să spună — nu ! S-o primească din nou, s-o vadă tot timpul, cu fața ei oribilă, cu cocul enorm ! Să știe că are în buzunar scrisoarea ei, dezonoarea ei, și totuși s-o cheme, să-i ceară apă, veioza, să se lase servită de ea ! Nu ! Dar pe-urmă o apucă spaima : dacă refuza, o irita pe individă. Dumnezeu știe ce ar face ! Era la

mîna ei, trebuia să treacă prin toate. Asta era pedeapsa ei... Mai șovăi o clipă :

— Da, să vină, asta-i răspunsul.

Într-adevăr, Juliana veni la opt. Urcă în vîrfurile picioarelor la mansardă, își puse rochia de casă și papucii, și coborî la călătorie, unde Joana, așezată pe un covor, cosea la lumina lămpii cu gaz.

Joana, foarte curioasă, o asaltă imediat cu întrebările : Unde fusese ? Ce se întîmplase ? De ce nu dăduse nici un semn de viață ? Juliana povesti că se dusesese în vizită la o prietenă, pe șoseaua Marquês de Abrantes, și că acolo o apucase deodată o sfîrșeală, o durere... N-avrut să trimită pe nimeni să dea de știre, fiindcă-și tot închipuia că o să se poată scula să vină. Cînd colo, a stat o zi și jumătate la pat...

Întrebă atunci ce făcuse conia, dacă ieșise în oraș, dacă venise cineva pe acolo...

— Conia nu s-a simțit prea bine, spuse Joana.

— Asta-i din cauza vremii, observă Juliana. Își aduse și ea ceva de cusut, și-și văzură amîndouă tăcute de lucru.

La ora zece Luiza auzi bătăi ușoare în ușa dormitorului. Era ea, desigur !

— Intră !...

Vocea Julianei spuse, foarte natural :

— Am adus ceaiul.

Dar Luiza nu se putea hotărî să meargă în salon, de teamă, de oroare, ca să n-o vadă ! Dădu ocol camerei de cîteva ori, întîrzie ; se duse în sfîrșit, tremurînd ca varga. Juliana tocmai venea pe coridor ; se lipi respectuoasă de perete, spuse :

— Doriți să mă duc după veioză, conia ?

Luiza făcu din cap semn că da, fără să se uite la ea.

Cînd se înapoie în dormitor, Juliana tocmai umplea ulciorul cu apă ; și, după ce făcu patul pentru noapte, închise ușile și se apropie de ea în virful picioarelor :

— Conița nu mai are nevoie de nimic ? întrebă.

— Nu.

— Noapte bună, coniță.

Și nu mai schimbă alte cuvinte.

— Îmi pare că visez ! își spunea Luiza, dezbrăcîndu-se, melancolică. Individida asta, cu scrisorile mele, instalată aici în casa mea, ca să mă chinuie, ca să mă fure ! Cum de ajunsese ea, Luiza, în situația asta ? Habar n-avea. Lucrurile se precipitaseră atît de tare, cu repiziunea furioasă a unei furtuni din senin ! Nici n-avusese timp să stea și să judece, să se apere : fusese luată de val ; și iat-o acum, aproape „fără să-și dea seama“, în casa ei, la cheremul servitoarei ! Ah ! dacă ar fi vorbit cu Sebastião ! Sigur că acum ar fi avut banii, în bancnote, în monede de aur... Cu ce frenezie i le-ar fi aruncat în obraz, ar fi dat-o afară, cu cufăr, cu haine, cu coc cu tot !... Își jură în sinea ei să stea de vorbă cu Sebastião, să-i spună tot. Poate ar fi bine să meargă la el, ca să-l impresioneze mai tare !

Curînd după aceea, frîntă de agitația acelei zile, dormi — și visă că o stranie pasăre neagră îi intrase în odaie, făcînd un vînt puternic cu aripile-i întunecate de liliac : era Juliana ! Alerga îngrozită în birou, strigînd : Jorge ! dar nu vedea nici cărți, nici masă de lucru, nici rafturi : doar un chioșc prăpădit de tutungerie, iar în spatele tejghelei, Jorge mîngîia genunchii unei femei frumoase cu forme robuste, în cămașă de in, care întreba cu o voce pierdută de voluptate și ochi înflăcărați de pasiune : „*Brejeiros*, sau *Vabregas*¹ ?“ Fugi atunci indignată din casă și, după tot soiul de întîmplări confuze,

¹ Mărți de țigări portugheze (n. t.).

se trezi lângă Bazilio, pe o stradă fără sfârșit, ale cărei palate aveau fațade ca de catedrală, și pe care trăsurile înaintau, bogate, cu o pompă de cortegiu. Îi povestea plângînd cu sughițuri lui Bazilio trădarea lui Jorge. Iar Bazilio, ținînd în jurul ei deșălat ca o paiată, ciupea o chitară și cînta :

*I-am scris lui Cupidon scrisoare
Ca să-l întreb dacă, oare,
Chiar și-o inimă-nșelată
Să iubească-i obligată !*

— Nu e ! schelălăia vocea lui Ernestinho, fluturînd triumfător un sul de hîrtie. Și totul se întunecă deodată sub largile zboruri circulare pe care le făcea Juliana cu aripile-i de liliac.

IX

Juliana se întorsese în casa Luizei la sfatul mătușii Vitória.

— Ascultă, scumpo, îi spusese aceasta, n-ai ce-i face, pasărea ne-a zburat din colivie ! Oftează, poți să oftezi cît poțtești, că banii cei mulți tot s-au dus ! Cine și-ar fi închipuit că tipul o s-o șteargă ? Asta-i, acum poți să-ți iei gîndul de la îmbogățire ! De la ea n-ai ce să aștepți, că n-are lăscăie...

— Oricum, am să mă distrez să-i arăt soțului scrisorile, mătușă Vitória !

Bătrîna ridică din umeri :

— Nu cîștigi nimic cu asta. Ori că divorțează, ori că-i rupe ciolanele, ori c-o trimite la mînăstire — tot nu te-alegi cu nimic. Iar dacă se împacă, rămîi mai

dihai cu buzele umflate, că n-ai nici măcar mîngîierea să fi virit zîzanie între ei. Și asta, în cel mai bun caz, că se poate foarte bine întîmpla să dai și de bucluc și să te trezești cu o bătaie bună.

Și, văzînd că Juliana e îngrozită :

— N-ar fi primul caz, scumpo, n-ar fi primul caz. Vezi că în Lisabona se petrec tot soiul de treburi, și nu apare totul la ziar !

Categoric, singurul lucru pe care-l avea de făcut era să se întoarcă în casa aceea. Pentru că, la urma urmei, ce rămînea din toată povestea ? Frica Dinei Luiza : asta o să-i dea mereu dureri de burtă, și de asta trebuia să profite Juliana cît mai mult...

— Tu te duci înapoi, spunea mătușa Vitória, și aștepti ca ea să-și țină promisiunea. Dacă-ți dă banii, bine... Dacă nu, oricum tot o ai la mînă, ești în miezul lucrurilor, știi ce se mai întîmplă, poți să profiți de multe...

Dar Juliana ezita. Era greu să mai locuiască amîndouă sub același acoperiș fără să se iște vreo ceartă între ele pe tema asta.

— N-o să-ți spună un cuvînt, ai să vezi...

— Dar mi-e frică...

— De ce ? exclama mătușa Vitória. Că doar nu era ea femeia în stare s-o otrăvească, nu-i așa ? Atunci ? Cine nu riscă nimic, nici nu cîștigă nimic. Asta, dacă vrei ; dacă nu, încearcă să găsești altă casă, și aruncă scrisorile în fundul cufărului. Ce dracu ! Vezi și tu, dacă nu-ți convine, pleci...

Juliana hotărî să se ducă „să vadă“.

Și recunoscu imediat că „șireata de mătușă Vitória avea dreptate cu carul“.

Într-adevăr, Luiza părea resemnată. Sebastião plecase iar la Almada. Dar cum se hotărîse ca, de îndată ce se va înapoia, să meargă într-o dimineață la el acasă și să se arunce la picioarele lui, povestindu-i *totul*, to-

tul, o suporta pe Juliana, reflectînd : „E vorba doar de cîteva zile!“ De asta nu-i spusese nici un cuvînt. La ce bun ? Ce trebuia sã facã, era s-o plãteascã, și pe urmã s-o dea afarã, nu-i așa ? Cît timp nu putea face asta, rãbda și tăcea. Pînã se întorcea Sebastião...

Între timp, evita s-o vadã. N-o chema niciodatã. Nu ieșea din alcov dimineața pînã nu o auzea afarã, în odaie, cã umpluse cada și scuturase hainele. Se ducea în sufragerie cu o carte și nu ridica ochii de pe pagină. Toată ziua stătea în dormitor cu ușa închisã, citind, cosind, gîndindu-se la Jorge — uneori și la Bazilio, cu urã —, nãzuind dupã înapoierea lui Sebastião și pregătindu-și relatarea.

Într-o dimineață Juliana o gãsi pe coridor ducîndu-și în camerã stropitoarea plină cu apã.

— Vai, conită ! De ce nu m-ați chemat ? exclamã ea, aproape scandalizată.

— Nu era nevoie, spuse Luiza.

Dar Juliana o urmã în dormitor și, închizînd ușa :

— Conită ! spuse foarte ofensată. Asta nu mai poate merge așa. Dumneavoastrã parcã vã e fricã sã dați ochii cu mine, zãu așa ! Eu m-am întors ca sã-mi fac serviciul ca înainte... Ce-i drept e drept, bineînțeles cã tot mai aștept sã faceți ce ați promis... Iar scrisorile nu le dau din mînã pînã nu-mi este asigurată pîinea bãtrînelor. Dar ce s-a petrecut a fost o furie trecãtoare, și v-am cerut iertare. Vreau sã-mi fac serviciul... Acum, dacã dumneavoastrã chiar nu vreți, plec, dar, adãugã cu glasul sec, poate o sã fie mai rãu pentru toatã lumea !...

Luiza, foarte tulburatã, îngãimã :

— Pãi...

— Nu, conită, i-o tăie Juliana sever, aici servitoarea sînt eu.

Și ieși, țepãnã.

Atita îndrăzneală o sperie pe Luiza. Hoața asta era în stare de orice !

De atunci înainte, ca să n-o irite, începu s-o cheme, să-i spună : „Adu asta, du ailaltă“, fără să se uite la ea.

Dar Juliana se arăta atît de slugarnică, era atît de tăcută, încît Luiza, treptat, zi de zi, cu firea ei schimbătoare, lipsită de fermitate, pornită spre *lasă-mă să te las*, începu să piardă simțămîntul sfișietor al crizei în care se afla. Și după trei săptămîni „lucrurile intra-seră în normal“, cum spunea Juliana.

Luiza începuse iar s-o cheme din dormitor, s-o trimiță cu comisioane în oraș ; Juliana reușea să schimbe cu ea frînturi de conversație :

— E o căldură afară de-ți vine să mori, nu alta... Spălătoreasa întîrzie...

Într-o zi se încumetă să spună această propoziție mai intimă :

— Am întîlnit-o pe jupîneasa de la conîța Leopoldina.

Luiza întrebă :

— E tot la Porto ?

— Mai stă acolo o lună, conîță...

În rest, casa părea liniștită, iar Luiza, după atita zburcium, se abandona cu încintare satisfacției acelei tihne. Uneori se ducea la Encarnação s-o viziteze pe Dona Felicidade, care se sculase acum din pat. Și tot îl mai aștepta pe Sebastião, dar fără nerăbdare, aproape mulțumită că se amîna clipa teribilă cînd va trebui să-i spună : „I-am scris unui bărbat, Sebastião !“

Așa treceau zilele ; sosi sfîrșitul lui septembrie.

Într-o după-amiază, Luiza rămase mai mult timp la fereastra sufrageriei ; cartea îi căzuse în poală, iar ea privea, zîmbind, un cîrd de porumbei dintr-o grădină vecină care se așezase pe gardul maidanului. Se gîndea pierdută la Bazilio, la „Paradis“... Auzi pași apropiindu-se : era Juliana.

— Ce este ?

Femeia închise ușa și, venind lângă ea, spuse încet :

— Conița n-a hotărît încă nimic ?

Luiza simți parcă o lovitură în stomac.

— Încă n-am putut să aranjez...

Juliana rămase o clipă cu ochii în pământ :

— Bine, murmură în cele din urmă.

Și Luiza o auzi spunînd tare pe coridor :

— Cînd s-o întoarce conașu, atunci o să se numere bobocii !

Cînd se va întoarce Jorge ! Imediat în mintea ei, care se însenînase treptat, toate temerile, neliniștile se înfiorară din nou la auzul acestei amenințări — așa cum o rafală neașteptată răscolește un crîng întreg. Așadar trebuia să facă ceva înainte de întoarcerea lui ! Și tocmai Jorge îi scrisese că „nu va mai întîrzia mult, o va anunța telegrafic...” Acum își dorea ca cei de la Minister să-l trimită într-o călătorie mai îndepărtată, prin Spania sau Africa ; sau vreo catastrofă, fără a-i dăuna, să-l mai rețină cîteva luni !

Ce ar face el, dacă ar ști ? Ar omori-o ? Își aminti de seriozitatea cu care vorbise în seara aceea, cînd Ernestinho povestise finalul dramei lui... Ar urca-o într-o trăsură, ar duce-o la o mînăstire ? Vedea deja poarta cea mare închizîndu-se în urma ei cu zăngănit funerar de zăvoare trase, ochi lugubri cercetînd-o, curioși...

Spaima irațională care o cuprinsese o făcuse să piardă însăși imaginea clară a soțului ei ; își închipuia *alt* Jorge, sîngeros și răzbunător, uitînd cu desăvîrșire firea lui bună, atît de puțin melodramatică. Într-o zi se duse în birou, luă caseta cu pistoale, o încuie într-o ladă cu haine vechi și ascunse cheia !...

Un gînd însă o susținea : acela că după întoarcerea lui Sebastião de la Almada era salvată ; dar, în ciuda ago-

niei mărunte de fiecare clipă în care se zbătea, aproape că se temea să afle că *se înapoiase* — într-atit mărturisirea adevărului i se părea o-agonie și mai mare ! Cam pe atunci îi veni ideea să-i scrie lui Bazilio. Teroarea în care trăia neconținut îi înmuiase trufia, precum lenta infiltrare a apei într-un perete ; și zilnic căuta câte un motiv, *încă unul*, ca să i se adreseze „nemernicului“ : fusese amantul ei, cunoștea toată povestea cu scrisorile, era singura ei rudă... Și asta o va scuti să i se mai mărturisească lui Sebastião. Deja își spunea uneori că refuzul ei de a accepta bani de la Bazilio fusese o „fanfaronadă prostească“ ! Într-o zi, în fine, îi scrisese. Era o scrisoare lungă, puțin încâlcită, îi cerea *șase sute de mii de reali*. O duse 'chiar ea la poștă, supraincercând-o cu stampile.

Chiar în după-amiaza aceea se întâmplă să vină s-o viziteze Sebastião, care se înapoiase de la Almada. Îl primi veselă, fericită că *nu trebuie să-i povestească...* Vorbi de întoarcerea lui Jorge ; ba chiar făcu aluzie la vărul Bazilio, la „birfele vecinilor...“

— E primul lucru pe care am să i-l povestesc lui Jorge, spuse.

Fiindcă acum se socotea salvată ! Și zilnic urmărea scrisoarea în drumul ei spre Franța, ca și cum însăși viața ei ar fi fost conținută în plicul acela incredințat hazardului trăsurilor și vălmășagului călătoriilor ! Ajunsesese la Madrid, apoi la Bayonne, apoi la Paris ! Un poștaş alerga s-o ducă în Rue Saint-Florentin. Bazilio o deschidea tremurînd, umplea un plic cu bancnote, multe, pe care le acoperea cu sărutări, iar plicul, purtînd salvarea și liniștea ei, începea să se rostogolească în jos, prin Franța și Navarra, sforăind ca un monstru și zorîndu-se ca un mesager.

În ziua cînd răspunsul *trebuia* să sosească, se sculă mai devreme, agitată, stătu cu urechea lipită de ușă,

așteptînd clopoțelul poștaşului. Se vedea deja dînd-o afară pe Juliana, hohotînd de plîns_e de bucurie !... Dar la zece și jumătate deveni nervoasă ; la unsprezece o chemă pe Joana, „să meargă să întreb_e dacă a trecut poștaşul“.

— Cică da, conîță, a trecut.

— Canalia ! murmură la adresa lui Bazilio.

Dar poate că nu răspunsese chiar în aceeași zi ! Mai așteptă, dar nemîngîiată, deja lipsită de speranță. Nimic ! Nici în dimineața următoare, nici în celelalte ! Nemer-nicul !

Atunci îi veni ideea să joace la loterie — pentru că pe nesimțite speranța îi devenise necesară. Prima dată cînd ieși cumpără cîteva bilete. Deși nu era bisericoasă și nici superstițioasă, le puse sub piedestalul unui Sfînt Vincent de Paul pe care-l ținea pe scrin, în alcov. *Nu avea nimic de pierdut !* Le cerceta zilnic, aduna cifrele ca să vadă dacă dădeau *nouă minus nouă, nimic*, sau număr par — ceea ce era semn bun ! Și în urma a_celui contact permanent cu statueta sfîntului, care o făcea să se gîndească desigur la protecția neașteptată a cerului, făgădui cincizeci de liturghii dacă biletele ieșeau cîș-tigătoare !...

Ieșiră necîștigătoare — și atunci pierdu orice spe-ranță ; se abandona în voia unei inacțiuni care i se părea aproape o voluptate, lăsînd să-i treacă zilele fără să-i pese, fără să se mai îmbrace, dorindu-și moartea, citînd cu lăcomie în ziare toate faptele diverse cu sinucideri, morți, nenorociri — mîngîindu-se cu ideea că nu suferea numai ea, că și viața din jur, din oraș, clocotea de ne-cazuri.

Uneori, o străfulgera un fior de frică. Atunci se hotăra iar să-și „deschidă“ sufletul lui Sebastião ; apoi se socoti că ar fi mai bine să-i scrie ; dar nu găsea cuvîn-tele, nu izbutea să ticluiască o poveste care să stea în

picioare ; o cuprindea lașitatea ; și recădea în inerție, gîndind : „Miine, miine...”

Cînd, singură în odaia ei, se apropia întîmplător de fereastră, începea să-și închipuie „ce vor zice vecinii, cînd vor afla“ ! O vor condamna ? O vor plînge ? Vor spune : „Ce nerușinată“ ? Vor spune : „Sărmana“ ? Și de la geam urmărea, cu o privire îngrozită, plimbările lui Paula pe stradă, mirarea obeză a cărbunăresei, pe surorile Azevedo în spatele perdelelor de muselină ! Cum vor striga cu toții : „Spuneam noi bine ! Spuneam noi bine !“ Ce nenorocire ! Sau îl vedea deodată pe Jorge, teribil, ieșindu-și din fire, cu *scrisorile* în mînă ; și se ghemuia ca și cum s-ar fi aflat deja sub ploaia pumnilor săi minioși.

Dar ce o chinuia mai mult era calmul Julianei — ștergînd praful, fredonînd, servind-o la masă încinsă cu șorțul alb. Ce avea de gînd ? Ce cocea oare ? Uneori se înfuria ; dacă ar fi fost voinică și curajoasă, s-ar fi aruncat asupra ei, s-o strîngă de gît, să-i smulgă scrisorile ! Dar biata de ea, era o „musculiță“ !

Tocmai într-una din diminețile acelea Juliana intra în dormitor cu rochia de mătase neagră pe braț. O întinse pe *causeuse* și-i arătă Luizei la fustă, pe marginea ultimului volan, o ruptură mare, care părea să provină de la un cui ; venea s-o întrebe pe conia dacă dorea cumva s-o trimită la croitoreasă.

Luiza își amintea bine, o rupsese într-o dimineață la „Paradis“, zbenguindu-se cu Bazilio !

— E ușor de reparat, spunea Juliana trecînd palma cu degetele răsfirate peste mătase, cu încetineala unei mîngîieri.

Luiza o cerceta, șovăind :

— Nu mai e nouă... Ascultă, păstrează-o pentru dumneata !

Juliana se înfioră, roși :

— Oh, coniță ! exclamă. Vă mulțumesc din suflet !
E un cadou minunat. Vă mulțumesc din suflet, coniță !
Chiar așa... Și glasul i se găuia.

O luă pe braț, cu grijă, alergă imediat la bucătărie.
Iar Luiza, care o urmărise în vârful picioarelor, o mai
auzi spunînd, foarte surescitată :

— E un cadou minunat, e tot ce poate fi mai bun.
E ca nouă ! O minune de mătase ! — Tira trena pe jos,
ca să o audă foșnînd. Întotdeauna jinduise după ea : și
acum era a ei, avea și ea rochia ei de mătase ! — E
un gest de cucoană foarte cumsecade, madam Joana,
un gest de înger !

Luiza se înapoie în dormitor încîntată ; era întocmai
ca un om pierdut noaptea în deșert — care vede deo-
dată licărind în depărtare lumina unei, ferestre ! Era
salvată ! Trebuia să-i facă daruri, s-o sature ! Începu
imediat să se gîndească ce i-ar mai putea da, pe rînd :
rochia mov, ceva lenjerie, capotul cel vechi, o brățară !

După două zile — era într-o duminică — primi o
telegramă de la Jorge : „Plec mîine din Carregado. So-
sesc cu trenul de Porto la ora șase.“ Cum mai tresări !
Se întorcea, în sfîrșit !

Era tinără, era drăgăstoasă — și în primul moment
toate temerile, îngrijorările pieriră sub senzația de iu-
bire și dorință care o năpădi. Va veni în zorii zilei, o
va găsi culcată — și se și gîdea la încîntarea primului
sărut !...

Alergă să se uite în oglindă : era puțin mai slabă,
poate, arăta cam obosită... Dar chipul lui Jorge îi apărea
mult mai limpede, mai ars de soare, cu ochii lui tandri,
cu părul inelat ! Ciudat lucru ! Nu-și dorise niciodată atît
de mult să-l vadă. Se duse imediat să se ocupe de el :
biroul o fi aranjat ? Va dori să facă o baie calduță, va

trebui să se încălzească apă pentru cada cea mare !...
Și umbla de colo-colo, fredonînd, cu ochi strălucitori.

Dar deodată, pe coridor, glasul Julianei o făcu să se cutremure. Cum se va comporta femeia asta? Măcar dacă i-ar da pace în primele zile, să se bucure și ea, liniștită, de întoarcerea lui Jorge !... Deveni mai îndrăzneată, o chemă.

Juliana intră îmbrăcată cu rochia cea nouă, pășind cu grijă :

— Doriți ceva, coniță ?

— Conașul Jorge se întoarce mîine..., spuse Luiza.
Și se opri ; inima îi bătea tare.

— Ah ! făcu Juliana. Bine, coniță.

Și dădu să iasă.

— Juliana ! îngăimă Luiza cu vocea schimbată.

Cealaltă se întoarce, surprinsă.

Și Luiza, împreunîndu-și palmele, într-un gest de implorare :

— Măcar în primele zile... Aranjez eu totul, fii sigură !...

Juliana sări imediat :

— Vai de mine, coniță ! Dar eu nu vreau să fac ne-cazuri nimănui. Ce-mi doresc eu e o bucățică de piine la bătrînețe. Din gura mea n-o să iasă nici un cuvînt rău pentru nimeni. Ce o rog eu pe conița e să facă ce-o ști și să binevoiască a mă ajuta...

— Asta, fără doar și poate... Tot ce vrei...

— Păi, puteți să fiți sigură că gura asta... Și-și pe-ctului buzele cu palma.

Ce bucurie pe Luiza ! Dispunea de cîteva zile, cîteva săptămîni, în sfîrșit, fără chinuri, cu Jorge *al ei* ! Se lăsă atunci în voia încîntătoarei nerăbdări de a-l reve-dea. Nemaipomenit — acum i se părea că-l iubește mai mult !... Și apoi, o să se mai gîndească, o să vadă, o să-i

mai dea și alte cadouri Julianei, o să-l poată pregăti încetul cu încetul pe Sebastião... Aproape că se simțea fericită.

În după-amiaza aceea, Juliana veni să-i spună, cu toată fața numai zîmbet :

— Madam Joana a ieșit în oraș, că-i ziua ei liberă, dar aș avea și eu mare nevoie să ies ! Dacă nu vă e greu să rămîneți singură, conîță...

— Nu ! Rămîn, de ce să-mi fie greu ? Du-te, du-te !

Și nu după mult timp o auzi bătînd din tocuri pe coridor și trîntind apoi tare ușa.

Deodată o străfulgeră un gînd : să se ducă în odaia ei, să-i răscolească prin ladă, să-i ia scrisorile !

O urmări de la geam pînă dădu colțul. Urcă apoi imediat la mansardă, încet, furișîndu-se, cu inima bătîndu-i tare. Ușa de la camera Julianei era descuiată ; răzbătea de acolo un miros greu de mucegai, de șoareci și de haine murdare, care o îngrețoșă ; prin lucarnă pătrundea o lumină tristă, de după-amiază întunecată ; și pe jos, lîngă perete, se afla lada ! Dar era încuiată ! Sigur că da ! Coborî alergînd, se duse să-și ia legătura de chei... Îi era rușine — dar dacă va găsi scrisorile ! Speranța asta o încuraja, ca un vin tare. Începu să încerce cheile, una după alta ; mîinile-i tremurau ; deodată, cu un pocnet sec, înquietoarea cedă ! Săltă capacul, ce-ar fi să fie acolo ! Și atunci, cu grijă, cu gesturi foarte feminine, scoase lucrurile unul cîte unul, punîndu-le alături, pe saltea : rochia de lînă merinos ; un evantai cu siluete aurite, învelit în hîrtie de mătase ; niște panglici vechi, mov și albastre, călcate cu fierul ; o pernîță de ace din saten roz, cu o inimă brodată în degradeuri ; două sticlute de parfum, nedestupate, avînd lipite pe ele buchețele de trandafiri decupate din hîrtie ; trei perechi de botine înfășurate în hîrtie de ziar ; lenjerie din care emana un miros de lemn și de măr iona-

tan. Între două cămăși se afla un teanc de scrisori legate cu o panglicuță îngustă... Nici una nu era a ei ! Nici a lui Bazilio ! Era un scris țărănesc, necitet, îngălbenit ! Ce furie ! Și rămase în picioare, cu ochii la lada goală, cu brațele în jos, tristă.

Deodată trecu o umbră prin dreptul lucarnei. Se cutremură, îngrozită. Era doar o pisică ce hoinărea cu pași ușori pe acoperiș. Așeză totul la loc, exact cum fusese, încuie lada, dădu să iasă, dar își aminti să caute și în sertarul mesei și sub pernă. Nimic ! Atunci își pierdu răbdarea ; nu voia să plece fără să fi epuizat toate posibilitățile ; desfăcu așternutul, răscoli în paiele înmuiate ale saltelei, scutură botinele cele vechi, căută prin colțuri... Nimic ! Nimic !

În clipa aceea sună clopoțelul. Cobori în goană. Ce surpriză ! Era Dona Felicidade.

— Tu ești ? Cum te simți ? Intră.

Se simțea mai bine, începu să povestească încă de pe coridor. Plecase în ajun de la Encarnação : o mai dureau cîteodată piciorul, dar, slavă Domnului, scăpase ! Și să-i fie recunoscătoare, pentru că prima ei vizită era la ea !

Intrară în dormitor. Se întuneca, Luiza aprinse lumînările.

— Ia spune, cum mă găsești ? întrebă Dona Felicidade oprindu-se în fața ei.

— Un picuț mai palidă.

Vai ! Suferise ca un ciine ! Își ridică fusta, arătă piciorul încălțat într-un pantof larg, - o sili pe Luiza să-l pipăie... O consolare avea însă : toată Lisabona venise s-o vadă ! Slavă Domnului ! Toată Lisabona, tot ce avea Lisabona mai de soi !

— Iar tu, adăugă, săptămîna asta n-ai apărut deloc ! Să știi că te-au birfit în fel și chip...

— N-am putut, draga mea, crede-mă. Mîine sosește Jorge, știi ?

— Aha, şmechero ! Ura ! Ți-a venit inimioara la loc !
Și-i spuse ceva în șoaptă.

Riseră mult.

— Păi eu, continuă Dona Felicidade așezîndu-se, ți-am aranjat o petrecere pentru azi. L-am întîlnit de dimineată pe consilier, și mi-a spus că vine și el. La biserica Mártiros l-am întîlnit ! Mare noroc am avut, chiar din prima zi cînd am ieșit ! Și după cîtiva pași am dat peste Julião : a zis că o să treacă și el !... Și, cu glasul sfîrșit : Știi ? aș lua o linguriță de ceva dulce...

Luiza le deschise ușa consilierului și lui Julião, care se întîlniseră pe scară, spunîndu-le în glumă :

— Azi eu sînt portarul !

În salon Dona Felicidade, ca să-și ascundă tulburarea pe care i-o provoca vederea persoanei iubite a lui Acácio, începu, cu multă vorbărie, s-o mustre „că le lăsase pe amîndouă servitoarele să iasă în oraș în aceeași zi...”

— Dacă te simțea rău, dragă, dacă ți se întîmpla ceva ?

Luiza rîse. Nu-i stătea în obicei să facă crize de nervi...

Totuși o găseau abătută. Iar consilierul se interesă :

— V-au mai durut dinții, Dona Luiza ?

Dinții ? Era prima dată că auzea de așa ceva ! exclamă Dona Felicidade. Julião declară că rareori văzuse o dentiție atît de perfectă la cineva.

Consilierul se grăbi să citeze :

Pe buze de mărgean, perlele fine...

Și adăugă :

— Așa-i, dar ultima dată cînd am avut onoarea s-o văd pe Dona Luiza, a apucat-o pe neașteptate o asemenea durere de dinți, că a trebuit să alerge imediat să-și pună o plombă la Vitry !

Luiza roși tare. Din fericire se auzi clopoțelul. Trebuia să fie Joana, se duse să deschidă...

— Într-adevăr, continuă consilierul, făcusem o plimbare minunată când Dona Luiza a pălit brusc, și se pare că durerea a fost atât de violentă, că s-a precipitat pe scara dentistului în sus, ca nebună...

Fiindcă venise vorba de dureri, Dona Felicidade, care era nerăbdătoare să trezească interesul, compasiunea consilierului, începu să povestească despre piciorul ei : căzătura, minunea că nu murise, vizitele asidue ale conteselor și viconteselor, spaima din toată mînăstirea Encarnação, îngrijirile bunului doctor Caminha...

— Vai ! am suferit ca un ciine ! oftă, cu ochii la consilier, ca să-i smulgă un cuvînt de simpatie.

Dar Acácio spuse atunci, cu autoritate :

— E o mare greșeală să coboare cineva o scară abruptă fără să se țină de balustradă.

— Dar puteam să și mor ! exclamă ea. Și, întorcîndu-se spre Julião : Nu-i așa ?

— Pe lumea asta se moare din orice, spuse acesta cufundat într-un fotoliu, fumînd cu voluptate. Chiar el, după-amiază, fusese cît pe ce să fie călcat de o trăsură : hotărîse ca în duminica asta să-și acorde o *vacanță*, și făcuse o plimbare lungă pe linia de centură... De peste o lună trăiesc în odăița mea ca un călugăr benedictin în biblioteca mînăstirii ! adăugă rîzînd și scuturîndu-și neglijent scrumul țigării pe covor.

Atunci consilierul dori să știe subiectul tezei : desigur, era foarte important !... Iar cînd Julião îi spuse „un subiect de fiziologie, domnule consilier“, Acácio observă imediat, cu o voce profundă :

— Ah ! fiziologia ! Trebuie să fie ceva de mare amplex ! Și se pretează pentru stilul afabil.

Se plînsese totodată că și el „e încovoiat sub povara lucrărilor literare...”

— Să sperăm totuși, domnule Zuzarte, că nu vor fi lipsite de rod nopțile noastre de veghe !

— Ale dumneavoastră, domnule consilier, ale dumneavoastră ! Și, cu interes : Cînd ne dați noua dumneavoastră lucrare ? Toată lumea e nerăbdătoare s-o vadă !

— Toată lumea e nerăbdătoare, așa-i, consimți consilierul, grav. Chiar acum cîteva zile îmi spunea domnul ministru al Justiției, acest talent atît de robust, chiar acum cîteva zile îmi spunea, îmi făcea onoarea să-mi spună : „Dă-ne mai degrabă cartea dumatăle, Acácio, avem nevoie de lumină, de multă lumină !“ Așa mi-a spus. Eu m-am înclinat, firește, și am răspuns : „Domnule ministru, nu eu voi fi acela care să refuze lumină țării sale, cînd are nevoie de ea !“

— Foarte bine, foarte bine, domnule consilier !

— Și, adăugă, trebuie să vă mai spun, aici, între noi, că ministrul m-a lăsat să întrevăd, pentru un viitor nu prea îndepărtat, Ordinul Sfîntului Iacob ¹ !

— De mult trebuia să vi-l fi dat, domnule consilier ! exclamă Julião, amuzîndu-se. Dar în țara asta nenorocită... Ar fi trebuit să-l aveți deja pe piept, domnule consilier !

— De mult ! spuse și Dona Felicidade, apăsător.

— Mulțumesc, mulțumesc ! biigui consilierul, roșu la față. Și, devenind expansiv de bucurie, îi oferi lui Julião, cu o familiaritate plină de recunoștință, tabachera cu tutun de prizat.

— Voi lua ca să strănut, spuse el.

În după-amiaza asta se simțea într-o dispoziție binevoitoare : lucrarea și aspirațiile înalte pe care i le însufla îi atenuaseră obișnuita acreală ; părea să fi uitat

¹ Ordin militar portughez, înființat în 1320. Se acordă, începînd din 1780, drept recompensă pentru servicii aduse pe tărîmul științelor, literelor și artelor (n. t.).

Luiza roși tare. Din fericire se auzi clopoțelul. Trebuia să fie Joana, se duse să deschidă...

— Într-adevăr, continuă consilierul, făcusem o plimbare minunată când Dona Luiza a pălit brusc, și se pare că durerea a fost atât de violentă, că s-a precipitat pe scara dentistului în sus, ca nebună...

Fiindcă venise vorba de dureri, Dona Felicidade, care era nerăbdătoare să trezească interesul, compasiunea consilierului, începu să povestească despre piciorul ei : căzătura, minunea că nu murise, vizitele asidue ale conteselor și viconteselor, spaima din toată mînaștirea Encarnação, îngrijirile bunului doctor Caminha...

— Vai ! am suferit ca un ciine ! oftă, cu ochii la consilier, ca să-i smulgă un cuvînt de simpatie.

Dar Acácio spuse atunci, cu autoritate :

— E o mare greșeală să coboare cineva o scară abruptă fără să se țină de balustradă.

— Dar puteam să și mor ! exclamă ea. Și, întorcîndu-se spre Julião : Nu-i așa ?

— Pe lumea asta se moare din orice, spuse acesta cufundat într-un fotoliu, fumînd cu voluptate. Chiar el, după-amiază, fusese cît pe ce să fie călcat de o trăsură : hotărîse ca în duminica asta să-și acorde o *vacanță*, și făcuse o plimbare lungă pe linia de centură... De peste o lună trăiesc în odăița mea ca un călugăr benedictin în biblioteca minăstirii ! adăugă rîzînd și scuturîndu-și neglijent scrumul țigării pe covor.

Atunci consilierul dori să știe subiectul tezei : desigur, era foarte important !... Iar cînd Julião îi spuse „un subiect de fiziologie, domnule consilier“, Acácio observă imediat, cu o voce profundă :

— Ah ! fiziologia ! Trebuie să fie ceva de mare amplex ! Și se pretează pentru stilul afabil.

Se plînsese totodată că și el „e încovoiat sub povara lucrărilor literare...”

— Să sperăm totuși, domnule Zuzarte, că nu vor fi lipsite de rod nopțile noastre de veghe !

— Ale dumneavoastră, domnule consilier, ale dumneavoastră ! Și, cu interes : Cînd ne dați noua dumneavoastră lucrare ? Toată lumea e nerăbdătoare s-o vadă !

— Toată lumea e nerăbdătoare, așa-i, consimți consilierul, grav. Chiar acum cîteva zile îmi spunea domnul ministru al Justiției, acest talent atît de robust, chiar acum cîteva zile îmi spunea, îmi făcea onoarea să-mi spună : „Dă-ne mai degrabă cartea dumatăle, Acácio, avem nevoie de lumină, de multă lumină !“ Așa mi-a spus. Eu m-am înclinat, firește, și am răspuns : „Domnule ministru, nu eu voi fi acela care să refuze lumină țării sale, cînd are nevoie de ea !“

— Foarte bine, foarte bine, domnule consilier !

— Și, adăugă, trebuie să vă mai spun, aici, între noi, că ministrul m-a lăsat să întrevăd, pentru un viitor nu prea îndepărtat, Ordinul Sfîntului Iacob ¹ !

— De mult trebuia să vi-l fi dat, domnule consilier ! exclamă Julião, amuzîndu-se. Dar în țara asta nenorocită... Ar fi trebuit să-l aveți deja pe piept, domnule consilier !

— De mult ! spuse și Dona Felicidade, apăsător.

— Mulțumesc, mulțumesc ! biigui consilierul, roșu la față. Și, devenind expansiv de bucurie, îi oferi lui Julião, cu o familiaritate plină de recunoștință, tabachera cu tutun de prizat.

— Voi lua ca să strănut, spuse el.

În după-amiaza asta se simțea într-o dispoziție binevoitoare : lucrarea și aspirațiile înalte pe care i le însuflă îi atenuaseră obișnuita acreală ; părea să fi uitat

¹ Ordin militar portughez, înființat în 1320. Se acordă, începînd din 1780, drept recompensă pentru servicii aduse pe tărîmul științelor, literelor și artelor (n. t.).

bosul ăsta, acolo în fund, care ridică draperia și scoate spada, e soțul, care vine și, harști ! — Făcu gestul de a înfige tăișul sabiei.

— Ei, lasă-mă ! făcu Dona Felicidade, înfiorându-se. Dar cartea asta, căzută jos, ce e ? Citeau cumva ?...

Julião spuse discret :

— Da... începuseră să citească, dar după aceea...

Quel giorno più non vi leggemmo avante,

adică :

De-atunci nicicînd n-am mai citit 'nainte.

— S-au giugiulit, spuse Dona Felicidade cu un zîmbet.

— Mai rău, scumpă doamnă, mai rău ! Pentru că, după aceeași mărturisire a Francescăi, tînărul cu părul mare, cumnatul,

La bocca mi baciò tutto tremante,

adică :

Mă sărută și-un freamăt era tot ¹.

— Ah ! făcu Dona Felicidade aruncîndu-i o privire rapidă consilierului. E o nuvelă ?

— E Dante, Dona Felicidade, sări sever consilierul, un poem epic considerat printre cele mai bune. Inferior, însă, lui Camões al nostru ! Dar rival al faimosului Milton !

— Dacă și în istoriile astea străine, soții îșiucid întotdeauna nevestele ! exclamă ea. Întorcîndu-se apoi spre consilier :

— Nu-i așa ?

— Da, Dona Felicidade, în străinătate se petrec des asemenea tragedii domestice. Dezlănțuirea pasiunilor e mai mare. Dar la noi, o putem spune cu mîndrie, cămi-

¹ Cele două versuri au fost preluate după traducerea Etei Boeriu, *Infernul*, Editura Minerva, „Biblioteca pentru toți“, București, 1982 (n. t.).

nul e foarte respectat. Astfel eu, bunăoară, printre toate relațiile mele din Lisabona, care sînt numeroase, slavă Domnului, nu cunosc decît soții-model. Și, cu un zîmbet curtenitor : Iar floarea lor este desigur stăpîna acestei case.

Dona Felicidade își îndreaptă privirea asupra Luizei care se sprijinise de spătarul scaunului și, lovind-o ușor peste braț :

— Barem asta de aici, e o bijuterie ! spuse cu afecțiune.

— Și dealtfel, sări consilierul, Jorge al nostru o merită cu prisosință. Fiindcă, așa cum spune poetul :

*Inima-i nobilă și fruntea semeață-i
Dezvăluie a sufletului esență pură.*

Conversația începuse s-o enerveze pe Luiza. Tocmai voia să se așeze la pian, cînd Dona Felicidade exclamă :

— Ia spune, astăzi nu se bea ceai în casa asta ?

Luiza se duse din nou, să vadă, la bucatărie. Îi spuse Joanei să aducă ea ceaiul. Și curînd după aceea Joana, încinsă cu un șorț alb, roșie la față, foarte stînjenită, intră cu platoul.

— Dar unde-i Juliana ? întrebă imediat Dona Felicidade.

— A ieșit în oraș, sărmana, explică Luiza, a fost bolnavă...

— Și atunci, bate străzile pînă la ora asta ?... Frumos ! Poate chiar să compromită o casă...

Consilierul găsea și el că e imprudentă :

— Pentru că, în fine, tentațiile sînt mari într-o capitală, scumpă doamnă !

Julião exclamă, rîzînd :

— Nu, dacă și pe ea poate s-o tenteze cineva, atunci mă îndoiesc definitiv și total de contemporanii mei.

— Oh, domnule Zuzarte ! sări consilierul, aproape sever, mă refeream la alte feluri de tentații : să intre, de pildă, într-un magazin cu băuturi, să-i vină chef să se ducă la circ și să-și uite de îndatoriri...

Dar Dona Felicidade n-o putea suferi pe Juliana : găsea că are un chip de Iuda, că pare în stare de orice...

Luiza îi lău apărarea : era foarte săritoare, călca minunat, era cinstită...

— Și bate străzile pînă la unsprezece noaptea !... Zău așa ! Dacă ar fi la mine !

— Și cred, observă consilierul, că suferă de o boală mortală. Nu-i așa, domnule Zuzarte ?

— Așa e, mortală. Un anevrism, răspunse Julião, fără să ridice ochii de pe Dante.

— Cu atît mai mult ! exclamă Dona Felicidade. Și, coborînd glasul : Ce-ar trebui să faci tu e să te descotorosești de ea ! O servitoare cu o asemenea boală ! Că poate să i se rupă cînd vine să-ți aducă un pahar cu apă. Dumnezeuule !

Consilierul insista și el :

— Și pe urmă, cîtă bătaie de cap cu autoritățile ! Julião închise volumul din Dante și spuse :

— Am uitat să-l previn pe Jorge : dar într-o zi tipa vă cade lată la picioare.

Și sorbi o înghițitură de ceai.

Luiza era amărîtă. I se părea că se ivise o nouă complicație ca s-o chinuie... Începu să spună că era atît de greu să găsești o jupîneasă...

Asta așa e, căzură de acord.

Vorbiră atunci despre slugi, despre pretențiile lor. Se făceau tot mai îndrăznețe ! Și dacă mai aveai și încredere în ele ! Și cîtă imoralitate !...

— De multe ori e vina stăpînelor, spuse Dona Felicidade. Își fac confidențe din servitoare, și lor atîta le

trebuie, dacă prind vreun secret, devin ele stăpîne în casă...

Se auzi clinchetul ceștii din mîna tremurătoare a Luizei. Spuse, prefăcîndu-se veselă :

— Dar dumneavoastră, domnule consilier, ce fel de slugi aveți ?

Acácio tuși :

— Ei bine, am o persoană respectabilă, bună bucătăreasă, foarte scrupuloasă la socoteli...

— Și care nu-i nici urîță, sări Julião. Așa mi s-a părut cel puțin, cînd am venit odată în strada Ferregial...

Pe chelia consilierului se răspîndi o undă de roșeață. Dona Felicidade îl privea îngrijorată, scoțînd flăcări pe ochi. Atunci Acácio spuse, sever :

— Niciodată nu dau atenție fizionomiei subalternilor, domnule Zuzarte.

Julião se ridică și, înfundîndu-și mîinile în buzunare, jovial :

— Mare greșeală că s-a abolit sclavia !...

Dar principiul libertății ? sări imediat consilierul. Dar principiul libertății ? Că negrii erau mari bucătari, de acord... Dar libertatea e un bun și mai mare.

Se complăcu atunci în tot soiul de considerații ; fulgeră împotriva ororilor comerțului cu sclavi, își exprimă îndoieli cu privire la filantropia englezilor, se arătă sever față de plantatorii din New Orleans, povesti cazul cu *Charles et Georges* : i se adresa exclusiv lui Julião, care fuma, cu ochii în pămînt.

Dona Felicidade se așează lingă Luiza și, foarte îngrijorată, o întrebă la ureche :

— Tu o cunoști pe servitoarea consilierului ?

— Nu.

— O fi frumoasă ?

Luiza ridică din umeri.

— Nu știu ce-mi spune inima, Luiza ! Simt că mă sufoc !

Și, în timp ce Acácio, în picioare, perora cu Julião, Dona Felicidade îi murmură Luizei jeluirile pasiunii ei.

Ce ușurare pentru Luiza când plecară ! Cât suferise, în sinea ei, toată seara ! Ce pisălogi, ce idioți ! Și cealaltă, care nu mai venea odată ! Vai, ce viață avea și ea !

Se duse la bucătărie să-i spună Joanei :

— Așteapt-o pe Juliana, ai răbdare. Că nu poate să întirzie ; i-o fi fost mai rău !

Dar trecuse deja de miezul nopții, Luiza se culcase, când clopoțelul răsună ușor ; pe urmă mai tare ; în sfârșit, cu nerăbdare.

„Fata o fi adormit“, își spuse Luiza. Sări din pat, urcă desculță pînă la bucătărie. Joana, întinsă pe masă, sforăia lîngă lampa cu petrol, care fila cu un miros greu. O scutură, o făcu să se scoale în picioare, încă adormită ; se întoarse alergînd ca să se vîre în pat ; și curînd după aceea auzi pe coridor vocea Julianei spunînd, cu satisfacție :

— E totul în regulă, da ? Păi, eu m-am dus la teatru. Foarte frumos ! Tot ce poate fi mai frumos, madam Joana, tot ce poate fi mai frumos !

Luiza adormi tîrziu, și toată noaptea o chinui un vis. Se făcea că era într-un teatru imens, aurit ca o biserică. Se dădea un spectacol de gală : bijuterii scinteiau pe sini răsfățați, decorații străluceau pe uniforme de curte. La tribună, un rege tînar și trist, într-o atitudine rigidă și hieratică, ținea în mînă globul pămîntesc, iar mantia lui de catifea de culoare închisă, presărată cu pietre scumpe ca un firmament, se întindea în jurul lui în falduri sculpturale, în tropăitul mulțimii curtenilor îmbrăcați ca valetii de treflă.

Ea se afla pe scenă ; era actriță ; debuta în drama lui Ernestinho : și, foarte nervoasă, vedea în fața ei, în vas-

tul parter şuşotitor, şiruri de ochi negri şi aprinşi, aţintiţi asupra ei cu furie ; în centru ieşea în evidenţă chelia consilierului, de o rotunjime ninsă şi nobilă, înconjurată ca o floare de zburătăcitul drăgăstos al albinelor. Pe scenă oscila decorul vast al unei păduri ; ea se uita mai ales în stînga, la un stejar secular, de o aroganţă legendară — al cărui trunchi avea configuraţia nedesluşită a unei fizionomii, şi semăna cu Sebastião.

Dar omul care anunţa intrările în scenă băt看 din palme : era subţire, semăna cu Don Quijote, purta ochelari rotunzi cu ramă de sîrmă, flutura *Ziarul comerţului* răsucit ca un tirbuşon, şi chelălăia : „Intrarea pentru mica scenă de amcr ! Intrarea pentru minunăţia asta !“ Atunci orchestra, cu instrumentişti ai căror ochi străluceau ca grantele şi al căror păr se zburlea ca nişte grămezi de cîlţi, atacă *fado*-ul Leopoldinei, cu o lentoare melancolică ; şi un glas aspru şi mitocănesc cîntă în falset :

*Îl văd în norii cerului,
În valurile mării fără sfîrşit,
Şi oricît de departe s-ar afla
Lîngă mine îl simt la infinit.*

Luiza era în braţele lui Bazilio care o înlănţuiau, o frigeau : pierdută parcă, se simţea risipindu-se, topindu-se într-un element cald ca soarele şi dulce ca mierea ; plăcerea era nespusă ; dar printre sughiţuri de plîns se şi ruşina, fiindcă Bazilio repeta pe scenă, fără pic de pudoare, delirurile libertine de la „Paradis“ ! Cum de consimţea ea ?

Toţi spectatorii aclamau, urlau : „Bravo ! Bis ! Bis !“ Mii de batiste se agitau ca nişte fluturi albi peste un cîmp de trifoi ; braţele goale ale femeilor aruncau cu un gest unduios buchete de violete bătute ; regele se ridicase spectral şi, trist, zvîrli ca pe un buchet globul pămîntesc ; iar consilierul, într-un acces de frenezie, ca

să urmeze exemplul Maiestății-Sale, deșurubîndu-și rapid chelia, o aruncă spre ea cu un țipăt de durere și glorie ! Omul care anunța intrările chelălăi : „Mulțumiți ! Mulțumiți !“ Ea se înclina, părul ei de Magdalenă mătura scena : iar Bazilio lîngă ea urmărea cu ochi vii țigările ce i se aruncau, prinzîndu-le din zbor cu o grație de toreador și o dibăcie de clovn !

Deodată însă întregul teatru fu străbătut de un „Ah !“ de spaimă. Se făcu o tăcere îngrijorată și tragică ; toți ochii, mii de ochi uluiți se aținteau asupra pinzei din fundal, unde un chioșc își arcuia silueta înstelată toată cu trandafirași albi. Se întoarse și ea, parcă atrasă de un magnet, și-l văzu pe Jorge, Jorge care înainta, îmbrăcat în doliu, cu mănuși negre, cu un pumnal în mînă ; iar tăișul scliepa — mai puțin decît ochii săi ! Se apropie de rampă și, înclinîndu-se, spuse cu o voce grațioasă :

— Maiestate, Alteță, domnule guvernator civil, doamnelor, domnilor — acum e rîndul meu ! Fiți atenți la trebușoara pe care am s-o fac !

Se îndreptă spre ea cu pași marmoreeni care făceau să se cutremure scena ; o apucă de păr, ca pe un snop de iarbă pe care ar fi vrut să-l smulgă ; îi dădu capul pe spate ; ridică pumnalul în maniera clasică ; ținti spre sînul stîng și, legănîndu-se pe picioare, clipind din ochi, îi înfipse pumnalul !

— Foarte frumos ! spuse un glas. Bună treabă !

Era Bazilio care își mîna cu noblețe faetonul la parter ! Țanțos pe capră, cu pălăria într-o parte, cu un trandafir în piept, înfrîna cu o mînă neglijentă agitația superbă a cailor săi pur-sînge englezești ; iar lîngă el, așezat ca un valet, în veșmintele sale bisericesti, se afla patriarhul Ierusalimului. Dar Jorge smulsese acum pumnalul înroșit ; picăturile de sînge se prelingeau pînă în vîrf, unde se coagulau ; cădeau apoi cu un sunet cristalin, se rostogoleau pe scenă ca niște bile de sticlă roșie.

Ea se culcase, dîndu-și sufletul, sub stejarul care semăna cu Sebastião : atunci, cum pămîntul era tare, copacul își întinse rădăcinile sub ea, moi ca niște perne de puf ; fiindcă o mușca soarele, copacul își desfășură deasupra ei crengile, ca pînzele unui cort : iar din frunze lăsa să i se scurgă pe buze picături de vin de Madeira ! Între timp ea vedea cu groază cum îi țîșnește singele din rană, roșu și virtos, cum curge, se lățește, formează bălți ici, pîraie întortochiate colo. Și auzea parterul urlînd :

— Autorul ! Să vină autorul !

Apăru Ernestinho, frezat, palid ; mulțumea plîngînd cu sughituri ; iar, la plecaciuni, făcea cîte un salt, cînd într-o parte, cînd într-alta, — ca să nu-și păteze pantofii de lac cu singele verișoarei Luiza...

Simți că-și dă duhul ! Un glas spuse nedeslușit : „Hei, cum merg lucrurile ?“ I se păru că e Jorge. De unde venea ? Din cer ? De la parter ? De pe coridor ? Un zgomot puternic, ca de geamantan trîntit, o trezi. Se așeză în pat.

— Bine, lasă-l aici, spunea glasul lui Jorge.

Sări în sus, în cămașă. În clipa aceea el intră. Și rămaseră înlănțuiți, într-o lungă îmbrățișare, cu buzele lipite, fără un cuvînt. Orologiul din cameră bătea ora șapte.

X

În ziua aceea pe la ora unu, Jorge și Luiza terminau de luat micul-dejun la fel ca în ajunul plecării lui. Dar acum nu mai domnea apăsătoare scînteiere nemiloasă a zăpușelii, ferestrele erau deschise spre soarele plăcut de octombrie ; văzduhul era străbătut de unele înfio-

rări ale toamnei ; lumina avea o paloare blindă ; după-amiaza „cădeau bine“ pardesiele ; și gălbuiul începea să îmbătrânească nuanțele de verde.

— Ce bine-i să fii din nou în cuibușorul tău ! spuse Jorge întinzându-se în fotoliul *voltair*.

Îi povesti Luizei toată călătoria. Muncise ca un rob, și ciștigase bani ! Aducea cu el elementele unui raport frumos ; își făcuse prieteni printre acei oameni de treabă din Alentejo ; acum se terminase cu soarele arzător, cavalcadele prin pădurile de stejar, camerele de hotel ; în sfârșit, revenise în căsuța sa. Și, la fel ca în ajunul plecării, pufăia din țigară, netezindu-și încântat mustața — fiindcă-și răsese barba ! Ce surpriză pentru Luiza, să-l vadă așa ! El îi explică, umil și melancolic, că-i ieșise un furuncul în bărbie din cauza căldurii...

— Dar ce bine îți șade ! spusese ea. Ce bine îți șade !

Jorge îi adusese în dar șase farfurii de porțelan chinezesc, foarte vechi, cu niște mandarini pîntecoși, în tunici smălțuite, suspendați maiestuos în văzduhul albăstrui : o comoară pe care o descoperise în casa unor bătrîne migueliste, la Mértola¹. Luiza le așeza acum foarte decorativ pe rafturile bufetului ; și așa cum se mișca ea, în vârful picioarelor, cu trena largă a capotului tirîndu-i-se pe jos, cu masa blondă și grea a părului puțin ciufulit la spate — i se părea lui Jorge mai sveltă, mai irezistibilă, și nicicînd talia ei fină nu-i atrăsese atît de mult brațele.

— Ultima dată cînd am luat micul-dejun aici, înainte de plecare, a fost într-o duminică, ți-aduci aminte ?

— Cum să nu, spuse Luiza fără să se întoarcă, așezînd cu gesturi foarte delicate o farfurie.

¹ Oraș portughez situat pe malul drept al Guadianei, renumit pentru vestigiile romane, vizigote și arabe pe care le adăpostește (n. t.).

— Și a fost adevărat, întrebă Jorge pe neașteptate, cu vârul tău ? L-ai văzut ? A venit pe la tine ?

Farfuria îi alunecă din mână, se auzi un clinchet de porțelan spart.

— Da, a venit, spuse Luiza după o tăcere, a fost de câteva ori pe aici. N-a stat mult...

Se aplecă, deschise încet sertarul cel mare de la bufet, căută ceva printre lingurițele de argint : în sfârșit se ridică, se întoarse cu un zîmbet pe față, roșie toată, și spuse, scuturîndu-și mîinile :

— Gata !

Veni apoi să se așeze pe genunchii lui Jorge.

— Ce bine îți șade ! spunea, răsucindu-i mustața. Îl admira cu înfocare. Cînd i se aruncase în brațe în dimineața aceea, simțise cum i se deschide inima, răscolită încîntător de o dragoste bruscă ; ar fi vrut să-l adore la nesfîrșit, să-l slujească, să-l strîngă în brațe pînă-l va dura, să-l asculte, umilă ; era o senzație multiplă, de o infinită dulceață, care o fulgerase pînă în străfunduri. Și, trecîndu-și brațul pe după gîtul lui, murmură cu o adulație aproape lascivă :

— Ești mulțumit ? Te simți bine ? Spune !

Niciodată nu i se păruse atît de frumos, atît de bun ; toată ființa lui, după acea despărțire, îi inspira admirația, încîntarea unei pasiuni noi.

— A venit domnul Sebastião, spuse Juliana din ușă, zîmbindu-i lui Jorge cu gura pînă la urechi.

Dintr-un salt, Jorge o îndepărtă pe Luiza și se precipită pe coridor, strigînd :

— Vino să te strîng în brațe ! Vino să te strîng în brațe, nemernicule !

După câteva zile, într-o dimineață cînd Jorge se dușese la Minister, Juliana intră în dormitorul Luizei și,

închizînd uşa încetişor, îi spuse, cu o voce foarte amabilă :

— Aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră, conişă.

Şi începu să se plîngă de odaia ei de sus, de la mansardă, care era mai rea decît o temniţă ; că nu mai putea locui acolo ; căldura, mirosul greu, ploşniţele, lipsa de aer şi — iarna — umezeala o ucideau ! Pe scurt, dorea să se mute jos, în camera cufereilor.

Camera cufereilor avea o fereastră spre spatele casei ; era înaltă şi spaţioasă ; acolo se ţineau costumul de mire al lui Jorge, geamantanele lui, pardesiile vechi şi o serie de venerabile cufere de pe vremea bunicii, din piele roşie cu ţinte galbene.

— M-aş simţi ca în rai, conişă !

— Bine dar... unde să stea cuferele ?

— În camera mea de sus. Şi, cu un rinjet : Cuferele nu sînt oameni, nu suferă...

Luiza spuse, puţin încruntată :

— Bine, am să văd, am să vorbesc cu conaşul Jorge.

— Mă bizui pe dumneavoastră, conişă.

Dar, cînd Luiza îi explică lui Jorge în după-amiaza aceea „ambîţia săracei cu duhul“, el sări în sus :

— Cum ? Să mutăm cuferele ? E nebună !

Luiza stăruî : era visul bieteii făpturi de cînd venise în casa asta ! Îl înduioşă. Nu, el nici nu-şi închipuia, nimeni nu-şi putea închipui în ce hal era camera sărmanei femei ! Mirosul te trăsnea, şoarecii se plimbau ca la ei acasă, tavanul era prăbuşit, ploua înăuntru ; se dusese acolo acum cîteva zile, şi cît pe ce să leşine...

— Dumnezeuule sfinte ! Păi asta-i ce povestea bunica despre gherlele din Almeida ! Mut-o, mut-o cît de repede, scumpo !... O să-mi urc preţioasele cufere la mansardă.

Cînd Juliana află de favoarea care i se făcea, exclamă :

— Vai,coniță,îmi dați viață! Dumnezeu să vă răsplătească! Că sănătatea nu-mi permite să mai locuiesc într-o gaură ca asta.

În ultimul timp se plîngea mai des: era galbenă, avea buzele ușor vineții; în unele zile era de o tristețe neagră, sau de o iritabilitate bolnăvicioasă: picioarele nu i se mai încălzeau niciodată. Ah! avea nevoie de multe, multe îngrijiri!...

De aceea peste două zile veni s-o roage pe Luiza „să fie drăguță și să vină pînă în camera cuferelor“. Și acolo, arătîndu-i podeaua veche și mîncată de carii:

— Asta nu poate să rămînă așa,coniță, trebuie pus un covor de paie împletite, altfel nu merită să mă mut. Dacă aș avea bani, nu v-aș deranja,coniță, dar...

— Bine, bine, am eu grijă, spuse Luiza răbdătoare.

Și plăti covorul fără să-i spună nimic lui Jorge. Dar în dimineața cînd veniră lucrătorii să-l bată în cuie, Jorge o întrebă uimit pe Luiza ce însemnau „sulurile de rogojină de pe coridor“.

Ea începu să ridă, își puse mîinile pe umerii lui:

— Biata Juliana m-a rugat să-i fac pomană cu un covor de paie, fiindcă podeaua e putredă toată. Voia chiar să-l plătească ea, să i-l rețin din leafă. Ar fi fost ridicol... Și, cu un gest milos: Sînt și ele ființe omenești, nu sînt sclave, iubitele!

— Minunat! Și cînd urmează oglinzile și statuetele de bronz? Dar, ia spune-mi, cum de te-ai schimbat așa, tu care n-o puteai suferi?

— Săraca! făcu Luiza. Mi-am dat seama că-i femeie de treabă. Și, cum am fost atît de singură, m-am apropiat mai mult de ea. Nu aveam cu cine să stau de vorbă, mi-a ținut companie. Și pe-urmă, cînd am fost bolnavă...

— Ai fost bolnavă? strigă Jorge speriat.

— Oh, numai trei zile, sări ea, o răceală. Ei bine, zi și noapte nu s-a mișcat de lîngă mine.

Luiza se temu atunci ca Jorge să nu pomenească ceva despre boală și Juliana, neprevenită, să nu nege ; de aceea, în după-amiaza aceea, mai târziu, o chemă în dormitor :

— I-am spus conașului Jorge că m-ai îngrijit foarte bine cînd am fost bolnavă... Și obrajii i se îmbujorară de rușine.

Juliana, încîntată de complicitate, răspunse imediat, zîmbind :

— Am înțeles, conică ! Fiți fără grijă !

Într-adevăr, a doua zi, Jorge, după cafea, se întoarse spre Juliana și-i spuse, binevoitor :

— Se pare că ăi îngrijit-o foarte bine pe conică Luiza.

— Nu mi-am făcut decît datoria, replică femeia înclinîndu-se, cu mîna la piept.

— Bine, bine, spuse Jorge căutîndu-se în buzunar. Și, ieșind din salon, îi strecură în palmă o jumătate de liră.

— Neghiobule ! mîrîi ea.

În saptămîna aceea începu să i se plîngă Luizei „că lenjeria și rochiile i se mototoleau în ladă...” I se stricau toate lucrurile ! Dacă ar avea bani, n-ar veni cu asemenea rugăminți la conică, dar... În sfîrșit, într-o dimineață declară categoric că are nevoie de un scrin.

Luiza simți cum i se aprinde sîngele de minie și, fără să ridice ochii de pe broderie, întrebă :

— O jumătate de scrin ?

— Dacă vrei să-mi faceți o favoare, conică, atunci să fie un scrin întreg...

— Dar dumneata n-ai multă lenjerie, spuse Luiza.

Abia începea să se desprindă cu umilînța și încă se mai tocmea cu femeia.

— Așa e, conică, replică Juliana, dar acum am să mă mai completez și eu !

Scrinul a fost cumpărat în taină și introdus în casă pe-ascuns. Ce zi fericită pentru Juliana ! Nu se mai sătura savurînd mirosul lemnului nou ! Își trecea mina, cu tremurul unei mîngieri, pe suprafața lustruită !... Așternu sertarele cu hîrtie de mătase, și *începu să se completeze.*

Au urmat săptămîni de amărăciune pentru Luiza.

Juliana intra în cameră în fiecare dimineată făcînd tot soiul de plecăciuni, începea să deretice și, deodată, cu vocea plîngăreată, spunea :

— Vai ! n-am deloc cămăși ! dacă m-ar putea ajuta conîța...

Luiza se ducea la sertarele ei pline, parfumate, și începea, melancolică, să aleagă piesele mai uzate. Își adora lenjeria, avea din toate cu duzina, cu monograme frumoase, săculețe cu miresme ; și darurile pe care era silită să le facă o sfîșiau ca niște mutilări ! Pînă la urmă Juliana începu să ceară, seî, ca pe un drept al ei :

— Ce drăguță-i cămășuța asta ! spunea pur și simplu. Conîței nu-i mai trebuie, nu-i așa ?

— Ia-o, ia-o ! făcea Luiza zîmbind, din orgoliu, ca să nu se arate la cheremul ei.

Și în fiecare seară Juliana; încuiată în odaia ei, așezată turcește pe împletitura de pai, cuprinsă de bucurie, cu lampa pusă pe un scaun, își însemna lenjeria descosînd inițialele Luizei și marcîndu-și-le încîntată pe ale ei, enorme, cu ață roșie : — J.C.T. — Juliana Couceiro Tavira.

În sfîrșit încetă, pentru că, după cum spunea chiar ea, „de lenjerie de corp nu mai ducea lipsă acum pe toată viața“.

— Conîță, dacă ați vrea acum să mă ajutați cu cîte ceva de ieșit în oraș...

Și Luiza începu s-o *îmbrace.*

Îi dădu o rochie mov de mătase, o vestă de cașmir negru cu broderie din suitaș. Și, temîndu-se ca Jorge să nu se mire de atîta generozitate din partea ei, le transformă pentru ca el să nu le recunoască : trimise rochia la vopsit, și ea personal, cu mîna ei, atașă o garnitură de catifea la vestă. Ajunsese să lucreze pentru ea ! Cum se vor sfîrși toate astea, Dumnezeuule ?

Și totuși, într-o duminică, la masă, Jorge spuse rîzînd :

— Juliana asta a devenit de-o elegantă ! Prîsperă vîzînd cu ochii.

Dona Felicidade, pe seară, observă și ea :

— Ce șic ! Mai ceva ca o slujnică de la Palat !

— Săraca ! A mai căpătat și ea cite ceva...

Într-adevăr, prîspera. Nu-și mai așternea pe pat decît cearșafuri de in. Pretinsese saltele noi, un covor plușat de pus lîngă pat ! Săculețele care parfumasera lenjeria Luizei ajunseseră acum printre cutele chiloților ei. La fereastră, avea perdele de muselină prinse cu panglici vechi de mătase albastră ; iar pe scrin, două vase aurite de la Vista Alegre ! În sfîrșit, într-o zi de sărbătoare, în locul cocului de mătase împletită, apăru cu un *chignon*¹ din păr veritabil !

Joana se minuna de atîta cochetărie. O atribuia bunătații conitei, și se simțea, la rîndul ei, „neglijată“. Ba chiar într-o zi, cînd Juliana inaugură o umbrelă, spuse, de față cu Luiza, cu glasul înciudat :

— Pentru unele mumă, pentru altele ciumă !...

Luiza rise și sări imediat :

— Prostii ! Eu sînt aceeași pentru toate.

Dar căzu pe gînduri : Joana putea să bănuie ceva, să fi auzit ceva de la Juliana... Chiar de a doua zi, ca să și-o mențină aliată și să o mulțumească, îi dăruî două batiste de mătase, pe urmă două mii de reali pentru o

¹ Coc (fr.) (n. t.).

rochie ; și din ziua aceea nu-i mai refuză niciodată permisiunea să iasă seara ca să se ducă la o mătușă...

Joana umplea târgul cu laude la adresa „coniței care e un înger“. Dealtfel, pe stradă se observase luxul Julianei. Se aflase de „camera cea nouă“, se șoptea că ar avea un covor ! Paula decisese, indignat, „că acolo categoric era ceva putred“. Dar Juliana, într-o după-amiază, de față cu Paula și tutungioaica, le explică, le potoli bănuielele.

— Asta-i bună, a început să se spună una și alta. Nu-i chiar așa ! Mi s-au oferit și mie câteva comodități. Dar și cum le-am îngrijit eu mătușa, zi și noapte, fără să mă clintesc de lângă patul ei... Oricît ar face pentru mine, și tot nu ar fi de-ajuns, că mi-am prăpădit sănătatea !

Astfel se justifica prosperitatea Julianei : era recunoștința familiei, se spunea ; o tratau ca pe o rudă !

Și încetul cu încetul, casa inginerului începu să exerce asupra servitorimii din vecini seducția vagă a unui paradis : se spunea că lefurile erau enorme, că se dădea vin la discreție, că primeau daruri săptămînal, că se minca supă de găină în fiecare seară ! Cu toții pizmuiau o asemenea „baftă“. Prin misită, renumele „casei inginerului“ se răspîndi în oraș. Se creă o legendă.

Jorge, din ce în ce mai mirat, primea zilnic scrisori de la persoane care-și ofereau serviciile ca valeti, jupînese, bucătari, grăjdari, guvernante, birjari, portari, rîndași de bucătărie... Citau casele nobiliare de unde pleaseră : cereau o audiență ; bănuind altceva, o jupîneasă drăguță își anexă fotografia ; un bucătar se prezentă cu o scrisoare de recomandare de la directorul-general din Minister.

— Ciudat ! se tot minuna Jorge. Își dispută cu toții onoarea să mă servească ! Și-or fi închipuind că am cîștigat lozul cel mare ?

Dar nu dădea mare atenție acestei bizarerii. Era foarte ocupat în vremea aceea : își scria raportul ; și pleca zilnic la amiază, se înapoia la ora șase, încărcat de suluri, dosare, broșuri, obosit, strigînd că-i e foame, radios.

Dar nu se putu stăpîni să nu povestească totul, rîzînd, într-o duminică seara. Consilierul observă imediat :

— Cu firea bună a Dnei Luiza, cu a dumatăle, dragă Jorge, în cartierul acesta sănătos, într-o casă lipsită de scandaluri, de certuri în familie, în atmosfera aceasta virtuoasă, e firesc ca servitorimea mai puțin favorizată să aspire la o poziție atît de agreabilă.

— Va să zică, șîntem stăpînii ideali, ce mai încolo și-ncoace ! spuse Jorge foarte vesel, bătînd-o pe umăr pe Luiza.

Intr-adevăr, casa devenea „agreabilă“. Juliana pretinsese ca masa să fie mai îmbelșugată (spre a-și avea partea sa, nu numai rămășițele) și, cum era bună bucătăreasă, veghea asupra plitelor, gusta, o învăța pe Joana diferite feluri de mîncare.

— Joana asta e o adevărată revelație, spunea Jorge, îi crește talentul vîzînd cu ochii !...

Juliana, bine cazată, bine hrănită, cu lenjerie fină pe trup, dormind pe saltele moi, gusta viața din plin : temperamentul i se îmblinzise de atîta belșug ; apoi, sfătuită cum trebuie de mătușa Vitória, își făcea serviciul cu un zel minuțios și dibaci. Rochiile Luizei erau îngrijite ca niște relicve. Niciodată plastioanele lui Jorge nu străluciseră atît de tare ! Soarele de octombrie înveselea casa, foarte curată, pretutindeni domnea o pace de minăstire. Pînă și pisița se îngărășa.

Și în mijlocul acelei prosperități generale — Luiza se veștejea vîzînd cu ochii. Pînă unde va mergé tirania Julianei ? devenise acum teroarea ei. Și cum o mai ura ! Uneori o urmărea cu o privire atît de ranchiunoasă,

încît se temea să nu se întoarcă brusc, rănită pe la spate. Și o vedea satisfăcută, fredonînd *Scrisoare adorată*, dormind pe saltele la fel de bune ca și ale ei, împăunîndu-se cu hainele ei, domnind peste casa ei! Era oare drept, Dumnezeu din cer?

Uneori se simțea cuprinsă de revoltă, își frîngea mîinile, blestema, se zbătea în nenorocirea ei ca în ochiurile unei plase; dar, negăsind nici o ieșire, recădea în cumplita-i melancolie — pervertindu-și și firea. Urmărea cu satisfacție gâlbejeala crescîndă din obrajii Julianei; își pusese toată speranța în anevrism: oare nu va plesni odată diavolul ăsta?

Iar de față cu Jorge trebuia s-o laude.

Viața îi devenise o povară. De cum pleca el de acasă și închidea ușa de la intrare, tristețile, temerile îi pogorau în suflet, încet, ca niște vâluri mari și dese ce se abăteau lugubru asupra ei; nu se îmbrăca pînă pe la patru, cinci, și, cu capotul desfăcut, în papuci, nepieptănată, își tîra plictiseala prin odaie. Uneori, pe neașteptate, îi venea să fugă, să se ducă la o mînăstire! Sensibilitatea ei exaltată ar fi îndemnat-o desigur să ia o hotărîre melodramatică — dacă n-ar fi reținut-o, cu forța unei seducții neconținute, dragostea pentru Jorge. Fiindcă-l iubea acum nespus! Îl iubea cu atenții de mamă, cu elanuri de amantă... Era geloasă pe orice, pînă și pe Minister, pînă și pe raport! Îl întrerupea tot timpul, îi lua tocul din mînă, îi cerșea o privire, un cuvînt; iar la auzul pașilor lui pe coridor, o cuprindeau emoțiile dragostelor nelegiuite...

Dealtfel, se străduia singură să-și amplifice pasiunea, găsind în ea compensația inefabilă a tuturor umilințelor. Cum se putuse întîmpla *acel lucru*? Pentru că-l iubise întotdeauna, desigur — o recunoștea acum — dar nu atît de mult, nu atît de exclusiv! Nici ea nu știa. Se rușina chiar, simțind vag în violența ei amoroasă prea

puțină demnitate conjugală : bănuia că era vorba doar de un *capriciu*. Dar un capriciu pentru propriul ei soț ! Nu i se părea neapărat ceva foarte cast... Ce importanță avea, la urma urmei ? Se simțea fericită, nespus de fericită. Orice ar fi fost, era ceva delicios !

La început gândul la *celălalt* planase neîncetat asupra iubirii ei, dînd un gust amar fiecărui sărut, un sentiment de remușcare fiecărei nopți de dragoste. Dar încetul cu încetul îl uită într-atît pe *celălalt* — încît amintirea lui, cînd, întîmplător, îi revenea în memorie, nu amăra mai mult noua ei pasiune decît ar fi făcut un bulgăre de sare apelor unui șuvoi. Ce fericită ar fi — dacă n-ar exista *nemernica* !

Nemernica însă era cu-adevărat fericită ! Uneori, în cameră, se uita în jurul ei cu un rînjete de avar : își despătura, își scutura rochiile de mătase ; își înșira botinele, contemplîndu-le de sus, în extaz ; și, aplecată peste sertarele deschise ale scrinului, își număra întruna lenjeria de corp, mîngîind-o cu o privire de posesiune satisfăcută. „La fel cu a «coțofenei» !“ murmură, sufocată de bucurie.

— Vai, ce bine mă simt ! îi spunea mătușii Vitória.

— Bravo ție ! Vezi că scrisoarea nu ți-a procurat un conto de reali, e drept, dar ți-a adus în schimb cîteva cadouri. Și o să-ți mai pice cîte o plească sau alta : ba o bucată faină de pînză de in, ba niște podoabe frumușele, ba niște bănuți grei... Și mai ți-e și foarte recunoscătoare pe deasupra. Jupoi-o, fată, jupoi-o !

Dar mare lucru nu mai era *de jupuit*. Încetul cu încetul Juliana începu să-și spună că ce-i trebuia ei acum era să se bucure de viață. Dacă avea saltele bune — de ce să se scoale cu noaptea în cap ? Dacă avea rochii frumoase — de ce să nu se ducă la plimbare ? Acum era momentul să profite !

Într-o dimineață mai friguroasă nu se ridică din pat pînă la ora nouă, cu ferestrele întredeschise, cu o bună rază de soare pe împletitura de pai. Apoi explică, sec, că avușese un junghi. După două zile, Joana, la o răzeze, veni să-i spună încet Luizei :

— Madam Juliana încă nu s-a sculat și mai e toată curățenia de făcut.

Luiza se îngrozi. Cum ? Să-i mai suporte acum și delăsările, așa cum îi suportase pretențiile ?

Se duse imediat la ea în cameră :

— Va să zică, la ora asta te scoli dumneata ?

— Așa mi-a recomandat doctorul, replică cealaltă, foarte obraznică.

Și de-atunci înainte Juliana rareori se mai scula înainte de ora cînd trebuia să servească micul-dejun. Luiza o rugă imediat pe Joana să facă „serviciul și pentru ea“ : doar cîtva timp, fiindcă biata făptură era atît de bolnavă ! Și, spre a o convinge pe bucătăreasă, îi dădu o jumătate de monedă, ca s-o ajute cu o rochie.

Pe urmă Juliana, fără să ceară voie, începu să iasă în oraș. Cînd se întorcea tîrziu, pentru masa de prînz, nu-și cerea scuze !

Într-o zi Luiza nu se mai putu stăpîni și-i spuse, cînd o văzu că trece pe coridor punîndu-și mînușile negre :

— Ieși în oraș ?

Ea răspunse, foarte obraznică :

— După cum vedeți. Am făcut curățenie peste tot, ce intră în obligațiile mele. Și plecă, bătînd din tocuri.

Acum, asta-i mai lipsea, să se constrîngă de la ceva pentru „coțofană“ !

Joana începu să mîrîie :

— Madam Juliana bate străzile toată ziua, și eu mă spetesc muncind...

— Dacă ai fi și dumneata bolnavă, nu te-ar sili nimeni să muncești atîta, sărea Luiza, necăjită, cînd percepea revolta ei. Și-i făcea cadouri. Îi dădea chiar vin și desert.

Începuse să se facă risipă în casă. Cheltuielile creșteau. Luiza era distrusă. Cum se vor sfîrși toate astea?

Delăsările Julianei se agravau pe zi ce trecea.

Ca să poată pleca mai devreme, făcea doar strictul necesar. Luiza era cea care sfîrșea acum de umplut cămile cu apă, strîngea adesea masa după micul-dejun, ducea la mansardă rufe murdare care zăceau peste tot prin colțuri.

Într-o zi, Jorge, înapoindu-se la ora patru, văzu din întîmplare patul încă nestrîns. Luiza se grăbi să spună că „Juliana ieșise, o trimisese ea la modistă“.

După cîteva zile, la ora șase încă nu se întorsese ca să servească masa. „S-a dus la modistă...“, explică Luiza.

— Păi, dacă o avem pe Juliana numai ca să se ducă la modistă, atunci să luăm altă femeie pentru serviciul din casă, spuse el.

La cuvintele lui seci, Luiza păli și două lacrimi i se rostogoliră pe obraji.

Jorge rămase uluit. Ce se întîmplase? Ce avea? Luiza nu se mai putu stăpîni și izbucni într-un plîns nervos, isteric.

— Dar ce s-a întîmplat, fata mea, ce ai? Te-ai supărat?...

Ea nu putea răspunde, sufocată. Jorge îi dădu să miroasă oțet aromatic, o sărută lung.

Abia cînd plînsul se potoli putu să-i spună, cu vocea înecată :

— Mi-ai vorbit atît de sec, și sînt atît de nervoasă...

El rîse, o numi „prostuță“, îi șterse lacrimile — dar rămase îngrijorat.

Observase deja dinainte unele tristeți, deprimări inexplicabile, o anumită nervozitate... Ce o fi ?

Pentru ca Jorge să nu mai surprindă neglijențe, Luiza începu să completeze ea în fiecare dimineață ce rămânea nefăcut din treburile casei. Juliana observă imediat ; și, foarte calmă, se hotărî „să-i lase tot mai mult cu ce să-și omoare timpul“. Începu să nu mai măture, pe urmă să nu mai strângă patul ; în sfârșit, într-o dimineață, nu aruncă lăturile. Luiza pîndi pe coridor să nu coboare cumva Joana și s-o vadă, și se duse chiar ea să le arunce ! Cînd se înapoie să se spele pe mîini, avea obrazul scaldat în lacrimi. Ar fi vrut să moară !... Unde ajunsese !...

Într-o zi, venind pe neașteptate, Dona Felicidade o surprinse măturînd în salon.

— Înțeleg să fac așa ceva eu, că am o singură servitoare, dar tu !...

Juliana avea atîta de călcat...

— Ascultă, n-o mai scuti de treaba ei, că tot n-o să-ți fie recunoscătoare. Mai și rîde pe deasupra ! Dacă o înveți prost !... Să se spetească, să se spetească !

Luiza zîmbi, spuse :

— Ei, și tu, acum ! Odată în viață !

Era din ce în ce mai tristă.

Se refugia în dragostea lui Jorge ca în unica ei mîngiere. Noaptea își lua și ea revanșa : la ora aceea Juliana dormea, nu-i vedea chipul oribil, nu se mai temea de ea ; nu trebuia s-o mai laude, nici să muncească pentru ea ! Devenea ea însăși, Luiza cea dinainte ! Era în alcovul ei, cu soțul ei, încuiată pe dinăuntru, liberă ! Putea să trăiască, să ridă, să stea de vorbă, să aibă chiar poftă de mîncare ! Și într-adevăr își lua uneori marmeladă și piine în dormitor — ca să facă o mică cină !

Jorge se minuna.

— Tu, seara, parcă ești alta, spunea el.

O numea „pasăre de noapte“. Ea rîdea zburătăcind prin dormitor în jupon, cu brațele goale, cu gîtul gol, cu părul răsucit în virful capului; și ciripea, fredona, sporăvăia — pînă ce Jorge îi atrăgea atenția:

— E trecut de ora unu, fata mea!

Atunci se dezbrăca repede și-i cădea în brațe.

Dar ce deșteptare! Oricît de luminoasă ar fi fost dimineată, totul i se părea cenușiu. Viața avea un gust amar. Se îmbrăca încet, cu repulsie — intrînd în zi ca într-o închisoare.

Pierduse acum orice speranță să se mai elibereze vreodată! Uneori încă o mai străfulgera dorința „să-i povestească tot, tot, lui Sebastião“. Dar apoi cînd îl vedea, cu privirea lui cinstită, îmbrățișîndu-l pe Jorge, cînd îi auzea pe amîndoi rîzînd, cînd îi urmărea cum se duc să-și fumeze pipa, și mai știa și cît de mult o admiră el, i se părea mai ușor să iasă în stradă și să-i ceară bani primului-venit — decît să se ducă la Sebastião, la prietenul intim al lui Jorge, la cel mai bun amic al casei, și să-i spună: Am scris o scrisoare unui bărbat și servitoarea mi-a șterpelit-o! Nu, mai degrabă să moară așa în fiecare zi cîte puțin, și să cadă jos spălînd scările! Uneori era îngîndurată, își spunea: „În fond, pe ce mă bazez eu?“ Nu știa. Pe întimplare, pe moartea Julianei... Și se tîra astfel prin viață, bucurîndu-se de fiecare nouă zi ca de o favoare, simțînd vag, de la distanță, cum se apropie ceva nedeslușit și tenebros în care se va afunda definitiv!

Cam tot pe atunci Jorge începu să se plîngă că-i erau cămășile prost călcate. Categorie, Juliana „își pierdea în-deminarea“. Într-o zi chiar se supără: o chemă și, arun-cîndu-i o cămașă mototolită, strigă:

— Asta nu se poate îmbrăca, e o rușine!

Juliana se îngălbeni, o țintui pe Luiza cu o privire fulgerătoare ; dar, cu buzele tremurînde, se scuză : „Era scrobeala proastă, m-am dus s-o schimb“ etc.

Dar de îndată ce Jorge plecă, intră ca o rafală în dormitor, închise ușa și începu să țipe — că și conîta murdărește o groază de lenjerie, conașul o groază de cămăși, că dacă n-o ajută cineva nu poate să facă față !... Cine vrea sclave, să și le aducă din Brazilia !

— Că eu n-am de gînd să suport năbădăile soțului dumneavoastră, m-ați înțeles, conîță ? Vă rog să faceți ce-oți ști și să mă ajute cineva.

Luiza spuse simplu :

— Am să te ajut eu.

Ajunsesese acum la o resemnare mută, sumbră; accepta orice.

Chiar la sfîrșitul săptămînii s-au schimbat multe rufe : și Juliana declară scurt că, dacă vrea conîta să calce, ea o să scrobească. Dacă nu, nu !

Era o zi minunată, Luiza tocmai proiectase să iasă în oraș... Își puse un capot și, fără un cuvînt, se duse după fierul de călcat.

Joana rămase uluită.

— Conîta vrea să calce ?

— Sînt foarte multe rufe și Juliana singură nu poate face față, săraca !

Se instală în călcătorie — și tocmai se căznea să calce rufele lui Jorge, cînd apăru Juliana, cu pălăria pe cap.

— Te duci undeva ?

— Tocmai asta veneam să vă spun, conîță. Trebuie neapărat să ies. Și-și încheia mînușile negre.

— Dar cămășile, cine le scrobește ?

— Eu ies în oraș, spuse ea sec.

— Dar, la dracu, cine le scrobește ?

— Păi, dumneavoastră ! Asta-i bună !

— Nemernico ! strigă Luiza. Aruncă fierul pe jos și ieși ca o furtună.

Juliana o auzi străbătînd coridorul, în hohote de plîns.

Își scoase imediat pălăria și mănușile, speriată. După o clipă auzi trîntindu-se ușa de la intrare. Alergă în dormitor, văzu capotul Luizei aruncat, cutia de pălării căzută pe jos. Unde s-o fi dus ? Să se plîngă la poliție ? Să-l caute pe bărbatul ei ? La naiba ! Făcuse o prostie, să se poarte chiar așa ! Se apucă repede de curățenie, începu să calce, cu urechea la pîndă, căindu-se foarte. Unde dracu s-o fi dus ? Trebuia să fie mai atentă ! Dacă o împingea să facă vreo nebunie, cine era în pierdere ? Ea, care trebuia să plece din casă, și-adio odaia, cadourile, poziția ! Doamne ferește !

Luiza ieșise din casă ca nebună. În strada Escola trecea un cupeu gol : sări în el, îi dădu birjarului adresa Leopoldinei. Trebuia să se fi întors de la Porto, voia s-o vadă neapărat, avea nevoie de ea, fără să știe de ce anume... Ca să se răcorească ! Să-i ceară un sfat, un mijloc să se răzbune ! Fiindcă voința să se elibereze de tiranie era acum mai slabă decît dorința să se răzbune de atîtea umiliri. Îi veneau tot felul de gînduri năsbuite ! Dacă ar otrăvi-o ? I se părea că ar simți o plăcere grozavă s-o vadă zvîrcolindu-se în vomismente sfîșietoare, urlînd în agonie, dîndu-și sufletul.

Urcă scările Leopoldinei în fugă ; clopoțelul sună îndelung, tras de mîna ei înfrigurată.

De îndată ce o văzu, Justina alergă pe coridor, strigînd :

— A venit conîța Luiza, conîța, a venit conîța Luiza.

Iar Leopoldina, ciufulită, într-un capot roșu cu trenă lungă, apăru fuga cu brațele deschise :

— Tu ești ! Mare minune ! Abia m-am sculat ! Intră aici în dormitor. E dezordine, dar n-are importanță. Ce s-a întâmplat, spune, ce s-a întâmplat ?

Deschise ferestrele. În aer plutea un miros iute de oțet aromatic ; Justina scoase în grabă un lighean de alamă plin cu apă săpunită ; pe jos zăceau prosoape murdare ; pe o etajeră rămăseseră, din ajun, bigudiurile, corsetul, o ceașcă cu ceai pe fund, plină cu mucuri de țigară. Și Leopoldina ridică jaluzelele, spunînd :

— Slavă domnului că onorezi și tu casa asta, nobilă doamnă !...

Dar, văzînd expresia tulburată a Luizei, ochii ei înroșiți de plîns :

— Ce este ? Ce ai ? Ce s-a întâmplat ?

— Ceva oribil, Leopoldina ! exclamă, frîgîndu-și miinile.

Cealaltă alergă să închidă ușa.

— Adică ?

Luiza plîngea, fără să răspundă. Leopoldina o privea împietrită.

— Mi-a surprins Juliana niște scrisori ! spuse în cele din urmă printre sughițuri de plîns. Vrea șase sute de mii de reali ! Sînt pierdută... M-a chinuit ca pe hoții de cai... Vreau să mă sfătuiesc cu tine, poate ai vreo idee... Am înnebunit. Eu fac acum toată treaba în casă... Mor, nu mai pot !

Și lacrimile începură din nou să curgă.

— Bijuteriile tale cît fac ?

— Cel mult două sute de mii. Și lui Jorge, ce să-i spun ?

Leopoldina tăcu o clipă și, uitîndu-se în jurul ei, cu brațele larg deschise :

— Tot ce am eu, pus amanet, face douăzeci de lire !...

Luiza murmură, ștergîndu-se la ochi :

— Ce pedeapsă, Dumnezeuule, ce pedeapsă !

— Ce conținea scrisoarea ?
— Niște orori ! Eram nebună... Una-i a mea, și două ale lui.

— Vărul tău ?

Luiza făcu „da“ din cap, încet.

— Și el ?

— Nu știu ! E în Franța, nu mi-a răspuns nimic.

— Canalia ! Cum ți le-a găsit femeia ?

Luiza îi istorisi pe nerăsuflăte povestea cu „sarcofa-gul“ și cu dulapul.

— Dar și tu, Luiza, să arunci o asemenea scrisoare !
Oh, femeie, e îngrozitor !

Și Leopoldina începu să se plimbe prin odaie, cu trenea lungă a capotului tirându-i-se pe jos, : ochii ei mari și negri, surescitați, păreau să caute un mijloc, o soluție...
Murmura :

— E vorba de bani...

Luiza, prăbușită pe canapea, repeta după ea :

— E vorba de bani !

Atunci Leopoldina se opri brusc în fața ei :

— Eu știu cine ți-ar da banii !...

— Cine ?

— Un bărbat.

Luiza se ridică, uimită :

— Cine ?

— Castro.

— Cel cu ochelari ?

— Exact.

Luiza se făcu roșie ca racul.

— Oh, Leopoldina ! murmură.

Și, după o tăcere, pe nerăsuflăte :

— Cine ți-a spus ?

— Am aflat eu. I-a spus el lui Mendonça. Știi că erau ca frații. Că ți-ar da orice i-ai cere ! I-a spus-o de mai multe ori.

— Ce oroare ! exclamă Luiza, subit indignată. Și tu îmi propui mie așa ceva ?

Privirea ei, sub sprâncenele încruntate, scotea fulgere de minie. Să se ducă la un bărbat pentru bani ! Își smulse pălăria din cap, cu miinile tremurătoare, o aruncă pe etajeră și, străbătînd camera cu pași iuți :

— Mai bine fug, mai bine mă duc la o mînăstire, mă fac servitoare, adun gunoiul de pe străzi !

— Liniștește-te, ființa lui Dumnezeu ! Cine ți-a spus așa ceva ? Poate că omul ar fi dispus să-ți împrumute banii complet dezinteresat...

— Crezi tu ?

Leopoldina nu răspunse : cu capul în jos, își răsucea inelele pe degete.

— Și dacă ar vrea și altceva, ce ? exclamă deodată. Ar valora un conto de reali, sau chiar doi, ai fi salvată, ai fi fericită !

Luiza dădea din umeri, indignată de acele cuvinte — poate chiar de propriile ei gânduri !

— E indecent ! E oribil ! spunea.

Tăcură amîndouă.

— Ah ! dacă aș fi eu !... spuse Leopoldina.

— Ce-ai face ?

— I-aș scrie lui Castro să vină, și să aducă și bani !

— Așa ești tu ! exclamă Luiza, infuriată.

Leopoldina roși sub stratul de pudră.

Dar Luiza își aruncă imediat brațele de gîtul ei :

— Iartă-mă, iartă-mă ! Sînt nebună, nici nu știu ce vorbesc !...

Începură amîndouă să plîngă, foarte enervate.

— Te-ai supărat ! spunea Leopoldina, întreruptă de sughițuri de plîns. Dar e spre binele tău. Mi se pare mijlocul cel mai bun. Dacă aș putea, ți-aș da eu banii... Aș face orice. Crede-mă !

Și deschizînd brațele, arătîndu-și trupul cu o impu-
doare sublimă :

— Șase sute de mii de reali ! Dacă aş valora atîția
bani, mîine i-ai avea !

Se auziră bătăi în ușa.

— Cine-i ?

— Eu, spuse o voce răgușită.

— E bărbatul meu. Animalul chiar azi și-a găsit să
nu se miște din casă... Nu pot să deschid. Mai tirziu.

Luiza se șterse la ochi în grabă, își puse pălăria.

— Cînd mai vii ? întrebă Leopoldina.

— Cînd am să pot, altfel îți scriu.

— Bine. Am să mă gîndesc, am să mă interesez...

Luiza o apucă de braț :

— Dar despre asta, nici un cuvînt.

— Ești nebună !

Plecă. Urcă încet pînă în Piața São Roque. Ușa bise-
ricii Misericordia era larg deschisă, cu lungă ei draperie
roșie, brodată cu însemne, pe care o agita ușor vîntul.
Îi veni chef să intre. Nu știa de ce ; dar i se părea că,
după toată enervarea aceea pătimașă, liniștea răcoroasă
din biserică ar calma-o. Și apoi, era atît de nefericită
încît își aminti de Dumnezeu ! Îi trebuia ceva superior,
puternic, de care să se sprijine. Îngenunche lîngă un
altar, își făcu semnul crucii, spuse un *Tatăl nostru*, apoi
un *Salve regina*. Dar rugăciunile pe care le recitase cînd
era mică nu-i aduceau consolare ; simțea că erau niște
sunete moarte care nu urcau, pe drumul spre cer, mai
sus decît propria ei suflare ; nu le înțelegea bine, nici
nu se aplicau la cazul ei : prin ele Dumnezeu nu va putea
afla niciodată ce-i cerea ea, acolo, încremenită în amă-
răciunea ei. Ar fi vrut să stea de vorbă cu Dumnezeu,
să-și deschidă sufletul în fața lui : dar cu ce limbaj ?
Cu aceleași cuvinte de toată ziua, pe care le folosea cînd

vorbea cu Leopoldina ? Ar putea spovedania ei să ajungă
pină la el ? O fi el atît de aproape încît s-o audă ? Şi ră-
mase ingenuncheată, cu braţele moi, cu mîinile împreu-
nate în poală, privind luminările triste de ceară, brode-
riile decolorate din faţa altarului, feţişoara bucălată şi
roză a unui Prunc Isus !

Cu încetul se pierdu într-o visare pe care n-o mai
comanda ea, care se forma şi se unduia în creierul ei ca
vălătucii unui fum ce urcă spre înălţimi. Se gîndea la
vremurile atît de îndepărtate cînd, din melancolie şi
sentimentalism, frecventa bisericile mai des. Pe atunci
mai trăia mama ei ; iar ea, cu inima frîntă cînd *celălalt*,
Bazilio, îi trimisese scrisoarea de ruptură, căuta să-şi aline
tristeţea în consolările credinţei. O prietenă de a ei,
Joana Silveira, plecase în Franţa ca să se călugărească ;
iar ea se gîndise uneori să se ducă şi ea, să se facă soră
de caritate, să ridice răniţii de pe cîmpurile de luptă,
sau să-şi petreacă zilele în pacea unei chilii mistice ! Ce
diferită i-ar fi fost viaţa — de asta de-acum, atît de
încărcată de minie, atît de îngreuiată de păcat !... Unde
s-ar afla ? Departe, în cine ştie ce veche mînăstire, prin-
tre copaci scunzi şi întunecoşi, într-o vale singuratică şi
contemplativă : în Scoţia poate, ţară pe care o iubise
dintotdeauna datorită lecturilor din Walter Scott. Putea
să se afle pe pămîntul verde-negricios din Lamermoor
sau din Glencoe, în vreo veche abaţie saxonă. Munţii din
jur, acoperiţi de brazi, pierduţi în ceţuri, izolează acele
lăcaşuri de reculegere într-o pace funebră ; pe un cer
nostalgic, norii trec încet, şi ei reculeşi ; nici un sunet
lumesc nu întrerupe dulcea tăcere a firii ; pe înserate,
cirduri de corbi spintecă văzduhul cu zborul lor triun-
ghiular. Acolo ar trăi printre călugăriţe înalte, cu pri-
virea celtică, fiice de duci normanzi, sau de lorzi din
clanurile convertite la credinţa Romei ; ar citi cărţi du-
ioase şi pline de lucruri celeste ; aşezată la fereastra în-

gustă a chiliei, ar vedea trecînd prin mărăcinişurile scunde coarnele înalte ale cerbilor, sau ar asculta prin inserarea vaporoasă sunetul îndepărtat al unui *bagpipe*¹ din care cîntă trist păstorul venit din văile Caledoniei : şi tot văzduhul ar fi încărcat de murmurul plîngăreţ şi picurător al firicelelor de apă care, printre ierburi întunecate, cad din stîncă în stîncă !

Sau ar duce altă viaţă mai îndestulată, într-o minăstire paşnică din cine ştie ce bună provincie portugheză. Acolo acoperişurile sînt joase ; zidurile văruiute scînteiază în soare, cu grilajurile lor cucernice ; dangătele străbat aerul viu şi albastru ; în jur, pe livezile cu măslini care dau uleiul pîntru minăstire, nişte fete culeg măslinenele cîntînd ; în curtea interioară, pavată cu pietre mici, catirii, gonind muştele, tropăie cu potcoavele lor ; matroane şuşotesc în jurul fîntîinii ; un car înaintează scîrţîind pe şoseaua albă, plină de praf ; cocoşi cîntă, strălucind în soare ; şi călugăriţe durdulii, cu ochi negri, sporovăiesc pe răcoroasele coridoare.

Acolo ar trăi, îngrăşîndu-se, picînd de somn la ora rugăciunii în comun, dînd pe gît păhărele cu lichior de trandafiri în chilia maicii-arhivare, copiind reţete de prăjituri cu un scris lăbărţat ; ar muri bătrînă, auzind cum cîntă rîndunelele pe bordura grilajului ei ; iar părintele episcop, în vizita sa periodică, prizînd tutun cu degetele-i albe, ar asculta zîmbind din gura maicii-stareţe povestea edificatoare a sfintei ei săvîrşiri din viaţă...

Un paracliser, trecînd prin preajma ei, îşi dresе zgomotos glasul ; şi, ca un stol de păsări care tac brusc cînd se aude gălăgie, toate visele ei se risipiră. Oftă, se ridică încet, se îndreptă spre casă, tristă.

Îi deschise Juliana şi, chiar de pe coridor, îi şopti, imploratoare :

¹ Cimpoi (engl.) (n. t.).

— Coniță, vă rog frumos să mă iertați, că parcă am fost nebună ! Mi-am pierdut capul, n-am dormit toată noaptea. Mi-a părut foarte rău...

Luiza nu răspunse, intră în salon. Sebastião, care venise să ia masa cu ei, cînta *Serenada lui Don Juan* — și, cînd apăru ea, întrebă imediat :

— De unde veniți, că sînteți atît de palidă ?

— Am o sfirșeală, Sebastião, vin de la biserică...

Jorge intra în birou cu niște hîrtii în mînă.

— De la biserică ! exclamă. Ce oroare !

XI

Cam pe vremea aceea, într-o sîmbătă, *Ziarul guvernului* publică știrea că domnul consilier Acácio a fost numit Cavaler al Ordinului Sfîntului Iacob pentru deosebitele sale merite literare, pentru operele de o recunoscută utilitate pe care le publicase, și așa mai departe...

În seara următoare, cînd își făcu apariția în casa lui Jorge, toți îl înconjurară, felicitîndu-l zgomotos ; consilierul, după ce îi îmbrățișă pe rînd stringîndu-i la piept, nervos și emoționat, căzu pe divan, frînt, și murmură :

— Nu mă așteptam atît de curînd la regala mărini-mie ! Nu mă așteptam atît de curînd !

Și adăugă, răsfirîndu-și palma în dreptul inimii :

— Voi spune, ca și filozoful : decorația asta e cea mai frumoasă zi din viața mea !

Și-i invită imediat pe Jorge, Sebastião și Julião pentru joi la cină, „o cină modestă între bărbați, în umilul său birlog, spre a sărbători bunătatea regală“.

— La cinci și jumătate, scumpi prieteni !

În joia următoare cei trei, care-și dăduseră întâlnire la Casa Havaneză¹, erau poftiți în salonul consilierului de o fetișcană sașie, murdară ca o cârpă de șters pe jos. O vastă canapea din damasc galben ocupa tot peretele din fund, iar pe podea se așternea un covor reprezentînd un chilian violet care vîna cu lasoul un bivol de culoarea ciocolății; deasupra, un tablou tratat în culorile cărnii și încărcat de trupuri goale cu căști pe cap îl închipuia pe viteazul Ahile tirîndu-l pe Hector în jurul zidurilor Troiei. Un pian cu coadă, mut și trist sub o husă de finet verde, umplea spațiul dintre cele două ferestre. Pe o masă de joc, între două sfeșnice de argint, galopa un mic ogar din sticlă transparentă; iar obiectul care iradia cel mai mult căldura folosinței era o cutie muzicală cu optsprezece melodii!

Consilierul îi primi cu crucea Sfîntului Iacob pe reverul fracului negru. În salon se mai afla cineva, domnul Alves Coutinho. Era ciupit de vărsat, își ținea capul virît între umeri; cînd privirea-i nătingă se ațîntea mirată asupra celor din jur, mustața rară i se înțepenea de îndată într-un zîmbet prostesc ce dezgolea o gură plină de dinți stricați; vorbea puțin, își freca miinile întru-na, era de acord cu orice; emana un aer de desfrîu banal și de abrutizare învechită. Era funcționar la Ministerul Regatului, renumit pentru caligrafia sa.

Nu trecu mult și-și făcu apariția silueta bine cunoscută a lui Savedra, redactor la *Secolul*. Fața-i albă părea mai buhăită; mustața foarte neagră strălucea de brianțină; ochelarii în ramă de aur îi accentuau aerul artificial: i se mai zărea încă pe bărbie pudra cu care-l dăduse pe față frizerul cu cîteva clipe mai înainte; iar mîna, care scria atîtea banalități și minciuni, era închircită într-o mînușă nouă, de culoarea gălbenușului de ou!

¹ Club foarte la modă, situat pe eleganta arteră Chiado (n. t.).

— A sosit toată lumea ! spuse, jubilînd, consilierul.
Și, cu o plecăciune :

— Bine ați venit, prieteni ! Vom fi poate mai la largul nostru în camera mea de studiu ! Pe aici. E o treaptă, atenție ! Acesta este ca un *sanctum sanctorum* pentru mine !

Într-o încăpere dereticată cu grijă, căreia perdelele de muselină, lumina ce pătrundea prin cele două ferestre cu pervaz și tapetul de culoare deschisă îi dădeau un aspect albicios, se afla biroul mare de lucru, cu o călimară de argint, creioane bine ascuțite, rigle așezate în ordine. Pecetea cu armoriile consilierului era pusă pe Carta constituțională, legată într-o legătură scumpă. Pe perete atîrna înrămată scrisoarea regală prin care fusese numit consilier ; în față, o litografie a regelui ; iar pe o masă ieșea în evidență bustul în ipsos al lui Rodrigo de Fonseca Magalhães¹, purtînd pe cap o coroană de imortele — care-l glorificau și jeluiau totodată.

Julião începu imediat să cerceteze biblioteca.

— Pot să mă laud că-i posed pe autorii cei mai iluștri, prietene Zuzarte ! zise consilierul, umflîndu-se în pene.

Le arată *Istoria Consulatului și a Imperiului*, operele lui Delille², *Dicționarul de conversație*, mica ediție pîntecoasă a *Enciclopediei Roret*, *Parnasul lusitan*. Le vorbi despre lucrările sale ; și adăugă că, întrucît erau reunite acolo persoane atît de alese, ar dori mult să le citească ceva din șpalturile noii sale cărți, pe care tocmai le corecta — era vorba despre *Descrierea principalelor orașe ale regatului cu instituțiile lor* — spre a le afla părerea, curajoasă și severă !

— Dar n-aș vrea să vă plictisesc !

¹ Om de stat portughez, cu un rol important în luptele politice care au succedat victoriei cauzei liberale (1785—1858) (n. t.).

² Poet francez, traducător al lui Vergiliu, autor de poeme didactice și descriptive (1738—1813) (n. t.).

— Dimpotrivă, domnule consilier, va fi o plăcere pentru noi !

Alese atunci, „ca mai potrivită spre a le da o idee asupra importanței lucrării“, pagina referitoare la Coimbra. Își suflă nasul, se postă în mijlocul camerei, în picioare, cu foile în mână și, cu voce plină, cu gesturi lente, începu să citească :

— „Înclinată molatic pe înverzita-i colină, ca o odalisă în alcov, se află înțeleapta Coimbra, Atena lusitană. Îi sărută picioarele, în șoapte de amor, nostalgicul Mondego¹. Iar în pădurile sale, în bine cunoscuta plantație de sălcii, privighetoarea și alte păsări cîntătoare emit melancolice triluri. Cînd vă apropiați pe șoseaua dinspre Lisabona, unde un bine organizat poștalion făcea pe vremuri serviciul cu care progresul a însărcinat astăzi fumegătoarea locomotivă, o vedeți sclipind albă, încununată de edificiul impunător al Universității, refugiu al înțelepciunii. Acolo se înalță turla cu clopotul pe care, în zburdalnicu-i limbaj, tineretul studios o numește *capra*. Puțin mai departe, un copac cu coroana mare atrage privirile : e renumitul *arbore al familiei Dória* care-și întinde secularele crengi în grădina unuia dintre membrii acestei respectabile stirpe. Și-i zăriți apoi, așezați pe parapetele vechiului pod, în nevinovatele lor recreații, pe străluciții tineri, speranță a patriei, fie făcîndu-le ochi dulci fragedelor țărănuțe care trec înflorînd de tinerețe și proștețime, fie răscolind cu mintea problemele cele mai spinoase din bineelaboratele lor tratate...”

— Supa e pe masă, anunță o servitoare durdulie, încinsă cu un șorț alb.

— Bravo, consiliere, bravo ! spuse imediat Savedra de la *Secolul*, ridicîndu-se. E admirabil !

¹ Fluviu din centrul Portugaliei, care se varsă în Oceanul Atlantic (n. t.).

Declară în stînga și în dreapta, cu autoritate, „că stilul era demn de un Rebelo¹ sau un Latino², și că într-adevăr se simțea mare nevoie în Portugalia de o operă de o asemenea valoare...” Și-și spunea, în sinea lui : „Monument de prostie !...” Ceea ce era aprecierea sa generică față de toate operele contemporane — cu excepția propriilor sale articole din *Secolul*.

— Cum vi s-a părut, scumpe prietene ? îl întrebă încet consilierul pe Julião, luîndu-l pe după umeri. Dar vreau o părere sinceră, dragă domnule Zuzarte !

— Domnule consilier, spuse Julião cu vocea profundă, vă invidiez !

Și ochelarii săi fumurii fixau cu o preocupare crescîndă o pătură cenușie care, într-un colț, acoperea cu grijă ceea ce, judecînd după canturile ieșite în afară, părea să fie un teanc înalt de cărți. Ce să fie oare ?

— Vă invidiez ! repetă. Dar acum altceva, domnule consilier, nu mi-ar strica dacă aș putea să mă spăl pe miini.

Acácio îl duse imediat în camera sa și se retrase discret. Julião, tot curios, observă, spre surprinderea sa, două mari litografii de o parte și de alta a patului — un *Ecce Homo* și o *Fecioară îndurerată*. Camera era așternută cu împletituri de pai pe jos, patul era scund și lat. Deschise atunci sertărașul de la noptieră și dădu, uluit, peste o scufie de femeie și un volum broșat cu poeziile obscene ale lui Bocage³ ! Întredeschise draperiile trase și avu consolarea să constate că la căpătii se

¹ *Luis Augusto Rebelo da Silva* (1822—1871), istoric, romanțier și om politic portughez, de o mare erudiție (n. t.).

² *José Maria Latino Coelho* (1825—1899), scriitor și om politic portughez, de asemenea foarte erudit (n. t.).

³ *Manuel Maria Barbosa du Bocage* (1765—1805), poet portughez care și-a risipit marele talent în improvizații și a dus o viață dezordonată (n. t.).

aflau două fețe de pernă așezate una lângă alta, conjugal și tandru !

De îndată ce ieși din cameră ștergindu-și unghiile cu batista, consilierul îl conduse în sufragerie și-i spuse, jovial :

— Să nu vă așteptați la festinul lui Lucullus : e doar modesta cină a unui filozof !

Dar Alves Coutinho se extazie de abundența platourilor cu dulciuri : cremă rumenită cu fierul de călcat, un castron cu cremă de zahăr ars, fidea cu inițialele consilierului desenate cu scortişoară.

— Ce bucurie pe Sebastião ! spuse Jorge.

Alves Coutinho se întoarse imediat spre Sebastião, freindu-și mîinile, cu fața gălbejită, schimonosită de ris.

— Va să zică, sînteți omul meu ? Vă plac dulciurile ! Și eu mă prăpădesc după ele, pur și simplu mă prăpădesc !...

Se făcu tăcere. Lingurile de argint, amestecînd încet supă foarte fierbinte, agitau tăiței lungi, albi și moi.

Consilierul spuse :

— Nu știu dacă o să vă placă supa. Eu ador tăiței !

— Vă plac tăiței ? sări imediat Alves.

— Mult, dragă Alves ! Îmi amintesc de Italia ! Și adăugă : Țară pe care întotdeauna mi-am dorit s-o văd. Se zice că ruinele sînt de prim ordin. Poți să aduci ghiveciul¹, madam Filomena... Dar apoi, reținînd-o, cu un gest grav : Iertare, sincer, preferați ghiveci sau pește ? E vorba de un pargo².

La început ezitară, apoi Jorge spuse :

— Ghiveci, poate.

¹ De fapt, este vorba de *cozido*, o mincare foarte populară în Peninsula Iberică, preparată ca un fel de ghiveci cu multe legume, carne macră, slănină și cîrnați (n. t.).

² Pește din familia sparizilor, cu o carne foarte apreciată (n. t.).

Și consilierul, afectuos :

— Scumpul nostru Jorge ȃpinează pentru ghiveci.

— Și eu la fel ! exclamă Alves Coutinho, întors spre Jorge, cu ochii înecați în recunoștință : Ghiveci !

Iar consilierul, care socotea de datoria lui să dea conversației o întorsătură nobilă și interesantă, spuse, ștergîndu-și tacticos mustața de grăsimea de la supă :

— Se zice că e foarte liberală Constituția Italiei !

Liberală ! După Julião, dacă Italia ar fi fost liberală cu adevărat, ar fi trebuit de mult să fie expulzați cu lovituri de toiag Papa, Sfîntul Colegiu ¹ și Compania lui Isus ² !

Plin de bunătate, consilierul apelă la clemența amicului Zuzarte pentru „capul Bisericii“.

— Nu că aș fi un fanatic al *Syllabus* ³-ului, explică. Nu că aș vrea să-i văd pe iezuiți întronați în sînul familiei ! Dar — și vocea îi deveni profundă — respectabilul prizonier de la Vatican e vicarul Domnului ! Dragă Sebastião, ia te rog niște orez !

Nu trebuia să se mire nimeni de opiniile catolice ale consilierului, observă Julião, de vreme ce avea atîrnate la cîpăttiul patului două icoane de sfinți...

Chelia lui Acácio se făcu roșie. Savedra de la *Secolul* exclamă, cu gura plină :

— Nu vă știam papistaș, domnule consilier !

Acácio, necăjit, se opri din tăiatul cîrnatului roșu și spuse :

— Te rog, dragă Savedra, să nu tragi din asta niște concluzii greșite. Principiile mele sînt bine cunoscute.

¹ Inchiziția (n. t.).

² Ordinul călugărilor iezuiți (n. t.).

³ Enumerare sumară a chestiunilor rezolvate de autoritatea bisericească (n. t.).

Nu sînt ultramontan¹, și nici nu doresc să reînceapă persecuțiile religioase. Sînt un liberal. Cred în Dumnezeu. Dar recunosc că religia reprezintă un friu...

— Pentru cei care au nevoie de așa ceva, îl întrerupse Julião.

Rîseră ; Alves Coutinho se prăpădea de rîs. Consilierul, descumpănit, răspunse încet, dispunînd pe farfurie feliile de cîrnat :

— Desigur, nu avem nevoie de așa ceva noi, cei care aparținem claselor instruite. Dar are nevoie masa poporului, domnule Zuzarte. Altfel am asista la creșterea statisticii crimelor.

Și Savedra de la *Secolul*, înălțînd sprîncenele, cu fizionomia foarte serioasă :

— Ați spus acum un mare adevăr. Repetă maxima, modificînd-o : Religia e o zăbală !

Făcea gestul de a reține cu greu un catir. Și mai ceru niște orez. Înfulecă de zor.

Consilierul continuă, explicînd :

— Cum spuneam, sînt liberal, dar înțeleg că unele litografii sau gravuri care înfățișează taina Patimilor își au locul lor în dormitor și inspiră oarecum sentimente creștinești. Nu-i așa, dragă Jorge ?

Dar Savedra îl întrerupse zgomotos, cu fața înflăcărată de o jovialitate deșucheată :

— Eu, singurele tablouri pe care le admit în dormitor sînt o nimfă goală, sau o bacantă desfrînată !

— Așa, așa ! urlă Alves Coutinho. Gura i se dilată de o admirație senzuală. Savedra ăsta ! Savedra ăsta ! Și încet, către Sebastião : E atît de talentat ! E atît de talentat !

Consilierul se întoarce spre Julião și, trăgîndu-și șervetul peste pîntece :

¹ Aparținînd doctrinelor teologice favorabile curții de la Roma (n. t.).

— Sper că nu asemenea tablouri imorale se văd în cabinetul dumneavoastră de lucru.

Julião corectă :

— În chilia mea. Ah, nu, domnule consilier. Am doar două litografii — una e un om jupuit de piele, ca să se vadă sistemul arterial, și cealaltă e același individ, tot jupuit de piele, ca să se vadă sistemul nervos...

Consilierul făcu un vag gest îngrețoșat cu mîna sa albă și-și dădu cu presupusul că în medicină, altfel o mare știință !, existau și lucruri destul de scîrboase. Așa, bunăoară, auzise că în amfiteatrele de anatomie, studenții cu idei mai avansate duceau disprețul lor pentru morală pînă într-acolo încît aruncau unii într-alții, în joacă, bucăți de membre umane, picioare, coapse, nasuri...

— Dar e ca și cum ai frămînta niște lut, domnule consilier ! spuse Julião umplîndu-și paharul. E materie inertă !

— Dar sufletul, domnule Zuzarte ?... exclamă consilierul. Făcu un gest vag de reticență ; și socotind că-l anihilase cu acel cuvînt suprem, îi adresă un zîmbet amabil și protector lui Sebastião :

— Și cî mai zice bunul nostru Sebastião ?

— Ascult și eu, domnule consilier.

— Nu pleca urechea la doctrinele astea ! — Arăta cu furculița spre chipul încărcat de fiere al lui Julião. — Păstrează-ți sufletul curat. Sînt pernicioase. Fiindcă și dragul nostru Jorge (lucru regretabil la un bărbat așezat și slujbaş al statului), și el înclină spre asemenea exagerări materialiste !

Jorge rise ; afirmă că da, avea onoarea...

— Păi, domnule consilier, ați vrea oare ca eu, inginer, fost student în matematică, să cred că există suflete care trăiesc în cer, cu aripioare albe, cămășuțe albastre, și cîntă din instrumente muzicale ?

Consilierul sări :

— Nu, fără instrumente muzicale !

Și, făcînd parcă apel la toți cei din jur :

— Nu cred să fi pomenit vreodată de instrumente. Instrumentele sînt o exagerare. Sînt, putem s-o spunem, niște tactici ale partidului reacționar...

Dădea tocmai să fulgere împotriva doctrinei ultramontane — cînd madam Filomena îi așează în față platoul cu friptura de vițel. Se arată imediat pătruns de datoria sa, ascuți solemn lama cuțitului și începu să taie felii subțiri, cu fruntea foarte încrunțată, de parcă o funcție gravă i-ar fi solicitat toată atenția. Atunci Julião, sprijinindu-și coațele pe masă și scobindu-se cu unghia în dinți, întrebă :

— Dar guvernul, ce ziceți, cade ori ba ?

Sebastião auzise pe cineva spunînd, pe vaporul cu care venise în după-amiaza aceea de la Almada, că „situația era stabilizată“.

Dar Savedra își goli paharul, își șterse buzele și declară că în două săptămîni „sînt la pămînt“. Dealtfel, scandalul nici nu mai putea să continue ! Habar n-aveau cum se guvernează. Habar nu aveau ! Așa, de pildă, el... Și-și vîri miinile în buzunare, sprijinindu-se de spătarul scaunului. El îi ajutase, nu-i așa ? Și cu loialitate. Pentru că era loial ! Întotdeauna fusese loial în politică ! Ei bine, nu-l numiseră pe vărul său perceptor la Aljustrel¹, deși i-o făgăduiseră, și nici nu-i dăduseră vreo altă satisfacție. Nu în felul ăsta se face politică ! Erau toți o adunătură de imbecili !

Jorge se bucura să vină alții la putere ; poate i s-ar reînființa atunci comisia de la Minister ; că el, tot ce-și dorea, era să stea liniștit în colțul său...

¹ Oraș din districtul Beja (n. t.).

Alves Coutinho tăcea, prudent, înfulecînd bucăți de pâine.

— În ce mă privește, ori cad, ori rămîn, spuse Julião, ori vin ăștia, ori vin ăilalți... Mulțumesc, domnule consilier — și-și luă în primire farfuria cu friptură de vițel... — mi-e perfect egal. Aceeași putreziciune peste tot! Întreaga țară îi făcea greață, era de sus pînă jos o ticăloșie : și spera ca în curînd, prin logica lucrurilor, să vină o revoluție care să măture toată porcăria asta...

— O revoluție ! făcu Alves Coutinho speriat, aruncînd priviri îngrozite într-o parte și într-alta și scărpinîndu-se nervos în bărbie.

Consilierul se așezase acum, și spuse :

— Nu vreau să mă bag în discuții politice, ele nu servesc decît să dezbine familiile cele mai unite, dar vă voi aminti un singur lucru, domnule Zuzarte, și anume, excesele Comunei...

Julião se sprijini mai bine în scaun și, cu glasul foarte calm :

— Și ce-ar fi rău în asta, domnule consilier, dacă s-ar împușca vreo cîțiva bancheri, cîțiva preoți, cîțiva proprietari obezi și cîțiva marchizi cașectici ! S-ar mai curăți puțin locul !... Și făcu gestul de a ascuți un cuțit.

Consilierul zîmbi, curtenitor : lua în glumă ieșirea lui sîngeroasă.

Dar interveni Savedra, cu autoritate :

— Eu, în fond, sînt republican...

— Și eu, spuse Jorge.

— Și eu, făcu Alves Coutinho, deja neliniștit. Contați și pe mine !

— Dar, continuă Savedra, sînt republican în principiu. Pentru că principiul e frumos, principiul e ideal ! Dar practica ? Da, practica ? — Și-și întorcea în toate părțile fața sa buhăită.

— Da, practica ! exclamă Alves Coutinho, ca un ecou admirativ.

— Practica e imposibilă ! declară Savedra. — Și-și umplu gura cu friptură de vițel.

Atunci consilierul rezumă :

— Adevărul ăsta e : țara îmbrățișează sincer familia regală... Nu crezi, bunul meu Sebastião ? — I se adresa lui, în calitate de proprietar și posesor de acțiuni.

Sebastião, interpelat, roși, declară că nu se pricepe deloc la politică ; unele lucruri îl necăjeau, e drept ; i se părea, de pildă, că muncitorii erau prost plătiți ; mizeria creștea ; cei din industria tutunului, bunăoară, primeau doar nouă pîpă la unsprezece vintemi pe zi și, dacă mai aveau și familie, era trist...

— E o infamie, spuse Julião înălțînd din umeri.

— Și există prea puține școli, observă timid Sebastião.

— E o rușine ! insistă Julião.

Savedra tăcea, ocupat cu mîncarea ; își descheiasе catarama de la vestă ; pe fața grasă i se așternuse o undă de sațietate, și zîmbea, ușor umflat...

— Ce să mai spunem de idioții de la San Bento ?... exclamă Julião.

Dar consilierul îl întrerupse :

— Dragi prieteni, să vorbim despre altceva. E mai demn de niște portughezi și supuși credincioși.

Și, întorcîndu-se imediat spre Jorge, dori să afle cum se mai simte interesanta Dona Luiza.

Puțin bolnăvioară de cîteva zile, spuse Jorge. Dar nu e nimic grav, schimbarea vremii, un pic de anemie...

Savedra, punînd paharul jos și înclinînd capul, spuse :

— Aveam plăcerea să o văd trecînd aproape zilnic astă vară prin dreptul casei mele. Mergea spre Arroios. Uneori cu trăsura, alteori pe jos...

Jorge păru puțin surprins ; dar consilierul începu să spună cît de mult regreta că nu avea onoarea să o numere și pe ea printre comesele de la acea modestă cină ; dar cum era celibatar... și nu avea o soție care să facă onorurile casei...

— Asta mă miră și pe mine, domnule consilier, observă Julião, cum se face că, avînd o casă atît de confortabilă, nu v-ați căsătorit, nu v-ați oferit mîngîierile unei prezențe feminine...

Toți îi ținură isonul. Așa e ! Consilierul ar fi trebuit să se căsătorească.

— Sînt grave, în fața lui Dumnezeu și a societății, răspunderile unui cap de familie, spuse el.

Dar în fine, săriră ceilalți, asta e situația cea mai firească. Și apoi, ce dracu, uneori trebuia să se simtă și el singur ! Dar la o boală ! Fără să mai vorbim de bucuria pe care o dau copii !...

Consilierul obiectă : „Anii, zăpezile de pe frunte...”

Bine, dar nu-i cerea nimeni acum să se căsătorească cu o fetișcană de cincisprezece ani ! Nu, ar fi fost prea riscant. Dar cu o persoană de vîrstă mijlocie care să fie atrăgătoare, să aibă grijă de casă... Era chiar ceva moral.

— Pentru că, în fine, domnule consilier, natura e natură ! spuse Julião malițios.

— De mult, dragă prietene, s-a stins în mine focul pasiunilor.

Asta-i bună ! Focul ăsta nu se stinge niciodată ! Ce dracu ! E imposibil ca domnul consilier, cu toți cei cincizeci și cinci de ani ai săi, să rămînă nepăsător la farmecul unor frumoși ochi negri, al unor mici forme rotunjoare !...

Consilierul roși. Iar Savedra declară, pudic, că nici o etate nu e scutită de influența zeiței Venus.

— E numai o chestiune de gusturi, spuse. La cincisprezece ani îți place o matroană plinuță, la cincizeci,

o pomușoară fragedă... Nu-i așa, amice Alves ?

Alves holbă niște ochi jinduitori și pocni din limbă.
Iar Savedra continuă :

— Eu, prima mea pasiune a fost o vecină, soția unui căpitan de vas, mamă a șase copii, și care n-ar fi încăput pe ușa asta. Ei bine, domnilor, i-am dedicat versuri, iar excelenta făptură m-a învățat cîteva lucruri agreabile... Începutul trebuie făcut devreme, nu-i așa ? — Și se întoarse spre Sebastião.

Voiră atunci să cunoască opinia lui Sebastião — care se făcu roșu ca racul.

În cele din urmă, datorită insistențelor, spuse și el, timid :

— Eu cred că trebuie să te căsătorești cu o fată cumsecade, și s-o stimezi toată viața...

Cuvintele lui simple produsera o scurtă tăcere. Dar Savedra, cu o înclinare din cap, etichetă o asemenea părere drept „burgheză“ ; căsătoria era o povară ; nimic nu-i mai bun ca varietatea...

Și Julião expuse, dogmatic :

— Căsătoria e o formulă administrativă care într-o zi nu se va mai practica... Dealtfel, după el, femela era o ființă inferioară ; bărbatul ar trebui să se apropie de ea în anumite epoci ale anului (cum fac animalele, care înțeleg aceste lucruri mai bine decît noi), s-o fecundeze, și să se îndepărteze plictisit.

O asemenea opinie îi scandaliză pe toți, mai cu seamă pe consilier, care o găsi „de o materialitate respingătoare“.

— Aceste femele față de care sînteți atît de sever, domnule Zuzarte, exclamă el, aceste femele sînt mamele noastre, drăgăstoasele noastre surori, soția Șefului statului, ilustrele doamne din nobilime...

— Sînt tot ce poate fi mai bun în această vale a lacrimilor, întrerupse găunos Savedra, lovindu-se ușor

cu palma peste pîntece. Și începu atunci o disertație despre femei. Ceea ce pretindea în primul rînd de la ele era să aibă picior frumos ; nimic nu era mai atrăgător decît un picioruș elegant ! Și tuturor le prefera femeia spaniolă !

Alves vota pentru franțuzoaice : menționează cîteva de la *café-concert*, niște fapte care pur și simplu îți sulesc capul !... Și spunînd acest lucru, ochii i se injectau.

Savedra replică, ostil :

— Da, pentru *french-cancan*... Pentru *french-cancan*, doar franțuzoaicele... Dar cer mulți bani !

Consilierul afirmă, potrivindu-și ochelarii :

— Diverși călători instruiți m-au încredințat că englezoaicele sînt remarcabile mame de familie...

— Dar reci ca lemnul ăsta, spuse Savedra bătînd în tăblia mesei. Femei de gheață ! Voia spanioloaice ! Voia foc ! Voia *salero*¹ ! Ochii îi străluceau acum din cauza vinului : mîncarea îi aprindea sentimentul !

— O frumoasă *gaditana*², nu-i așa, prietene Alves ?

Dar în prezența dulciurilor pe care madam Filomena le așezase pe masă, Alves Coutinho uitase de femei și, întors spre Sebastião, discuta acum delicatese. Indica specialitățile : pentru foietaje, cofetăria Cocó ! pentru creme, numai Baltreschi ! pentru gelatine, Piața São Domingos ! Dădea rețete ; povestea întîmplări cu prăjituri fine, rostogolindu-și ochii.

Pentru că, zicea el, prăjiturica și femeiușca îmi merg mie la suflet !

Așa era : tot timpul pe care nu-l dedica slujbei la stat, îl împărțea cu solicitudine între cofetării și bordeluri.

¹ Grație, nuri (sp.) (n. t.).

² Locuitoare a orașului spaniol Cádiz (n. t.).

Savedra și Julião discutau despre presă. Redactorul de la *Secolul* lăuda profesiunea de jurnalist — cînd, bineînțeles, mai ai și ceva pus de o parte : mai devreme sau mai tîrziu, faci rost de o sinecură, nu-i așa ? Pe urmă, biletele de favoare, trecerea pe lingă cîntărețe. Întotdeauna ești puțin temut...

Iar consilierul, tăind crema de zahăr ars, savurînd bucuria de a avea musafiri, îi spunea lui Jorge :

— Ce plăcere mai mare poate fi, dragă Jorge, decît să-ți petreci astfel timpul cu prietenii, toți de o calitate recunoscută, discutînd chestiuni din cele mai importante, și văzînd cum se înfiripă o conversație erudită ?... Pare excelentă, această cremă.

Atunci madam Filomena, ceremonioasă, aduse o sticlă de șampanie.

Savedra ceru imediat s-o destupe el, pentru că făcea acest lucru cu mult șic. Și, după ce sări dopul și, în tăcerea creată de acel moment, se umplură cupele, Savedra, care rămăsese în picioare, spuse :

— Domnule consilier !

Acácio se înclină, palid.

— Domnule consilier, cu cea mai mare plăcere închin această cupă, o închinăm cu toții, în sănătatea unui bărbat care — și, cu un gest larg al brațului, își lovi cu elocință manșeta de la cămașă — care, prin respectabilitatea sa, prin poziția sa, prin vastele sale cunoștințe, este una din marile personalități ale acestei țări. În sănătatea dumneavoastră, domnule consilier !

— Domnule consilier ! Consiliere ! Prietene consilier !

Băură zgomotos. Acácio, după ce își șterse buzele, își trecu mîna tremurătoare peste chelie, se sculă emoționat în picioare, și începu :

— Bunii mei prieteni ! Eu nu m-am pregătit pentru această împrejurare. Dacă știam dinainte, îmi făceam

cîteva însemnări. Nu am uşurinţa de a vorbi a unui Rodrigo, sau a unui Garrett. Şi simt cum lacrimile îmi vor gîtui vocea...

Vorbi atunci de el, cu modestie : recunoştea, cînd vedea în Capitală pe toţi acei parlamentari iluștri, oratori sublimi, stiliști desăvîrșiți, recunoştea, da, că el era un zero ! Şi, cu mîna ridicată, forma în văzduh, prin împreunarea policelui cu arătătorul, un 0 : zero ! Îşi proclamă dragostea de patrie : dacă miine instituțiile sau familia regală ar avea nevoie de el — trupul său, pana sa, modesta sa avere, pe toate le-ar oferi cu dragă inimă ! Voia să-şi verse tot sîngele pentru Tron ! — Şi, prolix, cită romanul *Eurico*, instituțiile Belgiei, pe Bocage şi pasaje din prologurile acestuia. Se laudă că aparține Societății 1 Decembrie !...

— În acea zi memorabilă, exclamă, chiar eu îmi luminez ferestrele, fără luxul marilor stabilimente de pe Chiado, dar cu toată sinceritatea !

Şi încheie, spunînd :

— Să nu uităm, prieteni, ca portughezi ce sîntem, să adresăm urările noastre ilustrului monarh, care a acordat zăpezilor de pe fruntea mea, înainte de coborîrea în mormînt, consolarea de a putea îmbrăca onorabilul veşmînt al Sfintului Iacob ! Prieteni, pentru familia regală ! — Şi înălță cupa. — Pentru familia-model care, aşezată la cîrma statului, conduce, înconjurată de marile personalități ale politicii noastre, conduce..., căută cuvîntul ; se făcu o tăcere îngrijorată, conduce... ochelarii fumurii, ochii i se țintuiau, în căutarea inspirației, asupra platoului cu fidea, conduce..., își scărpină chelia, enervat ; dar

¹ Iniințată în amintirea zilei de 1 decembrie 1640, cînd a izbucnit o mare răscoală în Portugalia, condusă de João Ribeiro, împotriva spaniolilor ; atunci a fost ales rege al Portugaliei João de Bragança, care a domnit pînă în 1656 sub denumirea de João al VI-lea „Restauratorul“ (n. t.). -

un zîmbet îi lumină chipul, găsise fraza ; şi, întinzînd braţul : conduce barca guvernării publice, spre invidia naţiunilor vecine ! Pentru familia regală !

— Pentru familia regală ! spuseră cu respect.

Cafeaua se servi în salon. Luminările de stearină aşterneau o lumină tristă asupra acelei încăperi reci ; consilierul întoarse cu cheia cutia muzicală ; şi, în sunetele corului nupţial din *Lucia*, oferi invitaţilor săi ţiğări.

— Madam Adelaide poate să aducă acum lichiorurile, îi spusese Filomenet.

Atunci văzură apărînd o frumoasă femeie de treizeci de ani, cu pielea foarte albă, ochi negri şi forme împlinite, într-o rochie de lînă albastră, care aducea, pe o tavă de argint pe care tremurau păhărele, sticla de coniac şi flaconul de *curação*.

— Frumoasă fată ! mirii, cu faţa aprinsă, Alves Coutinho.

Julião aproape că-i astupă gura cu palma. Şi, vorbindu-i la ureche, cu ochii la consilier, recită :

Nu îndrăzni, temerare, să-ţi ridici privirea

La femeia Cezarului !

Şi, în timp ce se bea *curação*, Julião se îndreptă în vîrfurile picioarelor spre birou, ca să ridice colţul păturii cenuşii care-l preocupa atît de mult : erau teancuri de cărţi broşate, legate cu o sfoară — operele consilierului, neatînse !

Cînd, la ora unsprezece, Jorge intră în dormitor, o găsi pe Luiza culcată, aşteptîndu-l, cu o carte.

Voi să afle cum fusese masa consilierului.

Excelentă, povesti Jorge începînd să se dezbrace. Lăudă mult vinurile. Se ţinuseră şi nişte *speech-uri*... Apoi, brusc :

— Ascultă, unde te tot duceai tu în Arroios ?

Luiza își trecu încet palmele peste obraz ca să-și mascheze tulburarea. Spuse apoi, căscind ușor :

— În Arroios ?

— Da. Savedra, un tip care a venit și el la consilier, zicea că te-a văzut zilnic trecînd pe acolo, cu trăsura sau pe jos.

— Ah ! făcu Luiza, după ce tuși, mă duceam s-o văd pe Guedes, o fată care a făcut liceul cu mine, și care a venit tocmai de la Porto. A lui Silva Guedes !

— Silva Guedes ! spuse Jorge, reflectînd. Credeam că e secretar general în Capul Verde !

— Nu știu. Au fost aici o lună, în timpul verii. Locuiau în Arroios. S-a îmbolnăvit, săraca ; mă duceam s-o văd din cînd în cînd. A trimis după mine cu rugămintea să trec pe la ea. Du lampa afară, că mă deranjează.

Se plînsese atunci că toată după-amiaza nu prea fusese în apele ei. O slăbiciune, și parcă puțină febră...

În zilele următoare nu se simți mai bine. Se mai plîngea vag de o greutate în cap, de un rău general... Ba chiar, într-o dimineată, nu se sculă din pat. Jorge, îngrijorat, nu plecă de acasă, voind să-l cheme imediat pe Julião. Dar Luiza insistă că „nu-i nimic, doar, poate, o mică slăbiciune...”

Asta era și părerea Julianei, sus, la bucătărie.

— Ce slăbită e conia noastră ; trebuie că are ceva la piept, spuse dîndu-și importanță.

Joana, care tocmai era aplecată peste plită, sări imediat :

— Adevărul e că-i o sfîntă !...

Juliana îi ținti în spinare o privire încărcată de ciudă, și, cu un rînjit, replică :

— Madam Joana, spui asta de parcă celelalte ar fi niște ciume.

— Care celelalte ?

— Eu, dumneata, lumea...

Joana, amestecînd mai departe prin crătiți, fără să se întoarcă, răspunse :

— Ascultă, alta ca dumneaei nu mai găsești mata, madam Juliana ! O cucoană care te lasă să faci ce poțesteți, și-ți mai face și treaba matală ! Zilele trecute se ducea să arunce lăturile. E o sfîntă !

Tonul ostil al Joanei o scoase din sărîte ; dar se reținu ; în ciuda poziției pe care o avea acum în casă, depindea de ea pentru supîte, biftecure, toate bunătățile ; avea față de ea vaga timiditate plină de respect a constituțiilor fragile pentru trupurile zdravene ; începu să spună, cu o voce insinuantă, ambiguă :

— Ascultă ! Așa-i ea ! Îi place să facă treabă prin casă. Asta trebuie să recunosc, e o cucoană foarte dichisită. Îi place, îi place să facă treabă. Uneori e destul să vadă un fir de praf, că a și pus mîna pe cîrpă... Așa-i ea. Am mai văzut și altele la fel... Și-și lăsa capul într-o parte, țugînd buzele.

— Adevărul e că-i o sfîntă, repetă Joana.

— Așa-i ea ! Veșnic să muncească. Eu nu plec o dată fără să las casa ca un pahar. Ei bine, niciodată nu-i mulțumită. Mai zilele trecute, acolo jos, s-a apucat să calce rufelē... Eu tocmai voiam să ies în oraș, dar mi-am scos imediat pălăria și n-am lăsat-o... Ascultă, vrei să-ți spun ceva ? N-are nici o grijă, n-are copii... Că altfel, nu-i lipsește nimic...

Tăcu, își examină piciorul și, satisfăcută :

— Nici mie, dealtfel, spuse, sprijinindu-se pe spătarul scaunului.

Joana începu să fredoneze. N-avea nevoie de „probleme“. Dar în ultimul timp prea mergeau toate „pe dos“ : Juliana bătea străzile, sau ședea încuiată în cameră și lucra pentru ea, fără să-i pese, lăsînd totul alandala, și biata conită mătura, călca, slăbea ! Nu, că aici

era ceva la mijloc ! Dar Pedro al ei, pe care-l consultase, îi spusese, șmecher, răsucindu-și tuleiele : „Ele se înțeleg una cu alta ! Tu, vezi-ți de ale tale, și să nu-ți pese de viața celorlalți. Casa e bună, caută să tragi cât mai multe foloase !“

Dar Joana simțea „în sinea ei“ cum îi crește antipatia față de madam Juliana. Îi purta pică pentru cochetăriile ei, pentru odaia luxos mobilată, pentru plimbările zilnice, pentru aerele de cucoană pe care și le lua ; nu se dădea în lături să facă și treaba ei, fiindcă asta îi aducea mici cadouri de la conia ; dar, ce mai, n-o putea suferi ! Dacă o consola ceva era faptul că doar cu un bobirnac o putea arunca la pământ pe slăbănoagă, și apoi, mai profita și ea de casă. Pedro avea dreptate...

Într-adevăr, Juliana acum nu mai avea nici o reținere. După „scena cu rufele“ o cam băgase pe mîneacă, pentru că, în fine, dintr-un scandal putea să-și piardă *poziția* ; cîteva zile nu mai ieși în oraș, își dădu mai multă osteneală ; dar cînd văzu că Luiza se resemnează, se lăsă imediat, aproape cu fervoare, în voia trîndăvelilor și a micilor bucurii ale răzbunării. Se ducea să se plimbe, cosea închisă în camera ei, iar „stricata“ n-avea decît să se descurce ! În fața lui Jorge încă se mai stăpînea : de el îi era teamă. Dar de îndată ce pleca, își lua revanșa ! Uneori tocmai mătura ori deretica — și, dacă-l auzea închizînd ușa de la intrare, arunca fierul de călcat, mătura, și începea să lenevească. N-avea decît să termine „stricata“ treaba !

Luizei, între timp, îi era tot mai rău : simțea deodată, fără motiv, cum i se ridică temperatura ; slăbea, iar melancolia ei îl chinuia pe Jorge.

Ea explica totul printr-o stare nervoasă.

— Ce-o fi cu ea, Sebastião ? îl întreba Jorge întruna. Și-și amintea cu groază că mama Luizei murise de o boală de inimă !

Pe stradă, prin bucătăreasă, prin mătuşa Joana, se aflase că „a inginerului se simte rău“. Mătuşa Joana era gata să jure că are panglică. Pentru că, ce să mai vorbim, cineva căruia nu-i lipseşte nimic, are un soţ ca un înger, o casă frumoasă atît de comodă — să se topească, să se topească, nu alta... Panglica era de vină ! Nu putea fi nimic altceva decît panglica ! Şi în fiecare zi îl bătea la cap pe Sebastião să trimită după omul din Vila Nova de Famalicão¹, cel care cunoştea un leac „pentru panglică“.

Paula explica într-altfel.

— Are ceva la cap, spunea încruntîndu-se, cu un aer profund. Ştiţi ce e, coană Helena ? Şi-a vîrit prea multe nuvele în căpăţînă. Eu o văd de dimineaţă pînă noaptea cu cartea în mînă. Citeşte la romane, şi iar romane... Iacă-tă rezultatul : la pămînt !

Într-o zi Luiza, pe neaşteptate şi fără motiv, leşină ; iar cînd îşi reveni rămase foarte slăbită, cu pulsul aproape imperceptibil, cu ochii vîriţi în fundul capului. Jorge se duse imediat după Julião : îl găsi nespus de agitat, deoarrece a doua zi era concursul „şi-l apucaseră colicile“.

Tot drumul nu conţine să vorbească surescitat despre teza sa, despre scandalul protecţiilor, despre zarva pe care o va face dacă erau nedreptţi cu el — căindu-se acum că „nu şi-a pus mai multe pile“ !

După ce o examinează pe Luiza îi spuse, furios, lui Jorge :

— N-are nici pe dracul ! Şi vii să mă deranjezi pentru atîta lucru ! E anemică, asta e, ca toată lumea. Să se plimbe, să se distreze. Distracţii şi fier, mult fier... Şi apă rece, apă rece pe şira spinării !

¹ Localitate din apropierea oraşului Braga, în nordul Portugaliei (n. t.).

Cum era ora cinci, se invită la masă, perorînd apoi toată seara împotriva țării, blestemînd tagma medicilor, înjurîndu-și contracandidatul și fumînd la disperare din țigările lui Jorge.

Luiza acceptă fierul, dar refuză distracțiile ; o obosea să se îmbrace, o plictisea să se ducă la teatru... Apoi, cînd îl văzu pe Jorge că se îngrijorează de starea ei, se prefăcu din nou în puteri, veselă, bine dispusă ; dar efortul pe care trebuia să-l facă o slăbea și mai mult.

— Haide să mergem la țară, vrei ? îi propunea Jorge dezolat cînd o vedea cum se topea pe zi ce trecea.

Ea, temîndu-se de posibile complicații, refuză : nu se simțea destul de întremată, spunea ; pe urmă, unde se stătea mai confortabil decît acasă ? Ca să nu mai vorbească de cheltuieli, de deranj...

Într-o dimineață cînd Jorge se înapoie acasă pe neașteptate, o găsi în *robe-de-chambre*, cu o basma pe cap, măturînd, lugubră.

Se opri în ușă, uluit :

— Ce faci ? Tu măhuri ?

Ea roși tare, aruncă imediat mătura, veni să-l îmbrățișeze.

— N-aveam nici o treabă... Am devenit maniacă din cauza curățeniei... Mă plictiseam, și pe urmă, știi, îmi face bine să mă mai mișc și eu.

Pe seară, Jorge îi povesti lui Sebastião „prostia asta de a se speti muncind...”

— Sînteți atît de slabă, stimată doamnă..., observă Sebastião cu reșos.

Nici vorbă ! replica ea. Se simțea mai bine ! Chiar mult mai bine !...

Dar aproape că nu deschise gura în seara aceea, aplecată peste lucrul de mînă, puțin palidă : uneori înălța ochii obosiți și triști, zîmbind în tăcere, neconsolată.

Îl rugă pe Sebastião să cînte *Requiemul* de Mozart. Era atît de frumos ! I-ar plăcea să i se cînte la biserică atunci cînd va muri...

Jorge se supără. Ce manie, să vorbească despre lucruri ridicole !

— Dar ce, nu-i posibil să mor ?

— Ei bine, atunci mori, și lasă-ne în pace ! exclamă el, furios.

— Ce soț iubitor ! spuse ea, zîmbindu-i lui Sebastião. Lăsă lucrul de mînă să-i cadă în poală și-i ceru să cînte „cele șaisprezece măsuri din *Africana*“. Asculta cu capul sprijinit în palmă : sunetele îi pătrundeau în suflet cu dulceața unor voci mistice care o chemau ; se simțea ridicată în văzduh de ele, desprinsă de tot ce e pămîntesc și agitat, se afla pe o plajă pustie, lîngă o mare tristă, sub un rece clar de lună — și acolo, spirit pur, eliberat de mizeriile trupești, plutea pe aripile aerului, tremura pe razele luminoase, trecea peste hățîșuri odată cu adierile sărate...

Atitudinea melancolică a trupului ei abătut îl înfurie pe Jorge peste măsură :

— Sebastião, fă-mi plăcerea și cîntă un *fandango*, *Barbă-Albastră*, *Pirolito*, dracu, lacu ! Altfel, dacă vreți melancolie, am să vă cînt și eu, ca la îngropăciune ! Un cînt gregorian !

Și începu, cu un ton funebru :

: *Dies irae, dies illa,*
Solvat saeculum in favilla ¹ !...

Luiza rise :

— Nebun mai ești ! Nu poate omul să fie trist...

¹ Ziua miniei, ziua aceea, / Cînd lumea se va preface în cenușă (lat.). Unul din cele cinci texte ale Liturghierului catolic, care se cîntă la slujba de înmormîntare (n. t.).

— Ba poate ! strigă Jorge. Dar atunci, să aibă o tristețe frumoasă, o tristețe completă.

Și, cu o voce groaznică, intonă *Bendito* ¹.

— O să spună vecinii că am înnebunit, Jorge, sări ea.

— Păi asta am și făcut !

Și intră în birou, trântind ușa.

Sebastião mai cîntă cîteva măsuri, apoi, întorcîndu-se spre ea, întrebă încet :

— Ce-i cu ideile astea ? De ce atîta melancolie ?

Luiza ridică ochii la el ; îi văzu fața bună și prietenoasă, plină de simpatie ; gata era să-i spună tot, într-o răbufnire de amărăciune, dar tocmai atunci ieși Jorge din birou. Zimbi, ridică din umeri, își relua încet lucrul de mină.

În duminica următoare, pe seară, se făcea conversație în salon. Julião povestea cum se desfășurase concursul. În rezumat, era mulțumit : vorbise două ore, bine, precis, lucid.

Doctorul Figueiredo îi spusese că „ar fi trebuit să mai îndulcească puțin...”

— Literați ! făcea Julião, înălțînd din umeri cu dispreț. Nu-s în stare să vorbească cinci minute despre osul gleznei fără să pomenească de „florile primăverii” și „torța civilizației” !

— Portughezii au mania retoricii..., spuse Jorge.

În clipa aceea intră Juliana în salon, cu o scrisoare.

— Oh ! E de la consilier !

Se îngrijorară. Dar Acácio se scuza doar „de a nu putea veni, cum făgăduise în ajun, să participe la excelentul ceai al Dnei Luiza ; o lucrare urgentă îl reținea pe banca datoriei ; trimitea salutări dragilor prieteni Se-

¹ *Binecuvîntat* ; cîntec bisericesc care începe cu acest cuvînt (n. t.).

bastião și Julião, afectuoase omagii interesantei Dona Felicidade“.

Un val de sînge năvăli în obrajii excelentei doamne. Rămase gifiind, schimbată la față ; își mută de două ori locul, se duse să cînte la pian cu un singur deget *Perla din Ofîr* ; în sfîrșit, nemaiputîndu-se stăpîni, o rugă încet pe Luiza „să meargă împreună în dormitor ca să-i spună un secret...”

De cum intrară, închise ușa către salon :

— Ce zici de scrisoarea lui ?

— Felicitări, spuse Luiza rîzînd.

— E o minune ! exclamă Dona Felicidade. Începe să se săvîrșească minuțea ! Și, mai încet : Am trimis omul, cum ți-am spus, galicianul !

Luiza nu înțelegea.

— La Tui, la baba aceea cu descîntecele ! I-a dus portretul meu și al lui. A plecat acum o săptămîină : sigur că femeia a și început să-i înfigă acele în inimă...

— Ce ace ? întrebă Luiza mirată.

Stătea în picioare, lîngă măsuța de toaletă. Iar Dona Felicidade, cu vocea misterioasă :

— Femeia face o inimă din ceară, o lipește pe portretul consilierului și, timp de o săptămîină, la miezul nopții, înfige în ea cîte un ac sfințit cu un preparat de al ei, și spune rugăciunile...

— Și i-ai dat bani omului ?

— Opt monede.

— Vai, Dona Felicidade !

— Ei, nu-mi mai spune și tu. Acum, vezi rezultatul ! Ce schimbare ! În cîteva zile, moare după mine ! Vai ! Să deie Sfînta Fecioară a Bucuriei ! Să deie Sfînta Fecioară ! Că bărbatul ăsta mă înnebunește, nu alta. În fiecare noapte, și în fiecare vis ! Cad în păcat de moarte ! Și ce sudori mă trec ! Schimb cămașa de cîte trei-patru ori !

Se privea în oglindă : voia să se convingă că farmecele persoanei ei vor ajuta acele înfipite de vrăjitoare : își netezi părul.

— Nu găsești că am slăbit ?

— Nu.

— Ba da, fata mea, ba da ! Și-și arată corsajul larg.

Făcea deja planuri. Își vor petrece luna de miere la Sintra... Ochii-i erau înecați într-un fluid lubric.

— Să deie Sfinta. Fecioară a bucuriei ! Îi țin două luminări aprinse, zi și noapte...

Dar, deodată, vocea speriată a Joanei urlă de pe scara bucătăriei :

— Coniță ! Coniță, veniți repede !

Luiza dădu fuga, Jorge la fel, căci și el auzise strigătele din salon. Juliana zăcea întinsă pe dușumeaua din bucătărie, fără cunoștință !

— A apucat-o deodată, a apucat-o așa, deodată ! țipa Joana, albă ca varul, tremurînd toată. A căzut deodată pe spate...

Julião îi liniști imediat : era o sincopă, doar atît. O lungiră pe pat. Julião porunci să i se frece tare extremitățile cu o flanelă încălzită — și, chiar înainte ca Joana, zăpăcită, cu capul gol, să fi alergat la spițerie după un antispasmodic, Juliana începu să-și revină, foarte slăbită. Cînd coborîră în salon, Julião spuse, răsucindu-și o țigară :

— Nu-i nimic. Sint foarte frecvente asemenea sincope în bolile de inimă. Asta a fost simplă. Dar altele-s ale dracului, uneori au un caracter apoplectic, și vine paralizia ; de scurtă durată, e drept, pentru că afluxul de sînge la creier e foarte scăzut, dar în fine, tot e ceva neplăcut. Și, aprinzîndu-și țigara :

— Femeia asta o să vă moară în casă într-o zi.

Jorge, preocupat, se plimba prin salon cu mîinile în buzunare.

— De cînd spun eu, sări Dona Felicidade, coborînd glasul, speriată. De cînd spun eu. Trebuie să vă descotorosiți de ea.

— Și unde mai pui că tratamentul e incompatibil cu serviciul, reluă Julião. În fine, poți să calci rufe și să iei în același timp digitală sau chinină ; dar adevăratul tratament e odihna, excluderea absolută a oboselii. Dacă are vreodată un necaz, sau o dimineată mai obositoare, s-a zis cu ea !

— Și e avansată boala ? întrebă Jorge.

— După cîte spune ea, au și început dificultățile astmatice, apăsările, durerea acută în regiunea cordului, flatulența, extremitățile umede — și dracu și lacu !

— Ia te uită ce belea ! mîrii Jorge, privind în jur.

— Trebuie s-o dați afară, rezumă Dona Felicidade.

Cînd, la ora unsprezece, rămaseră singuri, Jorge îi spuse imediat Luizei :

— Ce părere ai ? Trebuie să ne descotorosim de in-divida asta. Nu vreau să-mi moară în casă !

Ea, fără să se întoarcă, în fața măsutei de toaletă, în timp ce-și scotea cerceii, începî să spună că nu puteau totuși să trimită biata făptură să moară pe stradă... Aminti vag tot ce făcuse ea pentru mătușa Virginia... Își plasa încet cuvintele, cu precauția celui care calcă pe un teren înșelător. I se puteau da eventual ceva bani, ca să meargă să trăiască pe undeva...

Jorge, după un moment de tăcere, răspunse :

— Nu am nimic împotriva să-i dau vreo zece, douăsprezece livre, și să plece, să se descurce !

„Zece, douăsprezece livre !“, își spuse Luiza cu un zîmbet nefericit. Și, de la măsuta de toaletă, își privea chipul în oglindă, cu un dor nedefinit, ca și cum în scurt timp obrajii ei aveau să fie săpați de amărăciune, și ochii, obosiți de lacrimi...

Deoarece, în sfârșit, sosise momentul *crizei*. Dacă Jorge insista s-o dea afară pe individă, ea nu putea, fără să provoace uimire și cereri de explicații, să-i spună pur și simplu : Nu vreau să plece, vreau să moară aici. Iar Juliana, disperată, bolnavă, trezindu-se izgonită și înțelegând că Luiza n-o apăra, n-o cerea, se va răzbuna ! Ce să facă oare ?

Se sculă a doua zi foarte agitată. Juliana, moartă de oboseală, încă mai era în pat. Și, în timp ce Joana pune masa, Luiza, așezată în fotoliul *voltair*e la fereastra sufrageriei, citea mașinal *Ziarul știrilor*, aproape fără să înțeleagă ce citește, când o informație, în susul paginii, o făcu să tresară : „Poimiine pleacă în Franța prietenul nostru, cunoscutul bancher Castro, de la firma Castro, Miranda & Comp. Domnia-sa se retrage din afaceri și se stabilește definitiv în Franța, lângă Bordeaux, unde și-a cumpărat de curînd o valoroasă proprietate“.

Castro ! Bărbatul care i-ar da bani, sau orice ar vrea ea ! după spusele Leopoldinei. Plecă !... Și, deși, din primul moment, găsise că o asemenea soluție era ceva infam, ajungea acum să regrete, neconsolată, dispariția lui ! Pentru că nu se va mai întoarce niciodată în Portugalia, acest Castro !... Și deodată o străbătu un gând care o făcu să se cutremure toată, să se scoale în picioare, țeapănă, albă ca varul. Dacă, în ajunul plecării lui, sfinte Dumnezeule !, ar consimți !... Oh ! era oribil ! Nici nu se putea gândi la așa ceva...

Se gândi totuși — și se simțea foarte slabă în fața ispitei crescînde, care i se înșuruba în suflet cu mîngieri persuasive. Fapt e că ar fi fost salvată ! Ar fi avut de unde să-i dea șase sute de reali Julianei ! Și diavolița s-ar fi dus să moară undeva, departe !

Iar el, bărbatul, va lua vaporul ! Nu va trebui să roșească în fața lui ; taina ei pleca în străinătate odată cu el, la fel de pierdută ca și cum s-ar fi afundat în

mormint ! Și, pe urmă, dacă acest Castro făcuse într-adevăr o pasiune pentru ea, era foarte posibil să-i împrumute banii fără nici o condiție !...

Dumnezeule ! A doua zi ar putea să aibă în buzunarul capotului bancnotele, aurul... De ce nu ? De ce nu ? Și o năpădi o dorință nebună să se elibereze, să trăiască fericită, fără spaime, fără chinuri...

Reveni în dormitor. Începu să umble în măsuta de toaletă privindu-l pieziș pe Jorge, care tocmai se îmbrăca... Prezența lui o umplu de remușcări : să se ducă să ceară bani unui bărbat, să-i accepte privirile lascive, cuvintele cu subînțelesuri !... Ce oroare ! Dar deja își găsea scuze. Pentru Jorge o făcea, numai pentru el ! Ca să-l scutească de supărarea de a afla ! Ca să-l poată iubi liber toată viața, fără temeri, fără rețineri...

În tot timpul micului-dejun nu scoase o vorbă. Chipul simpatic al lui Jorge o înduioșa ; *celălalt* i se părea groaznic, îl ura de pe acum !...

Cînd Jorge plecă, rămase complet întoarsă pe dos. Se apropie de fereastră ; soarele i se părea adorabil, strada o atrăgea. De ce nu ? De ce nu ?

Atunci răsună de pe scările spre bucătărie glasul Julianei, foarte aspru ; cîntatul ei odios o hotărî brusc.

Se îmbracă îngrijit : era femeie, voia să pară frumoasă. Și sosi, cu sufletul la gură, acasă la Leopoldina tocmai cînd bătea amiaza la biserica São Roque.

O găsi gata îmbrăcată, așteptîndu-și micul-dejun. Luiza își scoase imediat pălăria, se instală pe canapea și îi explică foarte limpede Leopoldinei hotărîrea ei. Voia bani de la Castro. Cu împrumut, de tot, dar voia bani !... Era într-o asemenea încurcătură, că trebuia să profite de orice !... Jorge avea de gînd să dea femeia afară... Se temea de răzbunarea ei... Voia bani, pentru asta venise !

— Dar așa, deodată, fata mea ! spuse Leopoldina, uitată de privirea ei decisă.

— Castro pleacă mâine. Se duce la Bordeaux, la dracu ! Trebuie să fac ceva chiar acum !

Leopoldina se gîndi să-i scrie.

— Cum vrei... Eu pentru asta am venit !

Cealaltă se așează încet la masă, alese o foaie de hîrtie și, cu degetul cel mic în aer, cu capul într-o parte, începu să zgrîpștăne.

Luiza se plimba prin cameră nervoasă. Hotărîrea ei încăpățînată se întărita și mai mult prin prezența Leopoldinei ! Asta se distra, dansa, se ducea la țară, se bucura de viață, trăia, fără să aibă ca ea o tortură care s-o mistuie, să-i distrugă viața ! Ah, nu se va duce acasă înainte de a avea în buzunar, sub formă de livre bune, răscumpărarea, salvarea ei ! Chiar dacă ar trebui să se înjosească precum femeile din Bairro Alto ! Se săturase de umilințe, de spaime, de nopțile întrerupte de coșmaruri !... Voia să se bucure de viață, ce dracu !, de dragostea ei, de mesele ei, fără griji, cu inima mulțumită !

— Uite, spuse Leopoldina, citind :

„Dragă prietene,

Doresc neapărat să-ți vorbesc. E o afacere gravă. Vino cît poți de repede. Poate ai să-mi mulțumești. Te aștept pînă la ora trei, cel mai tîrziu.

Cu toată stima,

a dumitale prietenă
Leopoldina.“

— Cum ți se pare ?

— Oribil ! Dar e bine... E foarte bine ! Șterge pe „poate ai să-mi mulțumești“. E mai bine.

Leopoldina copie biletul pe curat, îl trimise prin Justina cu trăsura.

— Și acum, să-mi iau și eu micul-dejun, că nici nu mă mai țin pe picioare.

Sufrageria dădea spre o curtică interioară. Pe perete atirna un tablou groaznic, în care niște pete mari, verzi, închipuiau coline, iar niște linii albastru-închis reprezentau lacuri. Un dulap, în colțul camerei, servea drept bufet. Scaunele din pai împletit aveau pernute de stofă roșie ; iar pe fața de masă erau pete de la cafeaua din ajun.

— De un lucru poți să fii sigură, spunea Leopoldina bîndu-și ceaiul cu înghițituri mari, Castro e un bărbat discret !... Dacă o să-ți împrumute banii, pentru că așa o să faci, din gura lui n-o să iasă nici un cuvînt. În privința asta e perfect... Vezi că a fost amantul Videirei, ani de zile !, și nici lui Mendonça, care era prietenul său intim, nu i-a suflat o vorbă. Nici o aluzie măcar ! E ca un puț.

— Care Videira ? întrebă Luiza.

— O lungană cu nasul mare, care se plimbă cu landoul.

— Bine, dar trece drept o femeie atît de serioasă...

— Păi, vezi ! Și, cu un mic rîs : Așa trec toate. Cît despre trecut, așa trec. Totul e să le cunoști punctul slab, domnița mea !

Și ungîndu-și felii mari de pîine cu unt, începu cu incîntare să vorbească despre scandalurile din Lisabona, cu lux de amănunte : cita nume, extravagante, cele care, după ce au „făcut și pe dracu“, își consumă acum, într-o tardivă cucernicie, resturile vechilor lor sensibilități ; că așa sfîrșesc ele, unele chiar prin paraclise ! Cele care, plictisite, desigur, de o virtute monotonă, își pregătesc cu dibăcie „căderea“ într-un sezon la Sintra sau Cascais. Dar fetele bătrîne ! Mulți bebeluși de pe la doicile din împrejurimi au dreptul să le spună mamă ! Altele, mai prevăzătoare, temîndu-se de roadele amorului, se refugiază în precauțiile libertinajului... Fără să mai pună la socoteală și pe cucoanele care, în vederea unui mic cîștig, își completează soțul cu un individ suplimentar !

Exagera ; dar le ura atit de tare ! Pentru că toate știuseră, mai mult sau mai puțin, să păstreze niște aparențe decente pe care ea le pierduse, și trăgeau sforile cu dibăcie, cînd ea, proasta, fusese doar sinceră ! Și, în timp ce ele își mențineau relațiile, invitațiile la serate, stima la curte — ea pierduse totul, era doar „a lui Quebrais“ !...

Conversația asta o enerva pe Luiza ; cu o asemenea generalizare a viciului, i se părea că povestea ei, ca o clădire în ceață, își pierde reliefurile crude, se estompează ; și, simțind-o atît de puțin vizibilă, aproape că o și socotea justificată.

Tăcură apoi, ușor toropite de acel sentiment al puternicei imoralități generale, în care rezistențele, orgoliile se molesesc, lincezesc — ca mușchii într-o etuvă saturată de emanații calde.

— Lumea asta e o întreagă istorie, spuse Leopoldina ridicîndu-se și întinzîndu-și brațele.

— Dar soțul tău, unde e ? întrebă Luiza pe coridor.

Se dusesse la Porto. Erau la largul lor, puteau săvîrși chiar și crime !

Și Leopoldina, în dormitor, lungindu-se pe canapea cu o țigaretă *Laferme* în gură, începu să se plîngă și ea.

Era tare plictisită ; se săturase, găsea totul lipsit de haz ; voia ceva nou, ceva neobișnuit ! Căscă parcă prin toți porii trupului...

— Dar Fernando ? întrebă distrată Luiza, care stătea tot timpul lîngă fereastră.

— Un idiot ! răspunse Leopoldina dînd din umeri, sătulă și disprețuitoare.

Nu, chiar așa, avea chef de altceva, nici ea nu știa bine de ce anume ! Uneori îi cășuna să se călugărească ! (Și-și întinse brațele cu un plictis nespus.) Erau atît de nesărați toți bărbații pe care-i cunoștea !, atît de răsuflate toate plăcerile pe care le întîlnise ! Își dorea altă viață, plină de nerv, de aventuri, de primejdii, care s-o

facă să palpite — să fie soția unui bandit, să plece pe mare, cu un vapor de pirați... Cît despre Fernando, iubitul ei Fernando, îi făcea greață ! Și dacă ar apărea altul, ar fi la fel. Era sătulă de bărbați ! Ar fi fost în stare să-l ispitească și pe Dumnezeu !

Și, după ce deschise gura mare, într-un căscat de fiară în cușcă :

— Mă plictisesc ! Mă plictisesc de moarte !... Oh, Cerule !

Tăcură o clipă.

— Și ce să-i spunem acum omului ăstuia ? întrebă deodată Luiza.

Leopoldina, puștă din țigară, cu glasul foarte tărăgănat :

— Îi spunem că ne trebuie un conto de reali, sau șase sute de mii, cum vrei !... Ce altceva să-i spunem ? Că o să fie răsplătit pentru asta.

— Cum ?

Leopoldina spuse, culcată, cu ochii în tavan :

— Cu afecțiune.

— Oh ! e oribil ! exclamă Luiza, exasperată. Mă vezi atît de nefericită, pe jumătate nebună, spui că mi-ești prietenă, și uite că rîzi de mine, îți bați joc... Vocea îi tremura, aproape că începuse să plîngă.

— Dar și tu, ce întrebare prostească pui ! Cum să fie răsplătit ?... Nu știi cum ?

Se priviră o clipă.

— Nu, și plec chiar acum, Leopoldina ! strigă Luiza.

— Nu fi copil !

O trăsură opri în fața casei. Apăru Justina. Nu-l găsisese pe domnul Castro acasă, era la birou. Se dusesese acolo, a zis că vine imediat.

Dar Luiza, foarte palidă, își ținea pălăria în mînă, gata să plece.

— Nu, sări Leopoldina aproape scandalizată, acum n-ai să mă lași aici cu omul ăsta ! Ce să-i spun eu ?

— E oribil ! murmură Luiza cu o lacrimă pe marginea pleoapei, lăsându-și brațele în jos, pe de o parte minată de interes, pe de altă parte tulburată de rușine, foarte nefericită !

— Închipuie-ți că iei ulei de ricină, spuse cealaltă cu un gest cinic.

Și adăugă, văzînd oroarea Luizei :

— Ce dracu ! Ce vezi așa dezonorant în faptul că ceri niște bani cu împrumut de la cineva ! Toată lumea cere...

În clipa aceea altă trăsură, care venea în trap larg, opri la poartă.

— Intră tu întîi ! Vorbește-i tu întîi ! o imploră Luiza, ridicînd spre ea mîinile împreunate.

Răsună clopoțelul. Luiza, tremurînd toată, albă ca varul, se uita în jurul ei cu ochii larg deschiși, de teamă, de îngrijorare, în căutarea unei idei, a unei hotărîri sau a unui colț unde să se ascundă ! Ghete de bărbat scîrțîiră pe împletitura din salonul alăturat. Leopoldina îi spuse atunci încet, trăgănat, parcă spre a-i înfige cuvintele în suflet, unul cîte unul :

— Gîndește-te că de-acum într-o oră poți să fii salvată, cu scrisorile în buzunar, fericită, liberă !

Luiza se sculă în picioare cu o hotărîre bruscă. Se duse să se pudreze, își netezi părul — și intrară în salon.

Văzînd-o pe Luiza, Castro avu un gest de surpriză. Se înclină, cu piciorușele foarte lipite, plecîndu-și capul mare, pe care părul foarte subțire și blond începuse deja să se rărească.

Pe burtica rotundă, pe care picioarele scurte o făceau să pară aproape pîntecoasă, se odihnea opulent medalionul ceasului. Ținea în mînă un bici a cărui măciulie de

argint reprezenta o Venus răsucindu-și brațele. Pielea lui avea o roșeață prosperă; mustața deasă se termina în virfuri ascuțite, năclăite cu ceară de mustăți, de un aspect napoleonean. Iar ochelarii săi cu ramă de aur aveau un aer autoritar, bancar, de prieten al ordinei. Părea mulțumit de viață ca o vrabie foarte sătulă.

Va să zică, așa! Se lăsa poftit, ca să-l mai poată vedea omul, începu imediat Leopoldina. Și, după ce i-o prezentă pe Luiza, „prietena ei intimă, colegă de liceu“:

— Ce-ai mai făcut, de ce n-ai mai venit deloc?

Castro se cufundă într-un fotoliu și, lovindu-și cizmele cu biciul, se scuză cu pregătirile de plecare...

— Așadar, e adevărat? Ne părăsești?

Castro se înclină:

— Poimîine, cu „Orenoque“.

Va să zică, așa! Se lăsa poftit, ca să-l mai poată vedea pentru mult timp?

— *Per omnia saecula saeculorum*¹.

Leopoldina se mira. Să părăsească Lisabona? Un bărbat atât de stimat, care se putea distra atât de bine!

— Păi, nu-i așa? spuse întorcîndu-se spre Luiza, ca s-o scoată din muțenia ei stînjinită.

— Sigur că da, murmură aceasta.

Ședea pe marginea scaunului, parcă speriată, gata s-o ia la fugă. Iar privirile lui Castro, insistente în spațele reflexului ochelarilor, o stinghereau.

Leopoldina se răsturnase pe canapea și, amenințîndu-l cu degetul ridicat:

— Ah! Plecarea asta în Franța îmi miroase a fuste! El negă fără convingere, cu un zîmbet găunos.

Dar Leopoldina găsea că franțuzoaicele sînt frumoase

— adevărul e că au mult șic, sînt pline de farmec...

Castro le declară adorabile. În special, pentru petre-

¹ Pentru vecii vecilor (lat.) (n. t.).

ceri ! Ah ! le cunoștea el bine ! În sfârșit, ca mame de familie, nu spunea nimic. Dar pentru un dineu, pentru un *french-cancan*, nu găseai altele ca ele... O afirma cu convingere, pentru că, la fel ca burghezii „din cercul său“, evalua douăsprezece milioane de franțuzoaice după șase prostituate de *café-concert* — pe care le plătise scump și le dezgustase nespus !

Leopoldina, ca să-l măgulească, îl numi „chefliu“ ! El zîmbea încîntat, răsucindu-și virfurile mustății.

— Calomnii, calomnii..., murmură.

Și Leopoldina, întorcîndu-se spre Luiza :

— A cumpărat o proprietate nemaipomenită la Bordeaux, un palat !...

— Da' de unde, o colibă, doar o colibă...

— Și firește că ai să dai acolo petreceri mărețe !...

— Modeste ceaiuri, modeste ceaiuri..., spunea, înfundîndu-se mai tare în fotoliu.

Și rîdeau amîndoi, foarte afectat.

Castro se înclină atunci spre Luiza :

— Am avut plăcerea să vă zăresc acum cîtva timp, multstimată doamnă, pe strada Ouro...

— Cred că-mi amintesc și eu, răspunse ea.

Și rămaseră tăcuți. Leopoldina tuși, se așează mai pe marginea canapelei, și, după ce zîmbi :

— Păi, am trimis după dumneata pentru că avem ceva să-ți spunem.

Castro făcu o plecăciune. Privirea sa nu se desprindea de la Luiza, o parcurgea cu îndrăzneală, o pipăia.

— Uite ce e. Eu merg direct la subiect, fără ocolișuri. — Și rîse din nou ușor. — Prietena mea se află într-o mare încurcătură și are nevoie de un conto de reali.

Luiza interveni, cu vocea aproape stinsă :

— Șase sute de mii de reali...

— Asta nu are importanță, spuse Leopoldina cu o

măreață indiferență, acum stăm de vorbă cu un milionar ! Întrebarea e : vrei să ne ajuți ?

Castro se îndreptă pe scaun încet și, cu vocea tărăgănată, răspunse în doi peri :

— Desigur, desigur...

Leopoldina se ridică imediat :

— Bine. Pe mine mă așteaptă croitoreasa în dormitor. Vă las să discutați despre afaceri.

Și, din ușa dormitorului, întorcându-se spre Castro, amenințându-l cu degetul, îi spuse foarte veselă :

— Dobînda să fie mică, auzi ?

După care ieși, chicotind.

Castro spuse imediat, înclinându-se :

— Stimată doamnă, eu...

— Leopoldina v-a spus adevărul, sînt într-o mare încurcătură bănească. Și mă adresez dumneavoastră... E vorba de șase sute de mii de reali... Voi căuta să vi-i înapoiez cît mai repede...

— Oh, stimată doamnă ! o întrerupse Castro cu un gest mărinimos. Începu atunci să spună că înțelege perfect, toată lumea are încurcături... Regreta că nu o cunoscuse mai de mult... Întotdeauna avusese o mare simpatie pentru ea... O mare simpatie !...

Luiza tăcea, cu ochii în jos. El pușe biciul pe etajeră și veni să se așeze lîngă ea, pe divan. Văzînd aerul ei stîngenit, o rugă să nu-și facă griji. Nu merita, pentru niște chestiuni bănești ! Era o mare plăcere să facă un serviciu unei doamne tinere, atît de interesante... Foarte bine că i se adresase lui. Cunoștea cazuri cînd doamnele recurgeau la niște speculanți care le exploatau, făceau indiscreții... Vorbînd, îi luase mîna ; contactul pielii ei atît de jînduite, ațîțîndu-i mai mult dorința brutală, îl făcea să respire greu ; Luiza, stingherită și mai mult, nici nu-și retrasese mîna ; și Castro, înflăcărat, vorbind

cam răgușit, promitea *tot, tot ce-și dorește ea !...* Ochișorii lui holbați îi devorau gîtul foarte alb.

— Șase sute de mii de reali... tot ce doriți !...

— Cînd ? întrebă Luiza foarte tulburată.

El îi vedea sinul gîfiind — și, copleșit de dorință :

— Acum !

O apucă de mijloc, îi dădu o sărutare lacomă, aproape că o mușcă de obraz.

Luiza sări în sus ca azvîrlită de un arc de oțel.

Dar Castro lunecase pe covor, în genunchi ; și, apucîndu-i febril tivul rochiei :

— Îți dau tot ce dorești, numai să stai jos ! De ani de zile mor după dumneata. Ascultă ! — Brațele lui tremurătoare urcau pe trupul ei, o înlănțuiau, iar ce simțea din formele ei îl aprindea mai mult.

Luiza, fără un cuvînt, îi respingea mîinile, se refuza.

— Tot ce vrei ! Dar ascultă ! bîguia el trăgînd-o violent la pieptul său. Dorința brutală îl făcea să sforăie ca un taur.

Atunci ea își trase disperată fusta din mîinile lui, se eliberă și, retrăgîndu-se, spuse, înnebunită :

— Lasă-mă ! Lasă-mă !

Castro se ridică gîfiind și, cu dinții încheștați, cu brațele deschise, se aruncă asupra ei.

Fată de această dorință bestială, Luiza, indignată, luă instinctiv de pe etajeră biciul și-l șfichiui puternic peste mîină.

Durerea, turbarea îl înfurieară.

— Diavolițo ! mîrîi scrișnind din dinți.

Era gata să sară iar asupra ei. Dar atunci Luiza ridică brațul, înnebunită de minie, și îi trase lovituri de bici rapide peste brațe, peste umeri — foarte palidă, foarte gravă, cu ochii strălucind de cruzime, de bucuria revanșei în timp ce biciuia acele cîrnuri grase.

Castro, uluit, se apăra vag, cu mâinile la față, dîndu-se înapoi ; deodată se lovi de etajeră ; lampa de porțelan oscilă, se dezechilibrează, se rostogoli pe jos, în cioburi, și o pată neagră de ulei se întinse pe împletitură.

— Uite aici ! Vezi ? spuse Luiza, tremurînd toată, stringînd încă biciul cu un gest convulsiv.

Leopoldina, auzind zgomot, veni fuga din camera ei.

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

— Nimic, ne jucam, spuse Luiza.

Aruncă biciul pe jos și ieși din cameră.

Castro, livid de furie, își înșfăcase pălăria ; și, fixînd-o pe Leopoldina cu o privire teribilă, îi lansă :

— Mulțumesc !.. Contează oricînd pe mine !

— Dar, ce s-ă întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

— La revedere ! mugi Castro. Și, luîndu-și biciul, îl scutură amenințător spre camera unde intrase Luiza :

— Stricata ! mîrii cu ciudă.

Și ieși trîntind ușile.

Leopoldina, uluită, o găsi pe Luiza în dormitor pînîndu-și pălăria, cu mâinile încă tremurînde, cu ochii scoțînd scînteii, satisfăcută.

— Nu știu ce m-a apucat, și l-am lovit cu biciul peste obraz, spuse ea.

Leopoldina rămase o clipă împietrită, privind-o.

— L-ai bătut ?... Deodată izbucni într-un rîs convulsiv. Castro cel cu ochelari, Castro, bătut cu biciul ! Castro, încasînd o bătaie bună ! Se aruncă, se rostogoli pe *chaise-longue* ; se sufoca. O apucase chiar un junghi. Isuse ! Castro !... Să vină într-o casă de prieteni, să înghită chestia cu cei șase sute de mii de reali, și pe urmă să fie fugărit cu biciul !... Cu propriul său bici !... Oh ! simțea că plesnește !...

— Cel mai rău e cu lampa, spuse Luiza.

Leopoldina sări în sus.

— Și uleiul ! Vai, ăsta-i semn rău !

Alergă în salon. Luiza veni după ea și o găsi în fața petei negre, cu brațele încrucișate, ca și cum ar fi văzut, palidă toată, un lung șir de catastrofe.

— ăsta-i semn rău, sfinte Dumnezeule !

— Pune repede sare.

— Ajută ?

— Gonește piaza-rea.

Leopoldina alergă să aducă sare ; și, în genunchi, pre-sărînd sare pe pata de ulei :

— Vai ! Deie Sfinta Fecioară să nu se întîmple nimio rău ! Dar ce poveste, ce poveste ! Și acum, fata mea ?

Luiza ridică din umeri.

— Știu și eu ? Acum... o să sufăr !...

XII

În săptămîna aceea, într-o dimineată, Jorge, care uitase că era zi de sărbătoare, găsi Secretariatul închis și reveni acasă la amiază. Joana, în poartă, stătea de vorbă cu bătrîna care cumpăra oase ; ușa de sus era deschisă, și Jorge, intrînd neobservat în dormitor, o surprinse pe Juliana lungită comod în *chaise-longue* și citind liniștită ziarul.

Se ridică, foarte roșie, de cum îl văzu, și bîigui :

— Vă rog să mă iertați, m-a apucat o palpitație atît de puternică...

— Încît te-ai așezat să citești ziarul, nu-i așa ? spuse Jorge, stringînd instinctiv mîciulia bastonului. Conița unde e ?

— Trebuie să fie prin sufragerie, spuse Juliana, sculindu-se imediat să măture, foarte grăbită.

Jorge n-o găsi pe Luiza în sufragerie ; dădu de ea în călcătorie, nepieptănată, în capot de dimineată, silitoare și neconsolată.

— Tu calci ? exclamă.

Luiza roși puțin, puse jos fierul de călcat. Juliana nu se simțea bine, se adunaseră o grămadă de rufe...

— Spune-mi ceva : cine e servitoarea aici, și cine e stăpîna casei ?

Vocea lui era atît de aspră, încît Luiza păli, murmurînd :

— Ce vrei să spui ?

— Vreau să spun că pe tine te găsesc călcînd, iar pe ea răsturnată în scăunul tău, cu ziarul în mînă !

Luiza, descumpănită, se aplecă peste coșul cu rufe spălate și începu să umble în el, să despăturească, să scuture lenjeria cu mîna tremurîndă.

— Tu habar n-ai cîte sînt de făcut în casa asta, dădu să spună ea. Curătenia, și călcatul, și servitul. Nefericita a fost bolnavă...

— Păi, dacă e bolnavă, să meargă la spital !

— Nu, n-ai dreptate !

Insistența ei de a o apăra pe cealaltă, care se tolănea jos în *chaise-longue*, îl scotea din fire :

— Ia spune, tu depinzi de ea ? S-ar zice că ți-e frică de femeia asta !

— Ah ! dacă și tu ai acum asemenea toane !... făcu Luiza cu buzele tremurînde, cu o lacrimă lucind pe marginea pleoapei.

Dar Jorge continua, foarte supărat :

— Nu, toate favorurile astea trebuie să înceteze odată ! S-o văd pe ciuma asta, cu un picior în groapă, cum prosperă în casa mea, se tolănește pe scaunele mele, se duce la plimbare, și tu s-o aperi, să robotești pentru ea ! Ah, nu ! Toate astea trebuie să înceteze. Veșnic

scuze ! veșnic scuze ! Dacă nu poate, nu mă interesează. Să meargă la spital, sau la dracu !

Luiza, scăldată acum în lacrimi, își sufla nasul, plângînd cu sughituri.

— Bun ! Acum, plîngi. Tu ce ai ? De ce plîngi ?

Ea nu răspunse, plîngînd mai tare.

— De ce plîngi, fată ? întrebă el mișcat, apropiindu-se.

— De ce-mi vorbești așa ? spuse ea sughitînd întruna și ștergîndu-și ochii. Știi că sînt bolnavă, nervoasă, și te înfurii pe mine ! Nu-mi spui decît lucruri neplăcute.

— Lucruri neplăcute ! Fata mea, eu nu ți-am spus nimic neplăcut ! Și o îmbrățișă, tandru.

Dar ea se desprinsese și, cu glasul încă întretăiat de sughituri :

— Păi, spune și tu, e vreo crimă să calc ? Pentru că lucrez, pentru că-mi vād de treburile mele, te superi ? Ți-ar plăcea să fii o dezordonată ? Femeia a fost bolnavă ! Pînă găsim alta, trebuie să se ocupe cineva de casă... Dar tu vorbești, vorbești ! Ca să mă necăjești !...

— Spui prostii, fata mea. Ți-ai ieșit din fire. Ce nu vreau eu, e să te obosești atîta !

— De ce zici atunci că mi-e frică de ea ? — Și lacrimile reîncepură. — Frică, de ce ? De ce să-mi fie frică de ea ? Ce lucru fără rost ai spus !

— Ei bine, n-am să mai spun. Să nu mai vorbim despre individă asta. Dar și tu, să nu mai plîngi... Haide, gata ! O sărută. Și, luînd-o de mijloc, conducînd-o, blînd : Haide, lasă fierul acuma. Vino ! Ce copil ești !

Din bunătate, din considerație pentru nervii Luizei, Jorge nu mai pomeni de „individă“ cîteva zile. Dar se gîndea la ea ; și sluta aceea, cu un picior în groapă, în casa lui, îl exaspera. Apoi, trîndăvelile ei, confortul din camera pe care i-o văzuse în seara cînd ea leșinase, bu-

nătatea ridicolă a Luizei !... Găsea totul ciudat, iritant !... Cum el lipsea de acasă toată ziua, iar în fața lui Juliana era toată numai zîmbete către Luiza, și avea gesturi de afecțiune, își închipui că se pricepuse să i se vîre sub piele și, datorită micilor intimități de la stăpîină la slujnică, devenise necesară și stimată. Asta îi măsura antipatia. Și nici nu încerca să și-o ascundă.

Luiza, văzîndu-l uneori cum o urmărește pe Juliana cu privire inciudată, tremura ! Dar ce o chinuia mai mult era felul cum vorbea de ea, cu o venerație ironică : o numea *ilustra Dona Juliana, doamna și stăpîina mea*. Dacă lipsea un șervețel sau un pahar, se prefăcea mirat : „Cum ? Dona Juliana a uitat ! O ființă atît de perfectă !“ Făcea glume care o înghețau pe Luiza.

— Ce gust avea licoarea fermecată pe care ți-a dat-o ? Era bună ?

Acum Luiza nici nu mai îndrăznea să vorbească de Juliana în fața lui cu naturalețe ; se temea de zîmbetele lui răutăcioase, de șoaptele ironice : — Haide, sărut-o acum, ți se citește în ochi că ai chef s-o săruți ! Și, temîndu-se de bănuielile lui, vrînd să se arate *independentă*, începu, în prezența lui, să-i vorbească Julianei cu o asprime bruscă, foarte afectată. Cînd îi cerea apă, un cuțit, orice, dădea vocii ei inflexiuni de falsă ranchiună.

Juliana, foarte șireată, pricepuse totul, și răbda, în tăcere.

Voia să evite orice scandal care să-i tulbure confortul. Se simțea acum foarte rău, iar nopțile cînd nu putea dormi din pricina crizelor de astm începea să se gîndească, îngrozită : „Dacă mă dau afară, unde mă duc ? La spital !“

De aceea se temea de Jorge.

— Moare să mă prindă cu o neglijență mai gogonată și să se descotorosească de mine, îi spunea mătușii Vitória, dar n-am să-i fac plăcerea asta, boului !

Și Luiza, uimită, văzu cum încetul cu încetul reîncepea să-și facă tot serviciul, cu un zel aparent ; și totuși, uneori, învinsă de boală, nu era în stare ; avea slăbiciuni care o sileau să se prăbușească pe un scaun gîfîind, cu mîna la inimă. Dar se scutura. Odată chiar, văzînd-o pe Luiza că ștergea de praf consolele din salon, se supără :

— Coniță, vă rog să nu vă amestecați în serviciul meu ! Eu încă mai pot să-mi fac treaba ! Încă n-am ajuns în groapă !

Se consola atunci infulecînd delicatese. Toată ziua mîncă supe, ciugulea crochete, budincuțe de cartofi. Avea în camera ei creme cu gelatină și vin. În anumite zile pretindea chiar supă de găină seara.

— Cu trupul meu le plătesc, îi spunea ea Joanei, că muncesc ca o roabă ! Mă spetesc muncind !

Într-o zi însă, cînd se enervase mai mult pe chipul gălbejit al Julianei, și era supărat că găsise cana goală și lavaboul fără prosop, Jorge se înfurie peste măsură :

— N-am de gînd să mai rabd asemenea delăsări ! La naiba ! strigă el.

Luiza veni imediat, îngrijorată, s-o scuze pe Juliana.

Jorge își mușcă buzele, se înclină profund și, cu vocea puțin tremurîndă, spuse :

— Pardon ! Uitasem că persoana Julianei e sacrosanctă ! Mă duc singur să aduc apă !

Atunci Luiza își ieși din sărîte : dacă trebuia să suporte mereu atîtea bobîrnace, mai bine să dea servitoarea afară odată pentru totdeauna ! Credea poate că o iubea cu pasiune pe Juliana ? Dacă o ținea în casă, era pentru că-i o slujnică bună. Dar dacă devenea motiv de indispoziție, de certuri, dacă o ura într-atît, ei bine, atunci, ducă-se ! Și ea se săturase de necontenitele lui ironii...

Jorge nu răspunse.

Și în timpul nopții, Luiza, fără să doarmă, se gîdea că situația asta nu mai putea dura ! Era prea de tot ! S-o suporte pe femeie, tirania ei, și să mai și audă la tot pasul bîrfe, aluzii, ah, nu !, era prea de tot ! Basta ! Jorge începuse să aibă suspiciuni, bomba era gata să explodeze ! Ei bine, va da chiar ea foc urmelor de pulbere ! O s-o dea afară pe Juliana ! Și n-avea decît să arate scrisorile, gata ! Dacă el o trimitea apoi la o mînăstire, sau se despărțea de ea, treaba lui ! Va suferi, va muri ! Orice, numai să se termine odată cu chinurile astea josnice, cu înțepăturile, îngrozitoare și grotești !

— Ce ai ? întrebă Jorge, pe jumătate adormit, simțind-o agitată.

— Nu pot adormi.

— Biata de tine ! Numără pînă la o sută cincizeci și înapoi ! Și se întoarce, răsucindu-se comod în așternut.

A doua zi, Jorge se sculă devreme. Avea întîlnire cu Alonso, spaniolul de la mine, și lua apoi masa cu el la Hotel Gibraltar. După ce se îmbracă, se duse în sufragerie — era ora zece — și se înapoie să-i spună Luizei, cu o plecăciune adîncă și vocea tăgănată : — Că masa nu e pusă, că ceștile de ceai din ajun mai sînt încă nespălate, și că Dona Juliana, ilustra Dona Juliana, ieșise în oraș să-și facă plimbărica !

— Eu i-am spus aseară să se ducă la cizmar..., începu Luiza, punîndu-și repede capotul.

— Ah ! pardon ! o întrerupse Jorge foarte ceremonios. Uitaseîm din nou că e vorba de Juliana, doamna și stăpîna ta ! Pardon !

Luiza sări imediat :

— Nu. Ai dreptate. Ai să vezi ! Trebuie să punem capăt...

Alergă imediat la bucatărie, disperată :

— De ce n-ai pus dumneata masa, Joana, dacă cealaltă a ieșit ?

Dar fata nici n-o auzise ieșind pe madam Juliana ! O credea jos, în salon ! Acum ea voia să facă totul !...

Cînd, după cîteva clipe, aduse Joana micul-dejun, Jorge se așază la masă răsucindu-și mustața, foarte nervos. De două ori se sculă cu un zîmbet mut ca să-și ia o linguriță, zaharnița. Luiza îi vedea mușchii feții încordați : abia putea să mănînce, tulburată ; cînd ridica ceașca, îi tremura în mînă ; cu ochii în farfurie, îl pîndea pe Jorge pe furiș, tăcerea lui o tortura.

— Ai spus ieri că n-ai să iei masa acasă astăzi...

— Așa e, spuse sec. Și adăugă : Slavă Domnului !

— Ești bine dispus..., murmură ea.

— După cum vezi !

Luiza păli, puse lingurița în farfurie : luă jurnalul ca să mascheze o lăcrămioară ce-i tremura pe marginea pleoapei ; dar literele i se învălmășeau în fața ochilor, inima îi bătea tare. Deodată răsună clopoțelul. Era cealaltă, desigur !

Jorge, care dădea să se ridice, spuse imediat :

— Trebuie să fie cucoana. Acum am să-i spun vreo două...

Și rămase în picioare, lingă masă, ascuțindu-și încet o scobitoare.

Luiza, tremurînd, se sculă și ea :

— Merg eu să-i vorbesc...

Jorge o apucă de braț, reținînd-o, și spuse, calm :

— Nu, las-o să vină. Fă-mi plăcerea asta !...

Luiza recăzu pe scaun, foarte palidă.

Tocurile Julianei răsunară pe coridor. Jorge își ascuțea liniștit scobitoarea.

Atunci Luiza se întoarse spre el și, împreunîndu-și mîinile, amărită :

— Nu-i spune nimic !...

El o fixă, uimit :

— De ce ?

În acel moment Juliana dădu draperia la o pare.

— Ce înseamnă asta, să pleci și să lași totul baltă ?
îi spuse imediat Luiza, ridicându-se.

Juliana, care venea zîmbind, se opri în ușă, împietrită : în ciuda gălbejii, o ușoară roșeață îi năpădi în obraji.

— Să nu se mai întîmple așa ceva, ai auzit ? Obligația dumitale e să stai acasă în timpul dimineții...

Dar privirea Julieanei, care se înfigea în ea teribilă, o amuți. Apucă ceainicul cu mâinile tremurînde.

— Toarnă apă în ceainic, haide, du-te.

Juliana nu se clinti.

— N-ai auzit ? urlă deodată Jorge. Și lovi cu pumnul în masă, de sări toată vesela.

— Jorge ! strigă Luiza, apucîndu-l de braț.

Dar Juliana ieșise din încăpere, alergînd.

— Și acum, afară cu ea, exclamă Jorge. Fă-i socotelile, și să plece. Ah ! M-am săturat ! Nici o zi să nu mai stea ! Dacă o mai prind pe aici, o omor ! Cît o să mai dureze asta ! Mi-a venit și mie rîndul !

Își luă pardesiul foarte enervat și, înainte de a ieși din casă, întorcîndu-se în salon :

— Să plece chiar azi, ai auzit ? Nici o oră să nu mai rămînă ! De cincisprezece zile îmi stă în gît. Afară cu ea !

Luiza reîntră în cameră simțînd că i se taie picioarele. Era pierdută ! Era pierdută ! O groază de gînduri, toate extreme și nesăbuite, i se învălmășeau în minte ca o grămadă de frunze uscate, răscolite de furtună : îi venea să fugă, să se arunce în fluviu, noaptea ; regreta acum că nu-i cedase lui Castro... Deodată și-l imagină pe Jorge deschizînd scrisorile pe care i le întindea Juliana, citind : „Adoratul meu Bazilio !“ Atunci o nespusă lașitate îi

moleși sufletul. Alergă în camera Juliănei. Se ducea să-i implore iertarea, s-o roage să rămână, s-o chinuiască mai departe !... Dar cu Jorge, ce să facă ? Îi va spune că Juliana a plîns, i-a căzut în genunchi ! Va minți, îl va copleși de sărutări... Era tinăra, era frumoasă, era frumoasă — îl va îndupleca !

Juliana nu se afla în camera ei. Alergă la bucătărie ; era acolo, așezată pe scaun, cu ochii în flăcări, cu brațele încrucișate, cuprinsă de o furie mută. De îndată ce o văzu pe Luiza, sări pe călcîie și, arătîndu-i pumnul, urlă :

— Ascultă, prima dată cînd ai să-mi mai vorbești ca azi, și se răstoarnă totul cu fundul în sus în casa asta...

— Taci, nemernico ! strigă Luiza.

— Dumneata n-ai să-mi spui mie să tac, c... ce ești !

— Și Juliana rosti cuvîntul.

Dar Joana sări și-i trînti în bărbie o palmă care o aruncă în genunchi, gemînd.

— Femeie ! răcni Luiza alergînd spre Joana și apucînd-o de brațe.

Juliana, uluită, fugi din bucătărie.

— Of, Joana ! Of, femeie, ce nenorocire, ce scandal ! striga Luiza cu miinile la cap.

— O omor ! spunea fata cu dinții încleștați, cu ochii în flăcări. O omor !

Luiza umbla în jurul mesei de bucătărie, automat, palidă ca varul, și repeta, tremurînd toată :

— Ce-ai făcut, femeie ! Ce-ai făcut !

Joana, încă răscolită de minie, cu pete roșii pe față, trîntea crătițele, furioasă.

— Și dacă-mi spune un cuvînt, o omor pe stricata asta ! O omor !

Luiza coborî în cameră. Pe coridor îi ieși în cale Juliana, cu cocul strîmb, cu urme roșii de degete pe obraz, îngrozitoare.

— Sau pleacă nerușinata de aici, strigă ea, sau mă duc jos, la ușă, și când ți-o veni bărbatul, îi arăt tot !...

— N-ai decît, fă ce vrei ! spuse Luiza trecînd, fără s-o privească.

Disperarea, ura o decisese. Mai bine să se termine odată !...

Simțea atunci ca o dureroasă ușurare să-și vadă lungul martiriu luînd sfîrșit ! De luni de zile dura. Și, gîndindu-se la tot ce făcuse și suferise, la infamiile în care se bălăcise și la umilințele la care se înjosise, o apuca sila de ea însăși, și o scîrbă nespusă de viață. I se părea că o minjiseră și o călcaseră toți în picioare ; că în ea nu mai exista nici mîndrie neatinsă, nici simțămînt curat ; că totul în ea, în trupul și în sufletul ei, era murdărit, ca o cîrpă călcată în picioare de o gloată, în noroi. Nu merita să se lupte pentru o viață atît de josnică. Minăstirea ar fi deja o purificare, moartea — o purificare mai mare... Și unde se afla acum el, bărbatul care o nenorocise ? La Paris, răsucindu-și virful mustăților, glumind, minîndu-și caii, culcîndu-se cu altele ! Iar ea va muri aici, stupid ! Și cînd îi scrisese ca să-l roage s-o salveze, nici un cuvînt de răspuns ; nu o socotea demnă nici de o jumătate de toston, pentru un timbru ! Ce-i spusese el cînd urcau pe Terras da Pólvora, în cupeul acela ? „Ți-aș dărui toată viața mea, aș trăi în umbra fustelor tale !“ Nemernicul ! Poate că avea de pe atunci biletul de plecare în buzunar ! Cît timp fusese femeia veselă, care vine, își scoate corsetul, îi dezvăluie un gît frumos — era totul perfect ! Dar a fost de-ajuns să se ivească o piedică, să plîngă, să sufere. — Ah ! nu, asta nu ! Ești un animal frumos care-mi dă o mare plăcere — foarte bine, tot ce vrei ; dar cînd devii o ființă îndurerată care are nevoie de consolare, poate de cîteva sute de mii de reali — atunci, la revedere, plec cu vaporul ! — Oh, ce stupidă e viața ! Dar tot e bine că a părăsit-o !

Se duse să se sprijine de pervazul ferestrei. Era o zi foarte senină, foarte blîndă. Soarele aşternea fişii late de lumină aurie peste zidurile albe, peste caldarîm. Şi domnea în văzduh o suavitate catifelată. Paula, în tîrlici, se încălzea în uşa tutungeriei. Atunci, în faţa acelei atmosfere tihnite de iarnă, se înduioşă. Toţi erau fericiţi în dimineţa aceea trandafirie, doar ea suferea, biata de ea ! Şi rămase acolo privind, pierdută parcă într-un dor nedesluşit, cu o lacrimă lucind pe marginea pleoapei... Deodată o văzu pe Juliana traversînd strada, dînd colţul — şi întorcîndu-se apoi curînd cu un hamal, bătrîn şi greoi, care-şi purta sacul pe umăr.

„Pleacă !“ îşi spuse Luiza. „Îşi trimite cuferele ! Şi pe urmă ? îi expediază lui Jorge scrisorile, sau i le dă chiar ea în mînă, la poartă ! Sfinte Dumnezeule !“ Şi i se părea că-l şi vede pe Jorge apărînd în cameră, livid, cu scrisorile în mînă !...

O cuprinse o spaimă nebună : nu voia să-şi piardă soţul, pe Jorge, dragostea lui, casa ei, bărbatul ei ! O revoltă de femeie tînără împotriva văduviei puse stăpînire pe ea : la douăzeci şi cinci de ani, să se vestejească într-o mînaştire. Nû, la dracu !

Se duse drept în camera Julianei.

— Vii să vezi dacă iau ceva ? strigă imediat cealaltă, furioasă.

Pe pat era întinsă rufăria de corp, pe jos botinele învelite în ziare vechi.

— Şi mi-au rămas patru cămăşi, două perechi de chiloţi, trei perechi de ciorapi, şase manşete la spălătoareasă. Aici e lista. Şi vreau să mi se facă socoteala !...

— Ascultă, Juliana, nu pleca.

Dar vocea îi pieri, în ochi îi apărură lacrimi.

Juliana o privi de sus, triumfătoare, cu cîte o botină de doc în fiecare mînă.

— Dă-o pe neruşinata aia afară, şi e totul în regulă !

Și, cu glasul ascutit, bătînd tălpile botinelor una de alta :

— Rămîne totul ca înainte, în pacea Domnului !

O bucurie extraordinară îi însuflețea privirea. Se răzbuna ! O făcea să plîngă ! O dădea afară pe cealaltă ! Și nu-și pierdea nici ea confortul !

— S-o dai afară pe stricata aia ! S-o arunci în stradă !

Luiza înclină umerii, se duse încet la bucătărie ; treptele scării i se păreau imense, nesfîrșite. Se prăbuși pe o banchetă, ștergîndu-se la ochi :

— Joana, vino încoace, nu mai poți să rămii în casă...

Fata rămase cu ochii la ea, uluită.

— Juliana a spus ce a spus la furie... A plîns, s-a căit. E mai veche în casă. Conașul o stimează mult...

— Va să zică dumneavoastră, conită, mă dați pe mine afară ? Va să zică, mă dați afară ?

Luiza insistă, încet, rușinată :

— A fost o criză de furie, mi-a cerut iertare...

— Eu n-am vrut decît să vă apăr, conită ! exclamă fata deschizînd brațele, amărîtă.

Luiza se indignă ; și, pierzîndu-și răbdarea, ca să termine odată :

— Bine, Joana, să nu mai vorbim de asta. Eu sînt stăpîna casei... Am să-ți fac socotelile.

— Ce răsplată mai e și asta ! strigă atînci Joana, disperată.

Și, decidîndu-se brusc, bătu din picior :

— Păi, să hotărască atînci conașul ! Am să-i spun tot conașului ! Am să-i povestesc tot, cum s-a întîmplat ! Dumneavoastră n-aveți dreptate, conită !...

Luiza o privea, proștită. Acum începea astălaltă ! De la fata asta, sigură pe dreptatea ei, avea să vină nenorocirea ! Era prea de tot ! O apucă o spaimă supranaturală, un fel de teroare a conștiinței, și, strîngîndu-și tîmplele între palmele deschise :

— Ce ispășire ! Ce ispășire, sfinte Dumnezeu ! gemu. Deodată, parcă înnebunită, o apucă pe Joana de brațe și, vorbindu-i aproape la ureche :

— Joana, pleacă, pentru numele lui Dumnezeu, pleacă ! Nu spune nimic ! Pleacă dumneata !

Și, pierzându-și orice respect de sine, căzu în genunchi în fața bucătăresei, plângând în hohote :

— Pe Cristos de pe cruce, du-te, Joana, scumpa mea Joana, du-te ! Te rog eu, Joana ! Pentru numele lui Dumnezeu !

Fata, uluită, izbucni într-un plîns strident :

— Plec, bine, coniță ! Plec, scumpă coniță, plec !...

— Bine, Joana, bine. Am să-ți dau ceva. Vezi bine... Nu plînge... Așteaptă... Coborî în camera ei alergînd, luă din sertar două livre din economiile ei, se întoarse, urcă scările în goană și i le vîrî în mînă, spunînd încet :

— Fă-ți un pachet, am să-ți trimit eu cufărul mîine.

— Bine, coniță, sughița fata scăldată în durere, bine, scumpă coniță !

Luiza se prăbuși apoi cu fața în jos pe *chaise-longue*, cuprinsă și ea de un plîns cu sughițuri, dorindu-și moartea, implorînd, terorizată, mila lui Dumnezeu !

Dar vocea aspră a Julianei spuse brusc, din ușă :

— Atunci, cum a rămas ?

— Pleacă Joana. Ce mai vrei ?

— Să plece imediat ! spuse cealaltă cu un ton poruncitor. Pregătesc eu masa. Pentru azi, om vedea !

Lacrimile Luizei se uscau, de furie.

— Și acum, ascultă ce-ți spun !

Tonul Julianei era atît de insultător, că Luiza se ridică, parcă rănită.

Iar Juliana, amenințînd-o, de sus, cu degetul ridicat :

— Acum, să te porți cum trebuie, altfel am să-ți cînt eu !...

Și întoarse șpatele, bătînd din tocuri.

Luiza privi în jurul ei ca și cum un fulger ar fi străbătut camera ; dar totul era neclintit și la locul său ; nici un fald al perdelelor nu se mișcase, iar cei doi cio-bănași de porțelan de pe toaletă zîmbeau pretențios.

Atunci își smulse brusc capotul de pe ea, își puse o rochie fără să se mai strîngă în corset, își îmbracă pe deasupra o haină largă de iarnă, își zvirli pălăria pe capul nepieptănat, ieși, coborî strada împleticindu-se în fustă, aproape alergînd.

Paula sări în mijlocul străzii ca s-o urmărească : o văzu oprindu-se la poarta lui Sebastião, și veni iute să-i spună tutungioaicei :

— În casa inginerului s-a întîmplat ceva !

Rămase apoi proțăpît în ușa, cu ochii țintă la fe-
restrele deschise, privind perdelețele de rips verde ce
cădeau în falduri nemișcate.

— Domnul Sebastião e acasă ? întrebă Luiza pe fe-
țișcana pistruiată care alergase să-i deschidă.

Intră pe coridor.

— E în salon, spuse micuța.

Luiza urcă ; auzea sunete de pian ; deschise ușa brusc
și, alergînd spre el, strîngîndu-și mîinile la piept, îi spuse
cu o voce speriată și stinsă :

— Sebastião, am scris o scrisoare unui bărbat, Ju-
liana mi-a luat-o. Sînt pierdută !

El se ridică încet, mirat, foarte palid ; îi văzu petele
de pe față, pălăria prost așezată, nefericirea din priviri.

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

— I-am scris vărului meu, repetă cu ochii ațintiți
asupra lui, înnebunită, femeia mi-a luat scrisoarea... Sînt
pierdută !

Se făcu albă ca varul, ochii i se închiseră.

Sebastião o sprijini, o duse, pe jumătate leșinată,
pînă la sofaua de damasc galben. Și rămase în picioare,

mai palid decît ea, cu mîinile în buzunarele vestonului albastru, nemişcat, parcă prostit.

Deodată alergă afară, aduse un pahar cu apă, o stropi pe faţă, la nimereală. Ea deschise ochii, mîinile ei se zbătură pipăind în jur, îl fixă speriată şi, lăsîndu-se să cadă pe braţul canapelei, cu faţa ascunsă în mîini, izbucni într-un plîns isteric.

Pălăria îi căzuse jos. Sebastião o ridică, îi scutură delicat garnitura de flori, o puse cu grijă pe etajeră ; şi, revenind în vârful picioarelor, se aplecă deasupra ei :

— Haideţi ! haideţi ! murmură. Şi mîinile sale, atîngîndu-i uşor braţul, tremurau ca frunza.

Încercă s-o facă să bea puţină apă, ca să se liniştească : ea refuză cu mîna, se îndreptă încet spre canapea, ştergîndu-se la ochi, suflîndu-şi nasul, în sughiţuri mari de plîns.

— Iartă-mă, Sebastião, iartă-mă, spunea. Luă atunci o înghiţitură de apă, rămase cu braţele în poală, frîntă ; şi, una cîte una, lacrimile ei tăcute nu încetau să cadă.

Sebastião se duse să închidă uşa — şi, venind iar lîngă ea, murmură cu multă blîndeţe :

— Ei, haideţi ! Ce s-a întîmplat ?

Ea îşi ridică spre el faţa plînsă în care ochii străluceau febril ; îl privi o clipă şi, lăsîndu-şi capul în jos, spuse umilită :

— O nenorocire, Sebastião, o ruşine ! murmură.

— Nu vă necăjiţi ! Nu vă necăjiţi !

Se aseză lîngă ea şi, încet, solemn :

— Tot ce-mi va sta în puteri, tot ce va fi necesar, sînt la dispoziţia dumneavoastră !

— Oh, Sebastião !... exclamă ea într-un elan de recunoştinţă umilă ; crede-mă, am fost destul de pedepsită ! Cît am mai suferit, Sebastião !

Rămase o clipă cu ochii aţintiţi în podea ; şi, după ce-i apucă brusc braţul, cu forţă, cuvintele-i răbufniră

numeroase și grăbite, ca bulboanele unei ape gîtuite ce se revarsă.

— Mi-a luat scrisoarea, nu știu cum, printr-o neglijență de-a mea ! La început mi-a cerut șase sute de mii de reali. Pe urmă a început să mă tortureze... A trebuit să-i dau rochii, rufărie, de toate ! Și-a schimbat camera, se servea de cearsăfurile mele, de cele fine, ea era stăpîna casei. Toată treaba ei, eu o fac !... Mă amenință în fiecare zi, monstrul. Totul a fost degeaba, cuvintele bune, purtările bune... Și de unde să iau eu banii ? Nu-i așa ? Vedea ea bine... Cît am mai suferit ! Se zice că am slăbit, chiar dumneata, Sebastião, ai observat. Viața mea e un infern. Dacă..ar ști Jorge !... Nemernica asta voia să-i spună tot azi !... Și robotesc ca o sclavă. Din zorii zilei curăț și mătur. Uneori trebuie să spăl ceștile de la micul-dejun. Fie-ți milă de mine, Sebastião, te implor, Sebastião ! Biata de mine, n-am pe nimeni pe lumea asta !

Și plîngea, ascunzîndu-și fața în mîini.

Tăcut, Sebastião își mușca buza ; două lacrimi i se prelingeau și lui pe obraz, se împleteau în barbă. Și, ridicîndu-se, încet :

— Dar, pentru Dumnezeu, doamnă, de ce nu mi-ai spus mai demult ?

— Oh, Sebastião, cum aș fi putut ! Odată am fost gata să-ți spun... Dar n-am putut, crede-mă, n-am putut !

— Rău ai făcut !...

— Azi de dimineață, Jorge a vrut s-o dea afară. N-o poate suferi, îi observă neglijențele. Dar nu bănuiește nimic, Sebastião !...

Și-și ascunse ochii, roșie toată.

— Mă lua cîteodată peste picior fiindcă păream atît de atașată de ea... Dar azi de dimineață s-a supărat, a dat-o afară. De îndată ce el a plecat, a venit ca o furie, m-a insultat...

— Sfinte Dumnezeule ! murmura Sebastião uimit, cu mâna la frunte.

— Poate că n-ai să crezi, Sebastião, eu mă duc să arunc gunoiul !...

— Dar merită să fie strînsă de gît, nemernică asta ! strigă el, bătînd cu piciorul în podea.

Făcu vreo cîțiva pași prin salon, încet, cu mîinile în buzunare, cu umerii săi largi încovoiați. Se așeză din nou lîngă ea și, atingîndu-i brațul, timid, spuse aproape șoptit :

— Trebuie să-i luăm scrisorile...

— Dar cum ?

Sebastião își scărpină barba, fruntea.

— Se aranjează, spuse în cele din urmă.

Ea îi apucă mîna :

— Oh, Sebastião, dacă ai face asta !

— Se aranjează.

Rămase o clipă socotindu-se — și, cu tonul său grav :

— Mă înțeleg eu cu ea... Dar trebuie să fie singură acasă... Ați putea să mergeți la teatru deseară.

Se sculă încet, se duse să ia *Ziarul comerțului* de pe masă, cercetă lista spectacolelor :

— V-ați putea duce la São Carlos, care se sfîrșește mai tîrziu... Se dă *Faust*... V-ați putea duce să vedeți *Faust*...

— Ne-am putea duce să vedem *Faust*, repetă Luiza oftînd.

Și atunci, stînd foarte aproape unul lîngă altul, pe colțul canapelei, Sebastião îi spuse planul său, cu vorbe rare, pe care ea i le sorbea, înfiorată.

Trebuia să-i scrie Donei Felicidade, ca s-o roage s-o însoțească la teatru... Să-i trimită apoi vorbă lui Jorge, ca să-l prevină că se vor duce să-l ia de la Hotel Gibraltar... Dar Joana ? Joana părăsise casa. Bine, atunci, la nouă, Juliana va fi singură.

— Vedeți cum se aranjează toate ? spuse el zîmbind. E adevărat... Dar va da oare femeia scrisorile ?
Sebastião se scărpină iar în barbă, pe frunte.

— Nu va avea încotro, spuse.

Luiza îl privea acum aproape tandru : i se părea că vede pe chipul lui onest o mare frumusețe morală. Și, stînd în picioare în fața lui, îi spuse cu melancolie în glas :

— Și ai să faci asta pentru mine, Sebastião, pentru mine, care am fost o femeie atît de rea...

Sebastião roși, răspunse, ridicînd din umeri :

— Nu există femei rele, scumpă doamnă, există doar bărbați răi, asta există !

Și adăugă imediat :

— Eu mă duc să cumpăr biletele. O lojă bună, da ?... O lojă micuță, lingă scenă...

Zîmbea, ca să o liniștească. Ea își punea pălăria, cobora voaleta, oftînd, încă trist, din cînd în cînd.

Pe coridor o întîlniră pe mătușa Joana, cu brațele deschise ; o sărută mult pe Luiza ; vederea ei era o minune ! Și ce frumoasă era ! floarea cartierului !

— Bine, mătușă Joana, bine, spuse Sebastião, îndepărtînd-o blind.

De ce se amesteca el ! Stătuse cu ea peste o jumătate de oră, acum o voia și ea un picuț ! Așa ar trebui să-și ia și el o nevestică ! O fată cumsecade ! Un crin !

Luiza roșea, stînjenită.

Dar conașul Jorge ? Ce mai face ? Nu-l mai vedea nimeni. Dar Dona Felicidade ?

— Bine, ajunge acum, mătușă Joana ! făcu Sebastião pierzîndu-și răbdarea.

— Uite și lacomul ăsta !... Doar `nu-ți mănîncă nimeni fetița !... Dumnezeule !...

Luiza zîmbi ; își aminti deodată că nu avea prin cine să trimită biletele Dinei Felicidade și lui Jorge, la hotel.

Sebastião o pofti imediat jos, în birou : să scrie, că le va trimite el ; alege hîrtia, îi muie tocul în cerneală — mai atent, mai delicat acum de cînd o știa nefericită. Luiza scrisese biletul pentru Jorge ; și cum, în ciuda amărăciunilor ei, își aminti cu groază de o anume rochie verde foarte decoltată a Dinei Felicidade, adăugă într-un *post-scriptum*, în biletul către aceasta : „Cel mai bine e să vii îmbrăcată în negru, și să nu faci *grande toilette*. Nici decolteu, nici culori deschise.“

Cînd intră în casă, văzu un hamal care ieșea cu lucrurile Joanei. Și chiar de pe coridor auzi vocea groasă a fetei care, de pe scările spre bucătărie, striga în sus, cu tonul amenințător :

— Te prind eu odată, că n-ai să-mi scapi vie din mînă, stricato !

— Iaca scîrț ! urla Juliana de sus, tot eu te-am aruncat în stradă !

Luiza își mușca buzele. Ce devenise casa ei ! O piață ! O cîrciumă !

— Tot te prind eu ! mîrîia Joana, coborînd treptele.

— Afară ! afară, scroafo ! chelălăia Juliana.

Luiza o chemă atunci pe fată la ea.

— Joana, nu-ți căuta altă casă, vino pe aici poimîine, îi spuse în șoaptă.

Juliana, sus, cînta *Scrisoare adorată*, cu o jubilară stridentă în voce.

Curînd după aceea veni să anunțe, sec, „că mîncarea se află pe masă“.

Luiza nu răspunse. O așteptă să se urce în băcărie, alergă în sufragerie, își pregăti niște pîine, o farfurie cu marmeladă, un cuțit, și se încuie în cameră — unde luă masa, pe un colț al etajerei.

La ora șase opri la poartă o trăsură. Trebuia să fie Sebastião ! Se duse chiar ea să deschidă, în virful picioarelor. El era, agitat, roșu, cu pălăria în mână : îi aducea cheia lăzei numărul 18...

— Și asta...

Era un buchet de camelii roșii, înconjurat de violete bătute.

— Oh, Sebastião ! murmură ea cu o recunoștință emoționată.

— Dar trăsură aveți ?

— Nu.

— Vă trimit eu una. La opt e bine ?

Și coborî, fericit s-o poată servi. Ea îl urmări cu ochii umeziți. Se duse la fereastra dormitorului ca să-l vadă ieșind. „Ce om !“ își spunea. Și mirosea violetele, răsucea buchetul în mână, se simțea cuprinsă de o dulce plăcere prin protecția, prin atențiile lui.

Se auzi o bătaie în ușa camerei.

— Coniță, nu vreți să mîncăți ? se auzi vocea energică a Julianei, din spatele ușii.

— Nu.

— Pagubă-n ciuperci !

Dona Felicidade veni puțin înainte de opt. Luiza se liniști văzînd-o într-o rochie neagră închisă pînă la gît și cu parura de smaralde.

— Asta ce vrea să însemne ? Ce ți-a venit, putem să știm și noi ? spuse imediat, foarte veselă, excelenta doamnă.

Un capriciu ! Jorge luase masa în oraș, ea se simțise atît de singură !... Îi venise chef să meargă la teatru. Nu putuse rezista... Se duceau să-l ia de la Hotel Gibraltar.

— Tocmai terminasem de mîncat cînd am primit biletul tău. Am rămas trăsniță !... Cît pe ce să nu vin, spuse luînd loc și potrivindu-și, satisfăcută, cutele rochiei.

Să mă vir în corset imediat după masă ! Din fericire, nu mîncasem mai nimic !

Dar ce se juca oare ? *Faust* ? Ce bine ! În ce parte era loja ? Optsprezece. N-aveau vedere spre familia regală, păcat !... Nici nu visase că va merge la teatru în seara aceea !... Și, ridicîndu-se, începu să se plimbe prin fața măsuței de toaletă cu priviri piezișe în oglindă, netezindu-și părul, aranjîndu-și brățărilor, sculptată în corset, cu pupila strălucitoare.

O trăsură opri la poartă.

— Trăsura ! spuse, cu fața luminată de un zîmbet larg.

Luiza, trăgîndu-și mănușile, cu capa pe umeri, se uita în jur : inima îi bătea tare ; în ochi avea luciri febrile. Nu uitase nimic ? întrebă Dona Felicidade. Cheia lojei ? Batista ?

— Vai ! buchetul ! exclamă Luiza.

Juliana rămase uluită cînd o văzu îmbrăcată *de teatru*. Le lumineă calea, fără o vorbă ; și, trîntind ușa de la intrare cu o bufnitură obraznică :

— Nici rușine nu mai are ! mîrîi.

Trăsura pornise, cînd Dona Felicidade începu să strige, bătînd în ferestruică :

— Așteaptă, oprește ! Ce plictiseală, mi-am uitat evantaiul ! Nu pot merge fără evantai ! Oprește, birjar !

— Întîrziem, scumpo, lasă că ți-l dau pe al meu. Uite-l ! făcu Luiza nerăbdătoare.

Atîta agitație zdruncina digestia comprimată a Dinei Felicidade ; din fericire, cum spunea ea, avea rîgieli ! Slavă Domnului, lăudată să fie Sfînta Fecioară, că putea să aibă rîgieli !

Iar coborîrea pe Chiado o înveseli mult. Grupuri întînecate, în care se gesticula mult, se reliefa pe porțile luminate viu ale Casei Havaneze ; trăsurile treceau spre Picadeiro cu o scînteiere rapidă a lanternelor care lumi-

nau benzile albe de pe jiletcile valetilor. Dona Felicidade, arătându-și fața încântată la fereștriuca portierei, se bucura de claritatea felinarelor cu gaz din vitrine, de aerul iernii; și, cu satisfacție, îl văzu pe portarul de la Gibraltar, în pantaloni roșii, cum se apropie de portieră cu mîna la șapcă.

Întrebară de Jorge.

Și, tăcute, priveau acum spre scara cu motive decorative asupra căroră globurile mate ale lampadelor răs-pîndeau o lumină blîndă. Dona Felicidade, foarte curioasă în privința „vieții de hotel“, observă o călătoreasă care intra cu un coș de rufe; apoi o cucoană care i se păru „de neam“ și care cobora, îmbrăcată ca pentru o *soirée*, arătându-și piciorul încălțat într-un pantof rotund de saten alb; și zîmbea văzînd niște indivizi care trecură aproape atingîndu-se de trăsură și aruncînd înăuntru priviri lacome.

— Mor să afle cine sîntem.

Luiza, tăcută, își strîngea în mînă buchetul. În sfîrșit, apăru Jorge în capul scării, cufundat în conversație cu un tip extrem de slab, cu pălăria pe o ureche, mîinile înfundate în buzunarele unor pantaloni foarte strîmți, și o enormă țigară înfiptă în colțul gurii. Se opreau, gesticulau, șopteau. În cele din urmă, tipul îi strînsese mîna lui Jorge, îi mai spuse ceva la ureche, rînji, strîmbîndu-se, îl bătui pe umeri, îl obligă pur și simplu să mai accepte o țigară — și, trăgîndu-și pălăria mai într-o parte, se duse să stea de vorbă cu portarul.

Jorge alergă la portiera trăsurii, rîzînd:

— Păi, ce-i cu extravaganta asta? Teatru, trăsuri!... Eu cer divorțul!

Era foarte jovial. Doar că regreta că nu era îmbrăcat ca de teatru... Nu-i nimic, va sta în fundul lojei. Și, ca să nu le șifoneze rochiile, urcă pe capră, lîngă birjar.

Era ora opt trecute cînd trăsura opri la teatrul São Carlos. Un puști care tușea de-și dădea sufletul, cu haina prinsă la piept cu un ac, dădu fuga să deschidă portiera; Dona Felicidade zîmbea de mulțumire, simțind cum trena rochiei de mătase alunecă pe covorul ros de pe coridorul ce ducea spre loji.

Cortina era deja ridicată. În lumina slabă a rampei se vedea decorul clasic al unei chilii de alchimist; înfășurat într-o manta de călugăr, cu barba mărunță, deasă și țepoasă, tremurînd senil, Faust cînta deziluzionat de știință, ducîndu-și la inimă mîna pe care strălucea un briliant. Un ușor miros de gaz revărsat plutea în aer. Ici-colo, tuseți și expectorații. Încă nu venise multă lume. Abia acum se intra.

În lojă, înainte de a lua loc, Dona Felicidade și Luiza sușoteau, cu mici gesturi de refuz și priviri imploratoare:

— Oh, Dona Felicidade, te rog eu!

— Dar, dacă stau foarte bine și aici...

— Nu primesc...

În cele din urmă, Dona Felicidade ocupă locul din față, umflîndu-și pieptul. Luiza rămase în spate punîndu-și mînușile, în timp ce Jorge aranja hainele, furios pe pălăria care se rostogolise deja de două ori pe jos.

— Ai taburel la picioare, Dona Felicidade?

— Mulțumesc, l-am găsit. Și mișcă picioarele. Ce păcat că nu se vede familia regală!

În lojile abonaților își făceau acum apariția oribilele coafuri înalte, cu meșe false; plastroanele cămășilor străluceau, albe. Lumea își croia loc spre scaune, încet, cu un aer plictisit și familiar, aranjîndu-și părul. Se vorbea în șoaptă. Din fundul parterului se ridica o rumoare agitată printre tineri în sacou încheiat la două rînduri; iar la

intrare, sub balcon, se vedeau uniforme militare, centio-roane lustruite de gărzi municipale, chipiuri închise de polițai ; și, sclipind în lumină, minere de săbii.

Dar orchestra fu străbătută de puternice cutremurări metalice, care insuflau o spaimă supranaturală ; Faust tremura ca un arbust în bătaia vîntului ; un zgomot de frunze de tablă, scuturate violent, izbucni deodată ; și Mefisto se ridică din fund, roșu, aruncînd piciorul cu un aer de șarlatan, cu sprîncenele în sus, cu bărbița obraznică, *un bel cavalier* ; și, în timp ce vocea lui sonoră îl saluta pe doctor, cele două pene roșii de pe tichia lui oscilau neîncetat, într-un mod fanfaron.

Luiza se aplecase în față ; scîrțîitul scaunului ei făcu să se întoarcă diferite capete languroase de la parter ; li se păru desigur frumoasă, fiindcă începură să o examineze ; ea, stînjinită, se uita țintă la scenă : — de după niște văluri suprapuse care fluturau, închipuind o vedenie, apăru Margareta torcînd, îmbrăcată toată în alb ; lumina electrică, învăluind-o în tonuri crude, o făcea să pară din ipsos dat cu var ; iar Dona Felicidade o găsi atît de frumoasă, că o asemui cu o sfîntă !

Viziunea pieri în tremur de viole. Și, după o arie, Faust, care rămăsese nemișcat în fundul scenei, se zbătu o clipă între tunică și barbă, și apăru deodată tînăr, durduliu, îmbrăcat în mov, cu fața pudrată, potrivit-și cîrlionții. Luminile rampei se întetiră ; o instrumentație veselă și expansivă răsună atunci ; Mefisto, punînd stăpînire pe el, se tîra lacom printre panourile decorului. Și cortina căzu repede.

Spectatorii de la parter se sculară într-o rumoare densă și tărăgănată. Dona Felicidade, puțin ultragiată, își făcea vînt. Examinară atunci publicul, toaletele ; și, zîmbind, căzură de acord că venise „numai crema“.

În loji, conversațiile se desfășurau sobru ; ici-colo scînteia cîte o bijuterie, sau lumina așternea luciul unei

pene de corb într-un păr negru pe care se detaşau albe camelii ori cercul de metal al unui pieptene ; lentilele rotunde ale binocurilor se mişcau încet, presărate de puncte luminoase.

La parter, pe banchetele destul de goale, indivizi aproape tolăniţi făceau curte, languroşi ; sau, în picioare, taciturni, îşi mîngiau mînuşile ; bătrîni *dilettanti*, cu batistă de mătase la buzunar, prizau tutun, sporăvăiau ; iar Dona Felicidade se arăta foarte interesată de două spanioaloace în verde care, la balcon, îşi imobilizaseră, afectînd castitatea, trupurile lor de bordel.

Un coleg al lui Jorge, slăbuţ şi sclivisit, intră atunci în loja lor : părea foarte agitat şi-i întrebă imediat dacă auziseră de marele scandal. Nu ! Şi atunci inginerul, cu gesturi vii din mîinile sale în mînuşi verzi, le povesteşte că nevasta lui Palma, deputatul, ştiţi care, fugise !...

— În străinătate ?

— Ei, aşi ! — Şi vocea inginerului avea acute triumfătoare. — Aici e tot hazul. La un spaniol care locuia peste drum !... Era divin ! Dealtfel — şi vocea îi deveni gravă — basul îl entuziasmase !

Şi după ce surise, privind prin binoclu, rămase tăcut, extenuat de cele spuse, şi-l bătea doar din cînd în cînd pe Jorge pe genunchi, cu un „Ei da, domnule !“ familiar, sau cu un „Şi ce-ai mai făcut ?“ prietenos.

Dar clopoţelul sună discret. Inginerul ieşi în vîrfurile picioarelor.

Şi cortina se ridică încet în veselia chermesei, scăldată într-o lumină albă şi dură. Case îngrămădite se detaşau pe cortina din fund, pe o colină din valea Rinului acoperită de vii. Călare pe un butoi, pîntecosul şi svăpăiatul rege Cambrinus rîdea în hohote, înălţînd, cu atitudinea sa de firmă gotică, o vastă halbă emblematică de bere germană. Şi studenţi, iudei, cavaleri şi domnişoare în stampe de culori vii se mişcau automat şi

somnambulic în acordurile largi ale instrumentației festive.

Valsul se desfășură atunci languros, ca un fir de melodie, în spirale suave ce se unduiau și piereau : Luiza urmărea pantofiorii dansatoarelor, picioarele lor mușchioase învîrtindu-se pe scenă ; iar fustele înfoiate și scurte închipuiau parcă rotirea reluată la nesfîrșit a unor roto-coale de voal.

— Ce frumos ! murmură ea, cu fericirea întipărită pe față.

— Minunat, întărea și Dona Felicidade, rostogolind ochii.

La unele acute delicate ale piculinelor, Luiza se înduioșă ; iar casa ei, Juliana, mizeriile ei se păreau undeva departe, pierdute în hăul unei nopți uitate.

Dar jovialul diavol înainta din grup în grup și, deodată, cu gesturi încirlichtate și rapace, cîntă *Dio del Oro*. Vocea sa puternică proslăvea, cu un ton brutal, puterea banului ; în masa instrumentelor treceau sonorități clare și clinchetul unei răscoliri lacome printre comori ; și finalele înalte cădeau, scurt și sec, ca niște triumfătoare lovituri de ciocan bătînd divinul metal !

Luiza o văzu atunci pe Dona Felicidade cum se tulbură ; și, urmărindu-i privirea neagră, brusc însuflețită, descoperi în loja cea mare chelia lucioasă a consilierului Acácio — care saluta, promițînd generos, cu palma răs-firată, apropiata sa vizită în loja lor.

Veni de îndată ce se lăasă cortina, și se fericită imediat de a fi ales seara aceea : opera era dintre cele mai bune și în sală se aflau multe persoane alese. Regretă că a pierdut primul act ; — deși muzica nu-i plăcea foarte mult, îl aprecia pentru că era deosebit de filozofic. Și, luînd din mîna Luizei binoclul, explică cine erau ocupanții lojilor, enumeră titluri, cită moștenitoarele bogate, numi deputații, îi arată pe oamenii de litere. —

Ah ! cunoștea bine teatrul São Carlos ! De optsprezece ani !

Îmbujorată, Dona Felicidade îl admira nespus. Consilierul regretă că nu puteau să vadă loja regală : regina, ca întotdeauna, era adorabilă !

Da ? Cum era îmbrăcată ?

În catifea. Nu știa dacă violet, sau albastru-închis. Se va convinge, și va veni să le spună...

Dar când cortina se ridică, rămase așezat în spatele Luizei și începu imediat să explice că aceea (Siebel, culegînd flori în grădina Margaretei), fiind cea de-a doua cîntăreață, cîștiga cinci sute de mii de reali pe lună...

— Dar cu toate că au asemenea venituri, mor aproape întotdeauna în mizerie, spuse cu un ton reprobator. Viicii, ospețe, orgii, cavalcade...

Pòrtița verde de la grădină se deschise, și Margareta intră încet, cu lungile-i cosițe blonde, smulgînd petalele margaretei virginale din lègendă. Visa, vorbea singură, iubea : dulcea făptură simte în jurul ei aerul greu, și tare mult ar voi ca mama ei să se înapoieze !

Ochii Luizei se umplură de melancolie ascultînd nostalgica baladă a regelui din Thule ; melodia aceea îi dădea vaga senzație a unei palide țări a dragostelor spirituale, scăldată în reci claruri de lună undeva, departe, în nord, lîngă o mare mugitoare — sau a unor tristeți aristocratice, visate pe o terasă, la umbra unui parc...

Dar consilierul le preveni, spunînd :

— Acum e acum ! Fiți atente. E punctul culminant.

În genunchi, în fața casetei cu bijuterii, cucoana se clătina cîntînd ; strîngea în mîini colierul, extaziată ; își puneă cerceii cu rîzgîieli delirante ; iar din gura ei larg deschisă ieșea o arie în triluri, de o ascuțime cristalină — în susurul admirației burgheze.

Consilierul spuse, discret :

— Bravo ! Bravo !

Și, surescitat, începu să diserteze : asta era partea cea mai valoroasă a operei ! Aici se vedea forța cîntărețelor...

Dona Felicidade aproape că se temea să nu-i plesnească ceva fetei în gît. Era preocupată și de bijuterii. Să fie false ? Să fie ale ei ?

— Sînt o ispită, nu-i așa ?

— E o dramă germană, îi spuse consilierul, încet.

Dar apăru Mefisto, tirînd-o după el pe buna Marta ; Faust și Margareta se pierdeau sub umbrele complice ale grădinii afrodisiace — iar consilierul făcu observația că tot acel act era puțin cam deocheat.

Dona Felicidade îi murmură — dojenitoare și extatică totodată : ...

— Cîte asemenea scene n-oți fi trăit, farsorule !

Consilierul o țintui cu privirea, indignat :

— Cum așa, stimată doamnă ? să aduc dezonoarea în sinul unei familii ?

Luiza îi făcu „sst !“, zîbind. Era captivată de subiect acum. Se întunecase ; o rază de lumină electrică scâlda scena într-un clar de lună albăstrui, sub care coroanele rotunjite ale arbuștilor se detașau ca niște pete de umbră ; iar Faust și Margareta, înlănțuiți, aproape leșinați, își emiteau duetul parcă dîndu-și sufletul ; o senzualitate delicată și modernă, cu elanuri de un rafinament cucernic, învăluia gemetele orchestrei ; tenorul își dădea silința, bătîndu-se în piept, cu un joc morbid din șolduri și privirea încetșoată ; și, desprinzîndu-se din lunguroasele arcușuri ale violoncelelor, aria urca spre stele :

Al pallido chiarore

Dei astri d'oro.

Inima Luizei începu să bată repede ; se revedea așezată pe canapea, în salonul ei, plîngîndu-și cu sughițuri adulterul, în timp ce Bazilio, cu țigara în colțul gurii, bătea distrat în clapele pianului aria — *Al pallido chia-*

rore dei astri d'oro. Din seara aceea începuse toată nenorocirea ei ! — Și deodată, ca niște lungi văluri funebre ce coboară și sufocă, amintirea Julianei, a casei, a lui Sebastião, veni să-i întunece sufletul.

Se uită la ceas. Era ora zece. Ce s-o fi petrecînd ?

— Te simți rău ? o întreabă Jorge.

— Puțin.

Margareta se sprijini, leșinată de voluptate, pe pervazul ferestruicii ei. Faust vine alergînd. Se înlănțuie. Și printre hohotele de rîs ale diavolului și sforăitul contrabașilor — coboară cortina, intercalînd o reticență pudică...

Dona Felicidade, înflăcărată, dori să bea puțină apă. Jorge sări imediat : prăjituri ? înghețată ? Excelenta doamnă șovăi : șicul înghețatei o atrăgea, dar se reținu de groaza colicilor. Se așează în fundul lojii, lângă Luiza, și rămase așa, cu ochii în gol, ușor obosită ; în aer domnea un susur lent ; se căsca discret ; iar fumul țigărilor, venind din foaiier, umplea sala cu o ceață abia perceptibilă, care se așternea pe lampadar, aburind becurile. Cînd Jorge ieși, consilierul îl însoți : se ducea sus să-și ia paharul de cremă cu gelatină...

— Asta e cina mea în serile cînd vin la São Carlos, spuse.

Se înapoie curînd, ștergîndu-și buzele cu batista de mătase, ca să stea cu Jorge, care fuma pe micul palier de lângă intrarea la staluri.

— Ce ziceți de asta, domnule consilier ? îl spuse imediat Jorge indignat, arătînd peretele. Ce scandal !

Cineva desenase, cu țigara stinsă, pe peretele vărui, niște enorme figuri obscene ; și altcineva, prudent și amator de claritate, adăugase dedesubt denumirile organelor, cu un frumos scris cursiv.

Iar Jorge, revoltat :

— Și pe aici mai trec și doamne ! Văd, citesc ! Asta numai în Portugalia se poate întâmpla !...

Consilierul spuse :

— Aici ar trebui să intervină autoritățile... Adăugă, bonom : Sint băieți, fac asta cu țigările. Apreciază mult astfel de distracții... Și zîmbi, amintindu-și : Odată chiar, contele de Vila Rica, un bărbat cu haz, cu mult haz, a insistat pe lîngă mine, dîndu-mi țigara, să fac un desen... Continuă, mai încet : I-am dat o lecție severă. Am luat țigara...

— Și ați fumat-o ?

— Nu, am scris.

— O obscenitate ?

Consilierul, făcînd un pas înapoi, exclamă, tăios :

— Jorge, îmi cunoști caracterul ! Păi, ai putea să presupui... ? Apoi, calmîndu-se : Nu, am luat țigara și am scris cu mîna sigură : CINSTE CELOR MERITUOȘI !

Dar atunci răsună clopoțelul, intrară iar în lojă. Lui-za, indispusă, nu voi să șadă în față. Iar consilierul, grav, ocupă locul ei — lîngă Dona Felicidade. A fost pentru durdulia doamnă un moment fericit, de o plăcere rafinată. Ședeau *amîndoi* acolo, ca niște logodnici ! Pieptul ei revărsat gîfîia : se și vedea plecînd cu el, mai tîrziu, la braț, urcîndu-se într-un cupeu îngust, oprind la poarta casei conjugale, călcînd pe covorul alcovului... Asudase la rădăcina părului — și, văzîndu-l pe consilier că-i zîmbește, amabil, cu chelia lui lucind în lumina gazului, simțea o recunoștință fără margini față de baba cu descîntecele care, la ora aceea, în fundul Galiciei, peșemne că înfigea ace într-o inimă de ceară !...

Dar deodată consilierul se lovi peste frunte, își înșfăcă pălăria și ieși impetuos. Se priviră îngrijați. Dona Felicidade păli : l-o fi apucat vreo durere ? Sfinte Dumnezeule ! Începuse deja să murmure încet o rugăciune.

Dar foarte curînd îl văzură revenind, ca să le spună cu vocea triumfătoare :

— Albastru-îchis !

Făcură ochii mari, fără să înțeleagă.

— Maiestatea-sa regina ! V-am făgăduit să verific, am făcut-o !

Și se așază solemn, adresîndu-i-se Luizei :

— Regret că vă ascundeți în colțul acesta, Dona Luiza ! La vîrsta dumneavoastră ! Cînd toată viața e roză !

Ea zîmbi. Acum era foarte tulburată. Tot timpul se uita la ceas. Se simțea bolnavă : picioarele i se răciseră, o vagă febră îi îngreuna capul. Gîndul ei era acasă, la Juliana, la Sebastião, întretăiat de bătaie de inimă, de speranțe, de spaime... Și vedea, fără să înțeleagă, mulțimea de soldați îmbrăcați în uniforme în două culori, cîu arme desuete, care mărșăluiau, se opreau într-o cadență forțată, stîrnind un praf subțire pe scena prost stropită. Un cor viguros răsuna : era marșul arogant și festiv al călăreților germani, celebrînd bucuria încursiunilor victorioase prin țările vinului, și posesia pungilor mercenare pline cu sonore monede de argint ! Iar ochii lor urmăreau un bărbos corpolent care, pe deasupra chi-pielor pătrate ale arcașilor, flutura monoton o bucată mare de stambă — drapelul Sfîntului Imperiu, negru, roșu, auriu !

Atunci se înălță o rumoare din fundul parterului. Voci aspre se certau. „Ordine ! ordine !“ se spunea. Cei de la balcon se urcară imediat, în vîrful picioarelor, pe scaunele de pai împletit. Patru polițai și două gărzi municipale își făcură apariția la ușa din fund ; și, după niște cuvinte zeflemitoare și cîteva chicoteli, scoaseră din sală pe un tînăr livid care se clătina pe picioare — și vomase pe partea stîngă a vestonului din pluș, încheiat la două rînduri !

Dar se făcu imediat liniște : cortina din fund tremura

puțin, atinsă cu coatele la ieșirea festivă a călăreților și a oamenilor din popor; iar pe scena goală în care în dreapta se vedea un portic oscilant de catedrală, iar în stînga porțița tristă a unei case burgheze, Valentin, cu o barbă lungă, la marginea rampei, săruta lacom o medalie. Dar Luiza nu-l asculta. Se gîndea cu inima strînsă: „Ce-o fi făcînd la ora asta Sebastião?”

Sebastião, la ora nouă, pe un vînt aspru de nord-est care răsucea flăcările de gaz din interiorul felinarelor, se îndrepta încet spre casa unui comisar de poliție, văr îndepărtat de al său, pe nume Vicente Azurara. O bătrînă slujnică, stașidită ca un măr pădureț, îl pofti în birou, „unde domnul comisar cocea o răceală zdravănă”: îl găsi cu mantaua pe umeri, cu picioarele înfășurate într-o pătură, bînd groguri fierbinți și citind *Bărbatul cu trei pantaloni*. Cînd îl văzu pe Sebastião își scoase ochelarii mari de pe nasul încîrligat și, ridicînd spre el ochisorii lui plîngăreți din cauza guturaiului, exclamă:

— De trei zile sînt răcit cobză... Și mîrrii cîteva înjurături trecîndu-și mîna slabă și plină de noduri peste fața negricioasă, cu trăsături aspre, căreia o mustață căruntă îi dădea un aer feroce.

Sebastião îl cîină: nici nu era de mirare, cu vremea asta!... Îl sfătui să bea niște apă sulfurică amestecată cu lapte fierbinte.

— Eu, dacă nu scap de asta pînă miine, spuse comisarul inciudat, îi trag cu jumătate de sticlă de rachiu pe dinăuntru; că dacă nu pleacă de bună voie, o să plece cu de-a sila... Și, ce mai nou?

Sebastião tuși, se plînsese că și el e cam bolnav și, apropiindu-și scaunul de al vărului Vicente, îi puse mîna pe genunchi:

— Ascultă, tu, Vicente, dacă ți-aș cere un polițai ca să mă însoțească pentru o treabă, numai ca să sperie

pe cineva, numai ca să facă pe cineva să dea înapoi ce a furat, ai da ordin, ce spui ?

— Ordin, pentru ce ? întrebă încet Vicente, cu capul în jos, cu ochișorii roșii ațintiți asupra lui Sebastião.

— Ordin să mă însoțească, să se arate. Numai să se arate. E un caz deosebit... Ca să vîre spaima în cineva... Știi doar bine că eu nu-s în stare să... Pentru ca o persoană să dea înapoi ce a luat. Fără să facem scandal...

— Haine ? Bani ?

Și, dus pe gînduri, comisarul își netezea mustața cu lungile-i degete subțiri, îngălbenite de țigară.

Sebastião șovăi :

— Da. Haine, lucruri... Ca să nu avem scandal... Pri-cepi tu...

Vicente murmură cu un aer profund, fixîndu-l :

— Un polițai, numai ca să se arate...

Scuipă cu zgomot. Și, încruntîndu-se :

— Nu-i nimic politic ?

— Nu ! făcu Sebastião.

Comisarul își înfășură mai strîns picioarele în pă-tură și, rotindu-și ochii în jur, spuse feroce :

— Nici nu are vreo legătură cu persoane sus-puse ?

— Ei, așa !

— Un polițai, numai ca să se arate..., rumega Vi-cente. Tu ești om de treabă... Dă-ncoa servieta de pe scrin.

Scoase o hîrtie liniată, o examină punîndu-și ochelarii pe nas, medită cu mîna ca o gheară la frunte :

— Mendes... Mendes îți convine ?

Sebastião, care nu-l cunoștea pe Mendes, sări ime-diat :

— Sigur, cine vrei. Numai ca să se arate...

— Mendes. E o namilă. E serios, a făcut parte din Gardă.

Îi ceru să-i aducă și călimara ; scrisese tacticos ordinul ; îl reciti de două ori ; bară t-urile, îl uscă la flacăra lămpii ; și, împăturindu-l solemn :

— La divizia a doua !

— Mulțumesc, Vicente. Mi-ai făcut un mare serviciu... Mulțumesc. Și păzește-te, omule ! Nu uita : apă sulfurică de la farmacia Azevedo din străda São Roque : cu jumătate de ceașcă de lapte fierbinte... Și mulțumesc. N-ai nevoie de nimic, spune ?

— Nu. Dă-i o monedă lui Mendes. E serios, a făcut parte din Gardă !

Și, punându-și ochelarii, reîncepu să citească *Bărbatul cu trei pantaloni*.

O jumătate de oră mai târziu, Sebastião, urmat de corpolentul Mendes, care mărșăluia militarmente cu brațele puțin arcuite, se îndrepta spre casa lui Jorge. Încă nu-și făcuse un plan precis. Se aștepta, firește, ca Juliana, văzînd la ora aceea din noapte polițaiul cu a sa spadă, să se sperie, să se gîndească imediat la închisorile de la Boa Hora și Limoeiro, la deportarea pe coasta Africii, să-i dea scrisorile și să-i implore mila ! Și pe urmă ? Se gîndea vag să-i plătească biletul de traversare în Brazilia, sau să-i dea cinci sute de mii de reali ca să se stabilească undeva departe, în provincie... Va vedea. Esențialul era s-o sperie bine !

Într-adevăr, Juliana, după ce deschise ușa, de cum văzu urcînd în urma lui Sebastião un polițai, îngălbeni tare și exclamă :

— Vai de mine ! Ce înseamnă asta ?

Era înfășurată într-un șal negru, iar lampa de petrol, pe care o ținea ridicată în sus, prelungea pe perete umbra diformă a cocului ei.

— Madam Juliana, fii amabilă și aprinde lumina în salon, spuse Sebastião, calm.

Ea îl fixa pe polițai cu o privire scînteietoare și îngrijorată.

— Domnule, ce-i ăsta ? Zău așa ! Stăpînii nu-s acasă. Dacă știam, nici nu deschideam... S-a întîmplat ceva ? Despre ce e vorba ?

— Nu e nimica, spuse Sebastião deschizînd ușa salo-
nului, toate-s la locul lor, în bună pace !

Chiar aprinse cu chibritul o luminare din lustra în
serpentină — care scoase vag din umbră aurăriile rame-
lor de la gravuri, fața palidă a mamei lui Jorge din
portret, un reflex în oglindă.

— Domnule Mendes, te rog, ia loc aici !

Mendes se așează pe marginea scaunului, cu o mîină
la centiron, cu spada între genunchi, foarte sumbru.

— Aceasta este persoana, spuse Sebastião arătîndu-i-o
pe Juliana care rămăsese în ușa salonului, parcă trăsniță.

Femeia se dădu înapoi, albă ca varul.

— Domnule Sebastião, ce glumă mai e și asta ?

— Nu e nimic, nu e nimic...

Îi luă lampa din mîină și, atingîndu-i brațul :

— Haide să mergem în sufragerie.

— Dar ce s-a întîmplat ? E ceva în legătură cu mine ?
Zău așa ! Asta-i acum ! Ce-i prostia asta !

Sebastião încuie ușa sufrageriei, așează lampa pe masă,
pe care se mai afla încă o farfurie cu niște coji de
brînză și un pahar cu un rest de vin pe fund, făcu vreo
cîțiva pași pocnind nervos din degete și, oprindu-se brusc
în fața Julieanei :

— Dă-ncoa scrisorile pe care le-ai furat de la conîța...

În prima clipă, Juliana voi să alerge la geam, să
strige.

Sebastião îi apucă brațul și, silind-o să se așeze pe
un scaun :

— Degeaba te duci la fereastră să strigi, poliția se află deja în casă. Dă-ncoa scrisorile, că dacă nu înfunzi pușcăria !

Juliana întrevăzu dintr-o străfulgerare o carceră întunecoasă la Limoeiro, ciorba de la cazan, salteaua de pai întinsă pe lespezile reci...

— Dar ce am făcut eu ? biiguia. Ce am făcut ?

— Ai furat scrisorile. Dă-le-ncoa, mai repede.

Juliana, așezată pe marginea scaunului, frângîndu-și disperată mîinile, mîrîia printre dinții încheștați :

— Stricata ! Stricata !

Pierzîndu-și răbdarea, Sebastião puse mîna pe clanța ușii.

— Așteaptă, diavole ! strigă ea ridicîndu-se dintr-un salt. Îl țintui din priviri cu pică, își descheie corsajul, își vîri mîna în sîn și scoase un portofelaș. Dar deodată, bătînd din picior, într-un acces de nebunie :

— Nu ! nu ! nu !

— Dracul să mă ia dacă n-ai să înfunzi pușcăria !

Întredeschise ușa :

— Domnule Mendes !

— Ia-le ! strigă ea aruncîndu-i portofelul. Și, arătîndu-i pumnii : Să te trăsnească, blestematul !

Sebastião luă portofelul. Erau trei scrisori cu totul : una, foarte mototolită, era de la Luiza ; citi primul rînd : „Adoratul meu Bazilio“ ; și, foarte palid, puse imediat totul în buzunarul interior al vestonului. Deschise apoi ușa : silueta mătăhăloasă a lui Mendes se ghicea în umbră.

— S-a aranjat, domnule Mendes, vocea îi tremura puțin, nu vreau să te mai rețin.

Omul salută cu mîna la chipiu, fără o vorbă ; cînd Sebastião, pe palier, îi strecură în palmă o livră, Mendes făcu o plecăciune și spuse, cu un glas cleios :

— Și dacă se mai ivește vreo nevoie, matricola 64, Mendes, care am fost și în Gardă. Nu vă obosiți, conașule. La ordinele dumneavoastră. Nevasta și copiii vă mulțumesc și ei. Nu vă deranjați. Matricola 64, Mendes, care am fost și în Gardă !

Sebastião închise ușa de la intrare, se înapoie în sufragerie. Juliana rămăsese pe scaun, distrusă ; dar, de îndată ce îl văzu, se ridică furioasă :

— Stricata ți-a povestit tot ! Dumneata ai aranjat cursa asta ! Și dumneata te-ai culcat cu ea !...

Sebastião, foarte palid, se stăpînea.

— Du-te să-ți iei pălăria, femeie. Domnul Jorge te-a dat afară. Ai să trimiți miine după cufere...

— Dar bărbatul tot o să afle ! urlă ea. Să-mi cadă tavanul ăsta în cap dacă n-am să-i spun totul, de-a fir a păr. Totul ! Scrisorile pe care le primea, unde se ducea la întâlnire cu ăla. Se culca în salon cu el, îi cădeau și pieptenii din păr la înghesuială. Pînă și bucătăreasa îi auzea cum se foiau !

— Taci ! răcni Sebastião cu un pumn în masă, care făcu să tremure toată vesela din bufet și să zburătăcească, speriați, canarii. Și, cu vocea tremurîndă, cu buzele albe : Poliția are acum numele tău, hoațo ! La cel mai mic cuvînt pe care-l spui, te duci la Limoeiro, și apoi în largul mării. N-ai furat numai scrisorile : ai mai furat lenjerie, cămăși, cearșafuri, rochii... — Juliana dădea să vorbească, să strige. — Știu bine, continuă el cu violență, ea ți le-a dat, dar silită, pentru că o amenințai. Tu i-ai smuls totul. Asta se cheamă furt. Asta înseamnă deportare în Africa ! Cît despre domnul Jorge, că ai să-i spui tot, n-ai decît. Haide. Dar vezi să te și creadă. Spune-i. Niște lovituri de băț ai să încasezi, hoațo !

Ea scrișnea din dinți. O prinseseră în laț ! Ei aveau totul de partea lor, poliția, Boa Hora, pușcăria, Africa !... Iar ea — nimic !

Toată ura ei împotriva „stricatei“ izbucni. Îi aruncă denumirile cele mai obscene. Născoci tot soiul de mîrșavii.

— Mai ceva ca alea din Bairro Alto ! Iar eu — striga — sînt o femeie de treabă; niciodată nu s-a putut lăuda vreun bărbat că s-a atins de corpul meu. Niciodată vreo rază de lumină nu mi-a văzut culoarea pielii. În vreme ce stricata !... Își aruncase șalul, își descheie agitată gulerul de la rochie. — E o rușine pentru casa asta ! Și ce-am mai pătimit și cu vrăjitoarea de mătușă ! Și asta-i răsplata ! Să mă ia dracu dacă n-am să mă duc la ziar. Am văzut-o eu îmbrățișîndu-se cu filfizonul, ca o cățea !

Sebastião, spre regretul său, asculta, cu o curiozitate dureroasă pentru toate acele amănunte ; îi venea s-o strîngă de gît, și totuși ochii lui îi devorau cuvintele. Cînd ea tăcu, spuse, cu un nod în gît :

— Du-te, pune-ți pălăria, și marș afară !

Atunci Juliana, înnebunită de furie, cu ochii ieșiți din orbite, se apropie de el și-l scuipe în obraz !

Dar deodată gura i se deschise nemăsurat de mare, trupul i se încovoie, duse îngrozită amîndouă mîinile la inimă, și căzu într-o parte, cu un zgomot moale, ca un sac cu haine.

Sebastião se lăsă pe vine, o scutură ; era țeapănă, o spumă vinătă îi apăruse la colțurile gurii.

Își înșfăcă pălăria, coborî scările, alergă pînă în strada Patriarcal. Tocmai trecea un cupeu gol ; sări înăuntru, porunci „cît se poate de repede“ la Julião acasă ; și-l sili pe acesta să vină imediat, chiar în papuci, fără guler.

— E caz de moarte, e vorba de Juliana, biiguia foarte palid.

Iar pe drum, în zgomotul roților și scîrțîitul șasiului trăsुरii, îi povesti cam deslînat cum se dusesese la Luiza acasă, cum o găsisese pe Juliana foarte înciudată fiindcă

o dăduseră afară, și cum, vorbind, își ridicase mâinile și, deodată, căzuse într-o parte !

— Inima. Era o chestiune de zile, spuse Julião, sugînd din chiștocul țigării.

Opriră. Dar Sebastião, descumpănit, trîntise ușa la ieșire ! Iar înăuntru, doar moarta ! Birjarul își oferî le-
vierul, cu care izbutiră să deschidă.

— Păi, nu facem o plimbărică la Dafundo, conașilor ?
întrebă omul vîrînd bacșișul în buzunar.

Dar, văzîndu-i că trîntesc portiera :

— Nici nu-s oameni de așa ceva, mîrîi cu dispreț,
și dădu bice cailor.

Intrară în casă.

Încă din curtică, tăcerea i se păru înspăimîntătoare
lui Sebastião. Urca îngrozit treptele care parcă nu se mai
sfîrșeau ; și, cu puternice bătăi de inimă, încă mai spera
să o găsească doar leșinată, sau chiar sculată în picioare,
palidă și respirînd.

Dar, nu. Zăcea acolo așa cum o lăsase, întinsă pe jos,
cu brațele deschise, cu degetele încleștate ca niște gheare.
Din pricina convulsiei picioarelor i se ridicaseră fustele
și i se vedeau acum tibiile slabe, cu ciorapi în dungulițe
roz și tirlici de postav ; lampa cu petrol, pe care Se-
bastião o uitase lîngă ea, pe un scaun, îi așternea tonuri
livide pe frunte, pe obrajii întepenîți ; gura schimonosită
părea o pată de umbră ; iar ochii, groaznic de holbați,
imobilizați în brusca agonie, pluteau în ceață, voalați
parcă de o diafană pînză de păianjen. În jur totul părea
mai nemișcat, de o rigiditate de moarte. Vagi reflexe
argintii licăreau pe bufet ; iar tic-tacul „cucului“ palpita
necontenit.

— E moartă în toată regula. Trebuie s-o scoatem de
aici. Unde-i camera ei ?

Sebastião, palid, arătă cu degetul în sus.

— Bine. Tirăște-o tu, că eu duc lampa.

Și cum Sebastião nu dădea semne să se miște :

— Ți-e frică ? întrebă zeflemitor.

Începu atunci să ridă de el : ce dracu, era vorba de o materie inertă, ca și cum ar fi apucat o păpușă ! Sebastião, cu sudoare la rădăcina părului, ridică moarta de subsuori și începu s-o târască încet. Julião, în fața lui, ținea lampa ; și din fanfaronadă, intonă primele măsuri ale marșului din *Faust*. Dar Sebastião se scandaliză, spunînd, cu vocea tremurîndă :

— Las totul baltă și plec...

— Voi respecta de acum înainte nervii domnișoarei ! zise Julião cu o plecăciune.

Continuară, tăcuți. Trupul acela slab i se părea lui Sebastião greu ca plumbul. Giffia. Pe scări, unul dintre papucii cadavrului căzu din picior și se rostogoli în jos. Iar Sebastião simțea, îngrozit, ceva care i se tot lovea de genunchi : era cocul desprins, care atârna de un șirețel.

O lungiră pe pat ; Julião, spunînd că trebuie respectate tradițiile, îi așeză brațele în cruce și-i închise ochii.

Rămase o clipă s-o privească.

— Urit animal ! murmură, întinzîndu-i peste față un prosop murdar.

Ieșind, se mai întoarse odată să examineze, mirat, camera :

— Locuia mai bine ca mine, sluta asta.

Închise ușa, încuie cu cheia :

— *Requiescat in pace* ¹, spuse.

Și coborîră tăcuți.

Intrînd în salon, Sebastião, foarte palid, puse mîna pe umărul lui Julião :

— Atunci, crezi că a fost anevrismul ?

— Categoric. S-a înfuriat, și i-a plesnit. Scrie și în cărți...

¹ Odihnească-se în pace (lat.) (n. t.).

— Dacă nu s-a fi supărat astăzi...

— Plesnea mîine. Își trăia ultimele zile... Lasă femeia în pace. La ora asta a început să putrezească, să n-o mai tulburăm.

Declară atunci, frecîndu-și mîinile de frig, că „ar mînca ceva“. Găsi în bufet o bucată de friptură rece de vițel, o jumătate de sticlă de vin de Colares. Se instalează și, cu gura plină, turnînd vinul de sus :

— Ai aflat, Sebastião ?

— Ce anume ?

— A reușit contracandidatul meu !

Sebastião murmură :

— Culmea !

— Era de prevăzut, spuse Julião cu un gest larg. Cît pe ce să fac scandal, dar..., continuă el cu un mic rînj, m-au potolit ! Am un post de medic, mi-au dat un post de medic ! Mi-au aruncat un os !

— Da ? făcu Sebastião. Băiete, încă-i bine, felicitări. Și acum ?

— Acum, mă apuc să-l rod.

Dealtfel, îi făgăduiseră primul loc vacant. Postul de medic nu era rău... În definitiv, situația i se ameliorase...

— Dar tot meschină a rămas ! Nu mai ies și eu odată din mlaștină...

Se săturase de medicină, spuse după o pauză. Era un impas fără ieșire. Ar fi trebuit să se facă avocat, politician, intrigant. Se născuse pentru asta !

Se ridică și, cu pași mari prin salon, cu țigara în mîină, cu glasul tăios, expuse un plan ambițios :

— Țara asta e perfectă pentru un intrigant cu voință ! Oamenii ăștia sînt toți bătrîni, roși de boli, de inflamații la vezică, de sifilis învechit ! Totul e putred pe dinăuntru și pe dinafară ! Vechea lume constituțională o să se spargă în țandări... E nevoie de oameni !

Și, postîndu-se în fața lui Sebastião :

— Țara asta, scumpe prieten, s-a guvernat pînă acum prin expediente. Cînd va veni revoluția împotriva expedientelor, țara va trebui să caute oameni cu principii. Dar cine are principii aici ? Cine are aici măcar patru principii ? Nimeni ; toată lumea are datorii, vicii tănuite, dinți falși ; dar principii, nici cît negru sub unghie ! Prin urmare, dacă se vor găsi trei caraghioși care să se pună pe treabă să stabilească o jumătate de duzină de principii serioase, raționale, moderne, pozitive, țara trebuie să cadă în genunchi și să-i imploare : „Domnilor, făceți-mi marea onoare de a-mi pune zăbala între dinți !” Ei bine, eu ar trebui să fiu unul dintre ăștia. Sînt născut pentru asta ! Și mă plictisește gîndul că, în timp ce alți idioți, mai șmecheri și mai prevăzători, se vor afla în fruntea bucatelor strălucind la soare, *al hermoso sol portugués*¹, cum se spune în *zarzuela*, eu voi sta să prescriu cataplasme pentru babe cucernice, sau să leg fracturile vreunui judecător ramolit.

Sebastião, tăcut, se gîndea la cealaltă, la moarta de sus.

— Stupidă țară, stupidă viață ! miriia Julião.

Dar o trăsură trecu pe stradă, opri la poartă.

— Sosesc boierii ! spuse Julião. Coborîră imediat.

Jorge tocmai o ajuta pe Luiza să se dea jos din trăsură, cînd Sebastião, deschizînd brusc ușa :

— S-a întîmplat ceva grav !

— Foc ? întrebă Jorge, întorcîndu-se îngrozit.

— Julianei i-a plesnit anevrismul, se auzi vocea lui Julião din umbra ușii.

— Oh, la dracu ! Și Jorge, zăpăcit, căuta în buzunar bani schimbați pentru birjar.

¹ Sub frumosul soare portughez (sp.) (n. t.).

— Vai, eu nu mai intru ! strigă imediat Dona Felicidade, arătându-și la portieră fața lată înfășurată într-o capelină albă. Eu nu mai intru !

— Nici eu ! făcu Luiza, tremurind toată.

— Dar unde vrei să ne ducem, fata mea ? exclamă Jorge.

Sebastião spuse imediat că se puteau duce la el acasă. Avea camera mamei, doar să se pună cearșafuri pe pat.

— Să mergem, haide, Jorge, să mergem ! E mai bine ! imploră Luiza.

Jorge nu se hotăra. Patrula care trecea în susul străzii, văzînd grupul acela lîngă felinarul trăsorii, se opri. Și Jorge, în cele din urmă, silit de împrejurări, foarte contrariat, se învoi.

— Diavolița asta de femeie, să moară la ora asta ! O să vă ducă trăsura, Dona Felicidade...

— Și pe mine, că sînt în papuci ! sări Julião.

Dona Felicidade aminti atunci, ca o creștină ce era, că cineva trebuie s-o vegheze pe moartă...

— Haideți, pentru numele lui Dumnezeu, Dona Felicidade ! strigă Julião, urcîndu-se imediat în trăsură și trîntind portiera.

Dar Dona Felicidade nu se dădea bătută ușor : nu era creștinesc să fie lăsată așa ! Măcar să i se aprindă două luminări, să se trimită după un preot !...

— Haide, birjar ! urlă Julião, pierzîndu-și răbdarea.

Trăsura întoarse. Iar Dona Felicidade la portieră, în ciuda lui Julião care o trăgea de rochie, striga :

— E un păcat de moarte ! E o nepioșenie ! Măcar două luminări !

Trăsura porni în trap.

Luiza acum era cuprinsă de scrupule : într-adevăr, puteau trimite după cineva...

Dar Jorge se înfurie. Pe cine să cheme la ora aceea ?

Ce bigotism ! A murit, s-a terminat ! Urma înmormîntarea... S-o vegheze cineva pe sperietoare ? Poate voia și catafalc ? Păi, de ce nu se ducea s-o vegheze chiar ea?...

— Ei, haide, Jorge, haide !... murmura Sebastião.

— Nu, că asta-i prea de tot ! Asta înseamnă să nascocеști cu tot dinadinsul angarale, ce dracu !

Luiza lăsă capul în jos : și, în timp ce Jorge, injurînd, rămase în urma lor să încuie ușa, ea coborî strada la brațul lui Sebastião.

— A plesnit de furie, îi spuse el încetișor.

Tot drumul, Jorge bombăni. Ce idee, să doarmă acum prin vecini ! Chiar așa, asta însemna să faci prea multe fasoane !...

Pină ce Luiza îi spuse, aproape plîngînd :

— Vezi, poate vrei să mă chinuiești mai mult, și să mă îmbolnăvești mai tare, Jorge !

El tăcu, mușcîndu-și furios țigara. Iar Sebastião, ca s-o liniștească, propuse să o trimită pe mătușa Vicência, negresa, s-o vegheze pe Juliana.

— Poate ar fi mai bine, murmură Luiza.

Ajunseră la poarta lui Sebastião. Foșnetul rochiei de mătase a Luizei, la ora aceea, în casa lui, îl tulbura pe Sebastião : mîna îi tremura în timp ce aprindea lumînările din salon. Se duse s-o trezească pe mătușa Vicência, ca să le facă un ceai ; scoase chiar el cearșafurile din lăzi, grăbit, fericit de a le oferi ospitalitatea. Cînd se înapoie în salon, Luiza era singură, foarte palidă, așezată pe marginea canapelei.

— Jorge ? întrebă el.

— S-a dus în birou, Sebastião, ca să-i scrie parohului pentru înmormîntare... Apoi, cu ochii strălucitori, cu vocea stinsă și speriată : Și ?

Sebastião scoase din buzunar portofelul Julianei. Ea-l apucă lacomă — și, cu o mișcare bruscă, îi luă mîna și i-o sărută.

Dar Jorge tocmai intra, zîmbind.

— Acum ești mai liniștită, domnișoară ?

— Absolut, spuse ea cu un suris de ușurare.

Se duseră să bea ceaiul. Sebastião îi povesti lui Jorge, roșind puțin, cum intrașe în casă, cum Juliana tocmai îi spunea că fusese dată afară și, vorbind, agitîndu-se, poc, căzuse deodată într-o parte, moartă...

Și adăugă :

— Săraca !

Luiza, care își dădea seama cum minte, îl privea cu adorație.

— Dar Joana ? întrebă Jorge, deodată.

Luiza, fără să se tulbure, răspunse :

— Ah, uitasem să-ți spun... Tocmai îmi ceruse voie să meargă pînă la o mătușă care se simțea foarte rău, undeva, spre Belas... Zice că se întoarce miine... Încă o picătură de ceai, te rog, Sebastião...

Pe urmă uitară s-o mai trimită pe Vicência — și n-o veghie nimeni pe moartă.

XIV

Luiza petrecu noaptea zvîrcolindu-se, cu febră. Jorge, dimineața, se sperie de pulsul ei accelerat și de fierbințeala uscată a pielii.

El însuși, foarte nervos, nu putea dormi. Camera, în care nu se mai făcuse foc de mult timp, avea o răceală de încăpere nelocuită : pe perete, lîngă tavan, se întindeau pete de umezeală ; iar patul vechi cu coloane strunjite, fără draperii, măsuța de toaletă din secolul trecut, cu oglinda aburită, răspîndeau, în lumina clipitoare a candeliei, un simțămînt trist de vieți de mult apuse. Gă-

sindu-se acolo cu soția sa, într-un pat străin, îl cuprindea, fără să știe de ce, un dor nedeslușit ; parcă se petrecuse în viața lui o schimbare bruscă — și, aidoma unui rîu care își schimbă albia, existența lui, începînd din noaptea aceea, avea să se scurgă prin împrejurări noi. Vîntul de nord-est zgîlțîia geamurile și urla în lungul străzii.

În cursul dimineții, Luiza nu se putu scula din pat. Julião, chemat în grabă, îi liniști :

— O mică febră nervoasă, asta-i tot. Îi trebuie calm, altceva nimic. Sperietura de ieri, nu-i așa ?

— Toată noaptea am visat-o, spuse Luiza. Că înviase... Ce oroare !

— Ah ! N-avea nici o grijă... Au pregătit-o pe femeie ?

— Sebastião se ocupă de beleaua asta, spuse Jorge. Mă duc și eu să arunc o privire.

Pe stradă se aflase deja de moartea „Mațelor bătrîne“.

Femeia care veni s-o îmbălsămeze, o matroană ciupită de vărsat, cu ochii injectați de patima rachiului, era cunoscută de coana Helena. Stătură puțin să tăifăsuiască la soare, în ușa tutungeriei.

— Mult de lucru pe vremea asta, coană Margarida ?

— Nu mă pot plînge, coană Helena, spuse îmbălsămătoarea cu un glas ușor răgușit. Iarna e întotdeauna mai multă treabă. Dar numai oameni în vîrstă, din pricina frigului. Nici un trupșor mai drăgălaș, să-ți facă plăcere să-l îmbraci...

Coana Margarida era o artistă în felul ei. Îi plăcea să se ocupe de un corp frumos de optsprezece ani, vreo fețiță fragedă pe care s-o spele, s-o dichisească, s-o gătească... Era indispusă cînd avea de aranjat bătrîni. Dar cu fetele tinere se întrecea pe sine : potrivea cutele giului ; scotea în evidență șicul unei flori, al unei funde ; lucra cu rafinamentele unei modiste pentru morți.

Tutungioaica îi povesti o seamă de amănunte despre Juliana, câte favoruri îi făceau stăpînii, ce cochetă era, ce cameră luxoasă avea... Coana Margarida se declară „uluită“. Şi cui o să-i rămînă acum toate astea ? se întrebau. „Maţe bătrîne“ nu avea fude...

— Ce bine i-ar prinde Antoninhei mele ! spuse îmbălsămătoarea, strîngîndu-şi, tristă, şalul la piept.

— Cum îi mai merge micuţei ?

— Prost, coană Helena. Dacă e scrîntită la cap ! Şi, revărsîndu-şi durerea în limbuţie : Să-l lase ea pe brazilian, care o ţinea ca pe puf... Şi pentru cine, mă rog ? Pentru un terchea-berchea, fără suflet, care-i papă tot, care i-a mai făcut şi un plod pe deasupra, şi o snopeşte în băţai... Dar, ce vrei, aşa sînt fetele... Se duc după fantele de verde... Că e băiat frumos ! Dar un beţiv !... Săraca !... Păi, să merg şi eu acum să îmbrac păpuşica, ce zici, coană Helena !

Şi intră în casă, emoţionată.

Sosise şi preotul. Era în salon cu Sebastião, pe care îl cunoştea de la Almada, şi vorbea despre muncile cimpului, despre altoiri, despre irigaţii, cu vocea lui groasă — trecîndu-şi bastista mototolită pe sub nas, cu un gest lent al miinii sale păroase. Ferestrele din toată casa erau deschise, ca să intre soarele blînd. Canarii cîntau.

— Şi era de mult în casa asta, defuncta ? îl întrebă preotul pe Jorge care se plimba prin odaie, fumînd.

— De aproape un an.

Preotul îşi despături încet batista şi, scuturînd-o înainte de a-şi sufla nasul :

— Doamna dumneavoastră trebuie s-o regrete mult... E un tribut pe care toţi îl vom plăti odată...

Şi-şi suflă nasul, răsunător.

Atunci Joana, înfăşurată în şal şi cu basmaua pe cap, apărură în virful picioarelor. Aflase de la vecini că Juliana „crăpase“ şi că stăpînii erau la domnul Sebas-

tião. Venea de acolo. Luiza o chemase în cameră. Când o văzuse bolnavă pe scumpa ei conică, izbucni într-un șiroi de lacrimi. Luiza îi spuse „că acum e totul ca înainte, poate să vină înapoi...”

— Și ascultă, Joana, dacă întreabă conașul Jorge... ai fost la o mătușă, înspre Belas...

Fata plecă imediat să-și aducă bagajul și se instalează din nou în casă — puțin speriată de moartea care o bântuia.

Curînd după aceea bătu discret în ușă Paula.

Venea să-și ofere serviciile, dacă era nevoie de ceva în încercarea grea prin care treceau ! Și, tot scoțîndu-și și punîndu-și la loc șapca, hîrșîind cu piciorul, spunea, cu glasul său răgușit :

— Regret nespus, regret nespus ! Toți sîntem muri-tori...

— Bine, bine, domnule Paula, nu avem nevoie de nimic, spuse Jorge. Mulțumesc !

Și închise brusc ușa de la intrare.

Era nerăbdător să se descotorosească „de belea” ; ba chiar, plictisit de ciocăniturile rare ale cioclilor care băteau coșciugul în cuie, acolo sus, o chemă pe Joana :

— Spune-le să dea zor. Că doar n-o să rămînem așa toată viața !

Joana se duse imediat să le spună că domnul parcă înnebunise ! Cu coana Margarida se împrietenise deja la cataramă. Îmbălsămătoarea venise chiar cu ea în bu-cătărie, să ia „ceva substanță”. Cum focul era stins, se mulțumi cu piine înmuiată în vin.

— Mîncare de săraci, spunea, plescăind din limbă.

Dar era scîrbită peste poate de defunctă ! Animal mai urît nici că văzuse vreodată. Un corp ca o sardea uscată ! Și, plimbîndu-și privirea satisfăcută pe formele pline ale Joanei :

— Dumneata, domnișoară, nu. Dumneata, domnișoară, îmi pari a avea un trup tare frumos...

Și părea că și calculează cum să taie giulgiul pentru o asemenea siluetă durdulie.

Joana spuse, scandalizată :

— Piei, piază-rea !

Celălalt zimbi ; îi lipseau doi dinți. Și, modulindu-și vocea :

— Ehei, multă lume-bună mi-a trecut mie prin mină, domnișoară. Încă o picăturică, te rog ! E vin de Cartaxo, nu-i așa ? Tare-i catifelat ! Strașnică băătură !

În sfârșit, spre marea ușurare a lui Jorge, la ora patru cei doi ciocli coborîră sicriul. Vecinii stăteau pe la porți. Ba chiar Paula, din fanfaronadă, ridicînd două degete ca să salute coșciugul, murmură :

— Drum bun !

Jorge, ieșind din casă, o întrebă pe Joana :

— Nu ți-e teamă să rămii aici singură ?

— Nu, conașule. Cine pleacă nu se mai întoarce !

De fapt, îi era frică ; dar se pregătea să petreacă noaptea cu Pedro, și-i bătea inima de bucurie să „aibă toată casa numai pentru ei“ pînă dimineata, și să se poată rostogoli drăgăstos, ca boierii, pe divanul din salon.

Jorge se duse cu Sebastião la acesta acasă și, de cum intră în camera în care era culcată Luiza :

— Gata totul, spuse, frecîndu-și mîinile. Urcă acum spre Alto de São João, dichisită cum trebuie. *Per omnia saecula saeculorum* !

Mătușa Joana, care ședea la căpătiul Luizei, sări :

— Vai, cine s-a dus, s-a dus, și gata... Dar femeie bună nu era ea !

— Era o sperietoare bună, spuse Jorge. Să sperăm că la ora asta fierbe deja în cazanul lui Scaraoschi. N-am dreptate, mătușă Joana ?

— Jorge ! făcu Luiza cu reproș. Și socoti că trebuie să spună încet doi *Tatăl-nostru* pentru sufletul decedatei. A fost tot ce i-a oferit pământul la moarte aceleia care se îndrepta la ora aceea, în trapul mărunț a două iepe bătrîne, spre groapa săracilor, și care în viață purtase numele de Juliana Couceiro Tavira !

A doua zi, Luiza se simțea mai bine : pomeniră chiar, spre marea dezolare a mătușii Joana, să se înapoieze acasă. Sebastião nu spunea nimic, dar aproape că-și dorea ca o convalescență prelungită să o rețină la el în casă mai multe săptămîni. I se arăta atît de recunoscătoare ! Îi arunca priviri atît de încărcate de gratitudine, pe care le înțelegea doar el ! Iar el era atît de fericit să o aibă acolo, împreună cu Jorge ! Discuta îndelung cu mătușa Vicência despre meniuri ; umbla pe coridoare și prin salon, cu respect, aproape în vîrfurile picioarelor, ca și cum prezența ei ar fi sfințit casa ; umplea vasele cu camelii și violete ; zîmbea fericit văzîndu-l pe Jorge, la desert, cum savurează și îi laudă coniacul ; simțea cum îl încălzește ceva bun, ca un palton vătuit și moale ; și se gîndea deja că, odată cu plecarea ei, totul i se va părea mai rece, de o tristețe dezolantă !

Dar după două zile plecară acasă.

Luiza era foarte mulțumită de noua jupîneasă. O găsisese tot Sebastião. Era o fetișcană curățică și albă, cu niște ochi mari, frumoși și veșnic mirați, cu un aer drăgălaș : se numea Mariana ; și se duse imediat să-i spună Joanei „că moare după conîta ! are o fetișoară de înger ! ce drăguță e !“

Chiar în dimineata aceea, Jorge trimise cele două lăzi ale Julianei la mătușa Vitória.

Cînd, pe înserate, ieși în oraș, Luiza se încuie în cameră cu portofelul Julianei, trase jaluzelele, ca măsură de prevedere, aprinse o luminare și arse scrisorile. Mii-

nile îi tremurau ; şi vedea, cu ochii scăldaţi în lacrimi, cum ruşinea ei, sclavia ei luau sfîrşit, risipindu-se într-un fum alburiu ! Respiră adînc ! În sfîrşit ! Şi toate acestea mulţumită lui Sebastião, dragul de el !

Atunci se duse în salon, la bucătărie, să vadă casa : totul i se părea nou, viaţa ei plină de dulceaţă ; deschise larg ferestrele ; încercă pianul ; ba chiar rupse în bucăţele mici, din superstiţie, partitura de la *Medjé* pe care i-o dăduse Bazilio ; stătu îndelung de vorbă cu Mariana ; şi, savurîndu-şi supa de găină de convalescenţă, cu faţa luminată de fericire :

„Ce bine o să-mi fie acum !“ îşi spunea.

Cînd auzi paşii lui Jorge pe coridor, alergă spre el, îl cuprinse pe după git şi, cu capul sprijinit pe umărul lui, îi mărturisi :

— Sînt atît de mulţumită azi ! Dacă ai şti ce fată bună e Mariana asta !

Dar în noaptea aceea temperatura îi crescuse din nou. Julião, dimineaţa, o găsi mai rău.

— Febre intermitente..., spuse nemulţumit.

Tocmai scria reţeta, cînd intră Dona Felicidade, foarte surescitată. Rămase surprinsă văzînd-o pe Luiza bolnavă ; şi, aplecată peste ea, îi şopti imediat la ureche :

— Trebuie să-ţi povestesc ceva !

De îndată ce Jorge şi Julião ieşiră, îşi descărcă sufletul, aşezată la picioarele patului — cu vocea cînd scăzută din cauza gravităţii confidenţei, cînd ascuţită de indignare.

Fusesse jefuită ! Jefuită ca în codru ! Omul pe care-l trimisese la Tui, banditul acela, îi scrisese Gertrudei, servitoarea ei, că nu mai avea de gînd să se întoarcă la Lisabona ; că baba cu descîntecele se mutase din localitate ; că el nu mai voia să ştie nimic din toată afacerea şi o găsea chiar cam dubioasă ; că-şi oferea serviciile la

Tui — toate acestea cu un scris frumos de conțopist public, într-o portugheză oribilă — iar despre bani, nici un cuvânt !

— Ce părere ai de șarlatanul ăsta ? Opt monede ! Și dacă nu mi-ar fi rușine, m-aș duce drept la poliție... Vai ! cu galicienii ăștia, eu am terminat-o pentru totdeauna ! De asta nu se dădea pe brazdă consilierul ! Cred și eu ! Femeia nici n-a apucat să facă farmececele !... Pentru că, dacă nu mai credea în onestitatea galicienilor, credința în puterea vrăjitoarelor tot nu și-o pierduse.

Fiindcă nu era vorba numai de cele opt monede ! Mai era și ciuda ! Și, pe urmă, cine știe pe unde o fi acum femeia ! Vai, să înnebunești, nu alta !... Ce zici de asta ?

Luiza ridica umerii : înăbușită sub cearșafuri, cu obraji în flăcări, i se închideau ochii de un somn greu ; Dona Felicidade, oftând întruna, o sfătui într-o doară să ia un sudorific ; și cum Luiza nu avea cum s-o consoleze, plecă să se ducă la Encarnação, să-și răcorească sufletul cu prietena ei Silveira.

În zorii zilei următoare, starea Luizei se înrăutăți. Febra crescuse mai mult. Jorge, îngrijorat, se îmbracă în grabă și, la ora nouă de dimineața, se duse după Julião. Tocmai cobora scara în grabă, încheindu-se la pardesiu, când dădu nas în nas cu poștașul care urca, tușind.

— Ceva scrisori ? întrebă Jorge.

— Una pentru cucoana, spuse omul. Cred că e pentru cucoana...

Jorge se uită la plic : purta numele Luizei, venea din Franța.

„De la cine dracu o fi ?“ se întrebă. O vîrî în buzunarul pardesiului și ieși.

După o jumătate de oră se înapoia cu Julião, într-o trăsură.

Luiza dormita, somnolentă.

— Trebuie mare grijă... Om mai vedea..., murmură Julião, scărpinându-se încet în cap, în timp ce, în partea opusă a patului, Jorge privea îngrijorat.

Scrise o rețetă și rămase să ia micul-dejun cu Jorge. Era o zi rece și cenușie. Mariana, înfofolită într-o jiletcă, servea, cu degetele roșii, umflate de degerături. Iar Jorge simțea cum se întristează, de parcă toată ceața din văzduh i s-ar fi pogorît și condensat încet pe suflet.

— De unde ar putea să vină febra asta? spunea, dezolat. Nemaipomenit! De șase zile, când mai bine, când mai rău...

— Febrele astea vin din orice, replică Julião, mușcând liniștit dintr-o felie de pâine prăjită. Uneori de la un curent, alteori dintr-o supărare. Uite, de exemplu, am un caz ciudat: un tip; unul Alves, care era cât pe ce să dea faliment, și care a trăit, bietul de el, două luni de chin. Acum două săptămîni, prin nu știu ce întorsătură a norocului — soarta omului are uneori asemenea capricii —, și-a aranjat toate afacerile și s-a văzut scăpat. Ei bine, dom'le, de atunci are o febră de-asta, întortocheată, complexă, cu simptome năstrușnice... Ce s-a întîmplat? S-a întîmplat că excitația nervoasă a scăzut, iar fericirea i-a răscolit sîngele. Poate foarte bine să dea și ortul popii. Asta e falimentul general, cel mare, când creditorul e neînduplecat, scoate polițele la iveală, și... *per omnia saecula!*

Se ridică și-și aprinse o țigară:

— În orice caz, repaus absolut. Trebuie să-i menținem mintea ca în vată. Nici un fel de vorbărie, nici un fel de fraze, și, dacă îi e sete, limonadă. Pe curînd!

Ieși punîndu-și mînușile negre, pe care le purta acum mereu de cînd primise postul de medic.

Jorge se întoarse în alcov: Luiza încă mai era ațipită. Mariana, așezată lîngă ea pe un scăunel scund,

cu fețișoara foarte tristă, nu-și lua de la Luiza ochii ei mari, ușor speriați.

— S-a zvîrcolit tot timpul, murmură.

Jorge pipăi mîna Luizei, care ardea, îi potrivea așternutul. O sărută ușor pe frunte, închise fereastra din fața alcovului. Și, în timp ce se plimba în sus și în jos prin birou, îi reveneau în minte cuvintele lui Julião : sînt febre care vin dintr-o supărare ! Se gîndea la istoria cu negustorul, își amintea de starea aceea de melancolie și slăbiciune care îl îngrijorase atît de mult în ultimul timp, și era atît de inexplicabilă ! Asta-i acum, prostii ! Supărări, de unde pînă unde ? La Sebastião acasă fusese atît de răsfățată ! Nici moartea aceleia n-o zdruncinase prea mult ! Dealtfel, nu prea credea în *febrele provenite din necazuri*. Julião practica o medicină literară. Se gîndi chiar că ar fi mai prudent să-l cheme pe bătrînul doctor Caminha...

Vîrîndu-și mîna în buzunar, degetele lui întîlniră o scrisoare ; era cea pe care i-o dăduse poștașul, de dimineață, pentru Luiza. O cercetă din nou, curios ; era un plic banal, cum se găsesc prin cafenele sau restaurante ; nu cunoștea scrisul ; un scris de bărbat, și venea din Franța... Deodată îi veni chef să o dî deschidă. Dar se stăpîni, o aruncă pe masă, își răsuci încet o țigară.

Reveni în alcov. Luiza era tot cufundată în somnolență : mineca ridicată a cămășii de noapte descoperea brațul ei încîntător, acoperit de un pufușor blond ; fața ei roșie lucea ; genele lungi apăsau, grele, de pe marginea pleoapelor ei fine, închise ; un cîrlionț îi căzuse pe frunte, și i se păru lui Jorge adorabil și emoționant, cu culoarea aceea a lui, cu expresia înfierbîntată a feții. Se gîndi, fără să știe de ce, că și alții o găsesc pesemne frumoasă, o doresc, i-ar spune-o dacă ar putea... Pentru ce i se scria din Franța, și cine oare îi scria ?

Reveni în birou, însă scrisoarea aceea de pe masă îl irita ; încercă să citească o carte, dar o aruncă imediat, nerăbdător ; și începu să se plimbe în lung și în lat, mototolindu-și foarte nervos căptușeala buzunarelor.

Luă atunci scrisoarea, încercă să vadă ceva în zare, prin hîrtia subțire a plicului ; degetele lui, irezistibil, începură să rupă un colț al plicului. Ah ! Așa ceva nu se făcea !... Dar curiozitatea, care-i guverna acum creierul, îi sugeră tot soiul de scuze, ispitindu-l persuasiv : E bolnavă acum, și putea să fie ceva urgent ; dacă e vorba de vreo moștenire ? Pe urmă, nu are secrete față de el, și încă din Franța ! Scrupulele lui erau puerile ! O să-i spună că a deschis-o din greșală. Și dacă scrisoarea conținea dezlegarea supărărilor ei, a *necazurilor* din teoria lui Julião !... Trebuia s-o deschidă, ca s-o poată vindeca mai repede !

Fără să vrea, se trezi cu scrisoarea despăturită în mînă. O devoră dintr-o răsufare. Dar nu înțelegea bine ; literele se învălmășeau în fața ochilor săi ; se apropie de fereastră, reciti încet :

„Scumpa mea Luiza,

Ar fi prea lung să-ți explic cum abia alaltăieri, la Nice, — de unde astăzi în zori am sosit la Paris — am primit scrisoarea ta, care după ștampile văd că a străbătut toată Europa pe urmele mele. Trecînd deja două luni și jumătate de cînd ai scris-o, îmi închipui că te-ai înțeles între timp cu femeia, și nu mai ai nevoie de banii aceia. Altfel, dacă întîmplător îi mai vrei, trimite o telegramă și îi vei primi în două zile. Văd din scrisoarea ta că nu ai crezut nici o clipă că am plecat din motive de afaceri. Ești foarte nedreaptă. Prin plecarea mea nu trebuia să-ți fi pierdut, cum șpui, *toate iluziile despre dragoste*, fiindcă într-adevăr atunci cînd am părăsit Lisabona am înțeles cît de mult te iubesc, și nu

e zi, crede-mă, să nu-mi amintesc de *Paradis*. Ce dimi-neți frumoase ! Ai mai trecut vreodată pe acolo ? Îți amintești de *lunch*-ul nostru ? N-am timp să-ți scriu mai mult. Poate în curînd o să mă înapoiez la Lisabona. Sper să te văd, fiindcă fără tine Lisabona este pentru mine un deșert.

O lungă sărutare de la

Al tău din i.
Bazilio.“

Jorge împături hirtia încet, în două, în patru, o aruncă pe masă și spuse cu glas tare :

— Ei, da, dom'le ! Frumos !

Își îndesă mașinal tutun în pipă, cu privirea pierdută, cu buzele tremurînde ; făcu vreo cîțiva pași nesiguri prin birou. Deodată aruncă pipa în fereastră spărgînd un ochi de geam, bătu din brațe ca rătăcit și, prăbușindu-se pe masă cu fața în jos, izbucni în plîns, mușcîndu-și mîne-cile, lovind cu picioarele, înnebunit !

Se sculă brusc și luă scrisoarea, gata să meargă cu ea în alcovul Luizei. Dar, la amintirea cuvintelor lui Julião, se opri locului : repaus absolut, nici un fel de vorbărie, nici o excitație ! Încuie scrisoarea într-un ser-tar, vîrî cheia în buzunar. Și, în picioare, tremurînd ca varga, cu ochii injectați, simțea cum tot soiul de gînduri nesăbuite îi incendiază brusc creierul, ca fulgerele pe vreme de furtună — s-o omoare, să plece de acasă, s-o părăsească, să-și zboare creierii...

Mariana bătu ușor în ușă, spunîndu-i că îl cheamă conîța.

Un val de sînge i se urcă la cap ; o fixa pe Mariana, prost, bătînd din pleoape.

— Vin imediat, spuse cu glasul răgușit.

Trecînd prin salon, în fața oglinzii ovale, rămase ui-mit de chipul său pătat, îmbătrînit. Se duse să-și treacă

un prosop umed peste obraz, își netezi părul ; și, intrind în alcov, văzînd-o, cu ochii ei dilatați, în care strălucea febra, trebui să se agațe de bara patului, pentru că simți cum se clatină pereții în jur ca niște pînze în vînt.

Dar îi zîmbi :

— Cum te simți ?

— Rău ! murmură ea, slab.

Îl chemă lingă ea cu un gest foarte obosit.

El se apropie, luă loc, fără să o privească.

— Ce ai ? spuse ea, întinzîndu-și fața spre el. Nu te necăji. Și luă mîna pe care el o așezase pe marginea patului

Jorge, cu un gest sec, îi dădu mîna la o parte și se ridică brusc, cu dinții încleștați ; îl năpădise o minie brutală ; dădu să plece, temîndu-se de propria sa reacție, să nu facă o crimă, cînd auzi vocea Luizei, trăgănată, parcă jeluindu-se :

— De ce, Jorge ? Ce ai ?...

Se întoarce ; o văzu pe jumătate ridicată, cu ochii deschiși spre el, cu spaima întipărită pe față ; și două lacrimi i se rostogoleau, tăcute.

Se aruncă în genunchi, îi apucă mîinile, plîngînd cu sughituri.

— Ce-i asta ? se auzi vocea lui Julião din ușa alcoolului.

Jorge, foarte palid, se ridică încet.

Julião îl duse în salon și, încrucișîndu-și brațele, îi spuse, înfuriat :

— Ești nebun ? Păi, știi în ce stare e, și te apuci să-i faci scene cu lacrimi ?

— Nu m-am putut stăpîni...

— Atunci, plesnește mai bine. Eu nu știu cum să-i cobor febra, pe de o parte, iar tu i-o ridici, pe de alta ? Ești nebun !

Era pur și simplu indignat. Luiza îl interesa ca bolnavă. Dorea nespus să o vindece ; și era satisfăcut să-și exercite ascendentul de persoană necesară, în casa aceea unde vizitele sale avuseseră întotdeauna un caracter dependent ; chiar și acum, plecînd, nu uită să-i ofere o țigară lui Jorge, cu un aer neglijent.

Jorge se comportă eroic în toată după-amiaza aceea. Nu putea să stea mult timp în alcovul Luizei, disperarea îl împingea la gesturi contradictorii ; dar se ducea întruna acolo, îi zîmbea, îi potrivea așternutul cu mîini tremurătoare ; și cum ea dormita, rămînea nemișcat să o privească trăsătură cu trăsătură, cuprins de o curiozitate dureroasă și, imorală, vrînd parcă să-i surprindă pe față urme de săruturi străine, pîndind să o audă în somnul ei febril cum murmură un nume sau o dată, și o iubea mai mult de cînd o bănuia necredincioasă, dar cu o altfel de dragoste, trupească și perversă. Pe urmă se ducea să se închidă în birou și umbla între pereții înguști, ca un leu în cușcă. Reciti scrisoarea de nenumărate ori, și aceeași curiozitate bolnăvicioasă, josnică, nemernică, îl tortura la nesfîrșit. Cum s-o fi întîmplat ? Unde era „Paradisul“ ? Aveau un pat ? Ce rochie purta ea ? Ce îi spunea ? Cum o săruta ?

Se apucă să recitească toate scrisorile pe care i le trimisese ea în Alentejo, încercînd să descopere în cuvinte semne de răceală, data trădării ! O ura atunci, îi reveneau în minte gînduri asășine — să o stringă de gît, să-i dea cu cloroform, să o pună să bea opiu ! Și pe urmă, nemișcat, sprijinit de fereastră, rămînea pierdut în visare, revăzînd trecutul, ziua căsătoriei, anumite plimbări pe care le făcuse cu ea, anumite cuvinte rostite de ea...

Uneori se gîndea — nu cumva scrisoarea e o mistificare ? Putea să fi scris-o vreun dușman, și să o trimită apoi din Franța. Ori poate Bazilio avea altă Luiza la Li-

sabona și, din greșeală, când scrisese plicul, pusese numele verișoarei sale ; și bucuria momentană pe care i-o inspi-
rau acele închipuri făcea să i se pară mai crudă reali-
tatea. Dar cum se întâmplase ? Cum se întâmplase ? Dacă
ar putea afla adevărul ! Avea certitudinea că atunci s-ar
liniști ! Și-ar smulge desigur din piept dragostea aceea
ca pe un parazit oribil ; de îndată ce ea s-ar simți mai
bine, ar duce-o la o mînăstire, iar el ar pleca să moară
departe, în Africa, sau altundeva... Dar cine putea să
știe ?... JULIANA !

Ea era cea care știuse ! Sigur că da ! Și toate condes-
cendențele ei față de Juliana, mobilele, camera, hainele,
acum înțelegea totul ! Ca să o plătească pentru compli-
citate ! Ea fusese confidenta ! Ducea scrisorile, știa tot.
Și zăcea acum în groapa comună, moartă, amuțită pe
vecie, blestemata !

Sebastião, conform obiceiului, veni pe înserate. Nu
se aprinseseră încă lămpile, și, de îndată ce el intră,
Jorge îl chemă în birou, tăcut, aprinse o lumînare și
scoase scrisoarea din sertar.

— Citește asta.

Sebastião rămase uimit văzînd chipul răvășit al lui
Jorge. Privea scrisoarea împăturită și tremura. De în-
dată ce văzu semnătura, o paloare de moarte i se așternu
pe față. I se părea că i se surpă podeăua sub picioare.
Cu greu se stăpîni, citi încet, puse apoi scrisoarea pe
masă, fără un cuvînt.

Jorge spuse atunci :

— Sebastião, asta pentru mine înseamnă sfîrșitul. Se-
bastião, tu știi ceva. Tu veneai pe aici. Tu știi. Spune-mi
adevărul !

Sebastião desfăcu încet brațele și răspunse :

— Ce pot să-ți spun eu ? Nu știu nimic !

Jorge îl apucă de mîini, i le scutură și, căutîndu-i
privirea cu gesturi neliniștite :

— Sebastião, în numele prieteniei noastre, pe sufletul mamei tale, în amintirea anilor ăstora pe care i-am petrecut împreună, Sebastião, spune-mi adevărul !...

— Nu știu nimic. Ce pot să știu eu ?

— Minți !

Sebastião îngăimă doar :

— Să nu te audă cineva, băiete !

Se făcu o clipă de tăcere : Jorge își strîngea tîmplele în mîini, umblînd cu pași mari prin birou, făcînd să vibreze podeaua ; și deodată se opri în fața lui Sebastião, aproape implorător :

— Spune-mi măcar ce făcea ea ! Ieșea ? Venea cineva pe aici ?

Sebastião răspunse încet, cu ochii ațintiți spre lumină :

— Venea citeodată vărul ei, la început. Cînd Dona Felicidade a fost bolnavă, se ducea ea s-o vadă... Pe urmă, vărul a plecat... Altceva nu știu.

Jorge se opri un moment să-l privească pe Sebastião, cu o fixitate de om nebun.

— Dar ce i-am făcut eu, Sebastião ? Ce i-am făcut eu ? O adoram ! Ce i-am făcut eu ca să merit așa ceva ? Eu, care o adoram pe femeia asta !

Începu să plîngă.

Sebastião rămase în picioare lîngă masă, impietrit, distrus.

— A fost poate doar o glumă..., murmură.

— Dar ce spune scrisoarea ? strigă Jorge întorcîndu-se furios spre el și scuturînd hîrtia. „Paradisul“ ăsta ! *Frumoasele dimineți* petrecute acolo ! E o nemernică !...

— E bolnavă, Jorge, spuse Sebastião cu un glas abia auzit.

Jorge nu răspunse. Se mai plimbă citva timp prin cameră. Sebastião, nemișcat, își obosea privirea fixînd flacăra luminării. Atunci Jorge încuie scrisoarea în sertar și, luînd sfeșnicul, spuse cu un ton de oboesală lugubră și resemnată : -

— Vrei să mergem să bem ceaiul, Sebastião ?
Și nu se mai pomeni de scrisoare.

Noaptea aceea Jorge dormi adînc. A doua zi, fața lui era impasibilă, de o seninătate lividă.

De atunci înainte deveni infirmierul Luizei.

Boala, după o evoluție incertă timp de trei zile, se preciză : erau febre intermitente ; slăbise mult, dar Julião era liniștit.

Jorge își petrecea zilele lîngă ea. Dona Felicidade venea de obicei diminețile ; se așeza la picioarele patului, și ședea tăcută, cu fața îmbătrînită ; speranța în femeia de la Tui atît de brusc năruită o dărimase așa cum un vechi edificiu căruia i se taie brusc 'un pilon devine o ruină ; și se însuflețea doar cînd apărea consilierul, pe la ora trei, ca să se intereseze de „frumoasa noastră bolnavă“. Avea întotdeauna cîte un cuvînt grav, pe care îl rostea cu un ton profund, păstrîndu-și pălăria în mînă, fără să vrea să intre în alcov din pudoare :

— Sănătatea e un bun pe care nu-l apreciem decît atunci cînd îl pierdem !

Sau :

— Boala servește pentru ca să ne punem prietenii la încercare !

Și termina mereu spunînd :

— Scumpul meu Jorge, trandafirii sănătății vor re-înflori foarte curînd pe obrajii virtuosoasei dumitale soții !...

Noaptea Jorge dormea îmbrăcat, pe o saltea întinsă pe dușumea ; dar abia dacă închidea ochii o oră, două. Restul nopții încerca să citească : începea un roman, dar nu trecea niciodată de primele rînduri ; uita de carte și, cu capul în mîini, se cufunda iar în gînduri : același lucru îl obseda — *cum* se întîmplase ? Reușise să reconstituie aproximativ, prin deducții logice, anumite fapte ; îl vedea foarte bine pe Bazilio sosind, venind să o viziteze, dorînd-o, trimițîndu-i flori, urmărînd-o, apărînd în

casă din cînd în cînd, scriindu-i. Dar pe urmă ? Ajunsese să înțeleagă că banii îi erau destinați Julianei. Individida avusese probabil pretenții. Îi surprinsese ? Pusese mîna pe ceva scrisori ?... Și în reconstituirea aceea dureroasă dădea de lacune, de goluri, ca niște hăuri negre, în care sufletul său se arunca, lacom. Atunci începea să-și amintească ultimele luni de la întoarcerea sa din Alentejo, și cît de dragăstoașă se arăta ea, și cu cîtă înfocare îl mîngia... Oare de ce îl înșelase ?

Într-o noapte, cu precauții de hoț, îi răscoli toate sertarele, cercetă rochiile, pînă și cutele rufăriei de corp, cutiile cu coliere, cu dantele ; găsi, e drept, caseta de santal : era goală ; nici măcar pulberea unei flori uscate ! Uneori începea să se uite fix la mobilele din cameră, din salon, să le cerceteze, ca și cum ar fi vrut să descopere pe ele urmele adulterului. S-or fi așezat acolo ? El o fi îngenuncheat la picioarele ei, aici, pe covor ? În special divanul, atît de larg, atît de comod, îl exaspera ; începu să-l urască. Detesta acum chiar și casa, ca și cum tavanele care îi acoperiseră, podelele care îi susținuseră ar fi împărțit cu ei o complicitate conștientă. Dar ce îl chinuia mai ales erau cuvintele acelea — „Paradisul“, *frumosele dimineți*...

Luiza dormea acum mult mai liniștită. După o săptămînă, puseurile de febră dispărură. Dar era foarte slăbită : în ziua cînd se sculă pentru prima oară din pat, leșină de două ori ; trebuia să o îmbrace cineva, să o sprijine pînă la *chaise-longue* : și nu se putea lipsi de Jorge, îl voia tot timpul lîngă ea, cu pretenții de copil răsfățat ! Părea să primească viață din ochii lui, sănătate din atingerea mîinilor lui. Îl puneă să-i citească ziarul de dimineață, și să vină să scrie lîngă ea. El o asculta, și chiar stăruințele ei erau consolări pentru durerea lui. Fiindcă îl iubea, nu încăpea îndoială !

Simțea atunci, mașinal, străfulgerări de fericire. Se surprindea spunându-i cuvinte duioase, rizînd cu ea, pierdut, ca înainte ! Și, întinsă pe *chaise-longue*, Luiza, mulțumită, răsfoia exemplare vechi din *L'Illustration Française*, trimise de consilier — „în care“, după cum îi spusese acesta, „putea, în timp ce se distra cu ilustrațiile, să dobîndească și noțiuni utile despre importante evenimente istorice“ ; sau, cu capul plecat într-o parte, savura fericirea de a se întrema, de a fi scăpat de tirania *celeilalte*, de amărăciunile *trecutului*.

Una din bucuriile ei era să o vadă pe Mariana intrînd cu mîncărica așezată pe un șervețel curat, pe țavă ; avea poftă de mîncare, savura mult paharul cu vin de Porto, recomandat de Julião ; cînd Jorge nu era acasă, stătea îndelung de vorbă cu Mariana, sporăvăind încetîșor, consolată, și lingînd lingurițele pline cu creme de gelatină.

Uneori, tăcută, cu ochii în tavan, făcea planuri. I le spunea pe urmă lui Jorge : va merge să stea două săptămîni la țară, ca să mai prindă puteri ; la întoarcere se va apuca să brodeze niște benzi de cașmir ca să acopere scaunele din salon ; fiindcă voia să se ocupe mai mult de casă, să trăiască retrasă ; el nu se va mai duce în Alentejo, nu va mai pleca din Lisabona, nu-i așa ? Iar viața ei de atunci înainte va fi dulce și ușoară, la nesfîrșit.

Dar Luiza uneori îl găsea prea tăcut. Ce avea ? El dădea vina pe oboseală, pe nopțile nedormite... Dacă se îmbolnăvea, spunea ea, măcar să se întîmple cînd ea se va fi întremat, ca să-l poată îngriji, să-l poată veghea !... Dar nu se va îmbolnăvi, nu-i așa ? Și-l chema lingă ea, îi trecea mîna prin păr, cu privirea pierdută, pentru că odată cu forțele îi reveneau și impulsurile temperamentului ei drăgăstos. Jorge simțea că o adoră, și era și mai nefericit !

Luiza, în sinea ei, lua alte hotărîri. Nu se va mai vedea cu Leopoldina, și va frecventa bisericile. Ieșea din

boală pătrunsă de un vag sentimentalism cucernic. În timpul febrei, în anumite coșmaruri de la care îi rămăsese o groază nedeslușită, se vedea uneori aruncată într-un loc înspăimântător, unde trupurile se ridicau, răsucindu-și brațele, din mijlocul unor flăcări roșii : forme negre se învîrteau cu frigări înroșite în foc, un răget de agonie urca spre muțenia cerului : și începuseră deja să îi atingă pieptul pale de foc, cînd ceva blind și inefabil o răcorea deodată ; erau aripile unui înger luminos și senin care o lua în brațe ; iar ea se simțea înălțată, cu capul sprijinit pe sinul divin care o pătrundea de o fericire supranaturală ; vedea stelele de aproape, auzea freamăt de aripi. Senzația asta îi lăsase ca o amintire nostalgică a cerului. Și aspira la ea, în slăbiciunile convalescenței, sperînd s-o dobîndească printr-o prezență punctuală la liturghie și prin repetarea rugăciunilor adreseate Fecioarei.

În sfîrșit, într-o dimineată se duse în salon și deschise pentru prima oară pianul ; Jorge, la fereastră, privea în stradă — cînd ea îl chemă și, zîmbind :

— De mult timp nu mai pot să sufăr divanul ăsta, spuse. L-am putea scoate, ce zici ?

Jorge simți ca un cuțit în inimă : nu putu să răspundă imediat ; spuse, în sfîrșit, cu efort :

— Cred că da...

— Am chef să-l dau afară, spuse ea ieșind din salon și tirîndu-și calmă trena lungă a capotului.

Acum Jorge nu-și mai putea desprinde privirea de la divan. Se duse chiar să se așeze pe el ; își trecea mina peste stofa în dungii ; și simțea o plăcere dureroasă constatînd că acolo se *întîmplase* !

Începea acum să se resemneze, sumbru ; cînd o auzea bucurîndu-se atîta că se întremează, vorbind fericită de un viitor liniștit, se decidea să distrugă scrisoarea, să uite totul. Ea se căsie, desigur, îl iubea : de ce să creeze atunci el cu bună știință o nefericire veșnică ? Dar cînd

o vedea apoi, cu mișcările ei languroase, întinzându-se pe *chaise-langue*, sau, dezbrăcându-se, cum își dezvăluie albeața gîtului — și cînd se gîdea că brațele acelea înlănțuiseră alt bărbat, gura aceea gemuse de dragoste într-un pat străin — îl năpădea un val de minie brutală, și simțea nevoia să plece ca să nu o strîngă de gît !

Pentru a-și explica indispozițiile, tăcerile, începu să se plîngă, să se prefacă bolnav. Iar drăgălășeniile ei, atunci, întrebările mute ale privirilor ei îngrijorate îl făceau și mai nefericit — fiindcă se simțea iubit, acum, cînd se știa trădat !

Într-o duminică, în sfîrșit, Julião îi îngădui Luizei să se culce mai tîrziu și să facă, pe înserate, onorurile casei. A fost o bucurie pentru toți să o vadă în salon, încă puțin palidă și slăbită — dar, după cum spunea consilierul, restituită îndatoririlor domestice și plăcerilor societății !

Julião, care veni către ora nouă, o găsi nou-nouță. Desfăcînd atunci brațele, în mijlocul salonului :

— Și ce spuneți de marea știre ? exclamă. Piesa lui Ernestinho a fost un triumf !...

Așa citiseră în jurnale. *Ziarul știrilor* spunea chiar că „autorul chemat la rampă, în mijlocul celui mai viu entuziasm, primise o coroană de lauri“. Luiza declară imediat că voia să meargă să o vadă !

— Mai tîrziu, Dona Luiză, mai tîrziu, întîmpină cu prudență consilierul. Pentru moment e potrivit să evitați orice emoție puternică. Lacrimile pe care desigur că le-ați vărsa, căci știu eu ce inimă bună aveți, ar putea provoca o recădere. Nu-i așa, amice Julião ?

— Sigur, domnule consilier. Și eu vreau să mă duc. Să mă conving cu ochii mei...

Dar îl întrerupse zgomotul unei trăsuri, venită în trap iute, care se opri la poartă. Clopoțelul răsună tare.

— Pun rămășag că e autorul ! exclamă el.

Și aproape imediat, silueta radioasă a lui Ernestinho, în frac, dădu buzna în salon ; se ridicară cu toții, îl îmbrățișară zgomotos : felicitări ! felicitări ! Iar vocea consilierului, dominându-le pe celelalte :

— Bun-venit sărbătoritului autor ! Bun-venit !

Ernesto se sufoca de jubilarie. Avea un zîmbet fix ; nările i se dilatau, ca și cum ar fi respirat tămîie ; ținea pieptul sus, umflat de orgoliu ; și-și mișca neîncetat capul, ca într-o mulțumire instinctivă adresată publicului care aplauda.

— Eu sînt ! Eu sînt ! spuse.

Luă loc, gîfiind ; și, cu o atitudine amabilă de demiurg-băiat-bun, declară că ultimele repetiții de finisare nu-i lăsaseră o clipă liberă ca să vină s-o vadă pe verișoara Luiza. Avea în seara aceea un moment pentru el, dar la zece trebuia să fie înapoi la teatru : nici nu dăduse drumul trăsirii...

Își relată atunci pe larg triumful. Lă început avusese „niște colici groaznice“. Toți treceau prin asta, chiar și cei mai deprinși, cei mai iluștri ! Dar de îndată ce Campos își spuse monologul din actul I — și cum l-a spus !, să-l fi văzut numai, era pur și simplu divin ! — izbucniră aplauzele. Totul plăcuse. La sfîrșit se produsese o învîlmășeală, strigăte după autor, ropote de aplauze... Urcase pe scenă, tîrît de ceilalți ; nu voia, dar l-au silit, Jesuina, de-o parte, Maria Adelaide, de cealaltă ! Un delir ! Savedra de la *Secolul* îi spusese : amice, ești Shakespeare al nostru ! Bastos de la *Adevărul* afirmase : ești Scribe al nostru ! S-a dat și un supeu. Și i-au oferit o coroană.

— Și-ți vine ? sări Julião.

— Perfect ; un picuț largă...

Consilierul spuse cu autoritate :

— Marii autori, celebrul Tasso, Camões al nostru, sînt întotdeauna reprezentați cu respectivele lor coroane.

— Ce te sfătuiesc eu, domnule Ledesma, sări Julião ridicându-se în picioare și bătându-l pe umăr, e să pui să ți se facă portretul cu coroana pe cap !...

Riseră.

Iar Ernestinho, puțin inciudat, își despături batista parfumată :

— Domnul Zuzarte nu ne scutește de mica sa epigramă...

— E o dovadă de glorie, amice. În convoaiele triumfale ale generalilor romani victorioși exista întotdeauna și un măscărici !

— Eu nu știu ce să spun ! făcu și Luiza, zimbînd toată. E o onoare pentru familie !...

Jorge era de acord. Se plimba prin salon fumînd ; și spuse că-i place atît de mult chestia cu coroana, ca și cum ar avea și el dreptul s-o poarte...

Iar Ernestinho, întorcîndu-se imediat spre el :

— Știi că am iertat-o, vere Jorge ? Am iertat-o pe soție...

— Ca Isus...

— Ca Isus, confirmă Ernestinho cu satisfacție.
Dona Felicidade aprobă imediat :

— Ai făcut foarte bine ! E chiar mai moral !

— Jorge voia neapărat s-o nimicesc, spuse Ernestinho, rizînd tare. Nu vă amintiți, în seara aceea...

— Da, da, făcu Jorge rizînd și el, nervos.

— Jorge al nostru, făcu solemn consilierul, nu putea să nutrească în continuare gînduri atît de extreme. Și desigur că reflecția, experiența vieții...

— M-am schimbat, domnule consilier, m-am schimbat ! întrerupse Jorge.

Și trecu brusc în birou.

Sebastião, îngrijorat, se duse încet după el. Stătea în întuneric.

— Idioții ăștia n-o să mai tacă odată ? N-o să mai plece ? spuse el înăbușit, agățându-se de brațul lui Sebastião.

— Liniștește-te !

— Oh, Sebastião ! Sebastião ! Și vocea îi tremura, gîtită de emoție.

Dar Luiza îi chemă din salon :

— Ce conspirați voi acolo, pe întuneric ?

Sebastião apăru imediat, spunînd :

— Nimic, nimic. Stăteam și noi... Și adăugă, încet : Jorge e obosit. E bolnav, săracul !

Observară, cînd se înapoie, că avea într-adevăr un aer ciudat.

— Da, așa e, nu mă simt prea bine, sînt indispus !

— Iar slăbuța Dona Luiza are nevoie de odihnă în patul dumneaei, spuse consilierul, ridicîndu-se.

Ernestinho, care nu mai putea sta, oferi imediat consilierului și lui Julião loc în „trăsura sa, care era o calească, dacă mergeau cumva spre Baixa...”

— Ce onoare, exclamă Julião, privindu-l pe Acácio, să mergem cu trăsura Marelui Bărbat !

Și, în timp ce Dona Felicidade se infolea, cei trei coborîră.

La mijlocul scării, Julião se opri și, încrucișîndu-și brațele :

— Iată-mă pășind eu printre reprezentanții celor două mari mișcări din Portugalia de la 1820 încoace. Literatura — și se înclină în fața lui Ernestinho — și Constituționalismul — și-i făcu o plecăciune consilierului.

Amîndoi riseră, măguliți.

— Dar dumneavoastră, amice Zuzarte ?

— Eu ? Și, coborînd glasul : Pînă acum cîteva zile, un revoluționar convins. Dar acum...

— Acum, ce ?

— Un prieten al Ordinii, strigă, jubilînd.

Și coborîră, mulțumiți de sine și de țara lor, ca să urce în trăsura Marelui Bărbat !

XV

A doua zi, Jorge se duse la Minister, unde nu mai fusese în ultima vreme. Dar stătu puțin. Strada, prezența cunoscuților sau a străinilor îl chinuia ; i se părea că *toată lumea lumea știe* ; în privirile cele mai firești vedea o intenție răutăcioasă, iar în strîngerile de mînă, cele mai sincere, ironice condoleanțe ; pînă și trăsurile care treceau le bănuia că o conduseseră la *rendez-vous*, iar toate casele i se păreau fațada infamă a „Paradisului“. Reveni mai morocănos, mai nefericit, cu viața parcă distrusă. Și încă de pe coridor o auzi pe Lúiza fredonînd, ca altădată, *Mandolinata* !

Tocmai se îmbrăca.

— Spune-mi, cum te simți ? o întrebă, punîndu-și bastonul într-un colț.

— Bine. Azi mă simt mult mai bine. Doar puțin cam slăbită...

Jorge făcu vreo cîțiva pași prin cameră, tăcut.

— Dar tu ? îl întrebă ea.

— Uite și eu, așa, spuse cu atîta amărăciune în glas, că Luiza își lăsă pieptănul jos și, cu părul despletit, veni să-l ia de umeri, foarte drăgăstoasă.

— Ce ai ? Tu ai ceva. Te porți atît de ciudat de cîteva zile ! Nu mai ești același ! Uneori ai o expresie de osîndit... Ce e ? Spune.

Și ochii ei îi căutau pe ai lui, care se ascundeau, tulburați.

Îl îmbrățișă. Insistă, îi cerea să-i spună tot „soțioarei lui“.

— Haide, spune. Ce ai ?

El o privi lung și, deodată, hotărîndu-se brusc :

— Ei bine, am să-ți spun. Acum te-ai întremat, poți să auzi... Luiza ! Trăiesc ca în iad de două săptămîni. Nu mai pot... Te simți bine, nu-i așa ? Atunci, zi și tu, ce înseamnă asta ? Spune-mi adevărul !

Și-i întinse scrisoarea lui Bazilio.

— Ce e ? făcu ea foarte albă. Și hîrtia împăturită îi tremura în mînă.

O desfăcu încet, văzu scrisul lui Bazilio, ghici dintr-o străfulgerare. Se uită o clipă la Jorge, parcă pierdută, întinse brațele fără să poată vorbi, duse mîinile la cap cu un gest de spaimă, ca și cum ar fi rănit-o cineva, și, clătîindu-se, cu un țipăt răgușit, căzu în genunchi, rămase întinsă pe covor.

Jorge începu să strige. Sosiră slujnicile. O lungiră pe pat. Îi ceru Joanei să alerge după Sebastião ; și rămase parcă impietrit lingă pat, cu ochii la ea, în timp ce Mariana, tremurînd toată, desfăcea corsetul conîței.

Sebastião sosi imediat. Din fericire aveau în casă eter, îi dădură să respire ; de îndată ce deschise ochii, încet, Jorge se aruncă asupra ei :

— Luiza, ascultă, vorbește ! Nu, nu-ți fie teamă. Dar vorbește. Spune, ce ai ?

La auzul vocii lui, leșină din nou. Mișcări convulsive îi scuturau trupul. Sebastião alergă să-l cheme pe Julião.

Luiza părea adormită acum, nemișcată, albă ca ceara, cu mîinile așezate pe cuvertură ; și două lacrimi i se prelingeau încet pe obraji.

O trăsură opri, apăru Julião, cu sufletul la gură.

— I s-a făcut deodată rău... Vezi ce-i cu ea, Julião. Îi e foarte rău ! spuse Jorge.

Îi mai dădură să respire eter ; se trezi din nou. Julião îi vorbi, luîndu-i pulsul.

— Nu, nu, nimeni ! murmură ea retrăgîndu-și mîna. Repeta, agitată : Nu, plecați, nu vreau...

Lacrimile i se înteteau. Și, cum ei ieșeau din alcov ca să nu o enerveze mai tare, o auziră strigînd :

— Jorge !

El îngenunche lîngă pat și-i vorbi la ureche :

— Ce ai ? N-o să mai pomenim niciodată de asta. S-a terminat. Nu te îmbolnăvi. Îți jur, te iubesc... Ori ce s-ar fi întimplat, nu-mi pasă. Nu vreau să știu, nu.

Și cum ea dădea să vorbească, el îi puse mîna pe gură :

— Nu, nu vreau să aud nimic. Vreau să te faci bine, să nu suferi ! Spune că te simți bine ! Ce ai ? Mîine mergem la țară, și o să uităm totul. A trecut...

Ea spuse doar, cu vocea stinsă :

— Oh ! Jorge ! Jorge !

— Știi bine... Dar acum ai să fii din nou fericită... Spune, ce simți ?

— Aici, spuse ea, și-și duse mîinile la cap. Mă doare !

El se sculă ca să-l cheme pe Julião, dar ea îl reținu ; îl trase lîngă ea ; și, sorbindu-l din ochii în care se aprindea febra, îi întinse obrazul, buzele. El îi dădu o sărutare totală, sinceră, iertătoare.

— Oh, capul meu ! țipa ea.

Țimpletele i se zbăteau, și o rumeneală de foc, uscată, îi năpădi obrazii.

Cum suferea adesea de migrene, Julião îi liniști ; recomanda să stea nemișcată și să i se pună comprese cu făină de muștar la picioare — pînă ce el va trece iar s-o vadă.

Jorge rămase lîngă patul ei, tăcut, cuprins de presențimente, de spaime, oftînd cînd și cînd.

Se făcuse ora patru ; țîriia o ploaie mărunță, cețoasă ; în alcov plutea o lumină lugubră.

— N-o să fie nimic, ai să vezi..., spunea Sebastião.

Luiza se zvîrcolea pe pat, strîngîndu-și capul în mîini, chinuită de dureri tot mai mari, însetată foarte.

Mariana, umblînd în vîrful picioarelor, termină derecticatul, ușor mirată de casa asta unde nu văzuse decît

necazuri și boli ; dar chiar și pașii ei ușori tot îi făceau rău Luizei, de parcă ar fi fost lovituri de ciocan în craniu.

Julião nu lipsi mult ; încă din ușa camerei se îngrijoră de înfățișarea ei. Aprinse un chibrit, i-l apropie de obraz ; iar lumina aceea îi smulse un țipăt ca și cum un fier rece i-ar fi străpuns capul.

Ochii ei măriți aveau un luciu metalic. Stătea foarte liniștită, fiindcă gestul cel mai lent îi dădea în ceafă dureri sfișietoare. Doar când și când îi zîmbea lui Jorge cu o expresie de amărăciune senină și mută.

Julião ceru imediat să i se așeze trei perne una peste alta, ca să-și țină capul în sus. Afară cădea amurgul umed. Umblau în virful picioarelor, cu grijă ; scoaseră chiar și pendula din perete, ca să o ferească de tic-tacul monoton. Acum ea începea să scoată sunete obosite, să se zvîrcolească în mișcări bruște, care îi smulgeau țipete ; sau, nemișcată, gema neconținut și îngrijorător. Îi înfășuraseră picioarele într-o compresă lungă cu făină de muștar ; dar nu o simțea. Pe la ora nouă, începu să aiureze ; limba îi devenise albă și tare, ca de ipsos murdar.

Julião ceru imediat să i se aplice pe cap comprese cu apă rece. Dar delirul se întetea.

Acum scotea un murmur neconținut, un vag mormăit somnolent — în care numele Leopoldinei, al lui Jorge, al lui Bazilio reveneau tot timpul ; pe urmă se zbătea, își sfîșia cămașa cu mâinile ; și își arcuia tot trupul, în timp ce ochii i se rostogoleau ca niște globule mari, argintii, în care pupila se stingea.

Începu să se neliniștească ; acum chicotea ușor, cu un aer blind și timp ; făcea gesturi lente pe cearșaf, parcă învăluind și mîngiind ceva cu o plăcere molcuță ; apoi începea să respire agitat, căpăta o expresie de groază, voia să se îngroape în perne și cearșafuri, fugind de cine știe ce scene înfricoșătoare ; își strîngea atunci capul

îneebunită, le cerea să i-l despice pentru că era plin cu pietre, îi ruga să le fie milă de ea — și lacrimile îi șiroiau pe obraji. Nu simțea compresele ; îi expuneau acum picioarele goale vaporilor de apă clocotită încărcati cu făină de muștar ; un miros acru și astringent plutea în cameră. Jorge îi șoptea tot soiul de cuvinte mîngîietoare și rugătoare : o implora să se liniștească, să-l recunoască ; dar o apuca brusc cîte o disperare, țipa după scrisoare, o blestema pe Juliana — sau murmură vorbe de dragoste, număra sume de bani... Jorge se temea ca delirul ei să nu le dezvăluie tot lui Julião și slujnicelor ; îi apăruseră broboane de sudoare la rădăcina părului — iar cînd ea, o clipă, crezîndu-se la „Paradis“ și în exaltările adulterului, îl chemă pe Bazilio, ceru șampanie și rosti cuvinte fără perdea — Jorge o luă la fugă, îneebunit, se duse în salonul întunecat, se aruncă pe divan, plîngînd cu sughițuri, își smulse părul din cap și începu să blesteme.

— E în pericol ? întrebă Sebastião.

— Da, spuse Julião. Cel puțin, dacă ar simți compresele cu făină de muștar ! Dar afurisitele astea de febre cerebrale...

Tăcură vîzîndu-l pe Jorge că revine în alcov, cîu fața acoperită de pete, ciufulit.

Julião, luîndu-l de braț, îl scoase afară :

— Ascultă, trebuie să-i tăiem părul, s-o radem în cap.

Jorge îl privi cu aerul că nu înțelege :

— Părul ? Și, apucîndu-l de brațe : Nu, Julião, nu, nu-i așa ? Se poate face altceva. Tu trebuie să știi. Părul, nu ! Nu ! Asta nu, pentru numele lui Dumnezeu ! Doar nu e în primejdie. Atunci, de ce ?

Dar masa aceea de păr era o calamitate, împiedica acțiunea apei !

— Mîine, dacă va fi nevoie. Mîine ! Așteaptă pînă mîine... Mulțumesc, Julião, mulțumesc !

Julião se învoi, destul de contrariat însă. Ceru atunci să i se umezească neconținut compresele de la cap, și cum Mariana, tremurînd toată, neîndemînică, uda mai mult perna, se așază Sebastião la căpătiul patului și stoarse toată noaptea buretele, din care apa picura încet; țineau vasele afară pe verandă, în salon, ca apa să fie rece ca gheața. În toiul nopții, delirul se mai potoli. Dar privirea ei injectată avea un aspect sălbatic; pupilele păreau doar un punct negru.

Jorge, așezat la picioarele patului, cu capul sprijinit în mîini, o privea neconținut: își amintea vag alte asemenea nopți de boală, cînd ea avusese pneumonie: și se însănătoșise pînă la urmă! Ba se făcuse chiar mai frumoasă, cu o paloare pe față care îi îndulcea expresia! Cînd va fi în convalescență se vor duce la țară: va închiria o casuță; seara se va întoarce cu trăsura omnibus și o va vedea de departe, pe șosea, ieșindu-i înainte într-o rochiță de culoare deschisă, prin înserarea blîndă!... Dar ea gemea, el își înalță ochii, tresărînd: și i se părea schimbată; își închipuia că se risipește, că dispăre în atmosfera aceea de febră care umplea alcoolul, în tăcerea bolnăvicioasă a nopții și în mirosul de muștar. Un hohot de plîns îl zguduia, apoi se cufunda iar în nemișcare.

Joana, sus, se ruga. Lumînările, cu o flacără înaltă și dreaptă, se stingeau una cîte una.

În sfîrșit, zoriile desenară pe jaluzelele albe ochiurile de geam. Se făcea dimineată. Jorge se ridică, aruncă o privire în stradă. Nu ploua; caldarîmul se uscaseră. Văzduhul parcă era de culoarea oțelului. Totul dormea; și un prosop, uitat la fereastra surorilor Azevedo, flutura, tăcut, în vîntul rece.

Cînd intră el în alcov, Luiza vorbea cu o voce stinsă; simțea foarte vag compresele cu făină de muștar, dar durerea de cap nu îi trecuse. Începu să se agite — și

curînd recăzu în delir. Atunci Julião hotărî să fie rasă în cap.

Sebastião se duse să trezească din somn un bărbier de pe strada Escola — care veni numaidecît, cu aerul re-begit, cu gulerul hainei ridicat; și, cu bărbia tremurîndă, își scoase imediat dintr-o geantă de piele briciurile, foarfecele, încet, cu miinile moi din pricina pome-zilor grase.

Jorge se refugie în salon: i se părea că mari bucăți mutilate din fericirea lui cădeau odată cu frumoasele cosițe, retezate cu foarfeca; și, cu capul în miini, își amintea de anumite coafuri ale ei, de nopțile cînd părul ei se despletea în bucuriile pasiunii, de reflexele pe care le avea cîteodată în lumină... Dar parcă îl trăgea ața înapoi în dormitor; auzi din alcov zgomotul sec și metalic al foarfecilor; pe masă, într-o savonieră cu spumă, se afla un pămătuf vechi... Îl chemă încet pe Sebastião:

— Spune-i să se grăbească! Mor, nu mai pot! E prea de tot. Să-i dea zor!

Se duse în sufragerie, rătăci prin casă: se lumina de ziuă, era o dimineată rece; se iscase un vînt care gonea norii albicioși, unul cîte unul.

Cînd reveni în odaie, bărbierul își strîngea briciurile cu mișcări la fel de tacticoase; își luă apoi pălăria pleoștită și ieși în virful picioarelor, murmurînd cu un ton funebru:

— Multă sănătate. Dumnezeu n-o să îngăduie să se întimple nimic...

Într-adevăr, după o oră delirul se potoli — și Luiza căzu într-o somnolență nemișcată, cu gemete slabe ce ieșeau de pe buzele ei ca vaierul interior al vieții învinse.

Jorge îi spuse atunci lui Sebastião că dorește să-l cheme pe doctorul Caminha. Era un medic bătrîn, care o tratase pe mama lui și o vindecase pe Luiza de pneumonie, în al doilea an de căsătorie. Jorge păstra o admirație plină de recunoștință acelei reputații străvechi;

și acum își îndrepta toată speranța spre el, năzuind după prezența lui ca după apariția unui sfânt.

Julião acceptă imediat. Era chiar mulțumit ! Iar Sebastião coborî în goană ca să se ducă după doctorul Caminha.

Luiza, care ieșise o clipă din toropeală, îi auzi vorbind în șoaptă. Vocea ei stinsă îl chemă pe Jorge :

— Mi-au tăiat părul..., murmură trist.

— Ca să te faci bine, îi spuse Jorge, mai mult mort decît viu și el. O să-ți crească la loc. Îți șade chiar mai bine așa...

Ea nu răspunse ; două lacrimi tăcute i se prelinseră pe la colțurile ochilor.

Trebuie să fi fost ultima ei senzație : nemișcarea coamei o cuprindea cu încetul, în timp ce capul i se rostogolea ușor pe pernă, cu un geamăt de oboseală tristă ; pielea ei păli ca geamul unei ferestre în spatele căreia se stinge încet o lumină ; și chiar zgomotele de dimineață ale străzii n-o mai impresiona, ca și cum ar fi fost foarte îndepărtate și înăbușite în vată.

La amiază, apăru Dona Felicidade. Rămase împietrită cînd văzu cît îi era de rău : și ea care venise s-o ia la Encarnação, și poate să dea o raită prin magazine ! Își scobase imediat pălăria și se instalează ; ceru să se facă ordine în alcov, să se scoată lighenele, compresele vechi care zăceau în tot locul, să se refacă patul — „fiindcă nimic nu-i mai rău pentru un bolnav decît dezordinea din cameră“. Și, cu multă vitejie, îl încuraja pe Jorge.

O trăsură opri la poartă. În sfîrșit, sosea doctorul Caminha !... Își făcu apariția infofolit într-un *cache-nez* cadrilat verde cu negru, plîngîndu-se tare de frig — și, după ce își scoase tacticos mănușile mari de cașmir și le virî metodic în pălărie, înaintă spre alcov cu pasul cadențat, netezîndu-și cu mîna părul cărunt foarte lipit de craniu cu peria.

Julião și cu el rămaseră singuri în alcov.

Ceilalți așteptau tăcuți în cameră, lângă Jorge, palid ca ceara, cu ochii roșii, injectați.

— O să-i pună un emplastru cu caustic la ceafă — veni să le spună Julião.

Jorge, cu o privire neliniștită, nu-l slăbea din ochi pe doctorul Caminha, care începuse calm să-și pună mânușile de cașmir, spunînd :

— O să vedem cum o să-i fie cu emplastrul. Nu e bine... Dar putea fi și mai rău. Mă întorc, prietene, mă întorc curînd.

Emplastrul cu caustic se dovedi inutil. Nemișcată și albă, cu trăsăturile crispate, nu-l simțea ; și pește nervii feței ei treceau fiori, ca niște vibrații fugitive.

— E pierdută, îi spuse Julião încet lui Sebastião.

Dona Felicidade se îngrozi, pomeni imediat de împărtășanie.

— Pentru ce ? bombăni Julião enervat.

Dar Dona Felicidade declară că are scrupule, că ar fi un păcat de moarte ; și, chemîndu-l pe Jorge, în cadrul ferestrei, îi spusé tremurînd :

— Jorge, nu te speria, dar ar fi bine să ne gîndim la împărtășanie...

El murmură, uimit :

— Împărtășanie !

Julião se apropie imediat și, aproape supărat, spuse :

— Nici un fel de prostii ! Ce împărtășanie ! La ce bun ? Nici nu aude, nici nu înțelege, nici nu simte. Trebuie să-i punem încă un emplastru cu caustic, poate și ventuze, asta e ! Asta e împărtășania !

Dar Dona Felicidade, scandalizată, zdruncinată, începu să plîngă. Uitau de Dumnezeu, și singur Dumnezeu avea leacul în puterea sa ! spunea, suflîndu-și nasul cu zgomot.

— Pentru ce face Dumnezeu acuma cu mine..., exclamă Jorge, ieșind din toropeală. Și, bătînd din mîini,

revoltat parcă de o nedreptate : Fiindcă, zău așa, cu ce am păcătuit eu ? Cu ce am păcătuit eu ?...

Julião comandase alt emplastru. Prin casă trecea acum ca un vînt de nebunie. Joana intra brusc cu o supă inutilă, pe care n-o ceruse nimeni, cu ochii roșii de plîns. Mariana plîngea cu sughițuri prin colțuri. Dona Felicidade umbla de colo-colo prin comeră, refugiindu-se în salon ca să se roage, făcînd promisiuni lui Dumnezeu, cerînd să fie chemați doctorul Barbosa, doctorul Barral.

Iar Luiza între timp zăcea nemișcată ; paloarea îi săpa tot mai mult obrajii rigizi.

Extenuat, Julião ceru un pahar cu vin, o felie de pîine. Atunci își amintiră că din ajun nu mai mîncase nimeni, și se duseră în sufragerie, unde Joana, scăldată în lacrimi, le servi o supă și niște ouă. Dar nu găsea lingurile, nici șervețelele ; murmură rugăciuni, își cerea scuze ; în timp ce Jorge, cu ochii umflați țintuiți pe marginea mesei, cu obrazul schimonosit, mototolea fața de masă.

După o clipă, lăsă lingura în farfurie, coborî în dormitor. Mariana ședea la picioarele patului : Jorge o trimise sus ca să-i servească pe domni ; și, de îndată ce ea ieși, căzu în genunchi, luă o mînă a Luizei și începu să o cheme, mai întîi încet, apoi ceva mai tare :

— Ascultă-mă. Auzi, pentru numele lui Dumnezeu. Nu fii așa, fă-te bine. Nu mă lăsa pe lumea asta, eu nu mai am pe nimeni în afară de tine ! Iartă-mă. Zi că mă ierți. Fă cel puțin semn că da. Nu mă aude, Dumnezeu !

Și o privea înnebunit. Ea nu se mișca.

Atunci ridică brațele în aer, cu un gest de disperare.

— Știi că eu cred în tine, Doamne. Salveaz-o ! Salveaz-o ! Și-și lansa sufletul spre înălțimi : — Auzi-mă, Dumnezeu ! Auzi-mă ! Fii bun !

Privea în jur, sperînd într-o mişcare, un glas, o întimplare, o minune ! Dar totul i se păru şi mai nemişcat. Faţa lividă se săpa tot mai mult ; basmaua care îi înfăşura capul se desfăcuse, i se vedea acum craniul ras, uşor gălbui. Îi puse atunci mîna pe frunte, şovăind, cu teamă ; i se păru că e rece ! Îşi înăbuşi un ţipăt, ieşi din cameră alergînd şi se lovi de doctorul Caminha, care tocmai intra, scoţîndu-şi tacticos mînuşile.

— Doctore ! A murit ! Vedeţi şi dumneavoastră. Nu vorbeşte, e rece...

— Haide ! haide ! spuse el. Fără gălăgie, fără gălăgie !

Luă pulsul Luizei, îl simţi pierindu-i sub degete, ca vibraţia care se stinge a unei coarde.

Julião veni imediat. Şi se declară şi el de aceeaşi părere cu doctorul Caminha, că ventuzele nu mai aveau nici un rost.

— Nu le mai simte, spuse doctorul, scuturîndu-şi tunul de pe degete.

— Dacă i-am da un pahar de coniac ?... spuse deodată Julião. Şi, văzînd privirea uluită a doctorului : Uneori simptomele astea de comă nu înseamnă neapărat dezorganizarea creierului : pot să semnifice doar inacţiunea forţelor nervoase epuizate. Dacă moartea e iminentă, nu avem nimic de pierdut ; dacă e numai o depresiune a sistemului nervos, poate fi salvată...

Doctorul Caminha, cu buza lăsată în jos, clătină din cap neîncrezător.

— Teorii ! miria.

— În spitalele englezeşti..., începu Julião.

Doctorul Caminha ridică din umeri cu dispreţ.

— Dar, domnule doctor, dacă aţi fi citit şi dumneavoastră..., insistă Julião.

— Eu nu citesc nimic ! spuse doctorul Caminha apăsător. Am citit prea mult ! Cărţile mele sînt bolnavii... Şi,

îclinindu-se, ironic : Dar, dacă talentatul meu coleg vrea să facă experiența...

— Un pahar de coniac sau de rachiu ! ceru Julião din ușă.

Iar doctorul Caminha se așează comod „ca să savu-reze insuccesul talentatului său coleg“.

O ridicară în sus pe Luiza : Julião o făcu să înghită coniacul ; cînd o culcară la loc, rămase în aceeași nemișcare de comă ; doctorul Caminha scoase ceasul, așteptă ; domnea o liniște de mormînt ; în sfîrșit, doctorul se sculă, îi luă pulsul, pipăi răceala crescîndă a extremităților ; și, ducîndu-șe în tăcere să-și ia pălăria, începu să-și pună mănușile.

Jorge îl însoți la ușă.

— Ce spuneți, domnule doctor ? îngăimă zăpăcit, apucîndu-i brațul ca într-un clește.

— S-a făcut tot ce omenește a fost posibil, spuse bătrînul înălțînd din umeri.

Jorge rămase incremenit pe palier, uitîndu-se după el cum coboară. Pașii lui tacticoși pe trepte îi cădeau ca tot atîtea groaznice lovituri pe inimă. Se aplecă peste balustradă, îl chemă încet. Medicul se opri, ridică privirea ; Jorge întinse mîinile spre el, cu umilîntă :

— Atunci, nu mai e nimic de făcut ?

Medicul făcu un gest vag, arătînd spre cer.

Jorge reveni în odaie ținîndu-se de pereți. Intră, în alcov, se aruncă în genunchi la picioarele patului și rămase acolo cu capul în mîini, plîngînd cu sughițuri, încet și fără oprire.

Luiza murea : brațele ei atît de frumoase, pe care avea obiceiul să și le mîngie în fața oglinzii, paraliza-seră deja ; ochii ei, cărora pasiunea le dăduse flăcări, iar voluptatea — lacrimi, se încețoșau, acoperiți parcă de un strat foarte fin de praf.

Dona Felicidade și Mariana aprinseseră o candelă la icoana Maicii Domnului a Durerilor și se rugau în genunchi.

Amurgul cobora trist, părînd să poarte cu el o tăcere funebră.

Atunci sună discret clopoțelul ; și peste cîteva clipe își făcu apariția silueta consilierului Acácio. Dona Felicidade se ridică imediat ; și, văzîndu-i lacrimile, consilierul spuse cu un ton lugubru :

— Vin să-mi îndeplinesc datoria, să vă ajut să treceți peste această încercare !

Îi lămurî „că-l întîlnise întîmplător pe bunul doctor Caminha care-i povestise fatalul deznodămînt“ ! Dar, foarte discret, nu voi să păsească în alcov. Se așează pe un scaun și, sprijinindu-și melancolic cotul pe genunchi și fruntea în mîină, îi spuse în șoaptă Dinei Felicidade :

— Continuați-vă rugăciunile. Căile Domnului sînt neîntelese.

În alcov, Julião îi luă pulsul Luizei ; îl privi apoi pe Sebastião, îi arată prin gest ceva care zboară și piere... Se apropiară de Jorge, care nu se clintea, în genunchi, cu obraji îngropați în așternut.

— Jorge, spuse încetîșor Sebastião.

El ridică o față desfigurată, îmbătrînită, cu părul în ochi, cu cearcăne mari.

— Tu du-te, acum o să vină momentul, spuse Julião. Și, văzînd spaima din privirea lui : Nu, n-a murit încă, e în somnolența aceea... Dar vine.

El se ridică, spuse cu blîndețe :

— Da, am să mă duc, plec. Sînt bine... Mulțumesc. Ieși din alcov.

Consilierul se ridică, se apropie de el și îl îmbrățișă solemn.

— Sînt alături de dumneata, dragă Jorge !

— Mulțumesc, domnule consilier, mulțumesc.

Făcu vreo cîțiva pași prin încăpere ; ochii săi păreau preocupați de un pachet de pe masă ; se duse să-l pipăie ; îl desfăcu la un colț și văzu înăuntru părul Luizei. Îl privi lung, ridicîndu-l, trecîndu-l dintr-o mîină în cealaltă, și spuse apoi cu buzele tremurînde :

— Cîtă plăcere îi făcea, sărăcuța !

Intră din nou în alcov. Dar Julião îl apucă de braț, vrînd să-l îndepărteze de pat. El se zbătea blind ; și, cum pe noptieră ardea o luminare, spuse, arătînd-o :

— Poate o derañează lumina...

Julião răspunse emoționat :

— N-o mai vede, Jorge !

El se desprinsese din mîina lui Julião, veni să se aplece peste ea ; îi luă capul în mîini cu grijă, ca să n-o doară, o privi o clipă ; apoi depuse pe buzele ei reci un sărut, altul, încă unul, murmurînd :

— Adio ! Adio !

Se îndreptă, deschise brațele, căzu la pămînt.

Dădură fuga cu toții. Îl purtară pe *chaise-longue*.

Și, în timp ce Dona Felicidade, plîngînd cu sughituri, închidea pleoapele Luizei, consilierul, cu pălăria încă în mîină, își încruciașă brațele și, clătîndu-și chelia respectabilă, îi tot spunea lui Sebastião :

— Ce profundă nenorocire de familie !

XVI

După înmormîntarea Luizei, Jorge concedie slujnicele și se mută la Sebastião.

În seara aceea, pe la nouă, consilierul Acácio, infofolit tare, cobora pe strada Moinho de Vento, cînd dădu nas în nas cu Julião care tocmai venea de la un bolnav din strada Rosa. O porniră alături amîndoi, vorbind

despre Luiza, despre înmormîntare, despre imensa durere a lui Jorge.

— Bietul băiat ! Asta înseamnă într-adevăr suferință ! spuse Julião compătimitor.

— Era o soție model !... murmură consilierul.

Dealtfel, tocmai venea de la bunul Sebastião, dar nu-l putuse vedea pe dragul său Jorge ; se întinsese în pat, și adormise adînc. Și adăugă :

— De curînd am citit că după mari lovituri urmează întotdeauna somnuri prelungite. Uite, bunăoară, Napoleon după Waterloo, după marele dezastru de la Waterloo !

Și, o clipă mai tîrziu, continuă :

— Așa e. M-am dus să-l văd pe Sebastião al nostru... M-am dus să-i arăt... Și, întrerupîndu-se : Pentru că eu am înțeles că e de datoria mea să aduc un prinos memoriei nefericitei doamne. E de datoria mea, și nu m-am sustras de la ea ! Și mă bucur că v-am întîlnit, fiindcă vreau să cunosc opinia dumneavoastră obiectivă și sinceră.

Julião tuși, și întrebă :

— Un necrolog ?

— Un necrolog.

Iar consilierul, deși „nu găsea potrivit, în poziția sa, să frecventeze cafenelele“, îi pomeni lui Julião că s-ar putea opri un moment la Tavares, dacă n-ar fi multă lume, ca să-i citească „producția“ sa.

Se uitară înăuntru.

La o singură masă ședeau doi bătrîni tăcuți, cu cafele în față, cu pălăriile pe cap, sprijiniți în bastoane de bambus. Ospătarul dormita în fund. O lumină crudă și intensă scălda sala îngustă.

— E o liniște propice, spuse consilierul.

Îi oferi o cafea lui Julião ; și, scoțînd din buzunar o foaie de hîrtie liniată, murmură :

— Nefericita doamnă ! — Se aplecă spre Julião și citi :

NECROLOG
ÎN MEMORIA

DONEI LUIZA MENDONÇA DE BRITO CARVALHO

*Roză de amor, roză purpurie, frumoasă,
Cine, printre micsandre, te-a așternut pe mormînt ?*

— E de nemuritorul Garrett !

Și continuă, cu un glas tărăgănat și lugubru :

— „...Încă un înger care s-a urcat la cer ! Încă o floare atîrnată de gingașa-i tulpină pe care vijelia morții, în neîndurătoarea-i furie, a aruncat-o înflorită în tenebrele mormîntului...”

Se uită la Julião” spre a-i solicita admirația și, văzîndu-l preocupat să-și amestece cafeaua, continuă cu intonații și mai funebre :

— „Opriti-vă și priviți pămîntul rece ! Acolo zace casta soție atît de timpuriu smulsă din mîngîierile talentatului ei consort. Acolo s-a cufundat, ca o corăbioară în valurile mari ale coastei, virtuosoasă doamnă care, prin firea ei zglobie, îi încînta pe toți cei care aveau onoarea de a fi apropiați ai căminului ei ! De ce plîngeți ?”

— O cafea, António ! răcni vocea răgușită a unui individ voinic, în haină încheiată la două rînduri, care se așeză lîngă ei depunîndu-și zgomotos bastonul pe masă și împingîndu-și pălăria pe ceafă.

Consilierul îl privi pieziș, cu ciudă. Și, coborînd glasul :

— „Nu plîngeți ! Fiindcă îngerul, dacă nu aparține pămîntului, aparține cerului !...”

— Dom' Guedes a fost pe aici ? întrerupse glasul răgușit.

Ospătarul spuse din spatele tejghelei, ștergînd cu o cîrpă tăvile de metal :

— Nu încă, dom' José !

— „Acolo”, continuă consilierul, „spiritul ei eliberat, pe candidetele-i aripi, intonează laude Celui Veșnic !

Și nu pregetă să ceară Atotputernicului să reverse bună-voință și favoruri pe capul preaiubitului ei soț care, într-o zi, să nu vâ îndoiți, se va reîntîlni cu ea în împărăția cerului, patrie a sufletelor de o calitate atît de înaltă...“ Iar vocea consilierului se subția ca pentru a indica acea ascensiune părădisiacă.

— Da' aseară a fost pe aici dom' Guedes ? insista individul cu haina încheiată la două rînduri, prăvălit pe masă și fumînd ca un șarpe.

— A fost, da' tirziu. Pe la două.

Consilierul flutură hîrtia cu o disperare mută. De după lentilele ochelarilor săi negri îi fulgerau în ochi înciudări ucigașe de autor întrerupt. Dar continuă :

— „Iar voi, o, suflete sensibile, vărsați lacrimi, dar vărsîndu-le, să nu pierdeți din vedere că omul trebuie să se încine în fața hotărîrilor Providenței...“.

Și, întrerupîndu-se :

— Asta e ca să-i dau curaj bietului nostru Jorge ! Continuă apoi : — „...Providenței. Dumnezeu mai numără un înger, iar sufletul ei strălucește neprihănit...“

— A venit cu mititica, dom' Guedes ? făcu individul, strivind scrumul de la țigară pe marmora mesei.

Consilierul se opri, palid de mînie.

— Trebuie să fie o persoană de neam foarte prost, mîrii cu ură.

Iar ospătarul, ridicînd un firicel de voce de după tejghea :

— Aș ! nici vorbă ; acum vine cu o spanioloaică de acolo, de sus. Una slăbuță, cu părul creț, cu o capă roșie...

— Lola ! săci celălalt, plin de satisfacție. Și se întinse voluptuos la amintirea Lolei.

Consilierul se grăbea acum :

— „Și, dea tîrii, ce este viața ? O rapidă trecere pe orbită, și un vis zadarnic din care ne trezim în sînul

Dumnezeului Armatelor, căruia îi sintem cu toții nedemni vasali.“

Și cu această frază monarhică încheie consilierul.

— Cum vi se pare, sincer ?

Julião sorbi ceașca pînă în fund și, așezînd-o încet pe farfurioară, lingîndu-și buzele :

— O dați la tipar ? întrebă.

— La *Vocea populară*, cu chenar negru.

Julião își scărpină convulsiv mătreața, apoi se ridică :

— E foarte bine. Foarte bine, domnule consilier !

Și Acácio, căutînd mărunțiș pentru ospătar :

— Cred că e demn de dînsa, și de mine !

După care ieșiră, tăcuți.

Noaptea era foarte întunecoasă : se stîrnise un vînt rece de nord-est, căzuseră picături de ploaie. În Piața Loreto, Julião se opri brusc și exclamă :

— Vai, era să uit ! Ați aflat vestea, domnule consilier ? Dona Felicidade se retrage la Encarnação.

— Ah !

— Mi-a spus adineauri. Tocmai am trecut pe la dumneaei înainte de a mă duce la un bolnav în strada Rosa. Avea o ușoară febră. O nimica toată... Emoția, spaima ! Și mi-a mărturisit : se retrage miine la Encarnação.

Consilierul spuse :

— Întotdeauna am recunoscut la această doamnă tot soiul de idei retrograde. Iată rezultatul manevrelor iezuiților, prietene ! Și adăugă, cu melancolia liberalului nemulțumit : Reacțiunea scoate capul !

Julião îl apucă familiar de braț pe consilier și spuse, zîmbind :

— Ce reacțiune ? E din cauza dumneavoastră, ingrate domn...

Consilierul încremeni :

— Ce vreți să insinuați, nobile amice ?

— Da, domnule ! Nu știu cum dracu s-a întâmplat că a descoperit ceva grav...

— Ce anume ? Credeți-mă...

— Ceea ce dealtfel descoperisem și eu, șmecherule ! Că dumneavoastră, domnule consilier, aveți două pernuțe pe pat, deși un singur cap... Ea mi-a spus-o !

Și, rizînd tare, zicîndu-i „Cu bine ! Cu bine !”, coborî repede pe strada Alecrim. Consilierul rămase nemișcat în piață, cu brațele încrucișate, parcă împietrit.

— Ce doamnă nefericită ! Ce funestă pasiune ! murmură, în sfîrșit. Și-și mîngieie mustața, cu satisfacție.

Cum trebuia să mai treacă „necrologul” pe curat, se grăbi să meargă acasă. Se așeză la masa de lucru cu o pătură pe genunchi ; foarte curînd îndeletnicirile prozatorului îl distraseră de la preocupările bărbatului ; și pînă la ora unsprezece, frumosul său scris cursiv și birocratic se desfășură cu noblețe pe o foaie mare de hîrtie englezească, în liniștea celui *sanctum sanctorum* al său. Tocmai termina, cînd se auzi ușa scîrțîind, și Adelaide, cu un șal gros pe umeri, veni să spună, cu vocea furnăită de guturai :

— Păi, azi nu se mai face nani ?

— Nu mai stau mult, scumpă Adelaide, nu mai stau mult !

Și-și reciti proza încet, parcă fermecat. Finalul i se părea a nu fi destul de emoționant : voia să termine cu o exclamație de durere, prelungită ca un vaier ! Medită, cu coatele pe masă, cu capul între degetele răsfirate ; atunci Adelaide, apropiindu-se încet, îi trecu mîna peste chelie : acea dulce atingere dragăstoasă făcu desigur să țîșnească ideea ca o scînteie, fiindcă repede apucă tocul și adăugă : „Plîngeți ! Plîngeți ! Cît despre mine, durerea mă sufocă !”

Își frecă mîinile, mîndru. Repetă tare, pe un ton de lamentație :

— Plingeți, plingeți, cât despre mine, durerea mă sufocă !

Și, trecându-și brațul pofticios pe după mijlocul Adelaidei, exclamă, satisfăcut :

— E senzational, scumpă Adelaide !

Se ridică. Iși încheiase ziua. Fusese o zi bine umplută și demnă : de dimineată se asigurase, încântat, din *Ziarul guvernului*, că în familia regală „totul era în regulă“ ; își îndeplinise îndatorirea de prieten însoțind-o pe Luiza la cimitirul Prazeres într-o trăsură de piață ; creșterea acțiunilor îi garanta pacea patriei ; compusese o proză remarcabilă ; Adelaide îl iubea ! Și desigur se complăcea în certitudinea acestor fericiri care contrastau atât de mult cu imaginile sepulcrale răscolite de pana sa, fiindcă Adelaide îl auzi murmurînd :

— Viața e un bun neprețuit ! Și adăugînd, ca un bun cîtățean ce era : Mai ales în era aceasta de mare prosperitate publică !

Și intră în dormitor cu capul sus, cu pieptul umflat, cu pașii hotărîți, ținînd țanțos sfeșnicul.

Scumpa Adelaide îl urma, căscînd ; era obosită din pricina guturaiului — și a orei de giugiuleli pe care o petrecuse în după-amiaza aceea cu blondul și blîndul Arnaldo, casierul de la Magazinul Americii.

În timpul acela, doi bărbați coborau dintr-un cupeu în fața Hotelului Central : unul purta un pantalon cadrilat, celălalt o blană lungă. O trăsură omnibus, încărcată cu bagaje, opri aproape în același timp cu ei.

Un valet neamț care stătea de vorbă cu portarul îi recunoscă imediat și, scoțîndu-și pălăria melon :

— S'trăiți, dom' Bazilio ! S'trăiți, dom' viconte !

Viconte Reinaldo, care bătea din picior pe piatra de pavaj, bombăni din blana în care era înfășurat :

— Așa e, iată-ne reîntorși în cocină !

Dar la o asemenea oră ?

— La ce oră ai fi vrut să sosim ? • După mersul trenurilor, poate ? Douăsprezece ore întârziere, un fleac ! În Portugalia asta e o nimica toată...

— A fost vreun accident ? întrebă valetul cu solici-tudine, urmîndu-i pe scară.

Și Reinaldo, călcînd cu pas nervos pe împletitura de pai de pe coridor :

— Accidentul național ! Marea deraiere ! Am ajuns aici printr-o minune ! Abiectă țară !... Și-și descărca furia pe servitor ; și-ar fi descărcat-o și pe piatra caldarîmului, atîta exces de fîeș avea în el : De un an, nu mă rog decît atît : „Dumnezeule, mai trimite-le o dată cutremurul !“ Păi, zilnic citesc telegramele de presă ca să văd dacă a venit cutremurul... Cînd colo, nimic ! Cîte un ministru care cade, sau cîte un speculant de bursă care se ridică ! În privința cutremurului, nimic ! Atotputernicul se face că nu aude rugăciunile mele... Ține cu țara ! Tot o apă și un pămînt, amîndoi ! Și zîmbea, vag recunoscător unei națiuni ale cărei cusururi îi prilejuiau atîtea glume.

Dar cînd valetul, consternat foarte, îi declară că nu aveau libere decît un salon și o cameră de dormit cu două paturi, la etajul al treilea — furia lui Reinaldo nu mai cunoscua margini :

— Va să zică, trebuie să dormim în aceeași cameră ? Păi dumneata îți închipui că domnul Bazilio e amantul meu, desfrînatule ? E totul ocupat ? Dar cui dracu îi mai cășună să vină în Portugalia ? Străini ? Tocmai asta mă miră ! Și, înălțînd din umeri, înciudat : Clima, asta-i ce-i mai atrage ! Clima, această prodigioasă momeală națională ! O climă aducătoare de ciumă. Nimic nu-i mai vătămător ca o climă blindă !...

Și nu înceta să-și invectiveze țara, în timp ce valetul, în grabă, surizînd slugarnic, așeza pe etajeră farfurii, friptură rece, un pui fript, niște vin de Bourgogne.

Reinaldo tocmai își vinduse ultima proprietate și îl însoțea pe Bazilio, care se întorsese ca să încheie „plicticoasa afacere cu cauciucul“. Și nu contenea să bombăne morocănos din blana sa :

— Iacă-tă-ne ! Iacă-tă-ne reîntorși în cocină !

Bazilio nu răspundea. De când sosise în gara Santa Apolónia, amintiri legate de „Paradis“, de casa Luizei, de toată acea idilă din vara trecută începuseră să-l năpădească, să-l atragă, cu un farmec picant. Se sprijini de pervazul ferestrei. O lună rece, lividă, se strecura acum printre norii grei de culoarea plumbului : uneori un ochi mare luminos se răsfrîngea în fluviu, scînteia ; apoi totul se întuneca la loc ; vagi catarge se desenau în bezna difuză ; și cite un felinar de vapor clipea, rece.

„Ce-o fi făcînd ea la ora asta ?“, se întreba Bazilio. Firește, se culca... Habar nu avea că el e acolo, într-o cameră de la Hotel Central...

Cinară.

Bazilio își puse sticluta de coniac la capul patului : și, cu obrazul pudrat, cu volanele cămășii de noapte desfăcute la piept, întins pe spate, pufăind din țigară, se desfăta de o plăcută oboseală.

— Iar mîine, parcă te văd, spuse Reinaldo. Te și culci cu verișoară-ta !

Bazilio zîmbi, privirea sa rătăci puțin peste plafon ; amintirea anumitor farmece ale ei, a temperamentului ei dragăstos, îi insuflă o vagă voluptate : întinse brațele.

— Ce dracu ! spuse. E o fată frumoasă ! Zău că merită osteneala !

Mai dădu de dușcă un pahar cu coniac, și curînd după aceea dormea adînc. Era miezul nopții.

La ora aceea, Jorge se trezise și, așezat pe un scaun, nemișcat, zguduit încă de hohote de plîns obosite, se gîndea la ea. Sebastião, în camera sa, plîngea încet. Julião, în postul lui de medic, întins pe o sofa, citea *Revue des Deux Mondes*. Leopoldina dansa la o *soirée*, la prietena ei Cunha. Ceilalți dormeau. Iar vîntul rece care

mătura norii și agita gazul din felinare se ducea să foșnească trist prin crengile unui copac ce străjuia mormîntul Luizei.

După două zile, într-o dimineață, Bazilio, în Piața Rossio, căuta cu privirea un cupeu mai arătos. Dar Pintéus, zărindu-l de departe, dădu bice cailor.

— A sosit Pintéus, conașule !

Părea încîntat să-l revadă pe dom' Bazilinho. Și, de îndată ce el îi spuse :

— În sus, pe strada Patriarcal, Pintéus !

— Acasă la conîța ? Imediat, conașule ! răspunse, și, îndreptîndu-se pe capră, începu să mîne caii iute.

Cînd trăsura opri la poarta lui Jorge — Paula ieși în stradă, tutungioaica dădu fuga de la tejgheaua ei, servitoarea doctorului în matematici se aplecă imediat la fereastră. Și, nemișcați, holbau cu toții ochii.

Bazilio sună, puțin nervos : așteptă, își aruncă țîtgara, trase iar cordonul clopoțelului, mai tare.

— Ferestrele sînt zăvorîte, conașule ! spuse Pintéus.

Bazilio se retrase în mijlocul străzii : obloanele verzi erau închise, casa părea mută.

Bazilio se îndreptă către Paula :

— Domnii care locuiesc aici sînt plecați ?

— Aici nu mai locuiește nimeni, spuse Paula sumbru, trecîndu-și mîna peste mustață.

Bazilio îl fixă, surprins de intonația lui funebră.

— Păi atunci, unde locuiesc acum ?

Paula trase un scuiat și, ațîntînd asupra lui Bazilio o privire dezolată :

— Dumneavoastră sînteți rudă ?

Bazilio spuse, zîmbînd :

— Sînt rudă, da.

— Și n-ați aflat ?

— Ce să aflu, ființa lui Dumnezeu ?

Paula își frecă bărbia și, clătînînd din cap :

— Îmi pare rău că 'trebuie să vă spun. Doamna a murit.

— Doamna ? Care doamnă ? întrebă Bazilio. Și se făcu alb ca varul.

— Doamna ! Dona Luiza, soția lui domnu Carvalho, inginerul... Iar domnu Jorge s-a mutat la domnu Sebastião. Acolo, la capătul străzii, dacă vreți să vă duceți...

— Nu ! făcu Bazilio cu un gest rapid din mină. Buzele îi tremurau puțin. Dar ce s-a întâmplat ?

— O febră ! A luat-o în două zile !

Bazilio se îndreptă încet spre cupeu, cu capul în jos. Se mai uită o dată la casă ; trânti tare portiera. Pintéus dădu bice cailor, minînd spre Baixa.

Paula se apropie atunci de tutungerie :

— Nu i-a făcut cine știe ce impresie ! Boieri ! Canalii ! murmură.

Tutungioaica se căină :

— Păi eu, că nu mi-s rudă, și tot spun în fiecare seară doi *Tatăl nostru* pentru sufletul ei...

— Da' eu, oftă cărbunăreasa.

— Mare scofală ! bombăni Paula, îndepărtîndu-se.

În ultimul timp era mai morocănos. Vindea puțin. Morțile acelea de pe stradă îl făceau să-și piardă încrederea în viață. Din zi în zi îi ura mai mult pe preoți, și în fiecare seară citea *Națiunea*, pe care i-o împrumuta Azevedo, și se înfrupta cu ciudă din articolele acelea cucernice care-l exasperau, îl împingeau spre ateism ; iar nemulțumirea față de treburile publice îl înclina spre Comună. După el, totul era o mare *porcărie*.

Desigur că sub impresia acestui sentiment reveni în ușa tutungeriei și le spuse vecinilor, cu un ton lugubru :

— Știți ce înseamnă asta ? Știți ce înseamnă toate astea ? Făcu un gest care îmbrățișa universul. Le privi țintă cu un aer mînios și mîrii cuvîntul suprem : Un munte de bălegar !

Coborînd pe strada Alecrim, Bazilio îl zări pe vicontele Reinaldo în ușa Hotelului Street. Îi spuse lui Pintéus să oprească și sări din cupeu :

— Știi ceva ?

— Ce ?

— Vară-mea a murit.

Vicontele Reinaldo murmură politicos :

— Săraca !...

Și coborîră strada, la braț, pînă în Piața Aterro. Era o zi minunată, cu un frig subțire ; în aerul luminos, ușor, străpuns de soare, casele, crengile copacilor, catargele ambarcațiunilor de pe Tage, siluetele vapoarelor se detașau foarte clar ; sunetele ieșeau în relief cu o tonalitate cîntată și veselă ; fluviul strălucea ca o placă albastră de metal ; vaporul de Cacilhas¹ scotea rotocoale lăptoase de fum ; iar, în fund, colinele păreau, în lumina transparentă, o umbră albăstruie pe care scînteiau căsuțele vâruite.

Cei doi, plimbîndu-se agale, vorbeau de Luiza.

Vicontele Reinaldo, delicat, o plîngea pe biata doamnă, sărăcuța, care se lăsase să moară pe o vreme atît de frumoasă ! Dar, în fond, găsise întotdeauna că legătura asta era ceva absurd...

Pentru că, în fine, sincer vorbind : ce îl atrăgea la ea ? Nu voia s-o birfească pe „biata doamnă care se afla acum în oroarea aceea de cimitir Prazeres“, dar adevărul e că nu era o amantă șic ; umbla cu birje de piață ; purta ciorapi de fabrică ; se căsătorise cu un prăpădit de conțopist ; locuia într-o căsuță, nu avea relații cu care să se fi putut lăuda ; sigur că juca loto, și umbla prin casă în pantofi de pînză ; nu era spirituală, nu purta toalete... Ce dracu ! Era o pacoste !

— Pentru o lună, două, cît aș fi stat în Lisabona..., murmură Bazilio cu capul în jos.

¹ Importantă localitate de pe malul stîng al Tagelui, în dreptul Lisabonei, care este situată pe malul drept (n. t.).

— Da, pentru asta, poate. Ca igienă ! spuse Reinaldo disprețuitor.

Și continuară să se plimbe agale, tăcuți. Riseră cu poftă de un individ care trecea minind îndemînatic doi cai negri : Ce trăsură ! Ce hamuri ! Ce stil ! Așa ceva numai la Lisabona poți întîlni !...

Ajunși în Aterro, făcură cale întoarsă ; iar viconte Reinaldo spuse, trecîndu-și degetele peste favoriți :

— Astfel că, acum, ești fără femeie...

Bazilio zîmbi resemnat. Și, după o clipă de tăcere, lovind tare cu bastonul în caldarîm :

— Ce plictiseală ! Aș fi putut s-o iau cu mine pe Alphonsine ! ..

Și se duseră să 'bea un pahar de Xeres la Taverna engleză.

Septembrie 1876 — septembrie 1877

ÎN LOC DE POSTFAȚĂ

Dedicînd, în volumul său Eça de Queiroz — creator de realități și născocitor de fantezii (Lisboa, 1945), un capitol teoriilor estetice ale romancierului, cu referire specială la Corespondența lui Fradique Mendes, considerată autobiografia literar-intelectuală a lui Eça de Queiroz, criticul brazilian Joaquim Costa face interesante apropieri cu principiile Esteticii literare a lui Mihail Dragomirescu. Nu avem cunoștință de eventuale relații între cei doi teoreticieni ai literaturii; din citatele pe care le dă — și care nu există în versiunea românească a cursului lui Mihail Dragomirescu Știința literaturii — este evident că Joaquim Costa a avut la dispoziție versiunea franceză, La science de la littérature, vol. II, L'Esthétique littéraire, Paris, Librairie universitaire J. Gamber, 1928.

Pentru interesul pe care îl prezintă acest ecou românesc la celălalt capăt al romanității — europene, dar și latino-americane —, pentru incursiunea în ideile literar-estetice ale lui Eça de Queiroz pe care o oferă, idei ce au fost abordate doar sporadic în prezentarea făcută de noi romanului Vărul Bazilio, și, nu în ultimul rînd, pentru farmecul de vremuri apuse al acestui capitol, îl redăm în cele ce urmează :

În remarcabilul său studiu despre *Știința literaturii*, profesorul Mihail Dragomirescu de la Universitatea din București consacră volumul al II-lea *Esteticii literare*, în care consemnează principiile ușor acceptabile și de o doctrină fermă care trebuie să stea la baza materiei pe care o dezvoltăm și analizăm.

În acel studiu, eminentul profesor fixează niște postulate esențiale, de natură estetică; și oricât de discutabilă ar fi viziunea sa în anumite cazuri, nu putem să nu recunoaștem că punctele de vedere critice și filozofice din opera sa prezintă într-un fel o abordare lucidă a problemei.

De fapt, pentru acest profesor, fiind capodoperele literaturii creații estetice exprimate prin cuvânt, existența lor se datorește în mod esențial frumuseții filtrate prin limbă.

Așadar, în acest caz are loc o operație psihologică ce se traduce prin mijloace perceptibile ale limbajului vorbit sau scris.

Valoarea estetică la care se referă criticul-filozof este însă, aici, precumpănitoare. Fără ea, creația literară, lipsită de un element esențial, s-ar sărăci ori s-ar reduce la foarte puțin.

Armonia este cea care constituie în primul rînd esența creației literare.

Profesorul Dragomirescu mai susține că nu este cu adevărat capodoperă decît opera care poate fi contemplată în infinitele armonii stabilite de scriitorul-creator între esență și formă. Aceste armonii pot fi uneori inconștiente la omul de geniu, dar ele există în realitate.

În realitate, sau în fantezie, cînd geniul creator, acționînd, atinge de fapt meritul expresiv esențial, în fuziunea armonică ce se observă între elementele creației și forma lor perceptibilă.

La fel, nu se poate să nu ne intereseze, sub un aspect asemănător, lecția lui Guyau care, în admirabilul său studiu despre *Arta din punct de vedere social*, se exprimă, cu o rară elevație, după cum urmează :

„Arta nu este doar un ansamblu de fapte semnificative ; ea este mai înainte de orice un conglomerat de mijloace *sugestive*. Ceea ce spune ea conferă de fapt principala sa valoare la ceea ce nu ajunge să spună, ci doar sugerează, inspiră, ca gând și simțire. Obiectul artei este, într-adevăr, să producă emoții simpatice, iar din acest motiv ea nu are drept scop să reprezinte obiecte purificate de senzații și reflecții, prin intermediul unor fapte semnificative, ci să evoce obiecte afective, subiecte *vii* cu care putem intra în comunicare.“

Această teorie estetică, avînd esențialmente o valoare filozofică mai degrabă decît un sens obiectiv, este exemplificată prin opera de artă considerată în ce este ea, adică în iradierea ei socială și umană.

O operă de artă literară presupune însă o idee inițială, o emoție ori o serie de emoții, o temă de dezvoltat și un limbaj selecționat, care fac posibilă, în cadrul unui spirit mai mult sau mai puțin superior și în cadrul unei relative armonii, individualizarea sau unitatea armonică a ansamblului. Preceptul lui Joubert, conform căruia „obiectul artei ar trebui să constea din îmbinarea materiei cu formele, care sînt ceea ce natura are mai valoros, mai frumos și mai pur“, ni s-a părut întotdeauna un precept de recomandat.

Aceasta nu înseamnă, evident, că numai puritatea poate conduce la artă, deoarece există și artă impură.

Rodin, bunăoară, cu multe din sculpturile sale, uneori rafinat de neliniștite și senzuale, nu a încălcat regulile esențiale ale artei celei mai bune.

Dar profesorul Dragomirescu, ocupîndu-se pe larg de *Estetica literară în Știința literaturii*, scoate mai ales în relief originalitatea estetică și originalitatea plastică, ambele reducîndu-se în final la o originalitate elementară. Apoi, el arată cum elementele estetic și plastic acționează prin intermediul elementului pur ideologic ; și scoate în evidență cum originalitatea elementară îmbinată cu originalitatea plastică se subordonează originalității obiective ; și explică :

„Scriitorul înzestrat cu această originalitate are facultatea să transpună în plan estetic tot ce atinge.“ Și continuă :

„Adevăratul scriitor învăluie într-un farmec nespus ideile, simțămintele, lucrurile despre care vorbește, prin umor, prin spirit, prin ironie, prin bonomie sau alte calități ale spiritului.“¹

Or, scriitorul însuși este cel care transmite farmec operei, prin iradierea neobișnuită a personalității sale subiective.

Dar să simplificăm, referitor la Eça de Queiroz, teoria despre estetica sa literară. Chiar el exemplifică, la tot pasul, ce înțelege, atât prin arta de a scrie, cât și prin arta de a simți și a concepe viața literară.

Cînd Fradique Mendes căuta într-un fel să definească expresia literară, el se folosea de următoarele cuvinte :

„Limbajul omenesc, așa cum îl vorbim, încă mai este nepuțințios să încarneze cea mai neînsemnată impresie intelectuală sau să reproducă simpla formă a unui arbust... Eu nu știu să scriu ! Nimeni nu știe să scrie !“

Și, după ce i s-a obiectat că la Sorbona chiar, la Institutul Franței și la Școala Normală nu lipseau desigur scriitorii eminenți care au cultivat cu noblețe „frumoasa artă de a spune“, Fradique încă mai ezita.

Atunci, opunînd argument la argument, s-a dezvoltat dialogul, însuflețit și vioi, iar Eça de Queiroz a scris :

„Am început cu Bossuet. Fradique a ridicat din umeri, cu o violentă lipsă de reverență care m-a făcut să amuțesc. Și a declarat imediat, rezumînd tăios, că în cele mai bune două secole ale literaturii franceze, de la Bossuet *al meu* pînă la Beaumarchais, pentru el nici un prozator nu a avut relief, culoare, intensitate, viață... Și nici dintre moderni nu îl mulțumea vreunul. Pompozitatea răsunătoare a lui Hugo era la fel de intolerabilă ca și fleșcăiala onctuoasă a lui Lamartine. Lui

¹ Cele două citate sînt extrase din capitolul XI, *Classification générale des oeuvres d'après le fond*, paragraful 114, p. 143-144 (n. t.).

Michelet îi lipsea gravitatea și echilibrul; lui Renan, soliditatea și nervul; lui Taine, fluiditatea și transparența; lui Flaubert, vibrația și căldura. Cît despre bietul Balzac, acesta era de o exuberanță dezordonată și barbară. Iar prețiozitatea fraților Goncourt și a lumii lor i se părea perfect indecentă...”

Dar Eça de Queiroz care, la urma urmei, e cel care se exprimă prin spusele lui Fradique, definește astfel proza pe care și-o dorește :

„Ceva cristalin, catifelat, unduios, marmorean, care să realizeze numai prin sine, plastic, o frumusețe absolută — și care, sub aspectul expresiei, ca limbaj, să poată traduce totul, de la cele mai fugitive tonuri de lumină pînă la cele mai subtile stări sufletești...”

Dar *proza așa cum încă nu există* este aspirația unui mare artist care, plecînd de la adevăr către cea mai pură și elevată abstracțiune, a pus, cu o atît de nobilă teorie estetică, bazele unei arte de a scrie care, în surprinzătoarea ei sobrietate, n-a putut niciodată să fie depășită ori măcar egalată.

Dar, în ce constă frumusețea din punctul de vedere al limbajului și al armoniei farmei, contopită cu esența gîndirii?

Poate că acest lucru este mai ușor de constatat decît de demonstrat. Dar se recunoaște pe bună dreptate că simțul culorii, al ritmului și al armoniei nu vor putea să nu sprijine efectul expresiv al limbajului, ca instrument de estetică literară.

Natural, există cuvinte respingătoare, de un prost efect sonor și cu un sens dezagreabil care, odată incrustate în structura frazei, o fac neviabilă și aspră, ca expresie a unei armonii estetice, printr-o sonoritate expresiv sau negativ opusă „celor mai bune modele ale limbii.”

Dacă va utiliza cineva asemenea cuvinte sau, folosindu-le, nu le va doza cum se cuvine în echilibrul formei, ele vor contribui imediat la sărăcirea sau la compromiterea, într-un fel, a structurii literare. Dar instinctul scriitorului îl va îndepărta pe loc de asemenea obstacole chiar prin aceea că, fără a-și da

seamă, totul îi va ieși perfect modelat și expresiv în sensul cel mai bun.

Intr-adevăr, Eça de Queiroz a știut, cu intuiția sa și cu geniul pe care îl poseda în cel mai înalt grad, să atingă perfecțiunea într-o incomparabilă gamă de estetică literară. Desigur, nu căuta cu tot dinadinsul perfecțiunea: mergea firesc în întâmpinarea ei, ca unul care, din instinct, se născuse ursit ca să o cunoască.

Emoțiile sale estetice, ca și alte emoții care îi condiționau spiritul, au făcut din el un admirabil artist.

Poseda o imaginație exuberantă care, prin simțul său estetic, devenise excepțional de delicată; și, precum cei mai buni pictori, știa să gradeze, în compoziția tonurilor și a valorilor, atât fidelitatea față de pitorescul naturii, cât și grația fără pereche ce o emanau întotdeauna tablourile pe care literar le picta. Și dacă poseda simțul, obiectiv în reproducerea decorurilor înconjurătoare, era înzestrat și cu expresia subiectivă care provenea de la marile emoții lăuntrice. Și în felul acesta a descris și a pictat el atât frumusețea exterioară, cât și realitatea subiectivă, cu o imaginație veșnic vie, trezindu-se, în fiecare clipă, ca să slujească, aproape inconștient și printr-un impuls firesc, demnitatea artistică a vieții.

Acel principiu, atât de exact, pe care l-a găsit Guyau în ale sale *Probleme ale esteticii contemporane* și a știut să-l fixeze atât de bine, se aplică perfect acestui scriitor de mare clasă, căruia realitatea și imaginația i-au arătat calea cea mai bună:

„Arta are deplină legătură cu viața; dar prin prestigiul conștiinței, trebuie să ajungem să surprindem neconținut armonia existenței, și fiecare din bucuriile noastre va avea caracterul venerat al frumuseții.”

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 28.XI.1983
Coli editură : 12,76. Coli de tipar : 8,25.

Tiparul executat sub cd. nr. 5193/983 la
INTREPRINDEREA POLIGRAFICA
BACAU

Strada Mioriței nr. 27
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată la
I.C.H. Bușteni

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

